

СТАРИ МИЛНОВАЦ

СКУПШТИНА ОПШТИНЕ ГОРЊИ МИЛНОВАЦ
МУЗЕЈ РУДНИЧКО-ТАКОВСКОГ КРАЈА • ЕУРОГРАФИК

СТАРИ МИЛНОВАЦ

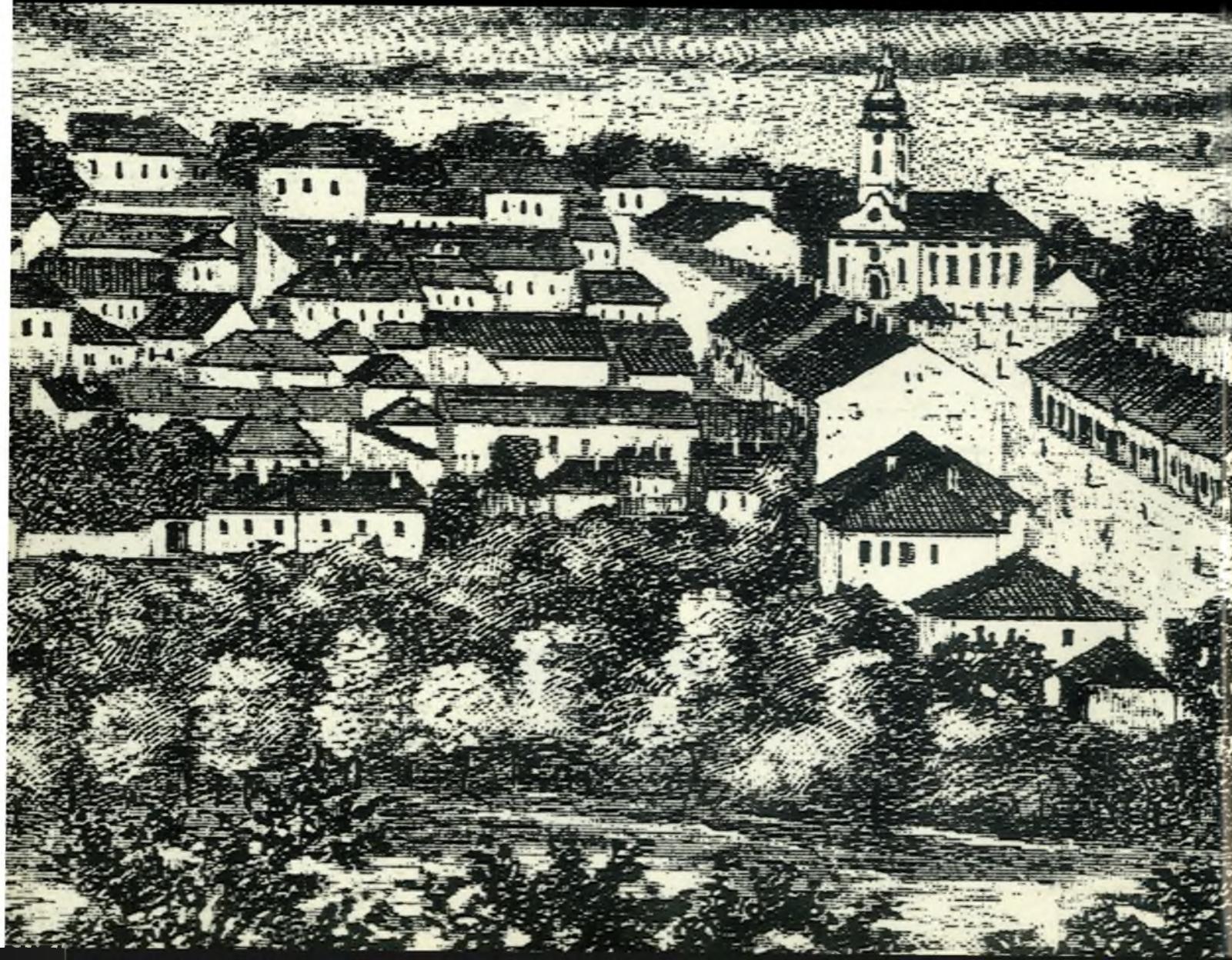

ОВО ИЗДАЊЕ КЊИГЕ
ШТАМПАНО јЕ ПОВОДОМ
150-ГОДИШЊИЦЕ
ГОРЊЕГ МИЛНОВЦА
1853-2003

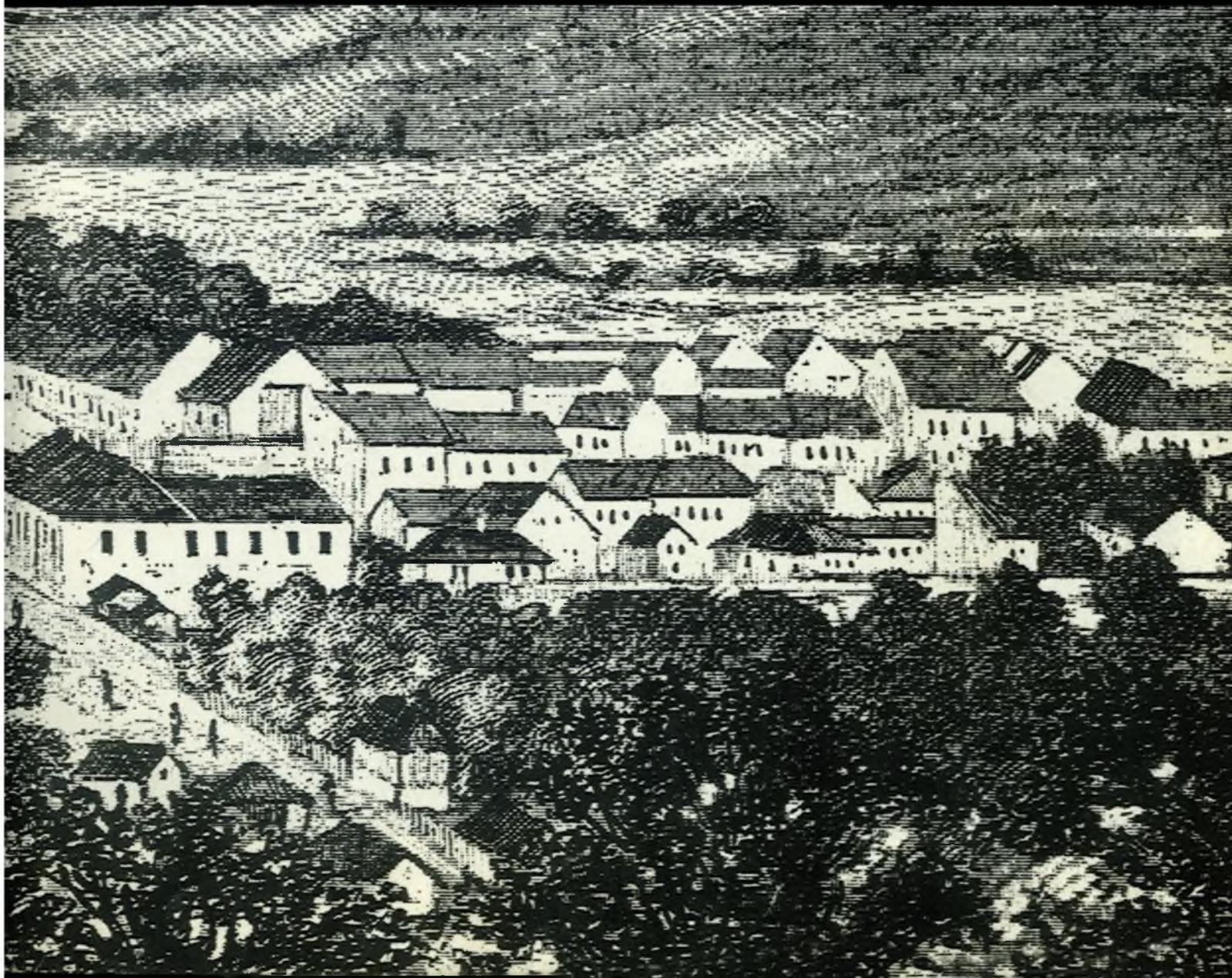

СКУПШТИНА ОПШТИНЕ ГОРЊИ МИЛНОВАЦ
МУЗЕЈ РУДНИЧКО-ТАКОВСКОГ КРАЈА
ЕУРОГРАФИК

СТАРИ

МИЛАНОВАЦ

Горњи Милановац

Трговачка радња Николића и Добросава Јанковића
налазила се на доњем делу Кнез Михаиловог трга,
где је сада градски парк.
Фотографија је продавана и као разгледница града.

СИГНАТУРА
508/497.11

СТАРИ МИЛНОВАЦ

МУЗЕЈ РУДНИЧКО-ТАКОВСКОГ
КРАЈА
БИБЛИОТЕКА
Инв. Ср 1035
Горњи Милановац

Аутори:

Др Миломир Глишић

Душан Д. Илић

Александар Лазаревић

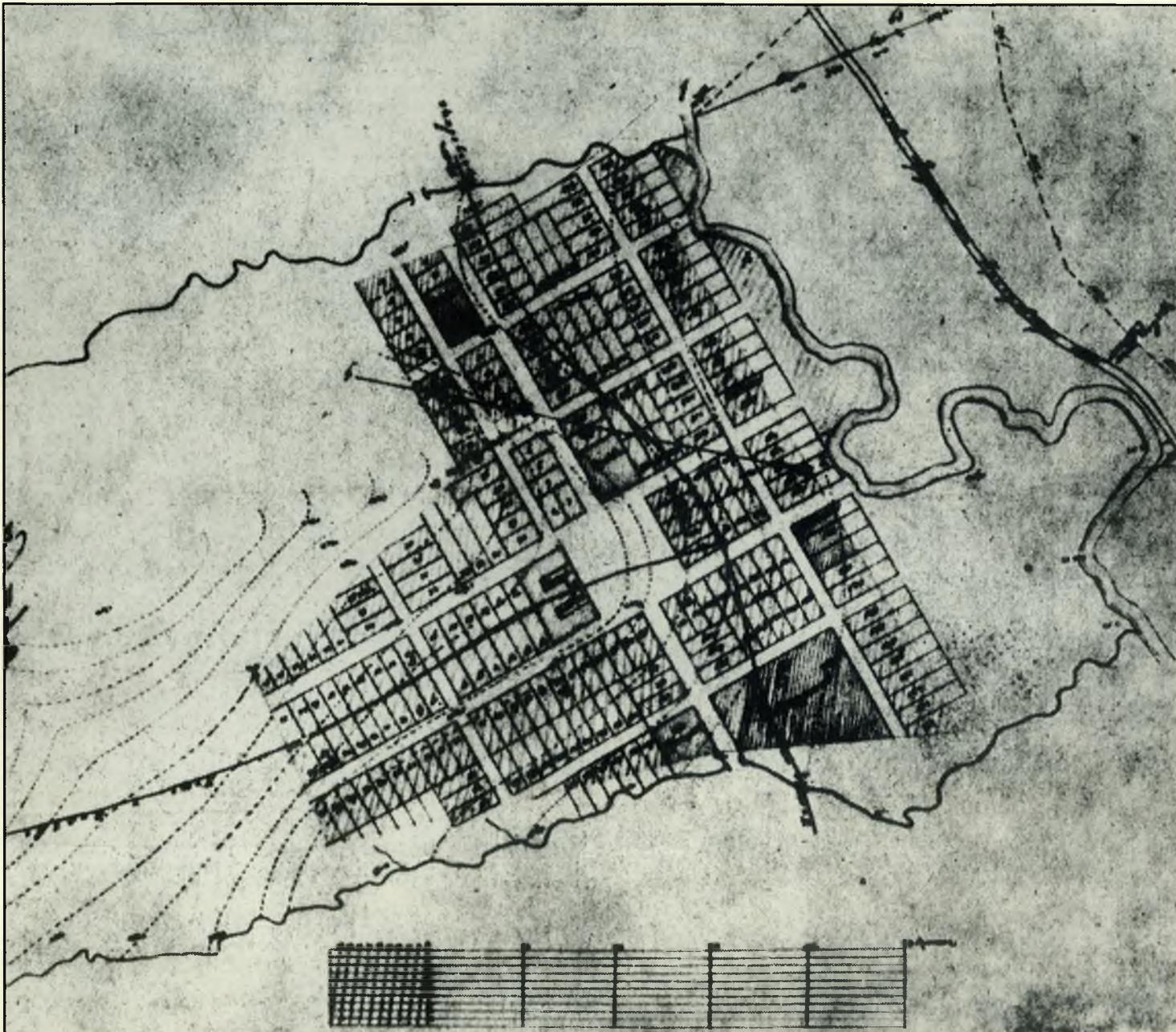
Радмило Лале Мандић

Мирослав Лаф Марковић

Миодраг Ристић

ТРЕЋЕ ДОПУЊЕНО ИЗДАЊЕ

СКУПШТИНА ОПШТИНЕ ГОРЊИ МИЛНОВАЦ
МУЗЕЈ РУДНИЧКО-ТАКОВСКОГ КРАЈА
ЕУРОГРАФИК

Први регулациони план Горњег Милановца из 1855. године

НОСТАЛГИЈА

ЧИТАВ МИЛЕНИЈУМ У ЈЕДНОМ ВЕКУ

Град се буди врло рано, чим би се јутарњим руменилом оивичили околни висови. Будио се да дочека шумадијске сељаке, обичне, вредне, управне људе, који су у миру били ратари, а у ратовима легендарни ратници.

Онда је настајала дневна врева по калдрмисаним улицама, око столова, пред бројним кафанама, у широким сеновитим градским двориштима опточеним разнобојним пркосом и жутим шебојем, у радњама чувених занатлија, у школским двориштима, у дечјој игри на пољаницама.

Све се то смиривало предвече када би са Рудника, Вујна и Сувобора низ озеленеле долине тихо зашумео поветарац, када би постало свежије, када би се пригрнули капути и када би почињало незаборавно градско вече. Тада би све личило на љубавну песму - и тиха свирка из кафаница, и шетња удвоје, и шапат под уличним липама, кестенима и багремовима.

Заборавили смо бриге тога времена... као да није било никаквих невоља и страдања. Остале су само незаборавне слике самопоштовања и драгоценних пријатељстава. У ликовима на фотографијама препознајемо необичне, непоновљиве, духовите и храбре људе. Из заборава извлачимо њихове речи и сећамо се предања из зимских вечери о протеклим временима. А сав тај декор - зграде којих више нема, улице, које нам се чине шире него што су сада, предивна црква у средини, оквир шумадијских брда - као да је припремљен за нама најдражују представу на свету.

W
Рудничка улица
за време постављања
нове калдрме 1916. године

У Старој чаршији
остала је само црква (храм) Св. Николе,
саграђен 1837. године

Осећамо да је без тих сећања сваки човек духовно сиромашнији па се стално и поново враћамо пожутелим фотографијама и увек налазимо по неки нови детаљ, неку сличност или неку разлику.

То сећање подстакло нас је да припремимо ову књигу.

* * *

У памћењу неких народа пролазе стотине година док се формира историја, док се створе легенде, док изникну грађевине, док култура обележи просторе, док се роде велики људи.

А све се то стекло у стотинак година постојања нашег града.

Погледајте фотографије!

Улице, зграде, људи, документи. Све се рађа у шароликом пејзажу, у пределу ретких белих кућа, црвених кровова, потонулих у зеленило шума.

Тада почиње историја. Сурова и величанствена. Ратови за слободу. Ратови наметнути. Ратови против окупатора. Страшна разарања и смрт. Пустош, која остаје за војскама. Изгорели домови, реке без мостова, језиви призори уништених огњишта.

А онда, рукама оних људи, који промичу на фотографијама, поново рађа и развија се град - нови и друкчији тако да сваки рат и свако време остављају своје неизбрисиве печате.

Читаве приче могу се написати о тим неуништивим људима. Вихор времена створио је њихове чудне судбине у борби за опстанак и напредак, у неусахлој тежњи да се одрже овде у чудесном царству шума и ливада, да се рађају, расту, да остају и одлазе широм српске земље да се обогате својим радом и својим способностима.

Осећали смо и људску и почасну обавезу да нашим скромним снагама уз богату помоћ потомака људи са слика начинимо ову књигу.

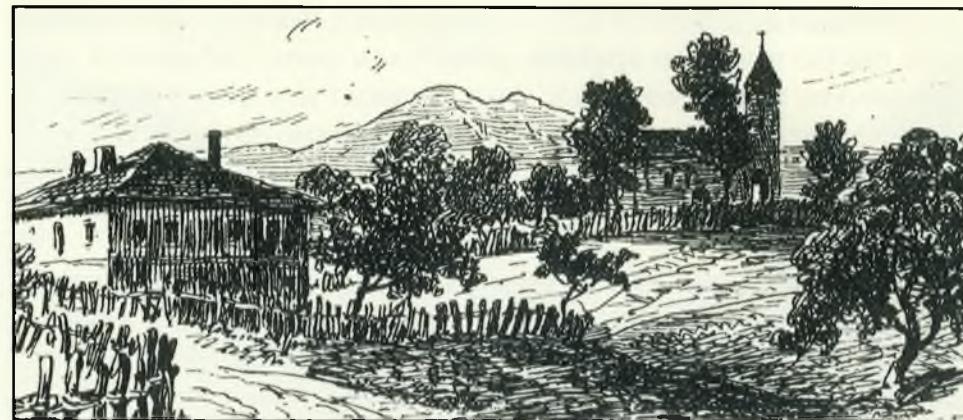
Срећко Јовановић

Кад је кнез Михаило после
 значајне крагујевачке
 Преображенске ск晕шићине,
 којој сам 1861. и лично
 присуствовао, посетио Горњи
 Милановац, „Велика пијаца“ је
 пружала врло шаролик призор.
 Безброј сељака из целог округа
 ојсело је импозантну зграду
 начелства, јер су сви хтели да
 виде поштованог владара и
 госте који су га пратили.
 Кад је увече пао мрак, на
 висовима околних брда
 зајађене су велике ватре, а
 пијаца је прећврена у огроман
 простиор за игру, осветљен
 високим пламеном из бурди са
 зајађеним шером и окружен
 свечано осветљеним кућама.
 Разграђана младеж се хвађала
 у коло, а војна капела, која је
 пристигла ескадрону из
 кнезеве пратње, свирала је
 веселе мелодије. Све је клитало
 од радости!

Феликс Каниц

ПОЗДРАВ ОЦУ

Деца чији су родитељи после повлачења
 српске војске преко Албаније
 у току Првог светског рата нашли
 уточиште у Грчкој.
 Они су се посредством Црвеног крста
 дописивали са својим породицама,
 па су и фотографије своје деце
 тако добијали

Брусница - Стара чаршија: Начелство и црква. 1888. године,
цртеж Феликс Каница из књиге „Србија, земља и становништво“

СТАРИ МИЛНОВАЦ

ИЗ БРУСНИЦЕ У ДИВЉЕ ПОЉЕ

Горњи Милановац, центар таковског краја, основан је средином 19. века одлуком кнеза Александра Карађорђевића.

Зашто и како?

У време Првог и Другог српског устанка Рудник је био разорен па је по ослобођењу седиште рудничке нахије премештено у Брусницу.

Нахијски кнез је једно време био Јован Обреновић, брат кнеза Милоша. Њега је у Брусници двадесетих година деветнаестог века посетио познати писац Јоаким Вујић, који је у свом делу „Путешествије по Србији” оставио драгоцене податке.

Варошица Брусница имала је у то време „до 30 дома, међу којима су понајвише дућани”. Својом величином и лепотом истицала се кућа Јована Обреновића у којој је била и школа са 26 ученика. Село Брусница било је веће од варошице и имало је два пута више дома.

Године 1837. подигнута је црква која и данас постоји.

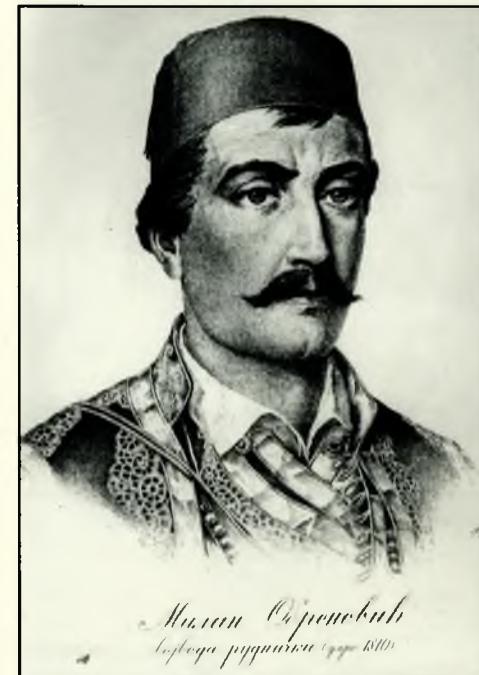
У току 1839. године у Брусници је основана и мезулана (пошта) „за експедирање писама и други правитељствени дела”. За пренос поште и превоз путника мезулана је имала четири коња.

Према географско-статистичком речнику Србије Јована Гавриловића, варош Брусница је 1844. године имала 63 куће и 205 душа (становника), а село Брусница 85 кућа и 604 душе.

Међутим, Брусница није имала услова да се даље развија као среска и окружна варош, као административни, политички и економски центар рудничког краја. Предложено је да се нова варош оснује „покрај реке Деспотовиће” на Дивљем пољу, и то је усвојено.

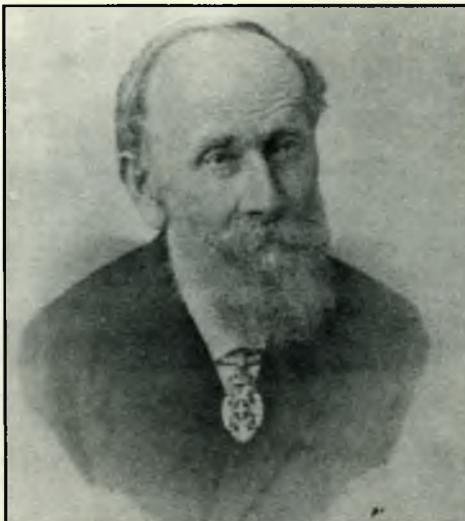
Било је предлога да се седиште рудничког округа премести у Мајдан, затим на велеречко-невадско поље, Брђане, па чак и у Чачак.

Разлог премештања био је више економске него административно-политичке природе. Житељима Бруснице у то време недостајао је простор за градњу дућана, занатлијских радионица, магацина и стамбеног простора за нови грађански слој становништва који се стварао у условима новостечене слободе.

ГОСПОДАР МИЛАН ОБРЕНОВИЋ
Његово име носи град

Рођен је у Брусници од оца Обрена и мајке Вишиње Мартиновић. По оцу президао се Обреновић. До првог устанка бавио се трговином стоке. Као један од првих Карађорђевих сарадника учествује у освајању Рудника 1804. године са својих 80 Рудничана. Истакао се у неколико битака Првог устанка. Овај први војвода Рудничке нахије изабран је 1809. године за саветника, а следеће 1810. одлази као депутат у „главни руски стан” у Румунији. У Букурешту се разболео и после краће болести умро 16. децембра исте године.

МЛАДЕН ЖУЈОВИЋ

Начелник Округа рудничког (касније државни саветник), први покретач пресељења вароши 1853. године

Кнез АЛЕКСАНДАР КАРАЂОРЂЕВИЋ
Син вожда Карађорђа, потписао акт о оснивању вароши Деспотовица

ПРЕСЕЉЕЊЕ ВАРОШИ

Дивље поље било је сеоски пашњак у атару села Бруснице.

Према казивању старијих људи тог времена, на пољани где је никла нова варош, налазио се неугледан стари хан. Испред хана било је велико ватриште. Над ватром на веригама висио је бакрач с водом а путници су седели око ватришта и грејали се. Недалеко од хана била је велика бара на којој је појена стока. На путу према Крагујевцу, на Ивичком потоку, налазила се једина кућа на овој брусничкој утрини. Била је то кућа у којој је боравио само део чељади велике задруге породице Тројанчевић из Бруснице.

У близини реке Деспотовице (на самом почетку данашње Улице војводе Мишића) дugo је радила воденица неког Турчина, а доцније била у својини кнеза Милоша (преко пута дворишта брусничке школе).

И тек 1853. године, на иницијативу окружног начелника Младена Жујовића, указом кнеза Александра Карађорђевића, почиње изградња насеља које по реци добија име Деспотовица.

Место одређено за насеље је испитивано. Позвани су стручњаци из Беча који су израдили урбанистички план. Тако је овај град био урбанизiran пре постанка, што је јединствен случај у Србији. Улице иду правцем исток-запад, север-југ и секу се под правим углом. Широке су. У центру је постављен трг у виду правоугаоника. Одређен је и атар нове вароши. Испланирани су и плацеви и означено где ће се подизати државне зграде а где приватне.

Површина атара на коме је заснована варош Деспотовица износила је 750 хектара. Граница нове вароши ишла је линијом: од утока Ивичког потока у Деспотовицу, па низ њу до утока Глибског потока, а затим уз овај поток до глибске вратнице. Одавде окреће северу преко брда и сипаји у Ивички поток и низ овај до његовог утока у Деспотовицу.

Из Београда је дошао инжењер Кламник који са групом својих сарадника размештаје улице и поставља темеље урбанистичког развоја насеља.

Спроведена је јавна лицитација за изградњу великог „здања“ за окружно начелство и суд, пошту, школу и друге установе. На лицитацији посао добија „инџинир“ Шуле из Панчева.

За време док је „здање“ грађено, подигнуто је још око сто кућа чији су власници били државни чиновници, занатлије, трговци и имућни сељаци.

При подизању нове вароши полагало се много на правичност. Исти прописи важили су за све. Плацеве су сви добијали по истој ценам и били су дужни да одмах граде кућу, дућан, механу и слично. Го плац се није могао препрдавати. Житељи вароши Бруснице нису присилавани да се селе у нову варош, али се онима који остану није дозвољавало да тамо подижу никакве нове зграде.

Најпре су из Старе чаршије пренета два дућана, две кафане, једна пекара, једна ковачница и неколико кућа за становање.

Као први пресељеници и становници нове вароши Деспотовиће, помињу се: кмет Вујо Васић, Милош Вучићевић, Јован Топаловић, коваč (дошао из Брђана 1854. године), Томо Минић, пекар, и Јово Шалавардић (дошао из Грабовице). Од чиновника истицао се судија Риста Петровић, познатији као „член Риста”.

Године 1856. из Бруснице су пресељене све установе власти и највећи број дућана и механа. Већ тада ново насеље је имало 19 механа и 44 дућана. Деспотовица све више добија обележје града, а нарочито после Указа о оснивању женске школе (1858), телеграфа (1859), поште и болнице.

НОВО ИМЕ - ГОРЊИ МИЛНОВАЦ

Када је Милош Обреновић 1859. године по други пут дошао на кнезевски престо, донео је следећу наредбу о изменам назива варошице Деспотовиће:

Појечиштеву внућрени дела

*Желећи сачувати у сиомену име блаженоточивијег војводе
Милана ја сам њо предложенију Појечиштеву внућрени дела и
сагласно са закључењем Совјета од 2. јл. м. № 306 решио:*

*Да се варош Деспотовића која је њо име од текуће кроз њу
реке добила, од сада зове Горњи Милановац.*

*Решење ово саобишавам Појечиштеву внућрени дела да
да зна и њојму се управља.*

В. Нм. 1540

3. април 1859. у Београду

Милош Обреновић

КНЕЗ МИЛОШ ОБРЕНОВИЋ
(1780-1860)

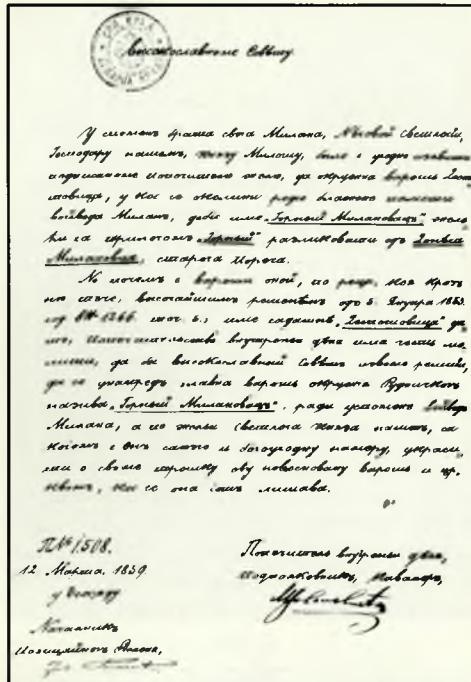
Рођен је у Добрини (општина Ужица Пожега) у кући сиромашног сељака Теодора Михајловића. Узео је презиме Обреновић по свом полубррату Милану Обреновићу, војводи из Првог устанка, код кога је живео у Брусници.

Учествовао је у скоро свим већим биткама Првог устанка. У Такову је 1815. године изабран за вођу Другог устанка.

Својом дипломатском вештином, ко-
ристећи и повољну спољнополитичку
ситуацију, успео је да Србија 1830. године
посебним хатишерифом добије унутрашњу
самоуправу, а његови потомци право на
наслеђе кнезевског достојанства.

Повукао се са кнезевског положаја
после доношења тзв. „Турског устава”
1839. године.

Када је Светоандрејска скупштина 1858.
године забацила кнеза Александра Ка-
ђорђевића, Милош је поново враћен за
кнеза Србије.

Предлог да се промени име града

* * *

Овакву одлуку потврдио је и тадашњи кмет вароши Деспотовице Вујо Васић са суграђанима.

За узврат испуњењу жеље, Милош Обреновић је у центру вароши започео изградњу храма (цркве), коју је после његове смрти завршио његов син Михаило Обреновић 1862. године.

ПОТЕШКОЋЕ ОКО ПРЕСЕЉЕЊА ВАРОШИ

Попечитељство внутрени дела није се баш најбоље сналазило окончавању деликатног и одговорног задатка пресељења мале окружне вароши Бруснице. Оно је отворено изражавало бојазан да се варошица случајно не исели на још горе место него што је постојеће, па да се житељима брусничким тиме учини само већа штета.

Општина вароши Бруснице одлучила је да се обрати лично кнезу Александру Карађорђевићу да им помогне да пресељење окружне вароши реше на најбољи начин. Кнез је 6. јула 1845. године, дао налог Попечитељству да у Брусницу пошаљу комисију, која ће да утврди стање ствари и одабере могуће локације за пресељење вароши.

Међутим, ова идеја о пресељењу вароши Бруншице на неку другу локацију зато што је смештена на узаном земљишном простору између

Поглед на део града са Бранковог (Нешковића) брда

Бранковог брда и бруда Игриште, окружена токовима потока Мауковца и Бесног потока, потиче шест година раније, 1839. године.

Кнез Милош је 1. јуна 1839. године био приморан да напусти Србију а његове управне надлежности је преузело трочлано кнежевско намесништво: Јеврем Обреновић, председник, Тома Вучић Перишић и Аврам Петронијевић, чланови. Извршну власт је имао Совјет.

Али ова идеја из 1839. године није остварена све до 1845. године.

У Брусницу је, уместо вишечлане комисије, послат помоћник унутрашњих дела, мајор Радован - Раја Дамјановић. Он је у седиште начелства среза моравског у Брђанима позвао по неколико одабраних кметова из сва три среза рудничког округа, чланове окружног начелства и представнике општине и вароши Бруснице. Они су после разгледања терена и дуже расправе, издвојили пет могућих места за пресељење вароши, и истакли добре и лоше услове сваког места посебно, па су о

СТАНОВНИШТВО ГРАДА КРАЈЕМ 19. ВЕКА

Град је 1877. године имао 1084 становника од тога 658 мушких и 426 женских, који су становали у 261 приватној кући. У граду је било 70 дућана, 19 механа, мушка основна школа са два учитеља и 79 ученика, женска основна школа са једном учитељицом и 25 ученици.

Већ седам година касније, 1884. године у граду је живело 1327 становника у 336 дома, 1890. године број становника премашује цифру од 2024 становника у 444 дома, 1895. године у граду је 2637 становника а крајем века 1900. године у граду је 2863 становника у 426 кућа.

Почетком 20. века број становника почиње да опада. Тако је у граду 1905. године живело 2128 становника, 1910. године било је 2128 становника, 1921. године било је 2186 становника а по попису од 1931. године 2502 становника.

Пред Други светски рат, непосредно пред паљење града, у њему је живело око 3000 становника.

Панорама
Горњег Милановца - 1900. година

Посланици Округа рудничког 1902. године

ЗАНИМАЊА НОСИЛАЦА
ДОМАЋИНСТАВА У
ГОРЈЕМ МИЛНОВЦУ ПРЕМА
ПОПИСУ СТАНОВНИКА
1862. ГОДИНЕ

Слуга 74, Надничара 20, Меанџија 19,
Чиновника 18. Практиканата 17 (приправ-
ника), Дућанија 15, Крпача 12 (који се
баве крпљењем одела), Зидара 9. Терзија
(кројача одела од сукна) 7, Пандура 7,
Ковача 6, Кафеција 6, Трговаца 4, Сарача
4, Учитеља 3, Кметова 3, Чаругција (опан-
чара) 3, Налбантина (поткивача) 3, Ишчија
абаџијских (вуновлачара) 3, Дунђера (др-
водеља, тесара) 3, Свештеника 2, Адвоката
2, Поштара 2, Служавки 2, Касапина 2, Бо-
јација 2, Служитеља 2, Мумција (воскарка)
2, Тишлера 2.

Следећа занимања чинила су по једно
домаћинство: васпитатељица женске мла-
дежи, слушкиња, пушкар, ћурчија (кожу-
хар), берберин, шпекулант, дуванџија,
папуција, клисар, фурунџија, земљоделац,
архивар суда, добошар, експедитор судијс-
ки, писар судијски, шнајдер, грнчар, пошто-
ноша, туфегџија (пушкар), ћерамија (пре-
пар ћерамиде).

тome саставили и потписали саопштење. „По свим описаним у пет тачака
местима за варош најлепше место би било у велеречким и невадским
ливадама, где се дели пут водећи од главног друма ужишког за Београд и
Крагујевац, које је место од Бруснице далеко један сат”.

Кнез Александар Карађорђевић је прихватио овај предлог 1. јула
1846. године препоручио Попечитељству да пронађе за откуп плацеве у
невадским ливадама, како за окружна здања, тако и за куће и дућане, од
садашњих власника.

Кнез Александар Карађорђевић је одобравајући локације за нову
брусничку варош, стално упозоравао надлежне органе да се варош може
градити само ако су власници земљишта на изабраној локацији вольни да
продају своје земљишне парцеле.

Представници окружне власти нису успели да наговоре власнике
земљишних парцела да их уступе уз новчану накнаду ради пресељења
брусничке вароши. Тиме је ово питање враћено на почетак.

ДИВЉЕ ПОЉЕ - МЕСТО ЗА НОВУ ВАРОШ

Државни савет, као извршни орган власти, није смео да се упусти у
авантuru растурања рудничког округа, нити његове мале окружне
вароши Бруснице. Савет је доставио кнезу копију извештаја комисије и
остала акта, с намером да треба скупити народ округа рудничког и објас-
нити му да је „сасвим слаба надежда да ће се тамо у округу рудничком, на
другом месту игда моћи нова варош подизати и развијати...” За утеху нар-
ода рудничког округа, речено је још, да ово окружје неће ићи под Чачак,
неко ће Чачак доћи под руднички округ, а то ће му донети извесну корист,
уштедеће се велики новац и избећи грудне муке око подизања нове вароши
на незгодним местима. Државни савет предложио је кнезу да се у
Брусницу пошаље нова комисија, која ће народу објаснити овај предлог.

Кнез Александар Карађорђевић није прихватио предлог чланова
Државног савета већ је тражио да се у Брусницу пошаље нова комисија
на челу са војводом Стеваном Книћанином. Он ће са члановима комиси-
је доћи у Брусницу 23. априла 1852. године и у њој боравити четири дана.
Они су одабрали ново место за пресељење вароши Бруснице, које у дота-
дашњим комбинацијама није ни помињано. Било је то Дивље поље
покрај реке Деспотовица, у атару села Бруснице.

Тако је најзад после свих несугласица и размишљаја основана
варош Деспотовица, данашњи Горњи Милановац.

ГОДИНЕ РАЗВОЈА

Попис становништва и његове имовине у Горњем Милановцу 1862. године даје интересантне податке. Од укупно 775 становника било је 460 мушкараца, док је женских становника било 315.

Почетком седамдесетих година, како саопштава генералштабни официр Јован Мишковић, Горњи Милановац има мушку и женску школу, болницу и пошту. Од приватних зграда има до 30 зиданих кућа. Варош није калдрмисана, али је почетак учињен. Мишковић даље наводи да варош има четири општинска и више приватних бунара са којих се становништво снабдева добром пијаћом водом.

Основан првенствено због потребе државне администрације Горњи Милановац се развија и као економски центар читаве околине. После Берлинског конгреса 1878. године, када је Србија добила потпуну независност и постала самостална држава, долази до просперитета и подизања народне привреде у читавој земљи. И у граду на Деспотовици све више се развија занатство и трговина, број службеника у администрацији се повећава. Замећу се односи капиталистичке привреде. Појављује се и прво банкарство са зеленашким интересом, како у граду тако и у селима, где се као кредитори појављују и имућнији сељаци.

Снимак града из авиона - 1934. године

ИЗЈАВА ЗАХВАЛНОСТИ ВЛАДИ

Грађани Горњег Милановца, благодаре влади што је употребила све мере обазривости да не дође до економског рата између наше државе и Аустро-Угарске. На случај да влада не успе и измирење се не постигне, ми јој обећавамо нашу помоћ до краја, јер и ако ће рат економски донети штете нашој трговини, он ће с друге стране омогућити подизање индустрије код нас и оживети пропале занате, па ћемо се на тај начин ослободити економског господарства Аустрије.

Грађани вароши Горњег Милановца:

Коста Борисављевић, Сава А. Нешић, Жив. Ј. Милојевић, Вит. Ј. Николић, Стеван Матић, Петар Јутић, Марјан Јарјановић, Миле Илић, Јован Топаловић, Милутин Вукосављевић, Јеврем Пејчиновић, Мијаило Обреновић, Новак Петровић, Милан Андрић, Алимије Настасијевић, Иван Станимировић, Божа Марковић, Стеван Рамадановић, Тома Секулић, Тома В. Поповић, Богољуб Милутиновић, Петар Гачић, Тодор Тодоровић, Ристо Станојчић, Лука Поњавић, Никола Настасијевић, Никола Драгутиновић, Јован М. Илић, Јовица Новаковић, Марко Царевић, Радивоје Чекеревчевић, Влад. Јевремовић, Груцица Таловић, Ђорђе Ристић, Владимир Раичић, Јован Смиљковић, Јеврем Максимовић, Мијаило Нешковић, Димитрије Николић, Вићентије Васић, Радован Ристић, Јован Миленковић, Живојин Андријевић, Мирко Караклајић, Маринко Ратковић, Алекса Јовановић, Свет. Милутиновић, Антоније Николић, Иван Н. Кремић, Таса Дановић, Тома Нешковић и Благоје Катанић.

Објављено у листу „ТАКОВО“
у последњој деценији 19. века

Сеоско становништво боље живи и више купује занатлијске производе и индустриску робу која се углавном увози из иностранства. Ослобођено сталних турских прогона и неизвесности сеоско становништво почиње у већој мери да се бави и земљорадњом производећи житарице и повртарске културе углавном за сопствене потребе. Јавља се и интензивније воћарење, нарочито шљиварство.

Ипак, као некад Брусница, и Горњи Милановац, у сиромашној панонској околини, без добрих саобраћајних веза, није могао да се брже развија. Постигао је само једну „славу“: био је најмања окружна варош у Србији. Више од четврт века од његовог постанка, 1887. године у њему је набројано ровно 1.333 становника.

• ЕКОНОМСКИ НАПРЕДАК

Економски напредак, прилив становништва и указана потреба за стицањем нових знања омогућили су да се у Горњем Милановцу 1879. године оснује дворазредна гимназија (гимназијска реалка).

У току 1888. године основана је горњомилановачка штедионица.

Стационирани су и делови Десетог пешадијског пука. Гарнизон је био смештен у шест ниских павиљона изграђених за владе краља Милана Обреновића.

Према Феликсу Каницу (Србија, земља и становништво, Београд, 1985. стр. 449), варошица Горњи Милановац 1880-тих година нарасла је на 343 куће и 2.700 душа. Њена трговина пољопривредним производима стално се проширује, а нарочито велики промет остварује најјаче предузеће Танасија Младеновића.

Занатлијама, међу којима је упадљиво велики број опанчара и ковача, знатно помаже штедионица, која је 1895. године имала 5,2 милиона динара промета, и сразмерно јак гарнизон (10. батаљон и један интендантски вод), који је смештен у шест ниских павиљона са по 19 прозора на фронталној страни, који су изграђени 1885. године, на жалост, не баш темељно. Урачунавши и штаб рудничке бригаде, ту сам нашао, наводи Каниц, 27 официра, 41 подофицира, 402 војника и пет жандарма.

У школама које у околини уживају добар глас ради 12 наставника. Осим тога, наводи даље Каниц, пет адвоката, четири свештеника, један лекар, један апотекар, приличан број чиновника и пензионера допуњавају главни слој варошке интелигенције, већином задојене слободоумљем.

УЛИЦЕ И ТРГОВИ

Стари Милановац је имао 18 улица и два трга. Њихови називи су дати углавном по значајним личностима нашега краја и Србије: Краља Александра (Карађорђевића), Љубићка, Карађорђева, Таковска, Војводе Мишића, Генерала Терзића, Милоша Великог, Рајићева, Ломина, Синђелићева, Генерала Милића, Бирчанинова, Хајдук Вељкова, Курсулина, Дринчићева, Чесменска, Мутапова, Бранкова, Трг кнеза Михаила и сточни пијац.

Улица Краља Александра добила је име 1935. године, после атентата у Марсеју, а дотада се звала Рудничка.

Улица од хотела до железничке станице звала се Генерала Љубе Милића. После смрти генерала Божидара Терзића 1939. године добила је његово име, а један део Синђелићеве, од поште до Глибског потока, добија име Генерала Милића.

Синђелићева улица се прво звала Поштанска, јер је пошта у њој изграђена.

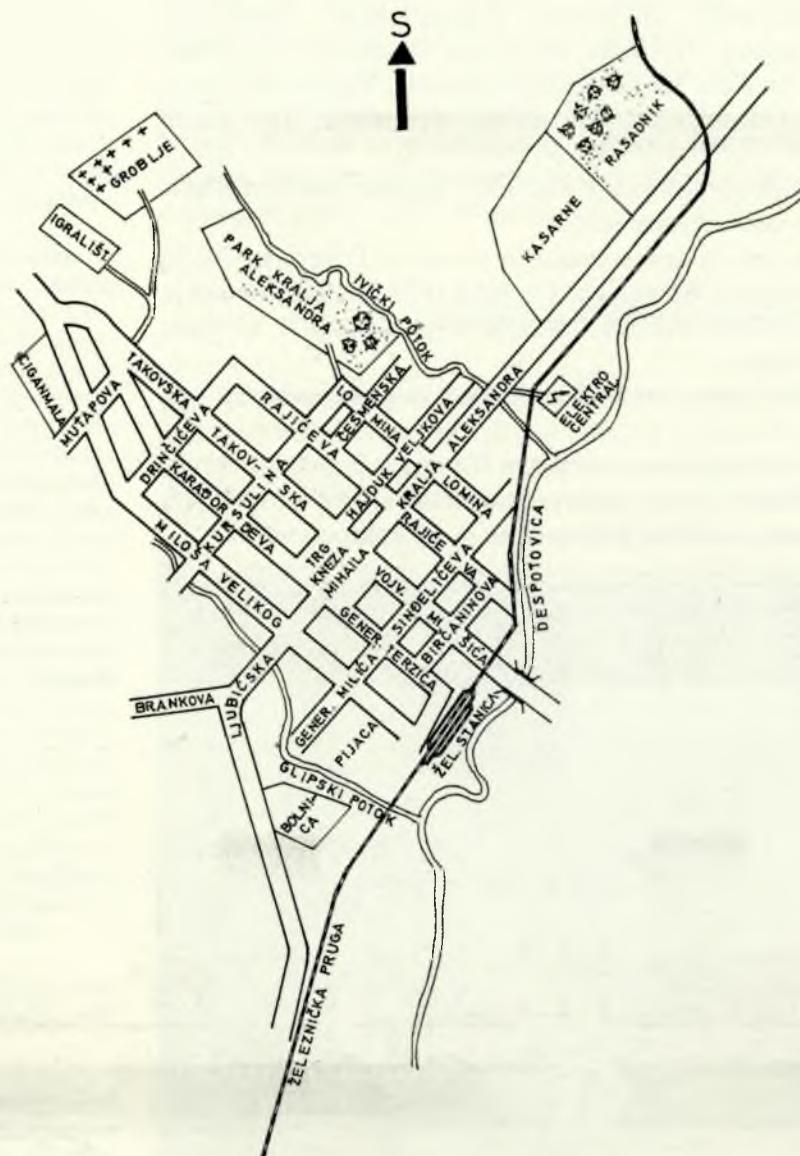
Рајићева улица је добила име по војводи Танаску Рајићу, а не по књижевнику Велимиру Рајићу, како се до сада мислило, јер се он 1915. године затекао у тој улици код своје рођаке, где је и умро.

Прва генерација питомца Државног ћачког интерната са својим васпитним особљем школске 1930/31. године

ŠEMA ULICA STAROG MILANOVCA

R=1:25000

У Чесменској улици су некад биле четири чесме и по томе је улица добила име. За време Првог светског рата аустроугарски окупатор је забранио постојеће називе улица и дао им имена по римским бројевима. Тако је, на пример, Карађорђева улица носила назив Улица XI.

Панорама града средином тридесетих година 20. века

Зграда Окружног начелства и суда.
На десном крилу је апсана,
а лево су трговачке радње и
хотел „Европа“

ШТАМПАРИЈА И ПОЧЕТАК ИЗДАВАЧКЕ ДЕЛАТНОСТИ

Већ 1890. године у граду почиње да ради прва штампарија, а са њом и издавање првих листова. Те године јавља се прво гласило „ТАКОВО”, лист за народне потребе. Излазио је пуних осам година, два пута недељно, а припреман је и штампан у штампарији Максима Сретеновића у Горњем Милановцу.

Само три године касније (1893) излази нова публикација „Рудничанин”, службени лист округа рудничког. Одговорни уредници били су Аврам Петровић, окружни секретар, и Крста Недић.

Године 1907. јавља се лист „Рудничка самоуправа”, орган самоуправног округа рудничког. Уредник је био Божа Стевановић, окружни деловођа. Исте године појављује се и први часопис „Школски радник”, публикација педагошко-књижевног карактера. Уредници су били учитељи

Делегација Горњег Милановца у Нишу,
16. новембра 1898. године, приликом
предаје захтева влади да град остане
седиште Рудничког округа

Јован Поповић и Владимир Вемић. Наредне 1908. године излази седмични лист младих „Народна реч”. Први број изашао је 16. марта, а последњи 14. септембра (изашло 23 броја). Власник је био Урош Ломовић а уредници Драган Симић и Богомир Јевтић.

Издавачку делатност овде посебно истичемо јер су поменуте публикације тада и касније биле незаменљиви сведоци о збивањима у Горњем Милановцу крајем прошлог и почетком овог века својим бележењем појединости из живота грађана.

Колегијум Окружног и Среског суда са адвокатима и полицијским писарима пред Први светски рат.
Између осталих су полицијски писар Милорад Николић (сиди на земљи лево), адвокат Жика Петронијевић (стоји први слева) и
адвокат Бранислав Лугомирски (стоји трећи здесна)

Улица краља Александра I Карађорђевића.
Лево, на углу је кућа Драгише Васића, књижевника.
До ње је зграда Рудничке банке, затим гвожђара Марка
Димитријевића (Алексинчанина) и књижара Боже Ђорђевића

Гвожђарска радња Станоја Маринковића и Новака
Михаиловића - Карађорђева улица

Панорама јужног дела града - 1933. године

Панорама Милановца - 1910. године

Разгледница дела Љубићке улице: трговачке радње
Драга Рајичића и Момчила Јоковића и кафана „Слога”
Драгутина Станојчића

Кнез Михајлов трг - зграда Окружног начелства,
Општине и хотела „Национал”

Кнез Михајлов трг - 1906. године

Поглед на хотел „Национал” и храм Св. Тројице.
На месту хотела данас је зграда Скупштине општине

Трг кнеза Михаила "пазарним даном"

Део кварта са источне стране Трга кнеза Михаила у коме су трговачке радње и хотел „Српски краљ“

Кафана „Код Лафа“, власништво Радомира Глишовића из Мајдана. На овом месту је данас зграда Робне куће

На месту ових зграда је градски парк

Кућа типичне старе градске архитектуре на углу улица
Рађићeve и краља Александра I, власништво Радована
Јовановића Трепчанца, абаџије, касније Божидара Живковића,
такође познатог абаџије

Зграда ћачког интерната у Карађорђевој улици, бивше
власништво трговца Марјана Марјановића

Раскрсница путева Рудник - Крагујевац на месту званом
„Дивљака“ у Невадама и кафана „Мали Београд“.
Сада је ту бензијска пумпа и спомен-тенк

Свечаност приликом венчања Зоре Трифуновић и инжењера
Чеда Илића, тридесетих година 20. века

Сватови на свечаном ручку после венчања
Зоре и Чеда Илића

Дочек српске војске са Солунског фронта - 1918. године

Разгледница - железничка станица

Стара породична капела Тоше Настасијевића,
механиције, из 19. века

Угледни грађани Горњег Милановца - ратници ослободилачких ратова од 1912-1918. године на излету у Солуну

Слева надесно стоје: Светислав Поповић, Раде Цветић, Божа Ђорђевић, Добривоје Трифуновић, Јеврем Оташевић, Милоје Вукајловић и Воја Кукољац.

Седе на клупи: Сретен Сртевновић, Сима Мајданац, Павле Анђелић, Милутин Мајданац, Љуба Ђорђевић, Брана Лугомирски и Тихомир Раловић.

Седе на поду: Драгиша Таловић, Н.Н. Јован Поповић, трговац, Сретен Рајичић и Жика Обреновић.

Збор Удружене опозиције 1938. године испред кафане „Касина”, говори председник демократске странке Љуба Давидовић

Центар града: спратна зграда је апотека Светојлика Белића.
Пред зградом су кочије принца Ђорђа Карађорђевића
који је 1910. године боравио у овом граду
и станововао на спрату ове куће

Принц Ђорђе као
командир чете Х пук у
Горњем Милановцу
1910. године
(седи први здесна)

Зграда касарне - снимак из 1916. године,
за време посете генерал-пуковника
барона Ремена гарнизону аустро-угарске војске

Поглед на део града.
На овом пределу су касарне X пешадијског пука
таковског, војни магацин и бивши окружни расадник

Група војника X пешадијског пука 1912. године, сви из Горњег Милановца. Слева надесно стоје: Божидар Стефановић, Мијајло Максимовић, Милутин Лучић, Милорад Глибинић и Илија Маринковић. Седе: Крста Недељковић, Зарија Илић и Станимир Раловић. Леже: Радомир Костовић и Милан Маћин

Зграда Српског начелства (стамбени део) у Улици краља Александра Карађорђевића

Поглед на Хајдук Вељкову улицу. Лево је зграда општине, а десно кафана „Русија”, власништво Андре Прекића

Зграда железничке станице коју су спалили аустро-угарски окупатори - 1918. године

Дочек генералног гувернера Србије, грофа Салиса за време аустро-угарске окупације - 1916. године

Гробови руских и италијанских заробљених војника од стране аустро-угарске власти, сахрањени на горњем делу варошког гробља (снимак из 1917. године)

Гроф Салис у Кађорђевој улици

Док Аустријанци спаљују архиву вароши (1916),
затвореници раде (лево)

Радови на Рудничкој улици за време аустро-угарске окупације Милановца

Поглед на доњи део Кнез Михајловог трга 1916. године за време аустро-угарске окупације

Аустријски генерални гувернер Србије гроф Салис врши смотру војске на градском тргу 1916. године

Доњи део трга са вагом (на средини) 1916. године

Зграда Окружног начелства 1916. године,
седиште аустро-угарске крајскоманде

Пијачна тезга на Тргу кнеза Михаила

Пијачни дан на Тргу кнеза Михаила - 1939. године

Породична кућа Даре и Вјенцеслава Хавела у Хајдук Вељковој
улици. Претпоставља се да је она била једина грађевина на
Дивљем пољу пре пресељења вароши

Зграда брусничке општине у Љубићкој улици
(налази се преко пута улаза у болницу)

Једна од првих породичних кућа у новооснованој вароши
у Љубићкој улици (власништво Радомира Ђурковића)

Породична кућа књижара Боже Ђорђевића у центру града
(до порте). На дворишном балкону види се дограђени WC

Најстарија поткивачница у Љубићкој улици, власништво
Веља Лазића Чурила. Пред њом стоје Видосав Ракић, поткивач,
(лево) и Василије Ракићевић, грађевински предузимач

Посело у бројној породици Милоша Леловића, грађевинског предузимача. Стоје слева надесно: Милена Леловић, Сека Кнежевић и Љуба Леловић. Седе: Драга Леловић, Смиљана Кнежевић, Зора Јевтовић, Лала Јевтовић, Драга Милановић, Дана Стаменић, Наца Обреновић, Рајка Леловић, Брана Леловић, Зора Леловић и Вера Јанковић

Учесници скупштине „Сокола“ Жупе крагујевачке одржане 1934. године у Горњем Милановцу. Стоје гости из Жупе. Седе слева надесно: Јелена - Лела Љутић, Петар Трифуновић, Н.Н., др Душан Стефановић, Нацка Пајовић - Обреновић, Радојица Илић и Дара Љутић. Седе међу децом: Драган Стаменић Кине и Бране Љутић

Чланови Соколског друштва у железничком парку
(сада аутобуска станица)

Обучавање девојака у ткању Ћилима.
Стана Луковић (трећа слева) подучава девојке вештини
ткања пиротских Ћилимова

Девојке Милановца у тренуцима забаве - 1924. године

Готове божићне печенице суседа Мелентија Павловића, Мила Тројанчевића, Чеда Петровића и Бранка Никића биле су повод за снимак са породицама

Група занатлија и трговаца - стоје слева надесно: Бора Ђорић, Иван Милосављевић, Милован Антонијевић, Бранко Каракалић, Илија Радишић, Рајко Обреновић, Љубо Ђуровић и Драган Ерић. Чуче: Перо Трифуновић, Стојан Солијић, Миле Семенка и Владе Луцић Пиц

Милановчанке у посети манастиру Жичи

Излет Милановчана на Савинцу, средином
тридесетих година 20. века

Занатлије на договору у свом дому

Моторни воз на прилазу града, (код Рабацијског брода)

Поглед на Синђелићеву улицу - 1940. године.
На скијама је Драгомир-Ћира Страњаковић

Градска деца у време I светског рата у одећи тога доба

Милановачке девојке 1933. године.
Стоје слева недесно: Јаника Јевтић, Кика
Радовановић, Нада Страњаковић и
Станица Петровић. Седе: Дара Љутић и
Јелисавета - Лела Павловић

Излет грађана на Ждребан - тридесетих година 20. века

Породична фотографија кафеције
Драгутина Стanoјчићa Слогe

Прe II светског рата у Милановцу је
постојао само један киоск на
Тргу кнеза Михаила

Деo Каraђorђeve улицe

Спомен гробница на градском гробљу (саграђена 1915. године) на којој на немачком језику пише: „Овде почивају аустро-угарски и српски јунаци”.
Снимљено 1. новембра 1916. године

Зграда хотела „Национал”.
На овом месту је сада зграда Општине

Спомен-плоча аустро-угарском војнику погинулом у Рудничкој офанзиви, сахрањеном на градском гробљу. На плочи пише: К. и К. капетан 70. регименте ЈОСИП ЛАХОДНИ, носилац ордена „Витеза гвоздене круне” и „Крста за војне заслуге”, рођен 22. јула 1880. у Суњи (Хрватска), а пао као јунак за отаџбину 30. децембра 1914. код Ручића

ЖАЛБА ПЕКАРА

У току 1870. године у Горњем Милановцу је било десет пекара, који су, поред хлеба, продајали и печене и друга кувана јела. Од министарства унутрашњих дела стигла је забрана за све послове кувања, осим производа од брашна и печене. Све остало је посао домаћих механиција који су се и жалили министарству.

Понизни смо господину министру унутрашњих дела:

Јанићије Миловановић
Петар Стевановић
Ристивоје Ивановић
Мијаило Јовановић
Милош Ранковић
Танасије Павловић
Вићентије Димић
Никола Стевановић
Саво Нешковић
Павле Миливојевић

Сви из Горњег Милановца

8. јануара 1870. године
У Г. Милановцу

ЗАХТЕВ ЗА ПОВРАЋАЈ СЕДИШТА ОКРУГА РУДНИЧКОГ У МИЛНОВАЦ

Новембра 1889. године била је делегација грађана Горњег Милановца у седишту владе, која се тада налазила у Нишу, са захтевом да се седиште Рудничког округа поврати у Горњи Милановац, где се и налазило све од пресељења из Старе чаршије у нову варош Горњи Милановац (раније Деспотовица). Делегација је влади изнела све разлоге због којих је то захтевала. Том приликом направљен је и снимак свих чланова делегације, која је била бројна. Тешко је било извршити идентификацију чланова делегације. Утврђена су имена две личности на слици, то су: Мијаило Обреновић, трговац, први слеве стране у последњем реду и Тадија Костић, прота, књижевник и уредник листа „Таково”, који седи слеве стране трећи у реду (фотографија је на 24. страни ове књиге).

Пошто влада за две године није донела никакву одлуку о овом захтеву, грађани су поднели нови захтев за власпостављањем Округа рудничког у старим границама. И овога пута је у захтеву истакнут велики број оправданих разлога због чега се то тражи. Најважнија од свих примедаба била је да се сва средства која се плаћају као прирез округу у Чачку уопште не издвајају за град и села око Милановца. Та средства су се углавном користила за изградњу путева, који су обилазили варош Горњи Милановац.

У захтеву су истакнути и многи други захтеви, којих има много па се не могу сви навести.

Овај захтев је упућен 10. августа 1900. године.

Захтев су потписали понизни грађани Горњег Милановца, њих више од сто. Ево тог списка: Михаило П. Бекић, Радоје Цветић, Милосав Ђорђевић, Филип Филиповић, Јовица Новаковић, Маринко Ратковић, Јанко Чегањац, Јован, Миленковић, Ђира Димитријевић, Танасије Пантелић, Милутин С. Мајданац, Милун Ристић, Нестор Ранковић, Јевта Лукић, Милосав Јовичић, Сима Ивановић, Коста Илић, Васа М. Кусаковић, Велимир Вионовић, Коста Радовановић, Марко Ж. Димитријевић, Ристо Станичић, Гвозден М. Павловић, Петар Леловић.

Љубисав Симић, Јелесије Дамњановић, Тодор М. Пантовић, Милош Тешић, Милош Мојсиловић, Ђорђе Николић, Мијаило Новаковић, Светозар Дамњановић, Обрен Јаковљевић, Милан Јаковљевић, Радован Петровић, Јефрем Поповић, Милутин Стругаревић, Милорад Р. Николић, Милош Матковић, Марко Царевић, Милош Николић, Јован Тодоровић, Марко Урошевић, Младен Јевтовић, Симо Марковић, Илија

Миловановић, Антоније Новаковић, Новак Петровић, Јаков Бојовић, Марко Маринковић, Стеван Ракоњац, Васа Дамњановић, Никола Ковачевић, Аранђел Јевтић, Василије Стикић, Коста Борисављевић, Гаја Трифуновић, Урош Ломовић, Миле Илић, Влад. Рајичић, Љуба Ђорђевић, Сима С. Мајданац, Јев. Ђ. Периновић, Максим Сретеновић.

Петар Љутић, Иван Станимировић, Андрија Весовић, Илија Л. Ђуровић, Живојин М. Илић, Петар С. Маринковић, Радоица Јоксић, Милосав Н. Крушковић, Светислав Боровњак, Влад. М. Луњевица, Свет. (нечитко), Стојан Терзић, Јован Стојиљковић, Драгутин М. Илић, Јован Ђорђевић, Тодор Тодоровић, Крста Ж. Јовановић, Мелентије Банковић, Божидар М. Србовић, Љубомир М. Никић, Илија Драгићевић, Радоица Николић, Драгутин Вукосављевић, Драгутин Вукосављевић, Милан М. Ковачевић, Милан Стојановић, Младен С. Чивовић, Ђока Новаковић, Маринко Јовановић, Велимир М. Јездић, Илија Милутиновић, Милосав Вучетић, Нешо Лучић, Светозар Јовановић, Анђелко Васић, Лазар Борисављевић, Панта Веђић, Милан Савић, Јанко Ивановић, Илија Нешковић, Алек. Вујовић, Живојин Андрејевић, Велимир Јевремовић, Драгутин Сарвановић, Јеврем П. Оташевић, Светислав Ивановић, Филип Дамљановић, Драг. Антонијевић, Радивоје Пејчиновић, Јован Илић.

Министарство унутрашњих послова затражило је мишљење од начелника Округа рудничког са седиштем у Чачку. Скоро две године је вођена преписка па је тек 1902. године коначно донета одлука да се седиште Округа рудничког врати у Горњи Милановац.

БУЏЕТ ЗА 1866/67. ГОДИНУ

Начелство округа рудничког подноси министарству финансија на одобрење буџет општине Горњи Милановац за 1867. годину. Акт потписује начелник Ж. Антонић, а оверава секретар Панта М. Луњевица (син Николе Луњевице и отац Драге Луњевице). Висина буџета са навођењем свих ставки прихода и расхода износи 15.800 гроша. Поред осталих чланова општине акт су потписали Крста Борисављевић, Танасије Милановић, Вујо Васић и за председника Павле Грковић.

Министарство је одобрило овај буџет за 1867. годину.

Стари мост на реци Деспотовици.
У позадини се види Парач и Ждребан

Спомен-плоча на згради
Окружног начелства и суда посвећена
Рудничкој офанзиви, постављена
3. децембра 1939. године поводом
обележавања 25. годишњице битке

Владика Жички Николај Велимировић
обавља чин освећења спомен-плоче
Рудничкој офанзиви на згради
Окружног начелства и суда

НАРЕДБА ЖИВОЈИНА МИШИЋА

Велики број Милановчана положио је своје животе у балканским ратовима 1912. и 1913. године а нарочито у Првом светском рату од 1914. до 1918. године.

У време познате Колубарске битке 1914. у Горњем Милановцу је био штаб Прве армије на чијем челу се налазио прослављени војвода Живојин Мишић. После консултовања са командантима дивизија Живојин Мишић је одлучио да 3. децембра те године пређе у напад на непријатеља. Ову историјску одлуку о отпочињању Рудничке офанзиве, Мишић је донео у згради Окружног начелства, о чему сведочи и спомен плоча подигнута између два рата. Српске јединице кренуле су у силовиту офанзиву па су се аустроугарске трупе повукле најпре до Ваљева а затим и преко Саве и Дрине, када је и Београд ослобођен.

* * *

Заповест команданта I армије командантима дивизија Горњи Милановац, 19. новембра (2. децембра) 1914.

Свечаност поводом обележавања 25-тогодишњице Рудничке офанзиве 1939. године: Долазак застава

Долазак учесника битке

Ратне заставе јединица учесница битке

Генерал Милић врши смотру пуковских застава

Грађани Горњег Милановца поводом освећења спомен-плоче
Рудничкој офанзиви испред зграде Окружног начелства

Долазак црквених великодстојника на свечаност

Владика Николај Велимировић врши освећење спомен-плоче

Генерал Милић говори на свечаности, лево од њега је
градски прота Добривоје Страњаковић

ДИСПОЗИЦИЈА:

Команданта I армије за напад на непријатеља испред фронта армије 0.Н°-3308.

Дивизијама је отприлике позната јачина и састав непријатељских делова, који су се до вечерас показали испред њиховог фронта.

Решио сам да, са целом армијом сутра 20. ов.м. у 3 часа ујутро, предузмем напад на непријатеља. Обе остале армије и делови Ужичке војске у исто време предузеће напад.

У том циљу

Наређујем:

1. Дринска дивизија I позива продире са садашњег положаја ка фронту села Ручић - село Крива Река. Рељинички одред, са баталјоном на Голупцу, штити десни бок дивизије, и у вези са Тимочком II позива продире ка фронту Угриновци - Голубац 483.

2. Моравска II позива продире ка фронту села Ручић - село Озрен.

3. Дунавска I позива продире ка фронту села Озрен - село Лизањ.

4. Дунавска I позива продире ка фронту села Лозањ (десна обала Дичине) - село Брезна ка Бањанима и Теочину.

Застава 10. пука Таковског на броду пред офанзиву за пробој Солунског фронта - 1918. године

Армијски генерал Живојин Мишић, у згради Начелства у Горњем Милановцу потписује наредбу о почетку Рудничке офанзиве

Др Радисав Катанић,
санитетски капетан - 1916. године

Божидар Божа Ђорђевић,
носилац Албанске споменице

Напомињем команданту Дунавске дивизије II позива да је начелник штаба Врховне Команде наредио да се Лимски одред са Коте и Стражаре у исто време крене на напад преко Прањана и Леушића ка Теочину, штитећи леви бок дивизије.

IV пешадијски пук I позива биће у армијској резерви, и кретаће се друмом преко Мрамора-Виноградина, а одатле преко Д. Бранетића и Г. Бранетића.

Уколико је год коме могућно прелаз у напад припремити артиљеријском ватром.

Препоручујем што јачу прикупљеност, енергију и јаку везу са суседним деловима. Немарљивост у потпомагању суседних делова, кад год то потреба захтева и могућност дозволи, сматраће се као злочин и издајство.

Дивизије одржавају сталну везу са армијским штабом. Још ноћас све дивизије упутиће по три ордонанса у Г. Милановац, и да се јаве начелнику армијског штаба.

Штаб армије у Г. Милановцу, а излазак команданта армије на положају у току сутрашњег дана јавићу благовремено.

С пуном вером и надом у Бога, напред јунаци!

Командант, ћенерал,
Живојин Р. Мишић

ЖИВОЈИН МИШИЋ НА КОЊУ

Милановац је последњих новембарских дана 1914. године у посебном расположењу. Рат бесни, хара и разара. Осећа се и у старом и у младом, па и у деци, да су они дани у нашем градићу и судбоносни и историјски. Иако је рат, улице су пуне народа. Сви се интересују шта се то спрема, шта се то „иза брда ваља”, откуда овога наша војска у граду, овога официри, коморе натоварених волујских и коњских запрега, те кола циче и увијају се од терета, а путеви се угибају од њихових товара, чини се.

Испред натоварених волујских запрега се виде мобилисани сре-довечни сељаци у новим браон сукненим оделима са опанцима и сивим шајкачама како, држећи поводнике и бичеве у рукама, скрећу кола у страну ослобађајући другима пут. То исто чине и сељаци са коњским запрегама, само што они седе на врху товара и затежујући дизгине коман-дују коњима да и они иду рубом пута.

У Милановцу је штаб Прве армије смештен у згради Окружног начелства, на чијем је челу Живојин Мишић. У његовом кабинету петролејке се ових дана не гасе целе ноћи. Група виших официра и генерала журно улази и тамо остају дugo водећи, сигурно, тешке разговоре наднесени над ратним картама.

Напољу упорно стеже мраз наговештавајући оштру и хладну зиму. Дани су кратки, догађаји згуснути па време брзо пролази. Већ је други децембар. Те ноћи Живојин Мишић написао Заповест командантима дивизија која почиње овако: „Решио сам да са целом армијом сутра, 3. децембра, у 3 часа ујутру, предузмем напад на непријатеља. Остале армије и делови Ужичке војске у исто време предузеће напад”.

По подне, испред Окружног начелства, већ је постројен део војске његове I армије. Већи део је одавно на положајима. Сви чекају да се генерал појави пред војском и народом. Трг кнеза Михаила је за ову прилику веома тесан. Људи се тискају и грабе ко ће да буде ближи генералу. Комора са польском кухињом, људском и сточном храном, брдски коњићи, муле и мазге натоварени са обе стране леђа и слабина тешким митраљезима са постољем и брдским топовима већ је отишла.

Карађорђева звезда на грудима учесника
Рудничке офанзиве

Ратни другови краља Александра I на његовом гробу на Оplenцу 1934. године. Међу њима су: Тихомир Милановић, Милан Мило Мачић, Милан Ерић, Драган Сретеновић, Максим Божовић, Здравко Царевић, Драгомир Каракалић и Рајко Јаковљевић. Дечак који седи је Максим Сретеновић

Још један Солунац носилац
Карађорђеве звезде

У неко доба, очито веома узбуђен, озбиљан, блед у лицу, са закопчаним мундиром до грла, уздигнуте крагне, са ратном дубоком шапком на глави, одлучним кораком појави се он, Живојин Мишић, командант I армије. За часак стаде и прошета погледом по свима: војницима, народу, деци, старцима, околним брдима.

Трг је у гробној тишини. Какве ли се мисли овог тренутка преплићу у његовој глави, боже мој! Следећег тренутка приђе ратној застави, војнички је поздрави и пољуби је. Стаје поново испред постројених јунаци и, у муклој и свечаној тишини, прими рапорт од једног пешадијског мајора.

А онда са оним легендарним: „Помоз' Бог, јунаци!” изврши смотру. За њим иду сви генералштабни официри. А одговор „Бог ти помогао!” још се неколико пута одби од Вујна, Треске и Рудника.

После је опет тајац. И народ и војска чекају шта ће сада бити. Мишић прилази близу строја, са сваким се рукује и сваког погледа право у очи. Из њихових погледа хоће да прочита мисли и одлучност јер судбина овог народа је сада у њиховим рукама.

Затим упита првог у строју:

„Како се зовеш јуначе?”

„Милош Ковачевић”.

„Одакле си?”

„Из Печењевца код Лесковца”.

„Јеси ли се уплашио?”

„Нисам, али сам забринут. И отац ми Урош и два брата су у истом строју. А мајка остале код куће сама”.

„А ти?”

„Ја сам Станимир Раловић из Бруснице. Волим овај тврд сељачки живот, али се нисам уплашио јер волим и слободу”.

И тако редом.

Када је тако поразговарао са војницима и видео њихово расположење, измаче се мало, а његови сеиз и коњоводац му доведоше белог као лабуд коња који поиграва у месту; огрнуше му црну чојану пелерину, помогоше му да лакше узјаше коња, а он, кад узјаха коња, хитро извуче сабљу из корица.

Севну сребро у зимском предвечерју, диже је у висину очију, окрете се на кратко иза себе да види јесу ли сви официри на коњима, па командова: „Прва армија, са осталом војском, напред у Рудничку офанзиву за коначно ослобођење земље!”

Јак северац, помешан са снегом, звизну са Столица и Сувобора и муњевито пренесе наредбу широм Србије. Колона крете Таковском улицом, а на њено чело изби Живојин Мишић са својим штабним официрима. Правац: Бершићи, Лозањ - десна обала Дичине, Брезна, ка Бањанима и Теочину.

Кад колона крете, нагло се из оне мукле тишине пређе у одушевљено клицање народа: „Живела српска војска!” „Живео Живојин Мишић!” То клицање и аплаузи потрајаше све док и последњи војник не замаче иза Рада Пантовића пекаре.

У три сата ујутру, 3. децембра, српске јединице су кренуле у силовиту офанзиву па су се уснуле аустроугарске трупе повукле најпре до Ваљева, а затим преко Саве и Дрине. Тако је непријатељ за дванаест дана био истеран из Србије. Рудничка офанзива која је део Колубарске битке, би овенчана славом, а њен командант Живојин Мишић постаде легенда и I армије и свеколиког српства, заслужено се окитивши титулом војводе.

ЖИВОЈИН МИШИЋ ПОЧАСНИ ГРАЂАНИН ГОРЊЕГ МИЛНОВЦА

Наредба Команданта I армије трупама I армије Больковци, 25. новембра (8. децембра) 1914.

Наредба 0. Бр. 3514.

Команданта I армије за сву господу официре, подофицире, капларе и редове Прве армије, 25. новембра 1914. године, Горњи Милановац.

Необично усхићеним и обрадовани јуначким подвизима I армије при њеном сложном налету на непријатеља, са положаја испред Горњег Милановца, са окомака Рудника и уз окомке Сувобора, којом је прликом, поред осталог одбрањен и Горњи Милановац од намераване најезде охолог непријатеља, председништво града Горњег Милановца за ова херојска дела I армије, почествовала је вишега команданта армије избором за почасног грађанина града Горњег Милановца. Са највећим поносом, у име I армије, примио сам ову њихову жељу, који је избор у исто време похвала за јунаке I армије.

Милан Даниловић,
носилац Албанске споменице

Факсимил легитимације Албанске споменице Милана Даниловића

ПОРОДИЦИ ВОЈВОДЕ МИШИЋА
БЕОГРАД

Грађанство града Горњег Милановца нема речи којима би у довољној мери представило бол и саучешће за Великим Војводом Мишићем, Вашим племенитим мужем а нашим почасним грађанином.

Са његовом породицом грађанство оплакује тај ненадокнадив губитак наш и целог нашег народа.

Г. Милановац,
23. I 1921.

Председник општине
Драг. Караулић

Војвода Живојин Мишић проглашен је 24. новембра 1914. године за почасног грађанина Горњег Милановца

Саопштавајући горње свима командама І армије, похваљујући вашајуначка дела, узвикујем:

Да живи победносна Прва армија.

Командант І армије
Бенерал Ж.Р. Мишић, с.р.

* * *

У музеју, у родној кући војводе Живојина Мишића у Струганику, налази се докуменат следеће садржине:

*Председнику општине града Горњег Милановца
Господ. Тодору Тодоровићу*

С највећом радошћу примиам почаст, коју ми град Горњи Милановац указује избором за његовог почасног грађанина. Ја у овом историјском тренутку, када наша славом увенчана прва армија, којој имам част и срећу да сстојим на челу, гони османлике разбијеној непријатеља и подлог завојевача са нашег огњишта, у почасти, која се овим актом мени чини, гледам у исто време величање и славу наше храбре и непобедне војске, чија ће јуначка дела и похртвовање у овом тренутку представљати пред поштотвором један од најсјајнијих листова наше историје.

Благодарећи грађанима Горњег Милановца и Вама, господине председниче, у име моје и целе прве армије на указаној почасти, ја вас молим да заједно са мном ускликните:

Да живи наша врховна команда и наша храбра и непобедна војска, на стражи и прејети нашег непријатеља!

24. новембар 1914. године
Горњи Милановац

Бенерал
Живојин Р. Мишић

УЧЕСНИЦИ У ОСЛОБОДИЛАЧКИМ РАТОВИМА 1912-1918.

У ослободилачким ратовима од 1912-1918. године учествовао је и велики број грађана Милановца. У овом другом ратном виходу многи су пали за слободу и част своје отаџбине и тиме оставили дубока сећања на своју одваженост и херојство.

УМРЛИ И ПОГИНУЛИ

Јелесије Дамњановић, Тодор Дамњановић, Величко Ловић, Живојин Чивић, Никола Ракоњац, Милан Ракоњац, Васа Дамњановић, Мићо Ђировић, Радоје Ђировић, Тома Ивановић, Јанко Ивановић, Лазо Ђурчић, Димитрије Ђурчић, Раденко Ђурчић, Сретен Ђурчић, Ристо Бојовић, Лазар Бојовић, Глишо Вукић, Максим Пајовић, Живко Првуловић, Вуле Симић, Војин Ђурчић, Драгољуб Стојановић, Милош Никић, Велимир Цветковић, Миладин Радијевић.

Милан Младеновић, Мијаило Петровић, Драгољуб Лазић, Ђорђе Симић, Миливоје Цвијовић, Ранко Милосављевић, Милутин Пантелић, Војин Поповић, Станимир Којић, Свет. Ивановић, Живота Мијатовић, Живко Бугарчић, Тријун Максимовић, Лазар Ђировић, Витомир Средојевић, Милун Милошевић, Будимир Стефановић, Милан Борисављевић.

Ђорђе Првуловић, Светомир Павловић, Чедомир Петровић, Чедомир Ђурић, Милан С. Николић, Властимир Дамњановић, Јеврем Оташевић, Драгомир Шушкарца (нејасно презиме), Максим Јевтић, Раде Јевтић, Драг. Васић, Милорад Давидовић, Звездан Зисић, Сретен Рајичић, Ђорђе Ђуровић, Лазо Вулетић, Божидар Новаковић, Јован Глишовић, Илија Филиповић, Радомир Костовић, Боривоје Џаревић, Богдан Шимуновић, Мијаило Шимуновић, Новица Матковић, Мића Поповић, Обрад Милановић, Васа Стојкановић.

Примедбе: подаци уколико нису унети - нису се могли прикупити или су прикупљени непотпуно.

К. Бр. 752
20. фебруар 1930. године
Горњи Милановац
Деловођа
Мих. Јевтић, с.р.

За председника суда
кмет
С.Т. Боровњак, с.р.

Документ сачувао
Исидор Ђуковић, историчар

Бранко Крсмановић држи заставу X
пешадијског пукова,
коју је носио од 1912-1918.

Споменик Бранку Крсмановићу
на градском гробљу

Живојин Бановић, солунац

Легитимација носиоца албанске споменице Драгомира Караулића, кафеције

ПРЕЖИВЕЛИ РАТНИЦИ - СОЛУНЦИ

Драгиша М. Васић, правник, Драгиша В. Васић, књижевник, Владе Р. Петровић, порезник, Брана Васиљевић, срески начелник, Милан Љ. Маћић, трговачки помоћник, Јован М. Маћић, трговачки помоћник, Милан С. Николић, трговачки помоћник, Александар П. Дамљановић, трговачки помоћник, Милић Адамовић, трговачки помоћник, Дмитар Адамовић, трговачки помоћник, Михаило Ивановић, зидар, Драгутин Ловић, зидар, Момчило Јоковић, седлар, Радосав Јоковић, радник, Милан Даниловић, трговачки помоћник, Божидар Србовић, књиговођа, Милорад М. Стефановић, сарадник, Аца Ј. Шалавардић, фармацеут, Гојко Ј. Шалавардић, трговачки помоћник, Чедомир Трифуновић, опанчар, Михаило Максимовић, трговачки помоћник, Синиша П. Тимотијевић, шнајдер, Велисав Даничић, абаџија, Драгомир Дражковић, абаџија, Илија Ђуровић, каферија, Радомир Савић, опанчар, Милић А. Илић, жандар, Александар Јовичић, жандар, Радисав Спасојевић, поткивач, Драгомир Каракалић, каферија, Милоје Крстовић, писар, Душан Ј. Јоксић, служитељ, Драгомир П. Јовановић, месар, Милан Ерић, опанчар, Љубиша Алексић, музикант, Владислав М. Стојановић, сарадник, Петар Петровић, железничар, Драгојло Недељковић, пекар, Радомир Мишовић, абаџија, Благоје Лазаревић, жандарм, Иван, П. Брковић, трговац, Обрад Мијаиловић, опанчарски радник, Милош Матић, капетан, Божидар Ђорђевић, трговац, Добривоје

Трифуновић, трговац, Светозар Илић, трговац, Милисав Јелић, трговац, Станоје П. Маринковић, трговац, Драгољуб Тадић, трговац, Војин Богосављевић, књиговођа, Илија Маринковић, трговачки помоћник, Драгољуб Н. Лучић, опанчарски радник, Драгослав С. Петровић, обућарски радник, Бранислав Баралић, трговац, Тихомир Милановић, абација, Велимир Петковић, опанчар, Радомир Радовановић, пекар, Милован Петровић, трговац, Драгић Марковић, кафеција, Драгиша Стефановић, геометар, Павле М. Савковић, трговачки помоћник, Милутин М. Савковић, трговачки помоћник, Станимир Љ. Боровњак, трговац, Илија Димитријевић, трговац, Милорад Мика Миловановић, столар, Драгиша Богосављевић, трговачки Помоћник, Милан Јовановић Левајац, жандарм, Радојица Лазовић, пекар, Милутин Павловић, извозник, Војимир Тешић, извозник, Милан Зисић, фотограф, Агатон Максимовић, трговачки помоћник, Радомир Савковић, кафеција, Божидар Гачановић, трговачки помоћник, Обрад Обреновић, трговачки помоћник, Жика Обреновић, трговачки помоћник, Димитрије Обреновић, фармацеут, Милутин Глибић, трговац, Драгомир Живановић, жандарм, Димитрије Петковић, Радиша Ђировић, Светозар Чивовић. Средоје Средојевић, Витомир Средојевић, Илија Станић (који је дошао из Америке као добровољац), Милош Леловић, Милош Несторовић, Живојин Ђ. Бановић, Љубомир Поповић, Бранко Крсмановић, Чедомир Стојкановић, Радомир Ђурулић, Здравко Радојевић, Борисав Крсмановић, Чеда Крсмановић, Владимир Рајчић.

ПОСЛЕ РАТА НЕМАШТИНА, ГЛАД И БЕДА

Слободу 1918. Горњи Милановац је дочекао са мањим бројем становника него што их је имао 1900. године. Град и околина, као уосталом и цела Србија, материјално су потпуно исцрпљени. Радно способно становништво је у највећем броју изгинуло на бојиштима. Таковским крајем је владала немаштина, беда и глад. „Радничке новине“ у броју 33. од 16. фебруара 1919. године (дописник из Горњег Милановца) између осталог, пишу:

„Опште привредно мртвило и нас дави исто тако, ако не и још више, као и сва друга места у земљи. Ни пре рата нисмо имали никаквих индустријских предузећа, а занатлијски начин производње је тек животарио. Међутим, сад га нема никако, јер су све занатлије још под војном обавезом. Ово мало што их је слободно не ради своје занате, јер не могу да добију сировине за прераду и набаве алате који су им пропали, уништени...“

ПРИНЦ ЂОРЂЕ КАРАЂОРЂЕВИЋ У Х ПУКУ

У Милановцу је 1910. године једно време по казни боравио принц Ђорђе Карађорђевић. Послао га је да служи као командир чете Х пешадијског пука његов отац краљ Петар I на захтев ондашњег председника владе Николе Пашића, због Ђорђевих сукоба са представницима власти.

Народ и официри гарнизона дочекали су га изузетно срдечно, што је допринело да принц у својој књизи „Истина о мом животу“ напиша да му је време проведено у Милановцу било углавном пријатно.

ПРЕДСЕДНИЦИ ГРАДСКЕ ОПШТИНЕ

Вујо Васић
Риста Петровић - „член Риста“
Максим Сретеновић
Сава Нешић
Иван Станимировић
Сима Мајданац
Јован Андрић
Тодор Тодоровић
Драгомир Караулић
Драгољуб Скубиц
Божа Ђорђевић
Станоје Маринковић
Светозар Чивовић

ПРЕЗИМЕНА ГРАЂАНА СТАРОГ МИЛАНОВЦА КОЈИХ ДАНАС НЕМА

Кремић, Чегањац, Гујаница, Палигорић, Ајдачић, Скоковић, Кукољац, Љута, Коштуница, Зисић, Макљеновић, Коњушанин, Јакшевац, Пејчиновић, Клатичевац, Дивац, Лутман, Луњевица, Баша - Јањић, Бакрачлић, Козељац, Сарвановић, Качавенда, Боровњаковић, Црвчанин, Тасовац, Шалавардић, Арнаутовић, Костовић, Маршићанин, Скубиц, Наастасијевић, Стиловић, Буквић, Рамадановић, Драгутиновић, Чекеревчевић, Смиљковић, Караклајић, Диновић, Дановић, Карић, Наастасијевић...

„Турчинова кућа“ у Улици Милоша Великог, названа по досељенику са Јавора (из „Турске“) Милутину Вукосављевићу, познатом кафетерији

Милутин Вукосављевић са супругом

Сточни пијац - вашириште 1916. године

БЕЛИ ЛАБУД НА ЗЕЛЕНОМ ЈЕЗЕРУ

Центар таковског краја није био велики по броју становника, али је увек био познат као лепо градско насеље са чистим правим улицама и дивном околином. Посматрајући град у океану зеленила наш познати научник Јосип Панчић је за Горњи Милановац рекао да је „бели лабуд на зеленом језеру“.

Године 1900. попис становништва бележи у граду 2.836 варошана.

Достигавши привредни ниво развијеног занатства, далеко од саобраћајница и без могућности да своје производе пласира у већем обиму и на већој удаљености, Горњи Милановац ипак почиње да стагнира. Извесна нада за наставак привредног развоја отвара се почетком изградње пруге уског колосека 1912. године.

Али ратови од 1912. до 1918. године прекинули су и ту танку нит надања.

ЗАНАТЛИЈЕ И ТРГОВЦИ

А када је 1922. године прорадила пруга и град спојила са Чачком и Београдом, почиње поновни развој занатства и трговине пољопривредним производима. Са горњомилановачке пијаце пут Београда и даље за Италију, Грчку и Немачку крећу контингенти суве шљиве, пекmezа, кромпира, јабука, жита, стоке, сена, дрва и железничких прагова. Нарочито је

била цењена сува шљива из Горње Црнуће. Фабричка роба осваја милионско тржиште. Све је мање потребе за занатским производима. Године 1922. најпознатији милионачки извозници су: Симо Мајданац, Иван Брковић, Милета Продановић, Драгомир Јовановић, Војимир Тешић, Павле и Милутин Савковић, Милентије Бошковић, браћа Марковић и Милентије Бранковић. Трговаца увозника има 35. Јача трговачки капитал, који ће омогућити оснивање првих већих приватних предузећа.

Занатлије, њих 106 у двадесет седам заната, остаће да и даље раде за потребе села (опанчари, абаџије, терзије, ковачи) и градског становништва (пекари, кројачи, бербери, зидари).

Крајем 1922. године трговци Станоје Маринковић, Илија Маринковић, Драгиша Илић, Танасије Мишковић и компанија оснивају прву фабрику у Горњем Милионцу. Била је то фабрика бомбоне, чоколаде и других слаткиша „Рудник“. Годишње је производила 20 до 30 тона робе. Запошљавала је три мајстора, два помоћника, тринест радника и два ученика. Фабрика је производила и домаће колаче за потребе власника трговачких радњи, а касније и за осталу трговину; посебно је била и дворски лифтерант.

Налепница за паковања ратлукова фабрике „Шумадија“, власништво Мајданца, Чаровића и Солујића

Стаменка Сретеновић

Радници и њихова деца испред зграде фабрике бомбона и ратлук „Рудник“ - Таковска улица, са власницима Драгишом Илићем и Илијом Маринковићем

Милован Миловановић, главни мајстор и руководилац прве електричне централе

Радници прате рад генератора централе - у позадини је Милош Митровић, радник

Чланови Соколског друштва приликом прославе Колубарске битке, 3. децембра 1939. године.
Слева надесно: Живорад Бата Кнежевић, Милојко Топаловић, Коча Павлов, Божидар Петровић и Божа Продановић. Седе: Мирослав Тешић и Јовановић

Године 1937. оснива се и друга фабрика бомбоне и ратлука под називом „Шумадија”. Основали су је Илија Чаировић, Михајло Мика Мајданац, Драги Пантелић, Митар Адамовић и Перешица Минић. Обе фабрике су радиле до спаљивања града 1941. године.

Оснивање фабрика није имало већег утицаја на укупан развој привреде овог града и краја, и даље се више од 90 посто становништво бавило пољопривредом.

ЕЛЕКТРИЧНО СВЕТЛО

Значајан догађај у животу становника града било је увођење електричног светла 1921. године, што је постепено мењало навике и потребе људи.

Акционари Драгослав Мајданац, Драгомир Драго Рајичић, Миле Мађић и остали, нашли су своју рачуницу у удружијању средстава за производњу електричне енергије. Парна машина покретала је генератор једносмерне струје 220 волти а била је смештена у млину Симе Мајданца (угао улица Карађорђеве и Мутапове).

Подигнута је нисконапонска мрежа која је ишла од млина Симе Мајданца до Железничке станице, а затим од Рајићеве улице до Гимназије.

Зграда фабрике бомбона и ратлука „Шумадија“
(дворишни изглед), у Јубинђкој улици,
власништво Илије Чайровића и Михаила Мајданца

Породица Чайровић испред фабрике бомбона и ратлука

Ручна израда бомбона у фабрици „Рудник“ на челу са мајстором
Ивом Милосављевићем Бомбонцијом (десно)

Поглед на део града и Вујан са старог игралишта на брду.
У десном углу су рушевине парног млина браће Драгутина и
Борисава Маидића. Млин је изгорео у пожару на Св. Саву
27. јануара 1939. године, на дан када је власник Борисав био
домаћин славе Основне школе „Краљ Александар I“,
па га је заменио као домаћина најстарији син Славољуб

Мандића магацин за жито демонтиран је и пренет
на старо вашариште

Магацин Ивана Брковића, познатог милановачког извозника.
Налази се у Улици Милоша Великог (преко пута вашаришта)

Стара циглана са кружном (хофман) пећи и сушаром
у пределу Ражаник

Управна зграда бановинског расадника за срез таковски

Радикалски скуп у центру града - 1925. године

Панорама предела око касарне и расадника

Радња мешовите робе Бранислава Баралића

Породична кућа Милуна Дамњановића, опанчара,
у Улици Милоша Великог

Породични излет Милановчана у Брезну на Петровдан
12. јула 1935. године

Са венчања Косаре и Добросава Тодоровића.
Лево је кум Светислав Поповић са сином Браниславом.
а десно ручни девер Борисав Мандић

Породица Коче Павлова, емигранта из Бугарске

Ристо
Костадинов,
по занимању
берберин,
емигрирао из
Бугарске

Становници овог дела града били су први потрошачи електричне струје, а први електричари браћа Милош и Јован Јово Тиралићи.

У току 1923. године набављен је плац од Томе Мисовца где је подигнута зграда за електричну централу. Набављен је и нов генератор покретан дизел мотором од 60 КС. Масовније увођење електричног светла у домаћинства почиње 1924. године.

Број потрошача електричне енергије повећао се у наредним годинама, па је 1928. набављен и уграђен још један дизел мотор.

Прве сијалице на улицама постављене су на углу Карађорђеве и Мутапове, Карађорђеве и Дринчићеве, Курсулине и Карађорђеве, на углу Рудничке и Рајићеве, Рудничке и Ломине, затим код Железничке станице, поште, код Гимназије и на Тргу кнеза Михаила.

Први радио-апарат набавио је Милан Радовановић, ћевабџија, а прву електричну пеглу и решо председник општине Светозар Чивовић. Доктор Радисав Катанић набавио је рендген-апарат још 1927. године, а доктор Душан Стефановић инсталирао је апарат за масажу тела.

Од 1928. почиње приказивање филмова, у почетку немих.

ЗЕМЉОТРЕС У ГОРЊЕМ МИЛНОВЦУ

Горњи Милановац и цео руднички крај задесио је 15. маја 1927. године у 2 часа и 47 минута разоран земљотрес. Јачина земљотреса је била 9 степени Меркалијеве скале, а у жаришту, на дубини 10-15 km, 6,3 степена Рихтерове скале. Епицентар је био у подручју планине Рудник.

Тога дана је било још 22 потреса, од чега 8 јачине 4-5 степени Меркалијеве скале, који су се осетили, а тло је подрхтавало још пуна два месеца. Многе зграде су потпуно порушене, а скоро све су оштећене, у народу је завладао паничан страх, тако да је већина становништва спавала напољу, под дрвећем и у шаторима.

Срећом у граду није било жртава, само у касарнама је 2 војника теже, а 9 лакше рањено, док је у околним селима погинуло 7 особа.

Од већих зграда у граду оштећене су: шумска управа, обе основне школе, болница, српско начелство, а црква је испрскала и торањ препукао по средини. Од стамбених зграда преко 30 их је потпуно порушено, а све остале су оштећене и на њима се морала вршити поправка. Процена штете није вршена, али је дато само за кућу председника општине Драгољуба Скубице, апотекара. Да би је поправио требало му је 40.000 динара.

Град је тих дана, сав у рушевинама, са стварима напољу, одавао гро- зан утисак замрлог града спремног за општу селидбу.

Прота Добривоје Страњаковић

ЈЕДНО ЗАСЛУЖЕНО ПРИЗНАЊЕ ЗА ПРОТУ СТРАЊАКОВИЋА

Почетком марта 1934. године од стране његове светости патријарха Варнаве одликован је ПРОТСКОМ КАМИЛАВКОМ, Добривоје Страњаковић, свештеник у Горњем Милановцу.

Добривоје Страњаковић је дошао 1920. године у Горњи Милановац. Својим вишегодишњим радом, као изузетан свештеник, човек и јавни радник учинио је веома много за варош Горњи Милановац.

После Првог светског рата наша црква је била много оштећена, звона разбијена, тако да су црквени обреди најављивани чекићем, којим је ударано у једну велику гвоздену шипку пред црквом. Скупљањем прилога прота је обезбедио једно звono а касније залагањем и новчаном помоћи набављена су два нова звона прилозима Петра Милановића и Мила Драгићевића. Прота Добривоје

Страњаковић је успео да се у цркви подигне спомен плоча, ради трајног сећања на хероје из нашег краја који су погинули у ранијим ратовима и у Првом светском рату.

Посебна заслуга проте Страњаковића била је да се обнови црква која је била доста оштећена приликом катастрофалног земљотреса 1927. године.

Прота Страњаковић је радио у многим друштвеним организацијама, био је активан у Соколском друштву, које га је изабрало за почасног председника, затим у Црвеном крсту и Фонду сиромашних ученика. Био је више пута биран и за општинског одборника. Више година је многим генерацијама предавао веронауку у гимназији.

Највеће признање за успешан и плодан рад добио је од Њ. В. краља Александра I, приликом освећења Основне школе, када му је уручен одликовање Орден светог Саве IV степена.

И данас се многи стари Милановчани уз високо поштовање сећају проте Страњаковића, као једног од најбољих свештеника у нашем граду.

Мијалко Ђунисијевић, хотелијер

УНАПРЕЂЕЊЕ ПОЉОПРИВРЕДЕ

У периоду између два рата многи сељаци, на основу научно-популарне литературе, унапређују пољопривреду, уводе нове расе стоке, нове сорте воћа, које су по квалитету и по приносу боље и корисније.

ИЗГРАДЊА БОЛНИЦЕ

Када је 1925. године изграђена болница, становништво је већ имало стечене навике да се лечи по принципима модерне европске медицине. Томе је сигурно допринео и војни гарнизон који је морао имати и одговарајућу војно-санитетску службу. Значајно је истаћи да су лекари у граду између два рата били и носиоци здравственог просвећивања.

* ИЗДАВАЧКА ДЕЛАТНОСТ

И између два рата јавља се издавачка делатност у Горњем Милановцу. „Сувобор” - лист за народне потребе, власник и одговорни уредник Милоје М. Крстовић. Први број изашао 15. августа 1927. у Горњем Милановцу, штампан у електричној штампарији и књиговезници „Будућност” Переши Минића.

Године 1927. излази и недељни политички лист „Народна вольја”. Уредник је био Раде Поповић. Публикација „Народни лист”, повремени орган за народно просвећивање, почео је да излази 1928. године. Уредник је био Тодор Тоша Боровњак, директор Гимназије у пензији.

„Руднички гласник”, независни недељни лист за културу и напредак рудничког краја, излазио је 1933. године. Уредник и издавач били су Рад. Живановић и Јован Трифуновић. Лист је штампан у миљановачкој штампарији „Будућност”. У истој штампарији штампан је и „Руднички глас”, недељни информативни лист за социјално економска питања. Појавио се 1936. године а изашло је свега шест бројева, па је забрањен. Уредник и власник је био Ђорђе Џајић, а издавач Переши Минић.

ТУРИСТИЧКА МЕСТА

„Руднички гласник” од 17. маја 1934. године објавио је да су Горњи Милановац и Рудник, решењем министра саобраћаја, проглашени за туристичка места са припадајућим повластицама које туристичка места уживају.

ФК „ТАКОВО”

Прва спортска организација Милановчана јавља се 1911. године. Био је то фудбалски клуб „Таково”. Формирали су га гимназијалци за време летњег распуста када су Душан Борисављевић и Петар Трифуновић донели из Београда прву фудбалску лопту. У првом тиму играли су: Дракче Чегањац, Синиша Новаковић, Коле Ђурић, Милорад Чегањац, Драган Сретеновић, Милорад Мићић, Тихомир Рајић, Душан Борисављевић, Милош Царевић, Петар Трифуновић и Милан Бојовић Цура.

Лета 1912. клуб се омасовио, а свакодневним тренинзима фудбалери су овладавали вештином играња.

Ратови 1912. и 1913., а затим Први светски рат од 1914. прекинули су настојања младих да се баве спортом.

Тек 1916. године, у окупираним граду, у време када школе нису радиле, а младићи су принудно радили за окупатора, делимично је обновљено бављење фудбалом. Чак су организоване и две утакмице у којима су противници били аустроугарски војници.

После ослобођења 1918. године „Таково” је наставило предратну активност. Опет су играли гимназијалци који су се преко лета добро организовали, стално тренирали и окупљали подмладак. Играли су најчешће са Чачанима, Ужицанима и Лазаревчанима, јер је пруга од 1922. године омогућавала добру везу са овим градовима.

ЂАЧКИ ФОНД

Ђачки фонд за сиротне ћаке свих школа у Г. Милановцу основан је на Св. Саву 1880. године. Чланови овог фонда јесу добровољни, оснивачи и помагачи. Први дају једном за свагда 120, други 60, а трећи годишње по 6 динара.

Добровољни су: пок. Никодим Милошевић б. опанчар овд., са прилогом од 247 динара и пок. Перса И. Петровићка, рођена М. Сретеновићева, са редовним улогом.

Оснивачи су: пок. Михаило Томић, б. трговац овд., г-ђа Јелка Рајићка, пензионерка, б. Танасије Милановић, г. Максим Сретеновић, г. Јова Шалавардић, г. Милутин А. Сретеновић и Петар Љутић, трговци овд., опанчарски еснаф и пок. Драгомир Драгиша К. Матић, б. ученик VI р. Крагујевачке гимназије.

Готовина овога фонда износи 3.440 динара.

Прва фотографија фудбалског клуба „Таково” одмах после I светског рата. Стоје слева надесно: Милош Царевић (лево крило), Славко Смрекар (лева полутика), Душан Борисављевић (вођа навале), Пеца Палигорић (десна полутика), Тика Рајичић (десно крило). Седе слева надесно: Милорад Маћић (леви халф), Драган Сретеновић (централни халф) и Мика Чегањац (десни халф). Седе на земљи: Синиша Новаковић (десни бек), Дракче Чегањац (голман) и Божа Палигорић (леви бек).

Група миљаковачких младића из 1918. године,
слева надесно: Ђурђе Маринковић, Душан Борисављевић,
Добрица Алимпић, Милорад Мика Чегањац, Божа Палигорић,
Милош Царевић, Милорад Шуле Маћић и Драган Сретеновић

Први управни одбор СК „Грађански”, основан на Видовдан
1929. године. У средини је инжењер Сретен Милојковић,
председник Одбора

Спортски клуб „Грађански” из 1929. године. Дресови су били
црне боје са траком југословенске заставе.

Миљаковачки спортски клуб (МСК) из 1939. године,
настало спајањем ФК „Таково“ и СК „Грађански“

ПОЛИТИЧКА АКТИВНОСТ

Поменуто је да између два рата у Горњем Милановцу није могло бити речи о индустријској производњи у правом смислу. Ипак су били изражени капиталистички односи, па и социјалне разлике међу становништвом.

грађанске политичке партије су своје дубоке корене имале од раније, а политички сукоби нарочито су долазили до изражавања на општинским и посланичким изборима. Та политичка опредељеност испољавала се и у томе ко у коју кафану одлази. Тако се зна да су демократи одлазили у хотел „Српски краљ”, а припадници ЈРЗ (Југословенске радикалне заједнице) у хотел „Европу”. У време избора дешавало се да су поједине кафана демолиране од стране противника. Радници и ситне занатлије имали су своје кафане у којима су држали састанке и конференције.

ПЛАНИНАРСКО ДРУШТВО

Планинарство као спорт у таковском и рудничком крају везано је за 1931. годину и за Нови Сад. Наиме, 1924. године оснива се у Новом Саду савезно планинарско-туристичко друштво „Фрушка гора”. Друштво оснива у многим местима своје подружнице и поверилишта. Тако се 5. априла 1931. године и у Милановцу оснива поверилиште друштва „Фрушка гора”. Повереник је Драгољуб Скубиц, апотекар.

Чланови друштва уживају разне повластице приликом извођења планинарских излета. Света Огњановић из Љуљака, који је држао аутобуску линију Г. Милановац-Крагујевац, одобравао је планинарима попуст 50%. Многе кафане, хотели и угоститељска предузећа одобравали су планинарима попуст од 5-20% за услуге преноћишта и исхране, а власник кафана „Рудник” попуст од 20% за све врсте услуга.

ПОШТА

Међу првим установама вароши Деспотовица пресељена је Пошта - мезулана (поштанска станица), подигнута у Старој чаршији још 1839. године. Наиме, стара брусничка мезулана била је веома оронула и дотрајала па је било нецелисходно постављати је у новој вароши. Отуда је, 5. децембра 1853. године, кнез Александар Карађирђевић потписао решење „Совета књажества србског” да се у вароши Деспотовица подигне ново зданије за пошту и мезулану за осам коња.

Светолик Белић, апотекар

Чланице Соколског друштва

Прва зграда поште - мезулана. У листу „Политика“ 3. маја 1938. године објављена је следећа вест:
Ових дана срушена је стара поштанска зграда у Горњем Милановцу. То је била најстарија зграда у овом месту и у целом Рудничком крају. Саграђена је педесетих година 19. века. Годинама она је служила као поштанска зграда у Горњем Милановцу и пркосила времену и земљотресима. На опште изненађење, преживела је и катастрофални земљотрес 1927. године. На њеном месту подићи ће се модерна зграда за пошту.

Зграда поште у вароши одолевала је времену све до 1938. године када је срушена и на њеном месту подигнута нова од тврдог материјала. И ова зграда поште порушена је крајем 1982. године да би уступила место савременој згради.

Поуздано се зна да је 1860. године у Горњем Милановцу основана „телеграфска штација“.

Први поштар у новој вароши био је Ђорђе Божовић, чиновник III класе, а први телеграфисти поште били су Ђорђе Костић и Благоје Исаиловић, чиновник II класе.

ПРВИ ТЕЛЕФОНИ

Начелник среза таковског, Богдан Тошић, послао је фебруара 1931. године извештај Банској управи Дунавске бановине у коме, између остalog, пише да од свих општина у овом срезу свој телефон има само општина вароши Горњег Милановца.

И начелник среза рудничког Вој. Вујић извештава Банску управу да ни једна општина у овом срезу нема телефонску линију.

У образложењу се даље наводи:

„Како су у овом срезу општине веома удаљене, по ддвадесет до тридесет километара од седишта Начелства, то је веома отежан рад, а нарочито у зимско доба, јер су климатске прилике у овом крају тако оштре да због снега апсолутно је пресечена свака веза између Начелства и општина по читавих 10 и 15 дана. Услед овог неопходно је потребно успоставити телефонску мрежу”.

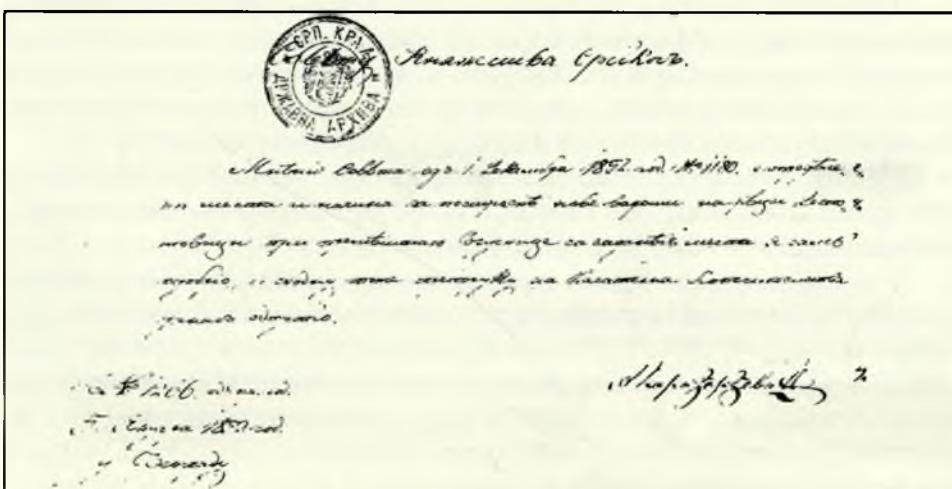
Затражена је помоћ од Банске управе и Дирекције пошта.

ЈАВНО КУПАТИЛО

Идеја о изградњи јавног купатила јавила се тридесетих година овог века када је у граду отворен и ђачки интернат. Непосредан повод за то била је посета бана Дунавске бановине овом граду и ђачком интернату маја 1933. године. Када је бан видео собичак у коме се умивају и перу 60 питомаца, обећао је да се у најскороје време подигне у овој вароши купатило које би служило и за потребе ђачког интерната и све школске деце.

Изасланици Државног хигијенског завода из Новог Сада посетили су град и определили се да се купатило сагради у дворишту Гимназије адаптацијом једне постојеће помоћне зграде која се није употребљавала.

Према ставу Завода ово је било школско купатило и њиме је, до оснивања школске поликлинике, руководила управа Гимназије. Купатилом се могло служити и грађанство уз плаћање таксе од 2 динара за туш и 8 динара за каду. Из ових прихода обезбеђиван је огрев и вршене поправке.

Поштар Драган Богојевић Џидан

Факсимил решења о оснивању вароши
Деспотовица

МИЛАН САВИЋ (1848-1909), предузимач, градитељ многих кућа старог Милановца у другој половини 19. века. За себе је саградио кућу 1875. године у Таковској улици б. 36. Она и сада постоји. У кући и сада станују његове праунуке Лепосава Тодоровић-Савић и Радмила Тодоровић-Смиљковић. На снимку из 1895. године Милан је са супругом Живком и ћерком Стојком, која се касније удала за Бранка Крсмановића, легендарног заставника Десетог пукова у Првом светском рату.

Осим тога од варошке општине се очекивало до 20 m³ огрева пошто су се школска деца купала обавезно и бесплатно.

Касније је ово постало градско купатило.

Дугогодишњи ложач купатила био је Радослав Спасојевић, бивши поткивач, а благајник Максим Божовић, бивши опанчар.

ТУРСКА КАЛДРМА ЗАМЕЊЕНА КАМЕНОМ КОЦКОМ

Калдрмисање улица у Милановцу започето је још 1875. године.

Двадесетих година 20. века све улице су у целини или делимично биле калдрмисане турском калдрмом. Улица краља Александра је целом дужином била калдрмисана турском калдрмом. У даљем осавремењавању својих улица град на Деспотовици није заостајао од већих градова. Основни грађевински материјал којим се замењивала турска калдрма била је камена коцка. Радови на постављању крупне камене коцке у главној улици почели су маја 1936. године. Коцка се производила у каменолому Доње Врбаве; у град је довожена запрежном вучом.

Главна улица је крупном каменом коцком калдрмисана у дужини од једног километра, од хотела „Национал“ (сада зграда Општине), па до војних касарни.

ПАРК КРАЉА АЛЕКСАНДРА

Тридесетих година општинска управа у Милановцу, на челу са председником Станојем Маринковићем, трговцем, отпочела је велике радове на уређењу улица и паркова. Засађено је много садница у свим улицама града. Велика материјална средства су уложена за изградњу парка на Горњем брду, испод гробља на ладинама ка Ивичком потоку.

Проширен је простор за градски парк за око два хектара. Изграђене су пешачке стазе и засађено цвеће. Такође је засађено око шест хиљада стабала багрема и око три хиљаде садница кестена, бора и јеле.

У време завршних радова на изградњи парка задесила је велика жалост и губитак краља Александра Карађорђевића, што је дало повода одборницима др Душану Стефановићу и Кости Шарчевићу, шумару у пензији, да предложе да се новоподигнути парк прогласи за „Парк витешког краља Александра I јединитеља“ и да се постојећа чесма модернизује, поправи и прогласи за спомен-чесму изгинулим ратницима округа рудничког у ратовима 1912-1918. године.

Општинска управа је за руководиоца свих радова на изградњи објекта у парку као и на изградњи новог павиљона одредила Косту Шарчевића, оца тројице синова Драгољуба - Агице, Војислава и Љубомира Шарчевића, професора гимназије. Поведена је велика акција за прикупљање новчаних средстава. У више наврата прикупљене су значајне суме као добротворни прилог. Акција на прикупљању је вођена и од стране удружења Рудничана у Београду.

А у Сарајеву је син Косте Шарчевића, поручник Војислав Воја Шарчевић, командир чете у школи резервних официра, од 185 потомака из свих крајева земље прикупио суму од 1.014 динара, на чemu му се преко Рудничког гласника Божо Ђорђевић, председник одбора, најтоплије захвалио.

Веома брзо је саграђен модеран и лепо уређен павиљон око кога је засађено цвеће и зимзелено дрвеће у знаку слова А. Парк је коришћен као шеталиште и излетиште грађана.

За вишегодишњи добровољни рад на изградњи парка Коста Шарчевић је добио високо признање од општинске скупштине и управе. Чувар парка је био Милинко Стојановић Џода.

ГРАДЊА ПРУГЕ КРОЗ МИЛНОВАЦ

Народна скупштина Србије је још 1908. године донела Закон о изградњи неких пруга, међу којима је и пруга Чачак - Горњи Милановац - Лажковац - Београд.

Убрзо су прикупљене понуде за трасирање пруге. Најповољнија била је понуда Душана Божића и Ђ. Златковића, инжењера из Београда. Они су у рекордном року, за само месец дана извршили трасирање.

На лицитацији за грађење пруге јуна 1911. године, били су најповољнији Станојевић и компанија и Сретен Сретеновић са којима је склопљен уговор и радови су убрзо отпочели. Пруга је била подељена на две секције од којих једна у Горњем Милановцу са шефом секције инжењером Тихомиром Ђорђевићем.

Наредне 1912. године, Управа за грађење пруге наручила је гвоздене мостове код чешке фирме Фанта и Иреш из Прага који су за кратко време испоручени и монтирани.

Даља градња прекинута је због ратова.

Ова пруга била је за окупатора војнички изузетно важна. Због тога су аустро-угарске власти, користећи своју војску, одмах наставиле њено

Спомен чесма у парку краља Александра
(стари парк)

Милинко Стојановић Џода,
чувар градског парка

грађење и почели је користити на одређеним релацијама. Градња пруге трајала је скоро све време окупације да би пред крај била пуштена у саобраћај читавом својом дужином, али само за војне потребе.

Приликом повлачења 1918. године непријатељске трупе су за собом оставиле праву пустош. Шине и мостови су експлозивом дигнути у ваздух, зграде спаљене и до темеља порушене, а тунели затрпани.

Одмах после рата предузете су акције на поправци пруге.

Радови на поправци и довршењу пруге трајали су све до средине 1922. године, када је поново, по деоницама, коначно пуштена у рад.

Последњи воз на овој прузи прошао је кроз Милановац 31. децембра 1969. године када је пруга укинута.

ЖЕЛЕЗНИЧКА СТАНИЦА - САСТАЈАЛИШТЕ

Од изградње пруге узаног колосека „Ћире” (1922) Железничка станица је за грађане овог града имала специфичну и значајну улогу. Дочек и испраћај сваког путничког воза доживљаван је као својеврстан догађај. У недостатку других облика забаве и разоноде грађани су готово масовно, посебно млади, излазили на станицу. Дочек и испраћај воза је био и повод да се људи виде, попричају, договоре и сазнају, приме и упуте поздраве и поруке, сачекају дневну штампу..., другим речима, станица је била јединствен контакт са светом.

Свечаност поводом пуштања у саобраћај железничке пруге узаног колосека - 1922. године

Путнички воз „Ћира” на железничкој станици

Железнички радници на прослави 1. маја 1922. године

Поглед на Окружну болницу и Вујан

Породични дом Борислава Крсмановића,
бившег кафесије и повртара (на периферији града)

Породична кућа доктора Радисава Катанића са ординацијом на
углу Карађорђеве и Курсулине улице

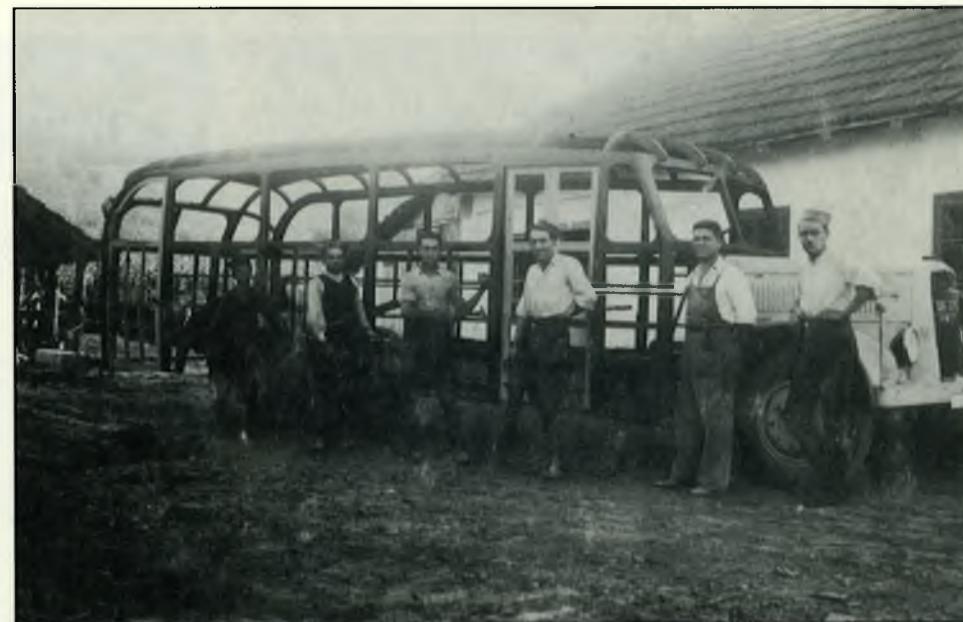
На пропусту пруге, (на дну Рађићеве улице), која је грађена за време аустро-угарске окупације у Првом светском рату, остао је белег градитеља уклесан у камени преводник, на коме пише: K. i K. FFB. KRAKAU 4BS. 1917, што значи - да је прругу градила регимента двојне монархије из пољског града Кракова

АУТОБУСОМ ЗА КРАГУЈЕВАЦ

Ако је железничка станица била „капија града” за проток путника и информација према Београду и Чачку, онда је једини аутобус за Крагујевац био друга капија према том граду и Горњој Гружи.

Аутобус је полазио сваки дан, изузев недеље, у 6,00 часова испред кафане „Српски краљ” на Кнез Михаиловом тргу (коју је народ популарно звао „Краљ кафана”) враћао се увече око 18,00 часова. Непосредно пред долазак аутобуса из Крагујевца грађани би запосели све столове испред кафане и, уз пиће, сачекали аутобус, са новодошлим путницима попричали и измењали свеже дневне информације. Аутобус је био изазов и за босоногу децу да се такмиче ко ће пре стићи од претпоследње станице „код среза”, на углу улица краља Александра и Ломине, до Краљ кафана.

Власник аутобуса је био у прво време Света Огњановић из Љуљака, а пред Други светски рат Сретен Михаиловић из Липовца.

Милан Михајловић (први здесна) са групом радника на изради конструкције аутобуса који је возио Сретен Михајловић на релацији Горњи Милановац - Крагујевац

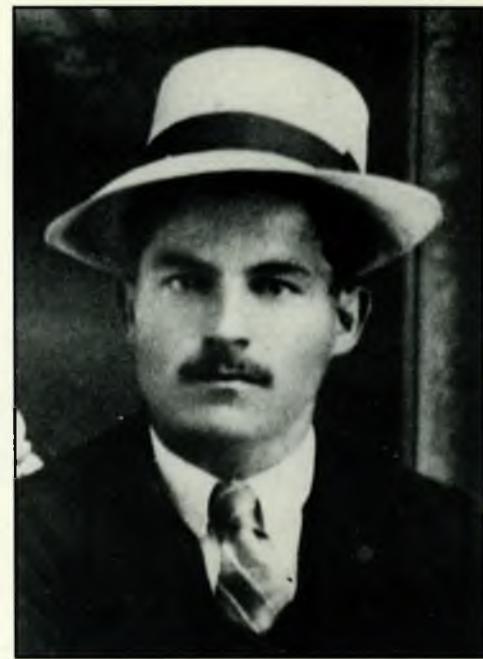
ФИЈАКЕРОМ ЗА РУДНИК

Милановчани су од свих саобраћајних веза са осталим светом, ипак, највише били емотивно везани на превоз поште и путника за Рудник и обратно. Не толико због фолклора - фијакер са коњском запрегом - колико интересантном појавом кочијаша.

Кочијаш Љубивоје Благојевић, родом из Горње Горевнице, ратник солунац, возио је пошту за Рудник између два светска рата. Живео је једно време на Руднику и у Горњем Милановцу, на дну Рајићеве улице, где је имао и штalu. Био је синоним за тачност, ревност и одговорност на послу. Сваки дан, по сваком времену, изузев када је црвено слово у календару, паркирао би изгланџани фијакер са истимареним коњима тачно у 7.45 часова испред кафане „Ослобођење”, преко пута поште. За петнаест минута преузео би пошту, примио путнике и, када на црквеном сату последњи откуцај означи осам часова, кренуо би за Рудник.

Преко две деценије ниједан дан није изостао ни закаснио на послу. Ако путник закасни, не отпутује. О његовој тачности, поштењу и принципијелном понашању испредале су се легенде. Људи успут до Рудника по његовом проласку дотеривали су часовнике. Био је један од најпопуларнијих људи старог Милоновца.

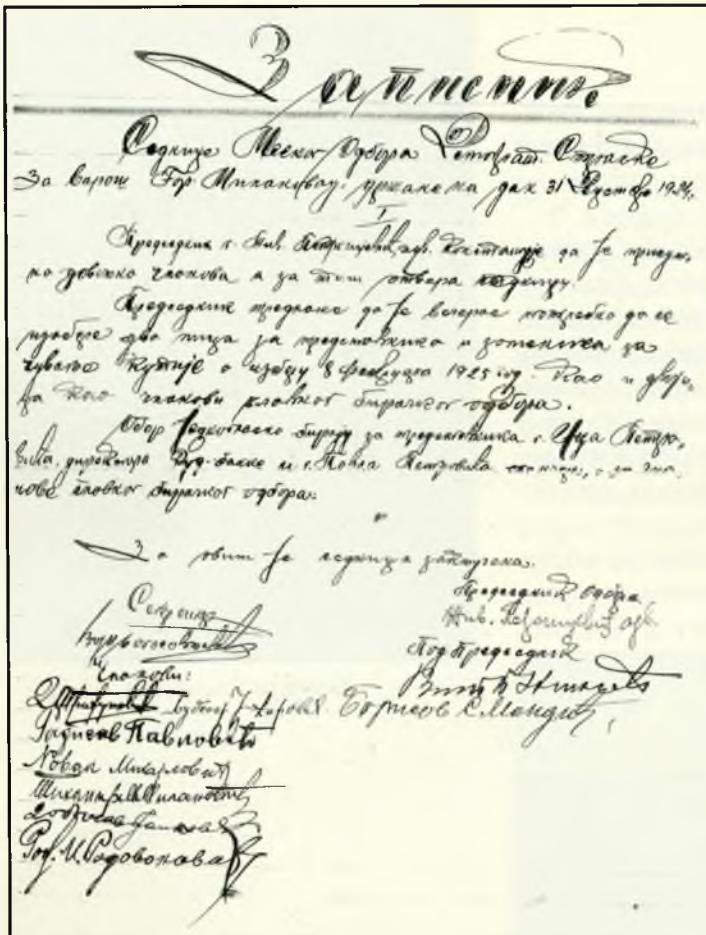
Сличан превоз фијакером организован је и до Такова.

Љубивоје Благојевић

Нова зграда поште саграђена 1938. године

Записник са седнице месног одбора Демократске странке
за вароши Горњи Милановац одржане на дан
31. децембра 1924. године

Група страначких првака Демократске странке:
Љубомир Савић, Танасије Михковић,
Војо Богосављевић (секретар),
Драгољуб Тадић и Митар Адамовић

Борисав Мандић, потпредседник месног одбора
Демократске странке у Горњем Милановцу

Делегација Подружине жена Милановца у посети Опленцу - 1935. године

Једна од најстаријих кућа у граду (Синђелићева улица) покривена шиндром, потом ћерамидом.
власништво Љубице Мандић

Носиоци школске штафете - 1940. године

Христина и Вићентије Васић, трговац,
родитељи књижевника Драгише Васића

ШКОЛСТВО

Оснивање школа и других културних установа у новој вароши текло је у складу са њеним развојем...

Школа у Брусници, једна од најстаријих државних школа у Србији (основана за време Карађорђевог устанка као приватна школа), премештена је (у лето 1857) у нову варош међу последњим установама. Школске 1857/58. године из новоподигнуте школе у Деспотовици изашла је прва генерација ученика.

Први учитељи у новој вароши били су Милош Ружић, свршени богослов из Негришора - Драгачево, учио I и II разред, и Стефан Костић, свршени гимназијалац из Сремских Карловаца, учио III и IV разред.

Једна од разгледница града

ОСНОВНА ШКОЛА

У Кнежевини Србији школе су биле права реткост. Још већа реткост било је да женска деца похађају школу. Међутим, и поред тога, наш град је у самом свом зачетку имао и школу за женску младеж.

Још у току градње прве школске зграде у новооснованој вароши (1856), изражена је жеља родитеља да се, поред мушких, отвори и женска школа.

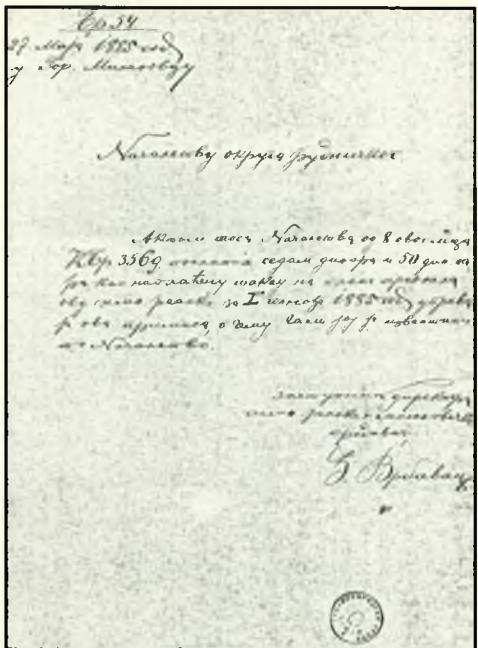
Међутим, супротно мишљење и нагађања око тога да женска деца треба да имају „особит” (посебан) улаз и авлију од мушких и да учитељи и учитељка не могу „у истом зданију квартире имати”, јер, по правилу, „они треба при школама да обитавају, бољег надзора ради”, била су узрок да се женска школа отвори тек 30. маја 1858. године у приватној кући. Женска основна школа радила је у кући Мијаила Вукомановића пуних двадесет година, односно све до 1877. када је прешла у своју зграду саграђену од тврдог материјала.

Прва учитељка женске школе у Деспотовици била је Терезија Смиљанић из Суботице (Цесарије), свршила српске и мађарске основне школе у Суботици и Пешти. Њу је после годину дана заменила Јулијана Кириловић.

Ученици гимназије у посети Опленцу
школске 1934/35. године са професорима
Војиславом Бабићом и
Евгенијем Шиловом

Ђаци у дворишту Брусничке
основне школе са учитељицом
Јелом Нешковић - јуна 1929. године

Решење министра просвете да се 1879.
 године оснује гимназија у
 Горњем Милановцу

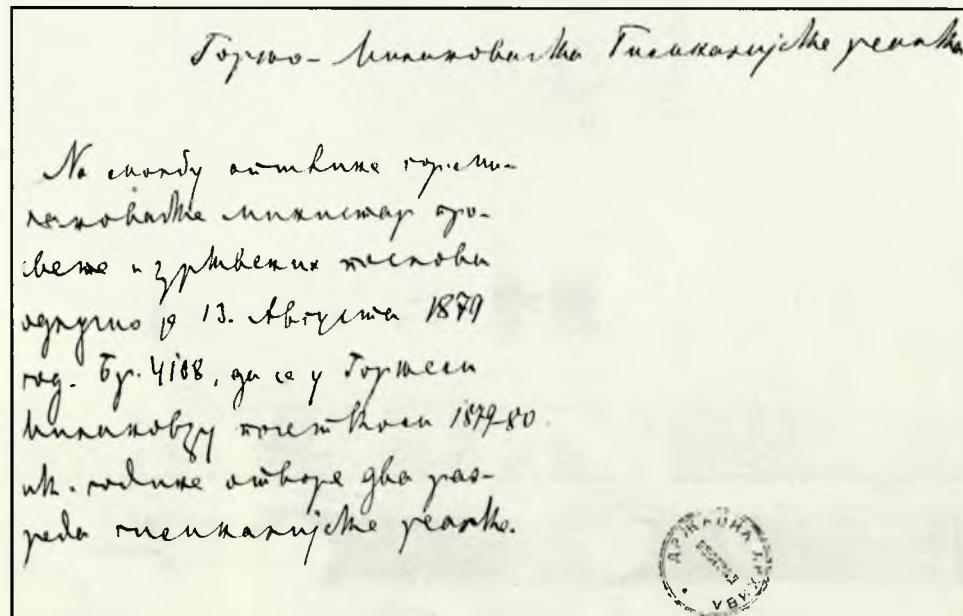
ГИМНАЗИЈА

Школске 1879/80. године, у Горњем Милановцу је отпочела да ради дворазредна гимназијска реалка. Прве школске године Гимназија је имала свега 20 ћака. У првом разреду било је 12, од којих две девојке, а у другом осам дечака. Први наставнички колегијум сачињавали су Миленко Марковић (вршио је дужност директора), Миодраг Ибровац и Стојан Николић, свештеник.

Гимназија је имала неколико прекида у свом раду, била укидана и поново отварана, мењала називе и степен образовања. Дugo је радила у приватним кућама да би 1902. године, добровољним прилозима грађана читавог рудничког округа и Србије, била подигнута зграда гимназије као спомен обележје под именом „Дом Милоша Великог”.

Приватна гимназија

После затварања троразредне Гимназије у Горњем Милановцу 1896. године, настала је једногодишња пауза, када је већина Милановчана морала своју децу да шаље на школовање у друге градове. Због тога су

одборници и грађани упутили жалбу на личност краља Александра Обреновића следеће садржине:

„Његовом величанству краљу Александру I-вом

Влада вашег величанства укинула је овдашњу нижу гимназију, сигурно са разлога државне штедње. Овдашња гимназија имала је око 125 ћака, те је према томе имала услове за њен опстанак, а тако исто била је снабдевена свим потребним училима која су поглавито набављана средствима ове општине. Томе има се додати још и то да варош Гор. Милановац лежи у једном шумовитом месту, те је и са хигијенског гледишта привукао доста ћака из околних округа.

Укинућем ниже гимназије ударен је на грађане наше вароши велики терет, јер огроман број грађана намерава послати своју децу у друга места ради школовања, јер без потребног школовања не могу деца ступати ни у ратарску школу нити коју другу, а ово одашиљање деце на страну ради школовања штетно је са гледишта моралног, јер деца испадају испод родитељског надзора у најмлађим годинама и остављају

Дугогодишњи уважени професори
Милановачке гимназије Живојин Ђулум,
професор математике, и Георгије Кануков
(омиљени чика Ђока), предавач
гимнастике и ниже математике

Једна од првих генерација
горњомилановачке гимназије

Чланице друштва „Кнегиња Зорка”,
у посети Опленцу

се судбини да од њих направи добре или хрђаве држављане. Но, поред тога, многи сиромашни грађани који су децу са стране издржавали лишени су средстава за живот те и ово штетно упливише по напредак ове вароши...”

Суочени са новонасталом ситуацијом и великим материјалним издацима око школовања деце на страни, године 1897. састали су се делегати из свих срезова Рудничког округа и вароши Горњег Милановца и донели одлуку о оснивању приватне гимназије и увели прирез за издржавање школе. Ову одлуку је прихватило и Министарство просвете.

Са радом приватне гимназије били су задовољни и ћачки родитељи. Међутим, када се очекивало да ће поново бити отворена државна гимназија, једног дана августа 1898. године, стигла је депеша да се и приватна гимназија затвори. Текст депеше је садржавао краљев указ, по коме се, на основу предлога Андре Ђорђевића, министра просвете, гимназија укида.

Поново су почеле интервенције школе и грађана. Гимназијски одбор изабрао је неколико угледних грађана из свих политичких партија, и овако састављену депутатију, на чели са Танасијем Милановићем, упутио у Ниш, где се налазила влада и народна скупштина. Када се депутатија

Колегијум професора гимназије школске 1935/36. године. Слева надесно, стоје:
Михаило Величков, Војислав Бабић,
Мила Шаула, Димитрије Јовановић,
Југ Ракић, Антон Север.
Седе: Тодор Ђорђевић, Анђелка
Антоновић, Карло Пријатељ, инспектор.
Божа Михаиловић, директор,
Ђорђе Кануков. Испред су Христина
Јовановић и Вера Бабић

Приправници				
за истоти зреосци у Галицији у Горњем Милановцу у периоду 1922-1923 године.				
Редни број	Име и презиме приправника	Роден	Име и презиме очка приправника	Де ли и како приправник исплатио зреосци?
1.	Александар Курцит	30.августа 1898.год. окр.Краљево	Славка Милошић житоједача	Судиоц на прашању због сладости учесак из франчуског језика.
2.	Босилка Чаревић	22.јануара 1905.год. Горњи Милановац	Божа, месар	Призната су зреосци.
3.	Бојдан Зарић	3.априла 1903.год. окр.Руднички	Бојидар, житоједач	Призната су зреосци.
4.	Бојдан Каманић	3.фебруара 1900.године Крагујевац	Жак Јовановић житоједача	Судиоц на прашању због сладости учесак из франчуског језика.
5.	Бојдан Радовановић	1.децембра 1903.год. окр.Краљево	Бојидар, грекијаски	Призната су зреосци.
6.	Боривое Равић	1.децембра 1904.год.	Врате, Николић, професор	Призната су зреосци.
7.	Буџимир Крајаневић	28.априла 1902.год.	Грђа, Николић, житоједача	Судиоц на прашању због сладости учесак из франчуског језика
8.	Будимир Мисић	29.августа 1902.год. окр.Краљево	Нурде, житоједача	Призната су зреосци.
9.	Бријслава Васићева	1.августа 1904.год. окр.Краљево	Свиштвар, житоједач	Призната су зреосци.

Редни број	Име и презиме приправника	Роден		Име и презиме очка приправника	Де ли и како приправник исплатио зреосци?
		Хај? 1	Где? 2		
10.	Тојко Миловановић	1.августа 1902.год.	Велерег, окр.Руднички	Док. Ђанов, див. земоједач	Призната су зреосци.
11.	Зланица Косићева	1.септембра 1903.године окр.Краљево	Крављево	Атија,	Призната су зреосци.
12.	Хријослав Ракочевић	2.фебруара 1903.год.	Горњи Милановац	Ристић,	Призната су зреосци.
13.	Хријољуб Сараћић	1.новембра 1901.год. окр.Руднички	Шаран	ток. Николић див. земоједач	Призната су зреосци. Судиоц уплатио.
14.	Хријослав Чупомирски	1.јануара 1903.год.	Горњи Милановац	Срамосав, адвокат	Призната су зреосци.
15.	Хријољуб Матијевић	5.јуна 1902.год. окр.Руднички	Лучевица	ток. Влајичић	Призната су зреосци.
16.	Хушан Матијић	28.марта 1901.год. окр.Руднички	Војковићи	Владимир житоједач	Призната су зреосци.
17.	Хушан Орешковић	1.септембра 1902.год.	Горњи Милановац	ток. Јакшић див. привреда	Призната су зреосци.
18.	Хушан Којић	1.априла 1902.год.	Горњи Милановац	ток. Влајанић див. сточар	Призната су зреосци. Судиоц уплатио.
19.	Хушанка Атијићевић	8.септембра 1905.год.	Београд	ток. Атија, див. пурпана	Призната су зреосци.

Списак	Име и презиме пристравника	Роден.	Име и званични има пристравни књига	Кад?	Где?	Чем и како пристре- ни узимају и чима?
20.	Јерасим Луковић	1. новембра 1903. год.	Светица Будисав, пр. Краљево.	Макета	ттк. Јоже, бб. Земун.	Призначена је зрелости.
21.	Јанко Васовић	1. новембра 1900. год.	Светица Рудник	Макета	ттк. Јоже, бб. Земун.	Призначена је зрелости. Освојен усмених изпита.
22.	Хосина Стајановић	1. априла 1904. год.	Вратеље	Михајло, супруж.		Призначена је зрелости.
23.	Лубима Сретеновић	1. јула 1902. год.	Крушиковац	ттк. Лазар, бб. супруж.		Родијена на јулијски дан пот следи узимају га љуби- чески писма из ње- штог, споменици и датимијета јерима.
24.	Милорад Кикић	2. јануара 1906. год.	Ужице	Војислав сарад.		Призначена је зрелости. Освојен усмених изпита.
25.	Милivoје Максимовић	11. јула 1903. год.	Горњи Црнавац	ттк. Михајло, бб. супруж.		Призначена је зрелости.
26.	Милivoје Бадић	16. јула 1904. год.	Кратјевац	ттк. Радомир, бб. зарожнијије супруж.		Призначена је зрелости.
27.	Михаило Марјановић	9. октобра 1901. год.	Ужице	Светогорја, кађечија		Родијена на 9. октобра пот следи узимају га љуби- чески писма из ње- штог, споменици и датимијета јерима.
28.	Милорад Вујовић	2. септембра 1902. год.	Краљево	Ђура сарадница		Призначена је зрелости. Освојен усмених изпита.
29.	Милорад Милivoјевић	1. новембра 1902. год.	Брусница	Милорад, зимогор.		Призначена је зрелости.

Списак	Име и презиме пристравника	Роден.	Име и званичне има пристравни књига	Кад?	Где?	Чем и како пристре- ни узимају и чима?
30.	Миодраг Сарванович	2. априла 1902. год.	Горњи Црнавац	Макета	Београд	Призначена је зрелости.
31.	Надежда Даниловић	1. јуна 1904. год.	Горњи Црнавац	Макета	Београд	Призначена је зрелости.
32.	Панчалаја Сретеновић	28. децембра 1905. год.	Горњи Црнавац	ттк. Панчалаја, бб. краљев.		Призначена је зрелости. Освојен усмених изпита.
33.	Сима Радовић	7. априла 1902. год.	Светогорја	Михајло, секар.		Призначена је зрелости.
34.	Сима Стојановић	9. јануара 1908. год.	Београд	Београд		Призначена је зрелости. Освојен усмених изпита.
35.	Крсторад Кочић	2. априла 1905. год.	Београд	Београд		Призначена је зрелости. Освојен усмених изпита.
36.	Радојица Миловановић	6. јануара 1905. год.	Београд	Милан, сестричнија		Призначена је зрелости.
37.	Радмила Лазић	1. новембра 1904. год.	Горњи Црнавац	ттк. Владисав Црнавац, бб. супруж.		Родијена на 1. новембра пот следи узимају га љуби- чески писма из ње- штог, споменици и датимијета јерима.
38.	Радојица Миловановић	9. јануара 1905. год.	Београд	ттк. Бодомира Црнавац, бб. супруж.		Родијена на 9. јануара пот следи узимају га љуби- чески писма из ње- штог, споменици и датимијета јерима.
39.						

Редни број	Име и презиме учитеља	Рођен.	Име и презиме југодивача	Чем је и чим је југодивач правио похвалу?
40.	Светозар Маринковић	1. септембар 1903. год.	Горњи Миланов	гдје Јештар, ав. №ј. зреосит.
41.	Синиша Таловићевић	9. јула 1904. год.	Горњи Миланов	Пријатеља му зрешио Освртјен ученник исидиста.
42.	Врета Милојковић	4. јулуша 1903. год.	Богдан. пр. Крајић	Радио се да припреми да ће ставити имена на учионик чиним из првогу сабјекта.
43.	Христина Милојкић	1. септембар 1903. год.	Учице.	Одлична му је школа секај ће садојуше ко за учионик чиним му из истогу се је оправдјио.
44.	Павле Цинк.	14. јула 1902. год.	Логорски пр. Руднички	Пријатеља му зрешио поглавар је поднео и апој и испрови са похвалом због обнове која је обједи- нила и уградила је у школу и у школу је уложио 100.000 динара.

Гимназија

Брдичева Србија, Хрват и Словеначка
ГИМНАЗИЈА
к. Бр. 585

26 јула 1923. с.

Душан Таловић, најбољи ученик
своје генерације

Зграда Гимназије
после доградње 1939. године

Годишњи извештај

о

Горњо-милановачкој гимназији

У школској 1913—1914. години

ГОРЊИ МИЛАНОВАЦ
Нова штампарија „Рудник“. — Основана 1914. год.
1914.

јавила министру просвете у жељи да објасни зашто грађани траже приватну гимназију, он је оштро рекао: „Шта, хоћете приватну гимназију, па да сешири радикализам и социјализам. Тамошњи наставници радикалишу и социјалишу, не може се вама одобрити приватна гимназија“. Узалудна су била настојања депутатије да докаже да наставници не припадају никаквим партијама већ да марљиво раде у школи и да им је владање примерно.

Очиједно је да су Приватна гимназија и раније Низа гимназија затворене из политичких разлога. У то време Округ руднички био је изразито радикалски. Осим тога, у Горњем Милановцу радикали су издавали свој лист „Таково“ који је био бескомпромисан у борби против обреновићевског апсолутизма и бирократије.

После укидања приватне гимназије у Милановцу је отворена Грађанска школа. И она је била кратког века, укинута је августа 1903. године.

Тек 1912. године, после великих настојања општине и грађана, у Горњем Милановцу је поново основана Низа четвороразредна гимназија. Убрзо, дошли су балкански ратови, а потом и Први светски рат када је гимназија прекинула рад. Одмах после завршетка рата - почетком 1919. године, гимназија је, на опште задовољство, поново отпочела да ради по скраћеном програму (два разреда за једну школску годину) и тако, убрзо,

Ученици старијих разреда Гимназије
са својим наставницима

Указом од 15. маја 1922. године, Непотпуна гимназија у Горњем Милановцу, први пут од оснивања, подигнута је на степен осморазредне државне средње школе.

Наредне, 1922/23. школске године, у гимназији је обављен и први испит зрелости - матура. На виши течајни испит изашло је 44 кандидата чија имена и основне податке преносимо у целости како их је Испитни одбор сачинио у свом извештају за Министарство просвете.

Испитни одбор сачињавали су: Милош Зечевић, професор Војне академије (изасланик Министарства просвете), председник, Риста Цветковић, директор гимназије, потпредседник, и чланови професори српског, француског, немачког и латинског језика, професор историје и географије и професор математике.

Надаље Гимназија ће бити још два пута укидана и поново отварана.

ДИРЕКТОРИ ГИМНАЗИЈЕ ОД ОСНИВАЊА 1879. ДО 1940/41. ГОДИНЕ

Миленко Марковић, Ђорђе Врбавац, Андрија Матић, Ђорђе Начић, Ђорђе Кока, Васа Филиповић, Мијаило Ристић, Милан Ђуричић, Милан Петковић, Владимира Војновић, Светислав Матић, Сава Антоновић, Риста Цветковић, Тодор Боровњак, Драгољуб Зекавица, Урош Грбић, Јован Милошевић, Божидар Михаиловић, Војислав Максимовић, Јово Тошковић, Станко Драгосављевић и Ђорђе Обреновић.

ДРЖАВНИ ИНТЕРНАТ

После укидања готово свих гимназија у Македонији током 1928. и 1929. године, у градовима Србије: Крушевцу, Крагујевцу, Неготину, Великом Грађишту и при Учитељској школи у Јагодини основани су државни интернати за смештај најбољих свршених ученика македонских основних школа. Циљ ових интерната био је „усмерено” васпитање македонског подмлатка, како би по завршеном школовању постали „културни пионири Јужне Србије”, како је тада називана Македонија.

Годину дана касније међу наведеним градовима нашао се и Горњи Милановац. Наиме, грађани Горњег Милановца, јуна 1930. године, писменом представком предложили су Министарству просвете да се при милиановачкој гимназији отвори интернат, пошто је град познат „као

Драгомир Мишковић, ученик гимназије

Душанка и Душан Којић.
Њихов отац Станимир, опанчар, погинуо
као капетан на Солунском фронту.
Снимак је из 1924. године

најздравије место у коме се говори најчистијим књижевним језиком". Уз представку за отварање интерната достављен је и снимак зграде намењене за смештај деце са скицом просторија у приземљу и на спрату. Министарство је прихватило овај предлог и већ 14. августа 1930. године донело решење о отварању интерната при Државној гимназији у Горњем Милановцу.

Руковођење интернатом било је у надлежности директора Гимназије, који је заједно са васпитачима, лекаром и економом водио сву бригу око ове установе и државних питомаца. Сваког месеца он је, у својству управника интерната, обавештавао ресорно министарство о животу, раду и успеху питомаца, њиховим потребама и здравственом стању.

Одмах по отварању интерната донет је кућни ред који је одобрило Министарство просвете. Кућним редом, као у војничкој касарни, планиран је целокупан живот питомца од устајања у 5,30 до одласка на спавање у 20 сати. Каћније, круте одредбе овог правилника биле су нешто ублажене...

Државни питомци из Македоније „регистровани” су углавном из сиромашних породица и били су добри ћаци. Прва група од 48 свршених основаца стигла је у Горњи Милановац 3. октобра 1930. године. Питомци су били готово из свих крајева Македоније: Штип, Скопља, Куманова, Неготина, Кавадараца, Струге, Струмице, Охрида, Гостивара, Прилепа, Битоља и других места. Највише их је било из земљорадничких и занатлијских породица, а тек покој из породица надничара и низих

Ђаци рођени 1922. године са учитељицом
Катарином Кайом Швабић, испред зграде
основне школе која се налазила преко
пута садашње зграде поште

чиновника. Њихова презимена била су „србизирана”, на пример: Пинџур (Пинџуровић), Џунов (Џуновић), Мојсов (Мојсијевић), Џамбасов (Џамбасовић), Анђеловски (Анђеловић), Трајков (Трајковић) и слично.

Број младих ученика из Македоније у државном интернату при Гимназији у Горњем Милановцу кретао се од 34 до 50 питомца. Од школске 1934/35. године број питомца се повећао јер је управа интерната, уз одобрење Министарства просвете, почела да прима и по десетак приватних питомца из разних крајева Србије, Македоније па и из других бановина. Они су на име смештала и исхране плаћали према имовном стању, а одело, књиге и друго набављали су сами. У прво време ни овако мали број питомца просторије интерната нису могле да приме, па су неки, све до проширења интерната 1938. године, били смештени у згради месне основне школе.

Државни питомци су били обезбеђени свим потребама па и бесплатним путовањем при одласку кући за време школског распуста, уз пратњу једног од васпитача. Обележје питомца била је униформа сивомаслиасте боје, коју су увек обавезно носили.

Успех државних питомца у школи био је на завидној висини, често и бољи од успеха осталих ученика. Међутим, активност младих Македонаца није се испољавала само у учењу већ и у бројним активностима на културно-уметничком и спортском пољу. Предњачили су у уређивању школског врта и у изради писмених састава на састанцима ђачке дружине „Будућност” и Кола трезвене младежи. Посебно су испољавали своје „музикалне наклоности” на школским приредбама, концертима и литеарно-музичким поселима, када би били топло поздрављани од својих другова и грађана који су били одушевљени македонским песмама и играма.

Државни интернат у Горњем Милановцу престао је да ради крајем школске 1940/41. године због почетка Другог светског рата.

СЕОСКА ШКОЛА

Због осетног прираштаја деце и већег интересовања за школу, као и због разгруписавања општина у рудничком округу (1893), дошло је до формирања засебне школске општине за села Брусница, Семедраж, Луњевица, Јабланица и Грабовица. За ова села основана је у граду још једна школа названа брусничка, или сеоска школа. Нешто касније овој школи су се приклучила и села Сврачковци, Неваде и Велереч, која су до тада припадала мајданској школској општини.

Тодор Боровњак, директор гимназије

КРАЉ АЛЕКСАНДАР КАРАЂОРЂЕВИЋ У ГИМНАЗИЈИ 1924.

Дневни лист ПОЛИТИКА је 26. новембра 1925. године на страни петој забележио:

Кроз Горњи Милановац је 24. овог месеца прошао у 10 часова аутомобилом краљ у пратњи генерала Хаџића и Дамњановића. При изласку из вароши краљев поглед се зауставио на ученицима који су у дворишту радили гимнастичке вежбе. Захтеван краљ је наредио да се застане и окрене пред гимназијском зградом. Затим је ушао у двориште где су га ученици првог разреда дочекали троструким: „Живео!“ Директор гимназије г. Боровњак истрачао је у двориште и био је необично изненађен кад је видео краља и његове пратиоце. После поздрава краљ је провео извесно време у разговору са директором и пратио је рад босоногих малишана, који су се били изули да би лакше трчали.

После тога краљ је ушао у зграду и посетио осми, шести и трећи разред. Свуда је дочекан и испраћен младалачким усклицима.

Девојке старог Милановца.
Снимак из 1919. године

Једно време од формирања брусничке школе 1893. до 1. септембра 1903. године, и градска и сеоска (брусничка) школа радиле су у истој згради са подједнаким правом власништва, када је градска школа прешла у просторије тек саграђене зграде Гимназије (у њој је тада радила грађанска школа, која је основана 1899. године као „утеха“ за укинуту Гимназију). Сеоска (брусничка) школа је остала у старој згради чију су другу половину купили за 4.000 динара у сребру.

Први учитељи у новој школи у граду (названој брусничка или сеоска) били су: Христина Бојовићева, учитељица I разреда, Радосав Ђукнић, учитељ II разреда, и коста Спасојевић, учитељ II и IV разреда.

У међувремену, до поновног отварања Гимназије 1912. године, сазидана је градска основна школа преко пута поште, управо на месту где се данас налази школа подигнута 1931. године.

УЧИТЕЉИ У ГОРЊЕМ МИЛАНОВЦУ ОД ОСНИВАЊА ГРАДА ДО II СВЕТСКОГ РАТА

Стефан Костић, Милан Ружић, Милоје Миладиновић, Витомир Поповић, Стојан Николић, Сава Атанацковић, Филип Лазаревић, Петар

Ученици са учитељицом испред
старе градске основне школе

Марковић, Владимир Станковић, Владимир Љубичић, Јоксим Марковић, Велимир Павловић - управитељ, Коста Недић, Срећко Ђурић, Арсеније Радовановић - управитељ, Витомир Јестровић, Цвета Калајићева, Владимир Павловић, Василија Симићка, Косара Цветковићева, Милева Церовићка, Панта Симић, Јулијана Милићевићка, Милева Танасковићева, Лепосава Нешковићева, Вујица Ковачевић, Љубица Недељковићева.

Милан Убавкић, Анђелина Ничићка, Драгиња Убавкићева, Витомир Николић, Живојин Милојевић - управитељ, Марија Богдановићка, Љубомир Јанковић - управитељ, Михаило Красојевић - управитељ, Љубица Јанковићка, Христина Бојовићева, Драга Јаковљевић, Софија Новаковићка, Станија Нешићева, Коста Спасојевић, Радосав Ђукнић, Христина Богојевићева, Дмитар Јовичић, Василија Арнаутовићка, Станија Андрићка, Јован Голубовић, Лепосава Ристићка, Милева Радовановићева.

Велимир Цветковић, Анка Зисићева, Петар Марић - управитељ, Христина Марићка, Драгутин Зисић - управитељ, Марија Кишпатићева, Роксандра Зисићка, Јован Поповић - управитељ, Михаило Милошевић, Витомир Нинић - управитељ, Недељко Милићевић - управитељ, Милан

Синиша Новаковић, у гледни учитељ
са сестром Стојком Џаном.
Снимљено 1921. године

Почетак нове 1939/40 школске године.
Ученици првог разреда гимназије, слева
надесно: Александар Аника Адамовић,
Јелена Лела Тодоровић, Десанка Николић,
Милка Милутиновић, Десанка
Дамњановић и Љиљана Павлов

Школски час у дворишту Брусничке
школе у улици војводе Мишића.
Преко пута је магаза где је пре
оснивања града била воденица

Женска радничка школа (лево) у Курсулиној улици, основана 1926. године

Лазић - управитељ, Милева Поповићка, Јулијана Лазићка, Драга Главашевићка, Анка Берберовићева, Јован Петронијевић, Димитрије Ђосић, Милица Милићевићева, Марина Ивановићка, Зорка Ракићева, Алекса Ђорђевић, Лепосава Максимовићка, Живорад Ђукнић, Боса Симовић, Катарина - Каја Швабић, Милорад Швабић - управитељ, Ања Савић, Славка Станковић, Љубица Таловић, Љубица Роксић, Дара поповић, Јован Станковић - управитељ и школски надзорник, Косара Савић, Красојевић, брачни пар Милинковић, Роза Д. Зисић, Ана и Тијана Јевтовић, Драгослав Марић, Драгољуб Милутиновић-Прекић, Будимир Тројанчевић Циле и Добрица Ђокић - управитељ.

УЧИТЕЉИЦЕ ЖЕНСКЕ ОСНОВНЕ ШКОЛЕ ОД ОСНИВАЊА 1858. ДО 1914. ГОДИНЕ

Терезија Смиљанић, Јулијана Кириловић, Марија Стефановић, Станија Ђорђевић, Катарина Ђорђевић, Катарина Јаковљевић, Јелена Милосављевићка, Марија Драговићка, Станисава Хацићева, Вукосава Половићева, Марија Богдановићка, Персида Јовановићева, Јулијана Милићевићка, Наранџа Милојевићка, Милева Радовановићева, Марија Богојевићка, Драга Полићка, Софија Новаковићка, Јулка Јанковићева, Љубица Ђорђевићева, Анка Зисићева, Перка Јаковљевићева, Милева Поповићка, Емилија Нинићка, Даринка Милићевићка, Зорка Радосављевићка.

Имена учитеља у периоду између два светска рата нису наведена јер је школска документација уништена приликом спаљивања града.

Бачки бал 1933. године кога су извели ученици основне школе.
Снимио фотограф Благоје Ђорђевић

Свечаност поводом постављања темеља новог крила зграде Гимназије - 1939. године

Долазак високих гостију на свечаност у центар града

Присутни грађани на полагању камена темељца

Прота Добривоје Страњаковић обавља чин освећења темеља

Народни посланик Војко Чвркић говори грађанима
после полагања камена темељца

Две генерације женске радничке школе, у школској 1932/33. години, са учитељицама Олгом Петровић и Сојом Јовановић

Управни одбор Женске радничке школе приликом освећења зграде 9. маја 1926. године са председницом Катарином Мајданац

Свечани час гимнастике у дворишту Гимназије 1933. године
(припремио наставник Ђорђе Кануков)

Полазнице курса шивења октобра 1930. године

Деца и грађани на Кнез Михаиловом тргу прате концерт аустроугарске војне музике

Дилетантска културна група 1917. године у којој су препознати:
Палигорић, Борисављевић, Мика Чегањац, Драган Сретеновић,
Милорад Маћић и Зора Симеуновић-Лазић

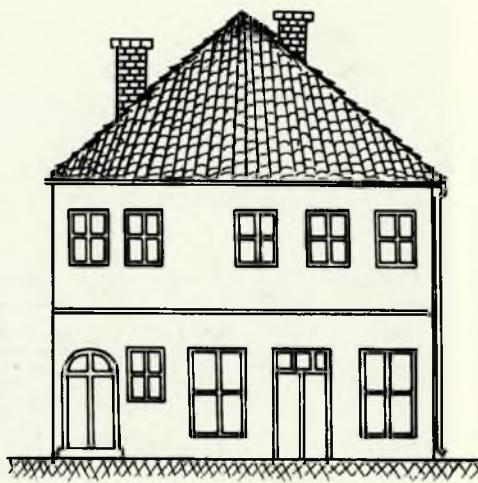

Група ученика са управним одбором фонда сиромашних ћака,
тридесетих година прошлог века са председником фонда
Чедом Стојкановићем

Зграда Јелке Рајић -
Рође, удове бившег
окружног начелника,
која се налазила на
углу улица краља

Александра I и
Рајићеве. У овој
згради почела је да
ради гимназија по
свом оснивању 1879.

године. У њој је
боравио и угледни
грађанин Велимир
Рајић, књижевник.
Зграда је цртана по
сећању Мила Маћића,
марта 1968. године

Зграда Гимназије, саграђена 1902. године,
као спомен дом Милоша Великог

Породична кућа Петра Татовића, предузимача
(дворишни изглед) у којој је једно време радила гимназија

Ученици Гимназије засађују нови дрворед према Улици
Милоша Великог. У позадини је кафана „Мали Шангај”,
власништво Драгише Недића Шангајца

Зграда познатих трговаца Танасија и Петра Милановића
на углу улица Војводе Мишића и Синђелићеве

Припремни радови за ископ темеља другог дела зграде
Гимназије 1938. године. Ученици пружају значајну помоћ

Освећење темеља зграде Гимназије су обавили свештеници
Драгомир Поповић, Добривоје Страњаковић и Петар Љубичић.
Сасвим лево је министар пошта и телеграфа Војко Чвркић.
Поздравну реч држи Љубомир Шарчевић, професор веронауке

Свечаност поводом освећења камена темељца за нови део
зграде Гимназије, 10. септембра 1938. године

Друштво трезвене младежи гимназије

Ученици гимназије: Божидар Продановић, Слободан Боца Страњаковић и Драгиша Николић Ђоћа,
у шетњи градским тргом - 1940. године

Ученице III разреда гимназије Бранка Татовић.
Миланка Глишовић, Вера Правдић и Нада Н.
на тргу 1941. године

Чланови Управног и Надзорног одбора Заједнице дома и школе
- Гимназије, на почетку школске 1938/39. године.
Слева надесно стоје: Драгомир Тадић, трговац, Михаило
Величковић, професор, Владе Ђурић, бравар, Тихомир
Милановић, абација, и Танасије Мишковић, трговац.
Седе: Босилька Симовић, учитељица, прота Добривоје
Страњаковић, Војислав Максимовић, директор Гимназије,
Павле Савковић, трговац, и Анђелка Антоновић, професор

Музичка секција ученика гимназије 1925. године

Тренутак са слетске вежбе ученика гимназије у дворишту школе
- тридесетих година прошлог века

Драмска секција ученика гимназије школске 1935/36. године.
Стоје: Радослав Јевтовић, Јаковљевићева, Драгиша Николић,
Мирјана и Милева Максимовић, Радован Лукић, Даница
Глишовић, Атанасије Симовић. Чуче: Глигорије Поцковић,
Мирослав Тешић и Драгослав Јоковић Маргас

Питомци интерната од првог до четвртог разреда у школској
години 1933/34. са особљем интерната

Чланови месног седишта Савеза трезвене младежи на дан прославе трезвености, 29. априла 1928. године.
Седе слева надесно: Драгослав Обућина, Стана Симић, Милорад Ковачевић, Надежда Нада Божовић и Сава Башкаловић.
Стоје: Милица Крсмановић, Љубисав Стризовић,
Стојан Солујић, Милутин Дамњановић, Синиша Божовић.
Божидарка Стојнићева и Даца Петронијевић

Зграда брусничке основне школе у 19. веку
на месту садашње

Прва генерација великих матураната гимназије
школске 1922/23. године

Оделење женске основне школе за време
аустроугарске окупације 1916. године,
у присуству званичника окупаторске власти

Поглед на део зграде Гимназије саграђене 1902. године

Ученице Женске занатске школе завршног разреда.
Слева надесно: Љубица Дамњановић, Миланка Маринковић,
Лепосава Даничић, Радмила Овчаревић, Златија Николић,
Вера Боровић и Милена Ловић. Испред су учитељице:
Радмила Радовановић, Олга Петровић и Злата Николић

Соколски подмладак са предњацима
Добривојем Страњаковићем и Ђорђем Кануковом
(снимак из двадесетих година 20. века)

Управа ђачке литературне дружине „Будућност“ - 1924. године

Матуранти гимназије школске 1926/27. године

Ђаци четвртог разреда Брусничке школе 1932/33. школске године са учитељем Драгославом Марићем

Са једне школске приредбе

Сиромашни ученици основне школе
са члановима Управе фонда

Зграда бруничке школе (на месту првобитне) на углу
Синђелићеве и Војводе Мишића улице

Гимназијалке на часу гимнастике у школској униформи

Одељење ученица гимназије са професорком Наталијом Маћић
у спаљеном и бомбардованим граду

Млади Милановчани са монахињама и свештеником
Добривојем Страњаковићем у посети друговима у
Сиротињском дому

КРАљ С.С.С.
Женска Занатска Школа
Бр. 39
26 Јуна 1926 год.
Гор. Милановец

ПОХВАЛНИЦА

Којом Женска Занатска Школа у Гор. Милановцу одликује Мадежку Ђоковићеву, ученицу III године за одлично учење и примерно владање у школској 1925-26 години.

Наставница,
Мадежка Ђоковић

Управитељ
Милутин Јовановић

Љубомир Шарчевић,
професор

Приредба ученика на прослави Св. Саве у хотелу „Европа“ - 1941. године. Стоје слева надесно: Миодраг Маринковић, Сртеновићева, Михаиловићева, Н.Н, Добрила Марковић, Десанка Маћић, Дана Петровић, Радмила Тодоровић, Гордана Поповић. Средњи ред: Слободан Јеремић, Јовановићева, Зора Симовић, Љиљана Илић, Рајко Гачић, Милена Дамљановић, Н.Н, Славиша Боровњак, Радомир Ђорђевић, Н.Н, Живомир Ђуровић. Чуче: Н.Н, Вера Зарић, Ружица Веселиновић, Марија Даничић, Анђелија Јовановић, Радмила Јевтовић и Јиљана Божидаревић

Уранак Милановчана на Јдребану 1933. године

ЖЕНСКА ПОДРУЖИНА

Жене Горњег Милановца основале су своју Женску подружину (као огранак организације у Београду) 1885. године са основним циљем да подиже свест и школује женску младеж.

Прво је основана Женска занатска (радничка) школа, која је припремала и оспособљавала младе девојке да науче да шију, кроје, везу, ткају...

На 25-годишњицу оснивања Подружине (1910) активисткиње су се фотографисале пред зградом Гимназије.

Фотографију је сачувала покојна Милунка, супруга Милосава Јовићића, кафеџије из Горњег Милановца. Забележила је и имена готово свих жена са фотографије.

Милка Андрић

Чланице Женске подружине Горњег Милановца испред зграде основне школе

ЖЕНСКА ПОДРУЖИНА СЕ ЈАВНО ЗАХВАЉУЈЕ

У нашем граду крајем друге половине 19. века основана је Женска подружина. На забави Женске подружине која је одржана 13. јуна 1893. године дали су добровољни прилог ова господа: По 10 динара Милојко Братковић, инжењер. По пет динара Владимир Караматић, срески начелник, Танасије Димитријевић, истражни судија, и Петар Пера Милановић, овдашњи трговац, син Танасија Милановића, познатог трговца. По четири динара Евгеније Јуришић, мајор. Ј. Бирчанин, благајник и Јелка Ракићка, пензионер.

По три динара Лука Папић, капетан, Панта Миловановић, потпоручник, Гаврило Јевтовић, потпоручник, Сава Самарџић, адвокат, Риста Лаудановић, поручник, Алекса Стефановић, потпоручник, Лука Јакшевац, апотекар, и Сава Нешић, председник опшине. 2,5 динара Добросав Урошевић, предавач. По два динара Љуба

Ђорђевић, трговац, Јован Јовановић, судија, Милан Андрић, трговац, Илија Павловић, књиговођа, Светислав Матић, Љуба Борисављевићка, Панта Сандић, пензионер, Даница Томановићева, наставница женске радничке школе, Тома Секулић, пекар, Љуба, предавач, Милан Чича Васиљевић, Настас Зисић, Вићентије Васић, Нестор Бојовић, Божа Марковић, Ђура Ристић, предавач, Ђура Јанковић, судија, Мића Најшковић, Младен Чивовић, Светислав Боровњак, Павле Јаковљевић, поручник. По 1.5 динара Никола Ковачевић, трговац, и Ћирић, штампар.

По један динар Стана Борисављевићка, Павле Јевтић, Јула Ђоновић, Нестор Банковић, Риста Петровић, Никодије Јаковљевић и Светозар Нешић.

Свим именованим приложницима Управа топло захваљује, као и господину Богољубу Милутиновићу, гостионичару, који је салу бесплатно уступио за игранку.

Основач и дугогодишња председница Женске подружине била је госпођа Милка Андрић, супруга председника општине.

За изузетне дугогодишње заслуге у раду подружине госпођи Милки је додељена диплома као својој почасној чланици. Диплому је потписала госпођа Дика Трифуновић, супруга трговца Добријовој Трифуновића

(Објављено у листу „Таково“ 1893. године)

ПЕВАЧКА ДРУЖИНА

Певачка дружина „Таково“ основана је 1898. године на иницијативу напредних грађана Милановца. Она је окупљала велики број младих и дуго, са извесним прекидима, била значајан вид испољавања активности напредне омладине.

После непуних шест година успешног рада, одмах после бурних догађаја и преврата 1903. године, дружина је укинута... „јер је чедо минулог - реакционарног доба“.

Међутим, после неколико година рад певачке дружине је обновљен.

По сећању најстаријих Милановчана певачка дружина је певала на свим свечаностима у граду - на забавама, приредбама, концертима и свадбама. Певала је и на сахранама јер у граду није било музике.

Дугогодишњи диригент певачке дружине био је Сретен Николић, терзија, који је у исто време био дугогодишњи председник дружине. Један од најбољих певача дружине био је Крста опанчар „Пеко“.

Управа дружине „Таково” обраћа се 25. фебруара 1914. године Министарству просвете да на упражњено место у школи у Горњем Милановцу постави учитеља Алексу Н. Јанковића, познатог хоровођу, „јер би тиме био омогућен и напредак ове културне установе”.

Овај акт потписало је седам функционера и угледних личности ове дружине: Сретен Ј. Николић, председник, Живорад Радовановић, потпредседник, Мих. А. Јевтић, благајник, Нестор Ж. Банковић, пословођа, и чланови: Александар Атанасковић, Чедомир Средојевић и Петар Стефановић.

БАЛ ПОСВЕЋЕН ЗАХВАЛНОСТИ ФРАНЦУСКОЈ 1933.

У локалном листу из 1933. године објављена је вест (коју објављујемо скраћено):

13. маја 1933. године грађани Милановца имали су једно ретко задовољство - бал, чији је програм изведен на француском језику и у француским костимима 17. века. Програм је био обilan, технички и уметнички савршен. Овим програмом показано је колико се може створити у једном друштву преданим и савесним радом. Г-ђица Мађићева и Стојановићева показале су колико имају духа за оно што је лепо, корисно и напредно. Њиховим трудом ово ће друштво постићи завидан успех.

На програму су биле тачке: Поздрав председника друштва г-ђе Белић, која је са неколико пробраних реченица насликала наше хероје кроз албанске кршеве и француско милосрђе на Јадрану 1915. године.

Идеја да се образује Друштво пријатеља Француске поникло је као захвалност Францујима за ово милосрђе 1915-1918. године. Милосрђе Француза учинило је да су наши хероји повратили своју душу, па затим оним сложним налетом са Кајмакчалана пошли и зауставили се на Триглаву - створили Југославију.

Програм су извели ученици основне школе и гимназије.

ОСНИВАЊЕ ЧИТАЛИШТА

Настанак читалишта (читаонице) у Горњем Милановцу (данашња Библиотека) природно је везан за оснивање Друштва читалишта вароши Деспотовице, како је овај град првобитно носио име.

Фонд Сиротних Ученика-ца Гор. Милановачке Основне Школе

ПРИРЕЂУЈЕ

Забаву са Игранком

на Св. Саву 14. јануара, 1927. год.
(п. с.) у просторијама хотел «Српски Краљ» у корист своје касе

фонду је част, позвати Вас, на забаву, са надом, да ћете је посетити и својим прилогом потпомоћи ову хуману установу.

УЛАЗНИЦА: ДОБРОВОЉНИ ПРИЛОГ.

Само позвани имају приступа.

ПОЧЕТАК У 8 ЧАСОВА У ВЕЧЕ,

Јануара, 1927. год.
Г. Милановача.

У ПРАВА

РУДНИЧКО УЧИТЕЉСКО ДРУШТВО У ГОР. МИЛАНОВЦУ

ПРИРЕЂУЈЕ :-

На Три Јерарха 12. фебруара 1927 године у просторијама „КАСИНЕ“

— 3 — А — Б — А — В — У —

СА ИГРАНКОМ

у корист своје касе.

На коју позивамо и Вас као осведоченог пријатеља учитељства са Вашом поштованом породицом.

ПОЧЕТАК У 8^{1/2} ЧАСОВА У ВЕЧЕ

УЛАЗНИЦА: 20 дн. од самца а 10 дн. од члана породице.

Добровољни прилози примају се са захвалношћу.

Само позвани имају приступа.

Фебруара 1927 год.
Гор. Милановача

У ПРАВА

Нићифор Филиповић, апотекар, сахрањен је на мilanовачком гробљу

Споменик др Милану Дамјановићу, добротвору сиротиње на градском гробљу

Једна од најстаријих зграда на углу Таковске и Дринчићеве улице (власништво Милована Маринковића). У 19. веку у њој је била прва варошка болница

Крајем 1857. године основано је Читалиште и формирано Друштво читалишта у новооснованој вароши. Друштво је убрзо донело правила о раду Читалишта и одмах их доставило „Попечитељству внутренни дела” на одобрење.

У међувремену, Друштво, које су сачињавали чиновници и други грађани новонастале вароши, обезбедило је угодну кућу и намештај. Обезбеђене су и прве свете новца од улога 50 чланова (по 14 цванцика за годину) и наручени први примерци новина.

Процедура око званичног отварања читаонице се одувлачила иако су читалиште и његово друштво увек радили. Званично отварање читаонице везује се за прву недељу маја - „Томину недељу” 1860. године. Тада је читалиште имало око 40 чланова који су плаћали чланарину по један цванчик месечно. У извештају Министарству просвете је речено да ће Начелство настојати „да се Читалиште у овој вароши утврди и обстане”.

Управа Друштва је обезбедила да Читалиште добије већи број новина, међу којима: „Сербске новине”, „Будућност”, „Јавност”, „Глас јавности”, „Видовдан”, „Тежак” и друге. Убрзо је Читалиште постало најпосећенија установа културе ове мале вароши.

Рад Читалишта текао је са променљивим исходом. Његова делатност увек је била условљена разним околностима, па је, због тога, долазило и до прекида у раду. Тако је Читаоница 1880. године, и поред знатне суме новца (42 дуката цесарска и 676 гроша чаршијских), велоког броја листова и око 200 књига, ипак морала привремано да обустави рад.

Читалиште, односно Народна библиотека у Горњем Милановцу, у протеклом периоду вршила је веома снажан културно-просветни утицај на грађане ове вароши и ширег подручја, окупљајући око себе људе напредних схватања.

ЗДРАВСТВО

У току 1858. године у Деспотовици је установљена здравствена служба.

Први лекар у граду (окружни физикус) био је доктор медицине Иосиф (Јосиф) Симон. После две године њега је заменио др Јосиф Светић и остао до 1864. године. У току 1865. године место лекара у Горњем Милановцу било је празно.

Већ 1866. године окружни лекар је магистар хирургије Стефан Тренчени.

Др ДУШАН СТЕФАНОВИЋ, дојен здравствене службе у граду, цењен и омиљен лекар у читавом Рудничко-таковском крају.

Др Душан Стефановић провео је готово читав радни век у овој средини као срески лекар, управник болнице и као железнички лекар. био је и први управник дома здравља у граду. Као лекар приман је у сваком дому са пуно поверења, посебно кад су била у питању деца. Етичке особине лекара испољавао је на сваком месту, што је чинило и утисак да је стално на послу.

Био је веома познат и као активан члан хуманитарних и спортских организација и као дугогодишњи наставник хигијене у Гимназији.

Окружна болница саграђена 1925. године

Текст на споменику у доњем гробљу
Горњег Милановца: Благо оном ко
довијека живи, имао се рашта и родити.

ПАВЛЕ ГРКОВИЋ
Народни посланик мучки убијен
24. октобра 1874.
Он каза а правда пружа прст на продане
душе из кола људи којих се народ грози

Споменик овај диже му јадна и
кукавна жена
Аница у души

Породични снимак др Радисава Катанића,
(седи десно)

У граду је дugo радио само по један лекар. Тек 1892. године у Горњем Милановцу се оснива Окружна болница када се и број здравственог особља повећава. Први управник Окружне болнице био је Јарослав Кужељ.

Крајем XIX и почетком XX века, са појавом среских и општинских лекара, повећава се и број здравствених радника и другог здравственог особља. Тако, средином деведесетих година 19. века, у граду се јавља прва приватна апотека. Њен власник био је Лука Јакшевац, кога су грађани Горњег Милановца 4. октобра 1900. године, са жаљењем што одлази, као дугогодишњег суграђанина, срдачно испратили за Крагујевац.

Као први лекарски помоћник помиње се 1903. године др Јован К. Крајинчанин. Прва бабица у нашем граду (1910) била је Тодора П. Маринковићка. Исте године у граду поново имамо апотекара. Био је то Нићифор Филиповић. Њега је (1911) заменио Драгољуб Скубиц који је дуже остао у граду. *

Од установљења места Окружног марвеног лекара (1886) пет година место је било празно. Тек 1891. године Ђирило Миљковић постављен је за првог Окружног марвеног лекара са седиштем у Горњем Милановцу.

Болница је такође дugo радила у приватним кућама и другим објектима док није подигнута савремена окружна болница 1925. године, која и данас служи као окосница здравствене службе града и околине.

Историја здравства у овом граду несумњиво ће забележити и осветљити несебичан, одговоран и хуман рад многих лекара и другог санитетског особља, посебну пажњу заслужују доброчинства др Милана Дамјановића, који је од 1906. до 1916. године био окружни физикус у граду.

На гробљу у Горњем Милановцу, наспрам старе капеле, налази се јединствен надгробни споменик са следећим уклесаним текстом: „Добротвору сиротиње др Милану Дамјановићу, окружном физикусу - благодарни грађани града Горњег Милановца - 1927. године”.

Поред стручних, овај лекар је поседовао драгоцене људске врлине, посебно доброчинство. Сиротим људима не само да није наплаћивао лекарске прегледе, већ им је давао новац за лекове.

Лечећи грађане, посебно децу, у ратним годинама када су харале опаке болести, и сам је подлегао заражен тифусом 1916. године.

ОКРУЖНИ, СРЕСКИ И ОПШТИНСКИ ЛЕКАРИ

Од 1857. до 1903. године

Јосиф Симон, Јосиф Светић, Стеван Тренчени, Јован Сибер, Петар Остојић, Мијаило Марковић, Александар Богдановић, Бернхард Вајсфогел, Казимир Станишевски, Јован Данић, Станоје Нешић, Давид Розенберг - први српски лекар за таковски срез (1888).

Од 1903. до 1914. године

Станоје Нешић - први приватни лекар (1906) и први општински лекар за град Горњи Милановац (1908), Васа Михаиловић - Польански, Ђорђе Петровић, Милан Дамјановић, Јосиф Недок, Сима Говедарица, Војислав Михаиловић, Петар Контић и Радисав Катанић.

Између два светска рата

Сава Михаиловић, Дионисије Ђоровић, Радисав Катанић, Божа Марковић, Душан Стефановић, Петар Дујановић, Михаило Младеновић, брачни пар Радмила и Љубиша Ђорић, Владан Лазаревић, Божидар Костић и Стеван Минић.

Бабице

Тодора Маринковић, Миланка Константиновић.

Тодора Тода Маринковић,
омиљена бабица старог Милановца

Надгробни споменик Настасу Ђорђевићу
(старо варошко гробље).

„Овде почива Настас Ђорђевић родом из Орида (Охрида) који цркву направи у овој вароши и који поживи 55 г.
а умре 20. нов. 1866. г.”

ЦРКВУ ГРАДИО МАЈСТОР НАСТАС

Настас Ђорђевић је био изузетно познат и признат мајstor, неимар високих квалитета и међу најбољима у Србији оног доба. Због тога су му и повериавани важни послови, а Кнез Милош му је поред осталих послова поверио и градњу једне од својих најлепших задужбина - цркву Свете Троице у Милановцу. Ову цркву Настас је градио пред крај свог живота од 1860. до 1862. године. Она представља једно од његових најлепших неимарских остварења. Колико је Настас био признат као врхунски мајstor говоре кнежеве речи упућене великому неимару пред сам почетак градње горњомилановачке цркве:

„По гласу грађевинаца боли си од свих других, па када је тако, ево посла за тебе. Налажем ти да по плану и о року саградиш велелепну цркву у Горњем Милановцу и зато ево мог благослова.”

У старом делу милановачког гробља, испод старе капеле, налази се Настасов гроб и споменик.

ИЗНАД УЛАЗНИХ ВРАТА ЦРКВЕ ПИШЕ:

*„Изволением бога отца посвящением сину и соединением духа
святаго начаса здани храм сеј во славу и честъ пресвята и
живоначалнија Троици во грађе Гор. Милановије 1860. лејта
иждивением благоверна го государа и књаза србскаго Милоша
Обреновича I-ог. в памјати и спасеније души своєго браћа Милана.
Совершија при влаћении сина его государија и књаза сербскаго
Михаила Обреновича III-го 1862. лејта”.*

ЦРКВА СВЕТЕ ТРОИЦЕ

О нашој цркви је мало писано или ако је писано, то је било давање основних података о њој: када је подигнута, ко је подигао, коме стилу припада и слично. А о овом храму као о светом месту где људи долазе да се причесте, да се ослободе и да олакшају тешке мисли ако их имају, да се за време службе божије посвете Богу, није писано. Није писано шта је она заједно са својим народом преживела, проживела, пропатила или шта је кроз своје време значила за све нас...

Храм Св. Тројице подигнут 1862. године

СВЕШТЕНИЦИ ЦРКВЕ
„СВ. ТРОЈИЦЕ“ У
ГОРЊЕМ МИЛНОВЦУ.
ОД 1862. ГОДИНЕ

Василије Боровњаковић, Стојан Николић,
Стеван Јаковљевић, Стеван Ракић, Петар
Суботић, Тадија Костић, Добросав
Марковић, Љубомир Поповић, Момчило
Поповић, Михаило Протић, Добривоје
Страњаковић, Драгомир Поповић и
Петар Љубичић.

Цртеж Момчила Настасијевића

Наша црква је сазидана у строгом центру града, на Кнез Михајловом тргу одакле се види из свих улица које је окружују. Она надвисује све око себе. Одозго гледа на свој град, чува га и даљу и ноћу, бди над њим као брижна мати над својим чедом. Са околних брда Вујна, Ждребана, горњомилановачког и Бранковог брда, прво угледате њу.

Све недаће, све бољке, сва наша страдања, она је делила са нама. Ако су паљене и пљачкане куће или, ако је град бомбардован, паљена, пљачкана и бомбардована је и она. Она дели судбину свих нас и деце и старих и младих. Али, ако се град радовао, ако је светковао, радовала се и она. И она је на Врбицу сва у зеленом, врбовим гранчицама окићена, а на Ђурђевдан венчићима од ђурђевка, белог јорговане и здравца украсена. Ако се свадбовало и она је била сва у белом - бела младина венчаница и венчић око главе, беле свештеничке одјежде, беле свеће са украсима.

Уме она да се преображава и мења своје лице према расположењу свога народа, уме да мења своју жуту боју у сиву ако се нама нешто ружно дешава. Тако је ми доживљавамо и видимо. Зато је волимо, зато јој одлазимо. А када се молимо за своје ближње и себе, молимо се и за њу.

* * *

У цркву смо долазили од малих ногу: Прво су нас доносили на крштење, а када смо пошли у школу, у цркву смо долазили недељом и празником на службу божију. Ту смо слушали свештеничко чинодејствање, а хор са галерије пратио је свештеничко појање. Ти гласови су били веома чудни као да долазе са небеса те нам још звоне у ушима, чини се. Све је то било лепо и узвишеног. У цркви тишина, само се чују свештеници и хор. Свеће упаљене за здравље и покој душе најближима, својим племеновима још више доцаравају ту свечарску атмосферу. На крају свештеник одржи крађу проповед, а ми после два по два излазимо из цркве.

Присуствовали смо када је ко хтео, венчавању младенаца, гледали у младу и младожењу, у њихове хаљине, а најлепши тренутак је био кад им свештеник стави круне на главу, а они као принчевски пар иду около. То нам је личило на неку истинску бајку.

И на крају животног пута, док није изграђена капела на гробљу, ковчег са мртвим се уносио у цркву где је вршено опело уз велики број грађана, много цвећа и упаљених полилеја. И на тај последњи чин човеков у цркви био је узвишен и достојанствен. *

* * *

Кроз нашу цркву су пролазили многи црквени великодостојници: владика жички Николај Велимировић за кога ми је тада отац рекао да је то српски други Свети Сава. Ми му после службе прилазимо, љубимо руку и дуго га гледамо. А он као светац, озбиљан, црне дуге косе, црних крупних очију, продорног гласа са црквеном круном на глави, гледа у нас. Нас цео тај сусрет узбуђује. Ти утици су снажни да се тог сусрета са њим још увек сећам. Затим је долазио и службу вршио Иринеј Ђорђевић који је касније отишао у Америку, па Иринеј Ковачевић који је такође отишао у Америку, више пута је долазио и наш владика жички Стефан. Долазили су и краљеви, принчеви и високи политичари.

Венчање Благомирке и Радивоја
Милићевића, опанчара, 1937. године

Са леве стране када се улази у цркву налази се део храста под којим је књаз Милош дигао Други устанак против Турака 1815. године.

Много касније у наш свети храм су Немци за време окупације 1941. године октобра месеца силом и рацијом дотерали грађане Милановца мушкарце, жене и децу. Затворили у црквену порту, а нешто касније сатерали у цркву и ту направили сабирни центар одакле ће их стражарно спровести у Крагујевац и затворити у Топовске шупе као таоце за стрељање. За време тискања и боравка у цркви одвијала се права драма: плач и страх престрављене деце, врискава, кукање, проклињање, запомагање и чупање сопствене косе жена и очај мушкараца! Судбина свих заточених је неизвесна, живот свима виси о концу, општа пометња, понижење и ужас су на врхунцу, неки доживљавају нервни слом. Пред саму ноћ пуштају децу и жене, а у Крагујевац спроводе 53 мушкараца где их 21. октобра заједно са осталим многобројним Крагујевчанима у Шумарицама, стрељају.

Храм Св. Тројице. У њему се чува део осушеног стабла Таковског грома, два бронзана топа за објављивање српских победа, поклон кнеза Милоша и Јеванђеље - поклон руског цара

* * *

Милановац је већ 15 октобра спаљен скоро до темеља, сат на цркви је погођен тенковском гранатом, а кров цркве на њеном јужном делу пробијен авионском бомбом тако да се из цркве кроз ту рупу види небо.

Наша црква тако доживљава судбину својих суграђана. Она постаје, учествујући у ратовима са нама, наш најлепши историјски споменик. Зато данас кад прелазимо њен први степеник имамо осећај страхопоштовања, дивљења и љубави. А када смо на служби коју служе њени свештеници на велике православне празнике, уз велико узбуђење и језу кроз наше главе се укрштају мисли и нагоне нас да се сетимо шта је све она у свом вкупном доживљавала и преживљавала и колико је патила са нама заједно. Палимо јој свећу за други живот и добро здравље.

* * *

„Градња цркве Свете Тројице у Г. Милановцу започета је 1860. године за време владавине кнеза Милоша Обреновића, као његова задужбина”. Исте године када је градња започета кнез је умро а старање о даљој градњи цркве преузео је кнез Михаило Обреновић. Он је цркву

Ученици Гимназије: слева надесно:
Зорица Јегдић, Мирослав Бата и Олга
Сека Новаковић. Чучи Радмило Лале
Мандић. Снимак из 1940. године

Остаци Таковског грма под којим је
донета одлука о Другом српском
устанку - 1815. године.
Снимљено пред храмом Св. Тројице

Свештеник Драгомир Поповић

доворшио и на њеном западном делу дозидао велику барокну кулу са звоником. Комплетна градња цркве завршена је 1862. године. Сви поменути подаци записани су на каменој плочи која стоји изнад главног улаза у цркву. Ктиторски натпис даје уједно и податке да је храм посвећен Светој Тројици као да га је Милош саградио и за спас душе брата по мајци војводе Милана Обреновића.

Пре градње данашње цркве на њеном месту или у непосредној близини налазила се у стара времена мања црква брвнара. Била је посвећена светом Апостолу Томи. Зато се и данас у Милановцу одржава вашар 19. октобра - светковина посвећена овом апостолу.

Пре него што је књаз Милош дошао на идеју о градњи цркве у Милановцу, ту идеју је имао и кнез Александар Карађорђевић па је лично у руке дао сто дуката цесарских председнику општине Вују Васићу да се оснује фонд за градњу цркве. Пројекат за целокупну градњу цркве у Милановцу кнез Милош је поверио чувеном мајстору Настасу Ђорђевићу уз његов благослов. Настас Ђорђевић је родоначелник познате уметничке породице из Горњег Милановца која је по његовом угледном имену добила презиме Настасијевић у трајно наслеђе. И не само презиме већ и велики уметнички дар по коме су се прочула четири брата Настасијевића.

Црква је зидана тесаним каменом таковског пешчара који је вађен у Синошевићима. Овим каменом је грађена и црква у Савинцу. Та врста грађевинског камена има племениту, жућкасто-окер фрактуру која грађевини даје специфичан изглед и визуелну топлину.

* * *

У горњем делу налазе се четири прозорска отвора, а изнад њих сатови. Сатове и целокупан ситни механизам купио је и поклонио милиновачкој општини армијски ќенерал Божидар Терзић у спомен на своју мајку Јерину. Сат је уградио највероватније одмах после Првог светског рата.

ПОКЛОНОМ ТОМЕ ВУЧИЋА ПЕРИШИЋА

Маја 1858. године Тома Вучић Перишић је поклонио три хиљаде дуката цесарских вароши Деспотовица за нову цркву.

У посебном уговору овереном код суда поклонодавац, између осталих, каже:

„Овај поклон има се сматрати као задужбина моја и моје преминувше (супруге) Агније.“

ПОКЛОН ЦРКВИ ОД БОЖИДАРА ТЕРЗИЋА

Непосредно после смрти мајке Јерине (која је умрла у 86. години и сахрањена у нашем месту 1930. године) њен син Божидар Терзић, прослављени армијски генерал, поклонио је градској општини велику суму новца за уградњу сата на цркви.

Сат је уgraђен са све четири стране црквеног торња и на сваком од њих пише МАЈКА ЈЕРИНА.

САТ НА ЦРКВИ

Под Рудником једно место и у порти црква стара
Сат на цркви годинама с мештанима разговара.

На починак он их шаље, ујутру им дан отвара.
Сваку четврт откуцава, целе сате затим збира,
Историју града пише. Никада се не одмара.

Памти пушке, ратовања, паљевине и опела,
Памти реку кад је била чиста - па крвава.
Памти војску сукнених одела.

Прича како су град испод две војске у дану истом
Десет пута међусобно узимале, отимале,
Како су га ко девојку завезану, беспомоћну
Десет пута силовале.

И набраја сат са цркве тако редом
Време, људе, догађаје, врела лета, хладне кише
А кад град ноћу усни, он наставља историју да запише.

Умори се и он некад, и хтео би да задрема
Али неће, јер зна добро
Да за народ непокорни
Историја краја нема.

Драгољуб Драган Вучковић

Петар Јубичић, свештеник

Драгољуб Скубиц, апотекар

ДРАГОЉУБ СКУБИЦ

председник у време градње школе

Драгољуб Скубиц, апотекар, доселио се у наш град око 1911. године. Отворио је апотеку и одмах се активирао у многим организацијама друштвеног и политичког живота нашег града.

Убрзо је стекао добар углед, па га грађани крајем тридесетих година бирају за председника градске општине. За време његовог мандата и под његовим непосредним руководством почиње изградња нове основне школе, која је завршена и отпочела са радом 1931. године. Школи су грађани и општинске власти дали име Основна школа „Краљ Александар I”.

Освећење школе обављено је уз присуство Њ. В. Краља Александра I приликом његове посете граду 7. маја 1933. године. Био је то велики и радостан догађај за цео град.

Новосаграђена Основна школа
„Краљ Александар I”,
1931. године

КРАЉ АЛЕКСАНДАР I КАРАЂОРЂЕВИЋ У МИЛАНОВЦУ 1933.

Свечаност поводом изградње и отварања нове основне школе у граду 1933. године био је дотле незапамћен догађај због присуства краља Александра.

Лист Политика од 8. маја те године на целој страни детаљно описује ток свечаности. Народ из шире околине од раног јутра је запосео све улице куда је краљ требало да прође, у центру је био огроман славолук а на тргу су ложене ватре на којима су се пекли волови на ражњу. Око двеста народних коњаника и соколи, на челу са др Душаном Стефановићем, чекали су на раскрсници у Невадама краљев долазак. У град су се сјатили готово сви министри ондашње владе, велики број народних посланика, виђенији људи из околних градова, ћаци, војници...

Свечаност је почела службом у цркви, па благодарењем пред школом.

Краљ је стигао аутомобилом у 11 сати и на сваком кораку је бурно поздрављан. Званично га је прво кратким говором поздравио председник општине Божа Ђорђевић. Освећење школе извршио је епископ шибенски Иринеј Ђорђевић.

„Драги моји Рудничани...“
Краљ Александар I Карадђорђевић говори
на свечаности поводом освећења нове
школе - 7. маја 1933. године

Дочек краља Александра на тргу
7. маја 1933. године

Краљ Александар се поздравља са Станимирим Раловићем и осталим солунским ратницима

На свечаном ручку у школи говорио је прво народни посланик та-ковског среза Љубиша Трифуновић:

„Овај просветни дом, који носи име Вашег Величанства, даће, уверени смо, нове младе генерације надахнуће љубављу према свом краљу и отаџбини, способне да сачувају, учврсте и прошире оно што су њихови преци са великим жртвама стварали.

Данашњи дан остаће дубоко урезан у срцима свих Рудничана и биће још један подстрек за нова прегнућа да се сачува и учврсти оно што је са чиновским напорима и жртвама народа, под вођством његовог јуначког краља, створено...”

Затим је краљ Александар рекао:

„Драги моји Рудничани, са оним истим задовољством и истим поносом, које сам увек осећао кад год сам током дугог ратовања долазио с вами, у ваше храбре војничке редове и с вами заједно проводио оне дане патње и славе, дошао сам и сада међу вас, да овај ваш дан свечаности и радости са вами заједнички прославим ту на домак нашег гордог Рудника, сведока јуначке борбе и нашег пожртвовања.

Славолук на почетку Рудничке улице приликом дочека краља

За овај ваш део Шумадије везана је успомена на наше легендарне устаничке дане, а из најновије прошлости на нашу славну Рудничку офанзиву, која је показала какву огромну моралну снагу може имати наш народ у одбрани своје слободе и свога огњишта. Та снага успела је претворити онај наш узмак пред силном непријатељском најездом у неодољиви противнапад, неочекивани и победнички.

Непосредно следујући иза декларације Краљевске српске владе и нишке Народне скупштине, којом је проглашена борба за ослобиђење и уједињење свих Срба, Хрвата и Словенаца, рудничка победа крепила нас је и у време најтежих искушења вером: да ће доћи дан када ће се наша велика офанзива опет поновити и када ће Нишка и Крфска декларација постати жива стварност! И, богу нека је хвала, та је стварност и дошла.

У тој тешкој и дуготрајној борби, кроз коју се доспело до ослобођења и уједињења у Краљевину Југославију, ви нисте били постидни, били сте увек у првим редовима. О томе сам се небројено пута лично осведочио. Отуда и сада у миру ваша свагдања готовост да јединству служите и новим жртвама, кад год то устреба.

Министри испред нове зграде школе
приликом дочека краља

Коњаници на дочеку краља Александра на уласку у град

Краљ Александар поздравља се са носиоцима Карађорђеве звезде, иза њега су Божа Ђорђевић, председник општине и Илија Маринковић, индустрисалац, у Соколској униформи

Свечаност поводом освећења школе „Краља Александра I”
1933. године

Питомци интерната за време дочека краља

Председник општине Божа Ђорђевић, књижар,
дочекује краља испред зграде школе

У част доласка краља Александра на тргу су се пекли волови

Та ваша готовост утолико примернија и похвалнија, јер иде напоредо са потребом за општим подизањем и унапређењем ових крајева.

Ви, који сте бранећи себе и националну слободу, вечно живели на пушци и мачу, заслужили сте да у нашој вишенационалној држави почнете развијати своје способности у правцу пуног културног и привредног напретка.

Ваша настојања око подизања школа у пуном је складу са свим тим потребама и задацима. Међу средствима, која служе народном јединству и општем културном подизању, школа долази на прво место.

Нека би и ова ваша новоосвећена школа била такво просветно и културно огњиште које ће одгајивати нараштаје, напајајући их духом славних предака и јуначке прошлости, васпитавајући их на примерима пожртвовања за националну слободу и јединство, подижући и снажећи им поуздање и веру у велику и напредну будућност Југославије.

Живели моји драги Рудничани!"

Краљ се после свечаности умешао у масу и почeo разговор прво са носиоцима Карађорђеве звезде а затим и са другим грађанима који су успели да му приђу. Када је краљ испраћен, на тргу пред школом и по суседним улицама настало је народно весеље.

ГЕНЕРАЛ ТЕРЗИЋ

У Милановцу је рођен генерал Божидар Терзић, који је у балканским ратовима био начелник Оперативног одељења Врховне команде српске војске, а потом командант Шумадијске дивизије I позива.

У току Колубарске битке (офанзивна фаза) његова Шумадијска дивизија са успехом је учествовала у гоњењу непријатеља и заузимању Београда.

Од 1915. до 1918. године био је војни министар. Одликован је Карађорђевом звездом са мачевима, као и другим високим одликовањима. Умро је 1939. године и сахрањен у Горњем Милановцу.

Занимљиво је да је Терзић 1938. године, као генерал у пензији, горњомилановачкој гимназији поклонио тридесет обvezница ратне штете у номиналној вредности 30.000 динара, чиме је формирао посебан богат фонд за награђивање ученика, као и 350 лепих и вредних књига за школску библиотеку.

Породична гробница армијског генерала
Божидара Терзића и мајке Јерине
на градском гробљу

Генерал Терзић (стоји лево) са породицом својих кумова

Свечани испраћај армијског генерала Божидара Терзића приликом премештаја на нову дужност у Скопље,
23. маја 1923. године (испред гостионице „Сувобор”,
власништво рођака Велимира Терзића) - Таковска улица

Изложена одличја преминулог генерала Божидара Терзића

Погребна поворка кроз град приликом сахране армијског генерала Божидара Терзића 1939. године

КРАЉИЦА ДРАГА РОЂЕНА У ГОРЊЕМ МИЛНОВЦУ

Краљица Драга (Драгиња), суируга краља Александра I Обреновића, рођена је у Горњем Милановцу 11/23. септембра 1866. године, од оца Панта и мајке Анђе Луњевице. О години рођења краљице Драге, углавном из пропагандних разлога, наводе се различити подаци (Миливој Маленић,

Текући број	51
Страник књиге	202
ИЗВОД	
штампа за уписане венчане, првог Београдске трака Св. Вазнесења Београда.	
Име, презиме и родитељ	Светозар Петровић, државни Радник Крсмановић
Име и презиме и родитеља	Драга
Име и презиме и родитеља	Јован Марковић, свештеник Српске који је умро
Родина, место и дан рођења	32. Едикт 18. Јануар
Место рођена	Београд
Место станована	Београд/Македонија
У који брак ступа	Београд
Храма или места, где је викане спуштена	Св. Вазнесења Господњег у Београду
Родна, место и дан венчanja	1866. Септември, Петрова Недеља, године 55.
Име и презиме свидетелства који је венчали спуштено	Михаило Гавриловић, пјесник Београдске
Име и презиме пуним, по- тпом родитељ и одакле је	Светозар Петровић, државни Радник који је умро
у Београду на штампу — дата: 1883.	
Печат	

Факсимил извода из књиге венчаних храма Св. Вазнесења у
Београду из 1883. године, из којег се види да је
краљица Драга рођена у Горњем Милановцу

Краљица Драга

ВЛАДИМИР ЛУЊЕВИЦА

Луњевица (Милићевић) Владимир Влада, унук Николе Љуњевице, а син Милана, помоћника окружног начелника у Горњем Милановцу, био је књижевник и уврштен је у Лексикон писаца Југославије. Рођен је око 1872. године у Луњевици, поред Јованке, Анке и Милице, имао је и сестру Јелу, која је такође писала песме.

Влада је основну школу учио у Горњем Милановцу, трговачку (од 1890-93) у Београду, а радио је као оштински писар среза таковског у Горњем Милановцу.

Штампане су му три књиге песама и то: Песма I у Нишу 1905. године, Песма II 1906. у Крагујевцу и Враголанка 1908. у Крагујевцу. Од прозе штампана му је књига Приповетке за младеж 1905. у Крагујевцу. Пошто се служио немачким језиком, бавио се и преводилачком делатношћу.

Својим песмама, приповеткама и краћим преводима јављао се у разни новинаре и часописима, између осталих 1904. године и у листу „Таково“ који је излазио у Горњем Милановцу.

Умро је 18. марта 1909. године у Горњем Милановцу.

„После 40 година“ - 1868, Феликс Каниц, „Србија земља и становништво“ - 1867, „Шематизам за 1901. годину - 1866. и Слободан Јовановић „Влада Александра Обреновића“, књ. II - 1864). Међутим, недавно је пронађен извод из матичне књиге венчаних у коме стоји да је Драга на дан венчања са Светозаром машином (венчани 15. августа 1883) имала 17 година.

Драгин отац Панто је син чуvenог трговца и војводе из Првог и Другог устанка, Николе Милићевића-Луњевице, иако је завршио војну академију, готово читав радни век провео је у полицији. Једно време био је срески начелник у Аранђеловцу и Горњем Милановцу, а потом начелник округа у Шапцу и Ужицу. У међувремену, после Српско-турског рата у коме се истакао као командант дела народне војске, био је управник вароши Београд. Умро је 1887. године и сахрањен у порти манастира Вујан где почива и његова супруга Анђа.

Драга Луњевица прво је била удата за инжењера Светозара Машина, сина дворског лекара на двору кнеза, односно краља Милана и краљице Наталије, по чему је позната и као Драга Машин. После само годину и по дана проведених у браку са Светозаром, Драга Машин је, као млада и

Краљ Александар Обреновић и краљица Драга

лепа удовица, постала дворска госпођа краљице Наталије, где је остала пуних шест година.

После брачног развода краљевског парга Милана и Наталије Обреновић, краљица Наталија се обрела у Француској, на обали Атлантика, у бањи Бијарицу, где се настанила у раскошној вили „Сашино”, коју је назвала по свом сину Александру кога су родитељи из милоште звали Саша. Са собом је повела и Драгу Машин, за личну секретарницу.

Када је млади Александар приликом посете мајци у Француској 1895. године поново видео и више упознао Драгу, дошло је до неочекиваног излива младалачких осећања. Иако је драга била удовица, уз то и више од десет година старија од њега, Александар је доживео „љубав на први поглед” - Драга је освојила његову душу. Међутим, ни Драга није остала равнодушна... Од овог тренутка све чешће су се кришом састајали не слутећи шта ће се ускоро догодити.

Љубав је све више захватала срца младог престолонаследника краља Александра и необично лепе дворске dame Драге. По повратку у Србију Александар је Драги често писао опшире писма у којима није скривао ни своја размишљања о браку. Драга Машин, доста старија и доста искуснија, у прво време је на све начине одбијала краљеве понуде, указујући на могуће последице до којих ће свакако доћи, а којих он није био свестан. Међутим, краљ Александар је поред указивања да је Драга много старија и да је као удовицу „прати лош глас”, као и обећања оцу да ће прихватити његов предлог да се ожени аустријском принцезом Александром и познатом му жељом мајке да сина ожени девојком с руског двора - одлучио да са вољеном Драгом ступи у брак. Осим тога, краљ је имао и велики отпор међу министрима, официрима и у влади, а и у народу је све више „расло нездовољство и отпор према краљевом неразумном чину”.

И поред свега, 24. јула 1900. године, у Саборној цркви у Београду венчали су се Александар I Обреновић и Драга Машин. Овом венчању кумовао је руски цар Никола II силни, а стари сват био је дугогодишњи председник Народне скупштине Сима Несторовић

Кратак брачни живот краљице Драге и Краља Александра I Обреновића прекинут је ноћу између 28. и 29. маја 1903. године насиљном смрћу од стране официра завереника. У завери су погинула и оба брата краљице Драге, артиљеријски официри Никола и Никодије.

Краљ Александар и краљица Драга прво су били сахрањени у малој цркви на Ташмајдану, а потом када је ова црква у току Другог светског рата порушена, њихови остаци су пренети у цркву Светог Марка у Београду где и сада почивају.

Краљ Александар Обреновић

Краљица Драга

Ана Луњевица

Лена Луњевица, најмлађа ћерка
Николе Милићевића Луњевице,
тетка Краљице Драге

АНА МИЛИЋЕВИЋ ЛУЊЕВИЦА

МОЈА СЕСТРА КРАЉИЦА ДРАГА

Ана Милићевић Луњевица је најмлађа сестра краљице Драге Обреновић, односно ћерка Панте Луњевице и унука чувеног Николе Милићевића Луњевице, учесника I и II српског устанка.

Остала је рано без оба родитеља, па је детињство и рану младост провела уз сестру Драгу, касније и краља Александра Обреновића.

После мајског преврата 1903. године, у коме су јој осим сестре, убијена и оба брата, Никола и Никодије, а Ани и још неким члановимаа Драгине породице, захваљујући интервенцији страних сила, поштећен је живот, али су прогнани у иностранство. Ана је једно време провела у Француској, а после до kraja живота у Швајцарској. У Женеви је умрла у 91. години у једном старачком дому 1975. године.

Занимљиво је то што је Ана пред смрт југословенском конзулу у Женеви предала за Историјски музеј Србије следеће:

1. Писма кнеза Милоша Обреновића, Љубице Обреновић и Јована Обреновића упућена Николи Луњевици из времена од 1820. до 1840. године.

2. писмо-захвалницу (јавну благодарност) Панти Луњевици, начелнику округа шабачког, за помоћ, доброчинство и наклоност породицама настрадалих у Српско-турском рату. Писмо је потписао велики број шабачких грађана 1877. године.

3. Две вредне уметничке слике.

4. Ана је предала своје записи - три велике свеске са белешкама о догађајима од 1804. до 1903. године

Ове БЕЛЕШКЕ-ЗАПИСИ послужиле су удруженим издавачима: Рад, Ошишани јеж и Гоша штампарија из Београда да 1995. године уреде и издају књигу АНЕ МИЛИЋЕВИЋ ЛУЊЕВИЦА под насловом МОЈА СЕСТРА КРАЉИЦА ДРАГА, илустровану са више фотографија. Највише места у Записима дато је драматичним збивањима 1903. Ова књига се први пут појављује пред јавношћу и доприноси да се стекне јаснија слика о мајском преврату и атентату, од оне коју знамо из пера историчара, фељтониста, новинара и других истраживача.

СВЕТОЗАР МАШИН

Светозар Машин је рођен 14. фебруара 1851. године у Београду. Отац Јован је био лекар у Ваљеву, где је дошао из Чешке на позив професора Лицеја у Београду Јанка Шафарика.

Светозар је завршио Велику школу у Београду и 1868. године уписао је Рударску академију у Фрајбергу у Немачкој и дипломирао у Берлину 1872. године.

Као рударски инжењер запослио се у Министарству финансија Србије, затим у Подрињским рудницима код Крупња, Масуричким рудницима код Врања и више мањих рудника широм Србије. Дао је значајан допринос, у свом кратком радном веку, на организацији рударске производње, на истраживању рудних минерала и на изради рударског законодавства, написавши „Пројекат рударског закона”.

Умро је изненада 8. маја 1886. године од срчане капи. Нађен је на терену између Горњака и Петровца на Млави како седи под дрветом и држи парче руде у руци.

Милановчани га знају као свога зета. Био је први супруг Драге Луњевице, унуке Николе Милићевића - Луњевице, потоње краљице Драге Обреновић. Венчање је обављено 15. августа 1883. године у Вазнесењској цркви у Београду.

Светозар Машин

Поглед на Карађорђеву улицу

На Светоандрејској скупштини, одржаној од 11. 12. 1858. до 21. 01. 1859. године, на којој је збачен кнез Александар Карађорђевић и доведен по други пут на престо Милош Обреновић, били су присутни чланови скупштине из вароши Деспотовица Младен Жујовић, начелник рудничког округа, и Божа Божовић, председник окружног суда.

Стара кућа
Николе Милићевића Луњевице

НАЧЕЛНИЦИ ОКРУГА РУДНИЧКОГ ОД ПРЕМЕШТАЊА ИЗ БРУСНИЦЕ У НОВООСНОВАНУ ВАРОШ ДЕСПТОВИЦУ 1856. ДО УКИДАЊА ОКРУГА 1922. ГОДИНЕ

Младен Жујовић - до 1859. године, Василије Лукић - 1860, 1861. и 1862. (1863. место упражњено), Живан Антонић - од 1864. до 1868, Сима Божић - 1869, Илија Коцић - од 1870. до 1873, Настас А. Петровић - 1874, Никола Атанацковић - 1875, 1876. и 1877, Коста Атанацковић - 1878. и 1879, Сима Михаиловић - 1880. и 1882, Алекса Стојковић - 1881, Јован Бабић - 1883, Милован Браловић - од 1884. до 1887, Коча Ј. Радовановић - 1888. и 1889, Јован Јаковљевић - 1890, Мијаило Церовић - в.д. 1891. и 1892, Будимир Маршићанин - 1893. (1894. место упражњено), Мијаило Рајковић - 1895, Светозар Шурдиловић - 1896, 1897. и 1898. Од 1890. до 1902. године руднички и чачански окрузи спојени са седиштем у Чачку, Љубомир Кордић - 1903, Божидар Петровић - 1904. и 1905, Живојин Топаловић - 1906. и 1907. (1908. место упражњено), Антоније И. Вилдовић - 1909. и 1910, Живојин Пандуровић - 1911, Петар Банџић - 1912. и 1913, Драгутин Симић - 1914.

ПРЕДСЕДНИЦИ ОКРУЖНОГ ПРВОСТЕПЕНОГ СУДА У ГОРЊЕМ МИЛАНОВЦУ ОД 1853. ДО ПОЧЕТКА ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА

Тодор Петровић - 1853. и 1854. године, Радован Пантелић - 1855. до 1858., Божо Божовић - од 1859. до 1863. и од 1866. до 1871, Димитрије Раичић - 1864. и 1865, Милан Пироћанац - 1872, 1873. и 1874, Станоје Илић - 1875, Васа Петровић - 1876. и 1877, Грујица Гавriloviћ - 1878. до 1881, Јездимир Д. Цекић - од 1882. до 1890, Коста Борисављевић - од 1891. до 1894, Алекса Николић - 1895, Живко Д. Ђорђевић - 1896, 1897. и 1898, (1899. место упражњено), Драгутин К. Драгутиновић - 1900. и 1901, Димитрије Карић - 1902, 1903. и 1904, Никола М. Ристић - од 1905. до 1910, Димитрије Војиновић - од 1911. до 1914.

СУДИЈЕ ОКРУЖНОГ (ПРВОСТЕПЕНОГ) СУДА ОД
ПРЕМЕШТАЊА ИЗ БРУСНИЦЕ (1856) ДО
ПОЧЕТКА ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА

Миливоје Томић - 1856. године, Стефан Динић - од 1856. до 1859, Христофор Риста Петровић - од 1856. до 1885, Алекса Милинковић - 1857, Божко Божовић - 1858, Стефан Раић - од 1859. до 1862. и од 1871. до 1880, Сима Михаиловић - 1860, 1861. и 1862, Димитрије Протић - од 1863. до 1876, Димитрије Лазаревић - од 1863. до 1870, Алексије Тешић - 1870, 1871. и 1872, Алекса Стевановић - 1881, Ђорђе Шалавардић - 1882. до 1887, Алекса Ивковић - 1883, 1884. и 1885. потом 1887. и 1888, затим од 1890. до 1894, Јован Арсић - 1886, Ђорђе Јанковић - 1888. и 1889, затим од 1892. до 1895, Алекса Николић - 1889, Стеван М. Поповић - 1889, 1890. и 1891, Владимир Илић - 1892, Ђорђе Молеровић, истражни судија - 1892, Милорад Гавrilović, истражни судија - 1893, Добрица Лазић - 1894, Живадин Живадиновић, истражни судија - 1894, Антоније Момировић - 1895, Коста Лукић - 1895. и 1896, Сава Миловановић - 1896, Јован Тодоровић - 1896. и 1897, Илија Јовановић - 1897, Божидар Јовановић - 1897, Владимир

Колегијум општинског суда 1938. године.
Стоје слева надесно: Даница Чивовић,
Грујица Маринковић, Мица Савић,
Љубомир Ђуровић, Станојка Пајовић,
Н.Н. Н.Н., Максим Божовић и Н.Н.
Седе слева надесно: Драгослав Ашић,
Цвеја Пауновић, Синиша Јаковљевић,
Вјенцеслав Алексић, двојица непознатих и
Рајко Јаковљевић. Испред су: Надежда
Лазић Ристић, Зрнић и Раденко Томић

НАЧЕЛНИЦИ СРЕЗА ТАКОВСКОГ ОД ОСНИВАЊА 1884. ДО ПОЧЕТКА ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА

Милан Кузмановић - од 1884. до 1886. године, Михаило Вујовић - 1887, Јоксим Јоксимовић - 1888. Сима М. Тодоровић - 1889, Сретен Поповић - 1890, Јеврем Шишмановић - 1891, Коста Петковић - 1892, Будимир К. Маршићанин - 1893, Владимир Караматић - 1894, Владимир Митровић - 1895, Петроније Јовановић - 1896, Миливоје Јекић - 1897, Михаило Вуксановић - од 1898. до 1901, Сава Д. Мијалковић - 1902, Петар Јелић - 1903, Љубомир Илић - 1904, Драгутин Симић - 1905. и 1906, Чедомир Урошевић - 1907, Милутин Ст. Ценић - 1908. и 1909, Живојин Будимировић - 1910, Радомир Новаковић - 1911. и 1912, Петар Милићевић - 1913. и 1914.

Петровић - 1898. и 1899, Милан Михаиловић - 1898, Драгиша Пејић - 1898. и 1899, Љубомир Кордић - 1899, и 1900. и 1901, Милан Николић - 1900, Андрија Филиповић - 1900, Драгомир Петровић - 1901, 1902. и 1903, Божидар Петровић - 1901, 1902. и 1903, Живојин Пандуровић - 1902. и 1903, Светозар С. Теофиловић - 1904. и 1905, Обрен Поповић - од 1904. до 1912, Селимир Р. Панић, судија за неспорна дела - од 1904. до 1907, др Љубомир Кујунџић - 1906, Никола Д. Мирковић - од 1907. до 1914, Драгољуб Ђ. Бранковић - 1908. до 1912, Драгољуб Ђ. Витић - од 1908. до 1911, Чедомир Ивановић - 1912, 1913. и 1914, Алексије М. Поповић - 1914, Миленко Радуловић - 1914.

ПРАВОЗАСТУПНИЦИ-АДВОКАТИ ОД 1871. (када је први пут заснована ова служба у Гор. Милановцу) ДО ПОЧЕТКА ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА

Алекса Алковић - од 1871. до 1877. године, Марко Јакшић - од 1871. до 1874. и потом 1885. и 1886, Живко Поњавић - од 1877. до 1907. (са паузом 1886), Груја Гавriloviћ - од 1882. до 1889. (са паузом 1886), Коста Борисављевић - 1884. и 1885, а потом од 1887. до 1890. и од 1895. до 1897. и 1902. и 1903, Коста Живковић - 1886, Мирко Радовановић - 1886, Михаило Гребенчанин - 1886, Христифор (Христивоје) Петровић - од 1886. до 1889. и од 1897. до 1906, Сава Самарџић - од 1891. до 1901, Милорад Гавriloviћ - 1895, Петар Јелић - од 1895. до 1901, Урош Ломовић - од 1897. до 1914, Ђура Јанковић - од 1896. до 1905, Јован Ж. Јовановић - 1898, Бранислав Лугомирски - 1902. до 1914, Живојин Топаловић - 1907. и 1908, Тихомир Нешић - 1907. до 1914, Будимир Борисављевић - од 1911. до 1914, Војислав Станојевић - 1911.

ОДЛИКОВАЊЕ ЗА ПРЕДСЕДНИКА АНДРИЋА

Априла 1934. године делегација чланова Трговачког удружења са председником Божом Ђорђевићем, посетила је старог трговачког ветерана Јована Андрића, честитала му ускршње празнике и предала му диплому доживотног почасног председника, по одлуци Трговачке скупштине.

Том приликом евоциране су успомене на успешан дугогодишњи рад Андрића, не само као угледног и успешног трговца у нашем граду, већ и на његовој дугогодишњој активности на решавању бројних градских проблема.

Јован Андрић је на крају деветнаестог века, као честит и вредан грађанин, био изабран за председника општине Горњи Милановац. На овој дужности он се много ангажовао на решавању разних градских проблема.

Андрић је за време свог мандата подигао капелу на старом гробљу 1899. године, на којој у горњем врху стоји да је капела подигнута за време председничког мандата Јована Андрића. Том приликом уредио је и макадамски пут од Таковске улице до гробља. Сада је тешко навести све акције које су успешно реализоване за време његовог мандата.

Андрић је за све време био узоран као радник и човек чврстог карактера, те је као такав увек био за пример младим генерацијама Милановчана. Због изузетне активности он је једини председник општине којег је краљ Александар Обреновић одликовао Орденом Тakovског крста V реда.

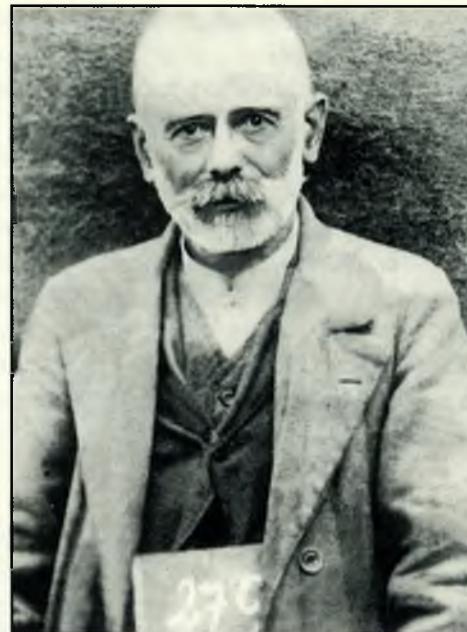
„ЈОВА ЈЕЛЕСИЈЕВИЋА ПИСАРА
СРЕЗА МОРАВСКОГА ОКРУЖЈА
РУДНИЧКОГА ИЗ БРУСНИЦЕ.
ПОЖИВИ 24: Г. А ПРЕСТАВИ СЕ У
ВЕЧНОСТ ...АПРИЛА 1860: Г”

Један од крајпуташа на периферији града
- ирема Такову

Капела на градском гробљу, саграђена
1899. године прилозима грађана

Породична
гробница
Јована Андрића

Јован Андрић,
председник општине

Указ краља
Александра
Обреновића
о одликовању

Диплома
почасном
председнику
удружења
трговаца

ГРАД ТРГОВАЦА, ЗАНАТЛИЈА И КАФЕЦИЈА

ПРВЕ БАНКЕ У МИЛНОВЦУ

ГОРЊОМИЛНОВАЧКА ШТЕДИОНИЦА основана је 1888. године. Имала је почетни акцијски капитал од 75.000 динара. Први управни одбор чинили су: Живко Поњавић (председник), Младен Миловановић (потпредседник), Милутин Сретеновић, Петар Павловић, Марјан Марјановић, Јеврем Мијатовић и Вићентије Васић. Надзорни одбор сачињавали су: Александар Богдановић (председник), Максим Л. Сретеновић, Јеремија Матић, Лука Јакшевац и Милић Р. Ђорђевић.

У 1895. години штедионица и даље успешно послује. Чланови управног и контролног одбора у овој пословној години били су:

Управни одбор: Војислав Ј. Коштуница - председник, Петар Павловић - потпредседник, чланови: Сима С. Мајданац, Лука Јакшевац, Михаило Обреновић, Светозар Д. Коњушанин и Драгутин М. Сретеновић.

Максим Сретеновић, оснивач штампарије и листа „Таково” и председник градске општине крајем 19. века

Добривоје Трифуновић, трговац са супругом Персидом Диdom

Драгољуб Тадић, трговац

Илија Радишић, трговац

Контролни одбор: Владимир Рајичић - председник, чланови: Максим Л. Сретеновић, Милић М. Ђорђевић, Ђока Таловић и Тома М. Поповић.

Почетком 1902. започето је, а 1903. године завршено са оснивањем још два новчана завода АКЦИОНАРСКО ДРУШТВО „ТАКОВО“ и РУДНИЧКЕ АКЦИОНАРСКЕ ЗАДРУГЕ.

АД „ТАКОВУ“ одобрио је и потписао правила министар народне привреде 9. марта 1902, а регистровао га и његов управни одбор и горњомилановачки првостепени (окружни суд 7. јуна 1903. године. Управни одбор су сачињавали: Тадија П. Костић, Младен Јовановић, Петар Т. Милановић, Милан Андрић, Милутин С. Мајданац, Танасије Ковачевић, Мијаило Стојковић и Велимир Васић. Друштво није добро пословало, па су акционари на скупштини одржаној 8. фебруара 1904. године у „Касини“ донели одлуку да оно престане са радом и изабрали ликвидациони одбор у саставу: Љубомир Лугомирски, адвокат, Миладин Андрић, Марко Димитријевић и Сима С. Мајданац. Ликвидација је споро текла, тако да је „Таково“ ушло у 1907. годину са губитком од 3.300 динара.

РУДНИЧКА АКЦИОНАРСКА ЗАДРУГА, по одобрењу и потписивању правила 16. јула 1902. од стране министра народне привреде, изабрала је 22. фебруара 1903. године у „Европи“ свој први управни и надзорни одбор, уз претходно одобрење поднетог извештаја и рачуна оснивача. Оснивачи су били: Коста Борисављевић, Владимир Рајичић, Гаја Марковић, Павле М. Анђелић, Милан Љ. милошевић, Новак Сарић, Павле Ј. Савић и Павле Ж. Маринковић који су и сазвали овај скуп. Задругу је горњомилановачки првостепени суд 23. јуна 1903. године регистровао, а исто тако и њезин Управни одбор у коме су били: Коста Борисављевић, председник, Мијаило Мих. Обреновић, Владимир Рајичић, Љубомир Ђорђевић, Драгутин Сарвановић, Младен С. Чивовић и Марко Урошевић. Задруга је, поред штедње и зајмова, финансирала индустриска и грађевинска предузећа, и обављала све послове новчаних завода и банака, изузев берзанских трансакција. почетни капитал је износио 100.000 динара и две хиљаде акција по педесет апоена. Она је успешно пословала и у току 1906. године остварила добит. Даље нема података.

Рудничка Банка А. Д. || Banque de Roudnik S. A.
Гор. Милановац || Gor. Milanovatz

Основана 1908. — Телефон 6. — Téléphon 6. — Fondée 1908.

РУДНИЧКА БАНКА основана је на седници 7. априла 1908. године. Радило се о командитном друштву, односно ортачком предузећу, са двоструким јемством ортака. Укупан акцијски капитал износио је 100.000 динара. Чланови управног одбора били су: Петар Т. Милановић (управник), Сима С. Мајданац, Милутин С. Мајданац, Љубомир Ђорђевић и Јеврем П. Оташевић.

ТАКОВСКА БАНКА основана је 1910. године. У члану 1. и 2. Правилника наводи се: „У вароши Г. Милановац оснива се командитно друштво на акције, с циљем да своје акционаре - командиторе и уопште привреднике потпомаже што јефтиније кредитом и да код њих развија дух производње и штедње...” Друштво се звало „Таковска банка Васић, трифуновић и Ком”.

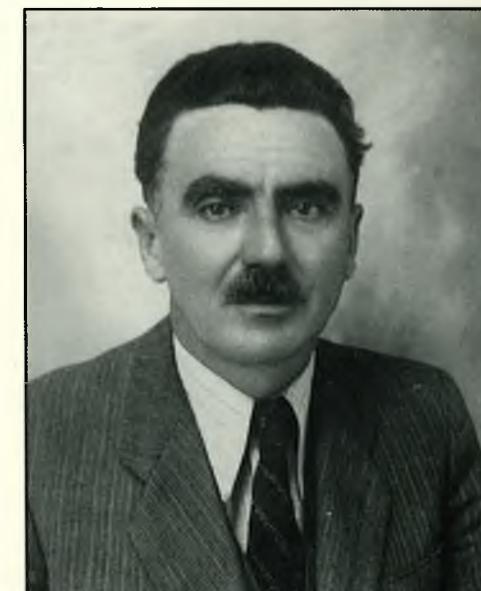
РУДНИЧКА ОКРУЖНА ЗАДРУГА основана је уочи балканских ратова 1911. године на удеоничким улозима и њена главница је тада била 200.000 динара. Чланови управног одбора били су: Драгољуб Скубиц, апотекар (председник), Танасије Мишковић, трговац (потпредседник), Радојица Топаловић, рентијер, Димитрије Дешић, пензионер, Душан Скубиц, апотекар.

У Надзорном одбору били су: Миленко Јевтовић, бојаџија (председник), Иван Јовичић, кафеџија, и Чедомир Ивановић, трговац.

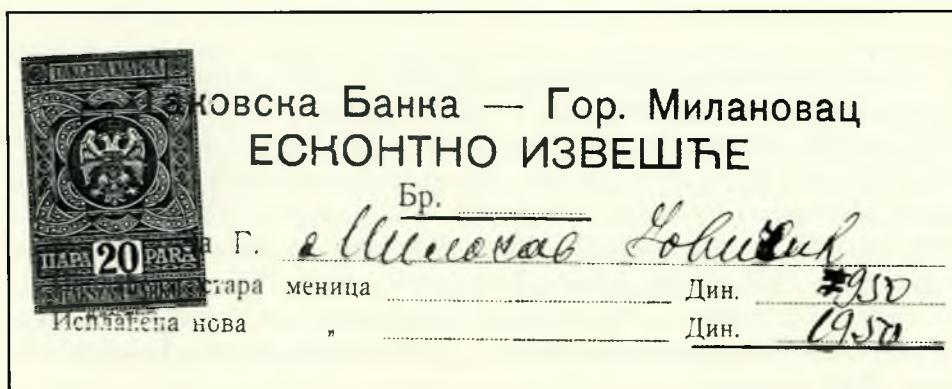
Талас економске кризе захватио је и привреду таковског краја. Рудничка банка је на збору акционара 1937. године донела одлуку о ликвидацији, а Таковска банка била је од 1938. године „у тихој ликвидацији”.

Михаило Јевтић, економ

Драгиша Илић, трговац

Танасије Мишковић, трговац

Иван П. Брковић, родом из Теочина,
угледни милановачки трговац - извозник,
који је са Војимиром Тешићем,
био познат са робама овог краја широм
Југославије и Европе

ПОШТАРИ И ТЕЛЕГРАФИСТИ ПОШТЕ У ДЕСПОТОВИЦИ, ОДНОСНО ГОРЊЕМ МИЛАНОВЦУ ОД ОСНИВАЊА ГРАДА ДО 1941. ГОДИНЕ

ПЕРИОД ОД 1856. ДО 1914. ГОДИНЕ

ПОШТАРИ

Алекса Јоцић - 1856. године, Стеван Миленковић - 1857. године, Борђе Божковић - 1858. до 1875. године, Сава Ранковић - од 1876. до 1882. године, Марко Антић, в.д. поштара - 1883. године, Илија Јанковић, в.д. поштара - 1884. и 1885. године, Коста Ђурковић - од 1886. до 1892. године, Нићифор Вујовић в.д. поштара - 1893. до 1896. и 1908. године, Будислав Маршићанин - 1897, 1898. и 1899. године, Ангелина Вујићка, привремени поштар - 1900, 1901. и 1902. године, Павле Божковић - 1903. и 1904 године, Михаило Живановић, привремени поштар - 1902. године, Стојан Антић, привремени поштар - 1903, 1904, 1905. и 1906. године, Ружица Приштевчева, привремени поштар - 1903. године, Драгољуб Шпанић, привремени поштар - 1904. године, Бранислав Бујдић - 1906. године, Добросав Милојковић - 1907. године, Божа Ђурашковић, привремени поштар 1907. године, Ђорђе Јовановић - 1906. године, Михаило Перишић - од 1909. до 1914. године, Марија Перишићка, привремени поштар - од 1909. до 1914. године, Душан Несторовић, привремени поштар - 1909. године, Милица Несторовићка, привремени поштар - 1909. године, Душан Хаџи Нинић - 1910. године.

ТЕЛЕГРАФИСТИ

Сава Петровић, руководилац - од 1863. до 1867. затим 1871. и 1872. године, Коста Радовановић - 1873. и 1874. године, Сима Стевановић - од 1875. до 1881. године, Марко Антић - 1882. и 1883. године, Илија Јанковић - од 1884. до 1887. и 1891. године, Милутин Радовановић - 1888. и 1889. године, Нићифор Вујовић - 1888, 1889. и 1890, затим 1893, 1894, 1895. и 1896, па 1905. и 1908. године, Милан Павловић - 1892. године, Јелена Нешићева - 1895. године, Павле Бошковић - 1900, 1901. и 1902. године, Аксентије Гарчевић, привремени телеграфиста - 1907. и 1908. године, Тодор Смиљанић, привремени поштар - 1908. године, Станка Николајевићева - 1910. године.

НА РАЗМЕЂУ 19. И 20. ВЕКА

Горњи Милановац је у другој половини 19. века био окружна варош до 1890. године као седиште рудничког округа. Тада су укинути руднички и чачански и од њих образован нови руднички округ са седиштем у Чачку. Поново је постао 1902. оснивањем новог рудничког округа и био је до 15. септембра 1923. године с прекидом за време Првог светског рата.

У Г. Милановцу као седишту округа налазиле су се окружна надлежности: окружно начелство, окружни суд, окружна рудничка бригада, после ње Х батаљон, који је прерастао у Х пешадијски пук (таковски), с прекидима Х окружна пуковска команда, окружна болница, окружни лекар, окружни инжењер, окружни марвени лекар, окружни школски надзорник и окружни прота.

Од просветних установа ту су се налазиле: нижа гимназија, грађанска основна мушка и женска школа и данашња црква задужбина књаза Милоша.

Такође у њему је седиште начелства среза таковског, пошта и телеграф, штедионица, штампарија и др.

На пијаци подно вароши одржавали су се сваке године традиционални вашари 9. маја (по старом календару) о младом Николи, четири дана и 6. октобра о Светом Томи три дана. Први се одржавао од шездесетих, а други од 1857. године. Највише се трговало (не само на вашарима) са ситном и крупнијом стоком, житарицама, шљивама, сиром и кајмаком као главним пољопривредним производима.

У месту су били развијени занати, трговина и угоститељство, које су мilanовачке занатлије, трговци и угоститељи обављали у својим радњама-радионицама, дућанима и угоститељским објектима. Тако крајем седамдесетих занимао се ковачким занатом Јован Топаловић, бојацијским Василије Лазић, молерско-фарбарским Јован Илић. Од трговаца, бакалнице су имали Милош Вуличевић, Васо Лазић и син, Милутин Л. Сртеновић. Вујица Таловић, Ђорђе Таловић и Вићентије Васић (отац Драгише Васића), мануфактурне Коста С. Вујановић, Танасије Милановић и Милутин Л. Сртеновић, шпекултивну Светозар Коњушанин, књижарску Милош Вучићевић, винарску Петар Павловић и марвени трговац био је Павле Стојковић. Од угоститељских објеката био је најпознатији на пијаци „Национал“ Тоше Настасијевића, који је он издавао у закуп, у месту раде парни млин и циглана.

Последње године прошлог века, 1900. Милановац је имао 426 дома и 2836 становника (31. 12. 1900) од којих је 259 рођено ван територије

Момчило Јоковић, сарадник

Владе Лукић Пић, берберин

Радиша Ђировић, столар

Радован Јовановић Трепчанац, абација

тадашње краљевине Србије. Председник општине био је Јован Андрић (указ-1899), срески начелник Михаило Вуксановић (1897), председник Првостепеног (окружног) суда Драгутин К. Драгутиновић (1899), в.д. команданта Х пешадијског пука пешад. мајор Димитрије Павловић (1900), окружни лекар и управник болнице др Станоје Нешић (1894), окружни марвени лекар Јозеф Рибнер (1900), надзорник народних школа за округ руднички (део) Светислав Матић (1900), управитељ Грађанске школе Михаило Милошевић (1900), основне школе Петар Марић (1900) и краљев посланик Тадија П. Костић (22. децембар 1900), свештеник.

Од 33 занатске радње имало је протоколисаних (регистрованих) пет опанчарских, по четири терзијске и обућарске, три берберске, по две абацијске, бојацијске, ковачке, поткивачке и столарске и по једна браварска, казанџијска, коларска, кројачка, молерско-фарбарска, сапунџијска и часовничарска. *Опанчарске* су имали: Благоје Милошевић (1888), Живојин Петровић (1889), Стеван Мајсторовић (1885), Стеван Марковић (1887) и Тодор Тодоровић (1884); *терзијске*: Борисав Марић, Михаило Обреновић, Милан Илић и Миљко Николић; *обућарске*: Јанко Лазаревић (1892), Јован Давидовић (1890), Марко Јовановић (1890) и Радивоје Чекеревац (1884); *берберске*: Јоца Радмановић (1891), Стеван Радмановић (1898) и Лука Мишковић; *абацијске*: Илија Миловановић (1884) и Мијаило Нешковић (1884); *бојацијске*: Алексије Мијаиловић (1890) и Милоје Васић; *ковачке*: Јован Топаловић (1879) и Младен Јевтовић (1890); *поткивачке*: Светозар Дамјановић и Филип Филиповић; *саракче*: Обрен Павловић и Милош Николић; *столарске*: Арсеније Павловић (1884) и Благоје Катанић и компанија (1889); *браварску*: Милош Ђурић (1885); *казанџијску*: Вучко Лазаревић; *коларску*: Милутин Стругаревић (1893); *кројачку*: Марко Урошевић (1895); *молерско-фарбарску*: Јован Илић (1879); *сапунџијску*: Димитрије Стефановић (1880) и *часовничарску*: Алимпије Вукашиновић.

Тада је имало 33 регистроване трговачке радње, од којих је десет било мануфактурних, седам бакалских, пет шпекулативних, четири мешовите, по две гвожђарско-стакларско-портуланске, грађе и књижаре и једна којарска. *Мануфактурне* радње су имали: Браћа Андрић (1888), Д(рагутин) Сарвановић и Р(адојица) Јоксић (1899), М(арјан) Марјановић и компанија (1886), Марко З. Димитријевић (1896), Милосав Крушковић (1892), Матија Мајданац (1892), Милутин Л. Сретеновић (1870), (Војислав) Коштуница и (Божо) Марковић (1889, мада је први пут регистрована 1886), Танасије Милановић (1860), Љубомир Ђорђевић и (Т.) Ковачевић (1893); *бакалске*: Браћа Андрић (1890), Вићентије Васић (1879), Вујица Таловић (1873), Јеврем Пејчиновић (1890), Нестор Бојовић (1893), Драгутин

Сарвановић и Радојица Јоксић и Ђорђе Таловић (1879); *штакулације*: Максим Сретеновић (1885), Милинко Тодовић (1890), Милентије Банковић (1893), Петар Павловић и компанија (1884) и Светозар Коњушанин (1875); *мешовите*: Аксентије Мијаиловић, Владимир Рајић, Милош Вучићевић, и син и Сима Мајданац; *гвожђарско-стакларско-португалске*: Владимир Рајичић (1889) и Владислав Матковић (1890), грађе Петар Љутић (1888), Сима Мајданац и Драгослав Лазаревић (1899); *књижарске*: Браћа Андрић (1889) и Љубомир Ђорђевић и *кожарску*: Филип Филиповић (1888). *Марвени трговци* били су: Божа Џаревић (1888) и Павле Стојкановић (1879).

Од угоститељских објеката било је по шест гостионица-хотела и кафана. Гостионице су држали: Андрија Весовић (1889), Браћа Главинић „Национал“ (1891), Илија Ђуровић (1893), Никола Секулић (1879), Петар Гачић (1875) и Божа Марковић „Европу“ (1897). Кафане су се звале „Грм“, „Слога“, „Касина“, „9 Југовића“, „Касарна“ и „Таково“.

Апотеку је имао Сима Јакшевац (1880. ју је регистровао његов отац Лука).

У вароши су била и два грађевинара, предузимача Никола Прендић (1889) и Никола Настасијевић (1884).

Све ове радње су постојале 1900. године, али не треба заборавити да су у Г. Милановцу били и познати трговци који те године нису били у животу, или су због старости били рентијери или нису радили, као што су Павле Грковић, Илија Димитријевић, Вуја Васић итд.

Светозар Зарија Маринковић, кафеџија

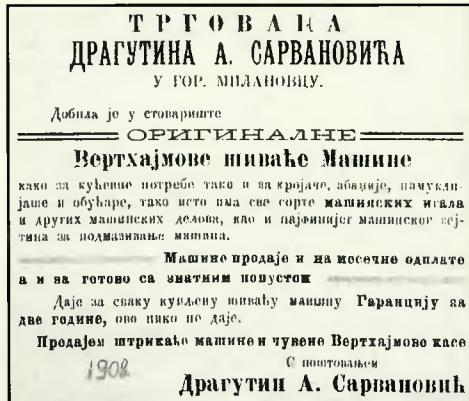
Бранислав Вукашиновић, кафеџија

Максим Божовић, опанчар

Урош Ивановић, обућар

Реклама за фабрику бомбоне и ратлуке,
„РУДНИК”, власништво
Илић и Маринковић

Трговачна радња Добривоја Трифуновића и Светозара Илића. Лево је опанчарска радња Павла Петровића, а десно Таковска банка и радња Велисава Јанковића „Ваљевца“. (На овом месту данас се налази хотел „Шумадија“)

ТРГОВАЧКЕ РАДЊЕ

У току 1940. године наш град је имао 40 трговина на мало и 7 трговина на велико. Најбројнији су били бакали и текстилци. Власници ових радњи били су: Никола Николић, Нешо Нешовић, Драгиша Богосављевић, Чеда Ивановић, Илија Станић, заједничка трговина Илије Маринковића и Драгише Илића, Милинко Тодорић, Танасије Мишковић, Ђорђе Ђоковић, Аца Дамљановић, Николић - Јанковић, Савић - Мајданац, Марко Димитријевић „Алексинчанин“, Марјан Марјановић. Мешовите бакалскотекстилне радње. Радојица Илић, Добривоје Таторић, Светозар Илић и Живадин Маринковић.

Сви власници бакалских радњи су имали своје муштерије од којих су живели и увек су се трудили да их задрже добром услугом, квалитетним robama и добрым асортиманом. Неки од њих су својим верним муштеријама, државним чиновницима, давали робу на месечни кредит. Такви потрошачи су имали посебне књижице издате од власника радње у које је уписанана продата роба и њена новчана вредност.

Прву продавницу бензина, за снабдевање малобројних власника моторних возила, отворио је Танасије Мишковић 1938. године.

Власник радње за продају чамове грађе био је Милоје Радошевић.

Постојала је само једна продавница за продају фабричке обуће „Бата“. пословођа је био Селе Томић.

Власници текстилних радњи су били:

Јела Радишић, Радојица Милојевић, Раденко Петровић, Милета Ковачевић, Илија и Мијо Радишић, заједничка радња Радисава Петковића и Стојана Солујића, Драгољуб Тадић, Добривоје Трифуновић и син Петар, Буда Димитријевић, ткачка радња браће Остоје и Лазара - Лака Зарића, Станоје Маринковић и Новак Михаиловић, Станимир Милић, Оташевић-Никић, Младен Милановић, Павле Савковић, Милутин Савковић, Максим Радишић. Овде треба навести и најстарије трговце: Танасије Милановић, Петар Милановић, Вићентије Васић, Максим Сретеновић, Радојица Јоксић, Чеда Стојкановић, Драгутин Сарвановић, Станимир Боровњак, Владимира Рајичић, Војислав Кукољац, Чивовић - Димитријевић, Богдан Штуловић.

Постојале су и две мешовите: Божа Ђорђевић, текстилно-књижарска и браћа Обреновић Димитрија и Данила и Воје Антонијевића, текстилно-гвожђарска, са њима је био и ортак Гавро Симић.

Најстарија од текстилних радњи била је Добривоја Трифуновића и сина, основана 1902. године. Друга позната фирма из ове групације је Драгољуба Тадића.

Митар Адамовић, гвожђар

Ново-отворена Трговина
БОГДАНА Ж. ШТУЛОВИЋА
у гор. Милановацу
ДОВИЛА је
накнадан избор за летњу сезону:
Ципева, сатива, зебира, батиста фулара, пихета и
делава у свим модерним бојама и десницама.
ОГРОМАН ИЗБОР ИНТОЧА ЗА ЖЕНСКО ОДЕЛО у
десничима црво и клот у свима бојама.
ВЕЛИКИ ИЗБОР ФУДОНА СВИЛЕНИХ сатива и фран-
цуски у свима бојама кро и на клубадима.
ОГРОМАН ИЗБОР ПЛАТНА (шифона), градла, рум-
бухера, платно чаршијаско у свима ширинама и хваль-
ностима.
И. З. Свака мундерија која буде пшариза и нјимање у
којој радићи дни 25 добија понуђет 5 % вага иконт.
ТРГОВИНА
Богдана Ж. Штуловића
1908

Трговачка радња Савића и Мајданца

Трговачка радња зета и шурака
Саве Глишовића и Милана Мађића

Раднице фабрике бомбона „Шумадија”, непосредно пред II светски рат. Међу њима су: Нада Костић, Емилија Павловић, Вера Џаревић, Зага Савић, Јелена Пух, Марија Танасковић са ћерком Милком и Сибинка Симовић

Сахрана угледног трговца Војимира Тешића,
резервног капетана, јануара 1941. године

Стари магацин Војимира С. Тешића. Налазио се на месту данашњег на углу улица Милоша Великог и генерала Милића.
Стоје слева надесно: Милић Ђоковић, Милутин Тешић,
Милован Маринковић, Војимир Тешић и Милан Кнежевић

Магацин Војимира С. Тешића подигнут пред II светски рат

Група Милановачких трговаца у Врњачкој Бањи.
Стоје слева надесно: Димитрије Дешић, Зага Илић,
Драгутин Станојчић, Александар Дамљановић,
Тихомир Милановић, Милутин Глибић, Н.Н. Седе: Драгића
Илић, Петар Дамљановић, Ружа Тадић и Павле Савковић

Продаја бикова на Крсмановића имању 1935. године. Слева
наредно: Милорад Глибић, Илија Станић, Илија Илић,
Живота Дакић, Душан Илић са децом, Веља Крсмановић,
Слободан Крсмановић, Милутин Поњавић, Радомир Мишовић,
Н.Н. Наталија и Борисав Крсмановић

Приплодни бикови „Симентал” које је увезао 1927. године
из Швајцарске Војимир Тешић, трговац. Бикови су били тешки
1240 и 1250 кг. Бикове држе Милић Јоковић и Милан Кнежевић

Управа трговаца 1934. године

Породица Војимира Тешића, угленог трговца извозника.
Стоје слева надесно: Ковиљка Мандић, Борисав Мандић,
Милутин Тешић и Милка Тешић. Седе: Станајка, Војимир и
Јеленка Тешић и деца Милорад и Радмила

Позивница за свадбу Гаја Трифуновића, трговца, 1884. године

Најстарија сачувана читуља у граду из 1898. године

Велика помодна трговина мануфактурне, галантеријске, колонијалне, стакларске и порцуланске робе

ДРАГОЉУБА ТАДИЋА

ГОР. МИЛНОВАЦ

СТОВАРИШТЕ ОБУЋЕ ФАБРИКЕ „БОСТОН“ А. Д.

Velika pomodna trgovina manufakturne, galanterijske, kolonijalne, staklarske i porculanske robe

DRAGOLJUBA TADIĆA

GOR. MILANOVAC

СТОВАРИШТЕ ОБУЋЕ ФАБРИКЕ „БОСТОН“ А. Д.

Књижари: Периша Минић, Светолик Петровић, Бранислав Баралић, Милутин Глибић, Божо Ђорђевић, Браћа Андрићи.

Гвожђари: Дмитар Адамовић и Рајко Обреновић, Данило Обреновић и Воја Антонијевић.

Остале трговине: Рајко Чайровић, промет монополске робе, цигарета, шибица, соли и друго: Миле Мајданац, промет брашна, мекиња и још неких прерађевина од житарица - на мало, Михаило-Мика Мајданац, промет коцке, Андрија Весовић, Прока Поњавић, Милан Мићовић, Блажа Ђорђевић, Гаја Трифуновић, Вуја Васић и Милан Андрић, Милутин Павловић, извозник, Светислав - Целе Боровњак, Милисав Поповић, Тикомир - Тика Брковић, Милијан Василијевић, Милован Маринковић, Јован Србовић, Радивоје Пејчиновић, Милисав Јелић, Добросав Тодоровић, Добросав Јанковић, Илија Димитријевић, Петар Маринковић,

НАРОДНА БАНКА
Удружење Срба, Краљеву Србију

Бр.

Госп.

Слав. Г. Ђорђевић
Г. Ђорђевић

Народној Банци потребно је обавештење о фирмама, означеном на полеђини овога листа.

Управи банчиној част је с тога молити Вас, да бисте јој изволели, што Вам је могућно пре, по Вашем знању одговорити на постављена питања на свом листу и лист вратити у приложеном куверту.

На Вашем обавештењу управа банчина изјављује Вам унапред своју захвалност.

С поштовањем

УПРАВА

Светислав поповић, рођен у Горњем Милановцу 1892. године, свршени матурант гимназије и познати трговац увозник. Био је веома цењен повереник Народне банке Краљевине СХС за округ. Без његовог мишљења ниједан власник фирме у граду није могао добити било какав кредит.

Књижара Перише Т. Минића у Карађорђевој улици

Колонијално-Бакалска
Стакларско-Порцуланска Радња
ДОБРОСАВА Ј. ТОДОРОВИЋА
-: ГОР. МИЛНОВАЦ :-

Трговачке радње у Улици краља
Александра, гвожђарска Данила
Обреновића и Воја Антонијевића и
текстилија Димитрија Обреновића и
Гавра Симића

Мешовита трговачка радња
Милутина М. Глибића у
Љубићкој улици број 19

У другом плану ове фотографије је трговачка радња Добривоја Д. Татовића
(десно је Хотел „Национал“)

Породични излет трговаца 1909. године

ПРАВИЛА

МЕХАНСКО—КАФАНСКОГ УДРУЖЕЊА
У ГОР. МИЛАНОВЦУ

1920.

Основачи: Драгомир Караулић,
гостионичар, Илија Л. Ђуровић, Лазар
Ђорђевић, кафенија, Радомир В.
Савковић, Драг. Т. Станојчић, Милорад
Бакић, Иван Јовичић, Дамјан
Недељковић, Петар Нешовић, Јанко
Чегањац, Милојко Радовановић, Милосав
Јовићић, Славко Чекеревац, Милован А.

Милојковић, Ђуро Вујовић, Драгић
Марковић, Митар Марковић, Милан
Радовановић, Микаило Новаковић и
Јаћим Николић.

Управа: Председник Удружења Драг.
Караулић, кафенија, потпредседник
Милосав Јовичић, кафенија, чланови:
Лазар Ђорђевић, кафенија, Илија
Ђуровић, механија, Драгутин Станојчић,
кафенија, Славко Чекеревац, механија,
Милован Милојковић, кафенија.

Драгомир Јовановић Толовац са ћерком Оливером

Благоје Ђорђевић, фотограф, велики мајстор фотографије, човек који је најзаслужнији што данас имамо много дивних фотографија старог Милановца

Агатон Максимовић, Саво Глишовић, Ђуровић и Игрутиновић, Михаило Обреновић, Александар - Леко Поњавић, Радомир Обреновић.

Милановац је имао и неколико трговина на велико (ракија, сува шљива, дрво, житарице, млечни производи). Власници тих фирм су били: Војимир Тешић, Драго Јовановић - Толовац, Иван Брковић, Браћа Савковић Павле и Милутин и Василије Васиљевић. Данашње пословне просторије ПИК-а „Таково”, код зелене пијаце, били су магацини Војимира Ташића и Ивана Брковића, где су лагероване житарице и друге врсте пољопривредних производа.

Заједничке фирме трговаца биле су: „Мајданац, Брковић и Продановић”, „Маринковић и Илић”, „Маринковић, Илић и Адамовић”, „Тадић, Маринковић и Михаиловић”, „Маринковић и Михаиловић”, „Добросав Тодоровић и Добросав Јанковић”, „Николић и Добросав Јанковић”.

За промет бакалским производима, трговином на велико су се бавили: Танасије Мишковић и заједничка фирма Илија Маринковић и Драгиша Илић. Обе ове фирме истовремено су се бавиле и трговином на мало.

Генерација трговаца 1930. године

НЕШО И МИЛКА НЕШОВИЋ: ДВА ПУТА ОД НУЛЕ ДО УСПЕХА

Најстарији Милановчанин, члан Одбора за прославу 150-годишњице града, није био у могућности да учествује у беседама о старом Милановцу. Зато смо га посетили у његовој кући где проводи старачке дане, он у 94. а супруга Милка у 87. години.

Причали су о својој младости, како су се окућили и однеговали троје деце: Душка, Милену и Слободана, сада већ породичне људе.

Нешо је рођен у Калиманићима. Отац му Добросав није се вратио са Солунског фронта, а мајка Сава остала је једини очувани родитељ. Нешо је рођен 1900. године, после основне школе, морао да потражи посао у Горњем Милановцу. Постао је шегрт у колонијално-бакалској радњи код Драгише Банковића, преко пута касарне. Учио је трговачку школу, завршио калфенско и стекао звање трговца.

1930. газда Драгиша се повукао, а радњу поверио Нешу и помагао му да путем кредита обезбеди новац за робу. Иначе, Нешо је био изузетно вредан и поверљив, са смислом за трговину, што му је био сигуран услов да напредује. Већ 1931., како је био грађански ред, запросио је шеснаестогодишњу Милку, која је од 12. године дошла из Бечевице и чувала малу децу своје старије сестре, жене кафеције из суседства. Милкини родитељи нису одобрили њену удају, те је она побегла за Неша. Кажу, није било ни свадбе ни помоћи са било које стране.

- Тако смо почели од нуле - кажу обое. Својски су радили и за десетак година остварили најважније: штедњом и одрицањем купили су кућу, проширили је и уредили, подигли и дворишне помоћне зградице. Радња је добро напредовала, Нешо је умео да набавља робу коју су муштерије тражиле, давао је и вересију, створио пријатељске односе и са купцима и са добављачима... Међутим, дошао је кобни дан октобра 1941. године. Цео Милановац је спаљен, а Нешо и Милка су у пожару изгубили кућу и продавницу са робом у њој...

Пола године су са децом били у бежанији по селима...

Чим су почели топлији дани с пролећа, Нешо је са Милком од материјала са споредних зградица озидao две собице у дворишту за нужни смештај... А онда поново, од нуле...

Неша и Милка нису посустајали. Нешо је био и успешан зидар кад је требало, а Милка је поред бриге о деци, увек гајила живину, козу, свињче, брала је траву и коприве поред пруге...

Поново неуморан рад и одрицање да се покрије и уреди спаљена кућа и радња, да се деца школују...

Нешо Нешовић са супругом Милком и сином Душком

Безбедно средином улице. Поглед на доњи део Улице краља Александра I (преко пута касарне) средином тридесетих година 20. века

Трговачка радња Драгомира Рајичића у згради Занатског дома

Кафана „Русија” на углу Таковске и Хајдука Вељкове улице, власништво Андре Прекића

КАФАНЕ И МЕХАНЕ

Град је пред II светски рат имао око 40 разних угоститељских објеката. Ево њихових назива и имена сопственика:

„КОД ПОСЛЕДЊЕГ МАРЈАША”, Добросав Николић „Коцо”; „КОД ХАЈДУКА”, Илија Ђуровић „Хајдук”, Мирољуб Дринчић; „КОД СВЕТОЛИКА”, Светолик Милинковић; „ОПЛЕНАЦ”, Драго Сретеновић; „МАЈДАН”, Бранко Вукашиновић; „ГРУЖА”, Милован Милојковић, Милутин Маринковић; „РУДНИК”, (Бумбарева кафана), Добросав Радивојевић. Бранислав Вукашиновић; „ДВЕ ВРБЕ”, Владан Сретеновић, Љубисав Јовичић; „СРБИЈА”, Драги Стјепановић; „ТАКОВО” Милосав Јовичић, Божа Новаковић; ХОТЕЛ „НАЦИОНАЛ”, Михаило Нешковић „Мика Националац”, Света Перовић;

„РУСИЈА”, Андра Прекић; „ЗАНАТЛИЈСКА КАСИНА”, Јаћим Николић; „КАСИНА”, Милоје Никић, Мирко Стјепановић Гољо; ХОТЕЛ „СРПСКИ КРАЉ”, Андра Прекић, Мијалко Ђунасијевић; „ЈОВИЧИЋА БАШТА”, Иван Јовичић; „ШУМАДИЈА”, Драгомир Караулић, Сима Бајић; „ДЕВЕТ ЈУГОВИЋА”, Милован Тешић; „МАЛИ ШАНГАЈ”, Драгић Марковић, Драгиша Недић; „СЛОГА”, Драгутин Станојчић; „ТРИ КРУНЕ”, Браћа Крсмановић, Борисав Крсмановић; „БАЛКАН”, Перса Новаковић; „ЈАСЕНИЦА”, Драгић Марковић, Зарија Маринковић;

„КОД ЛАФА”, Радомир Глишовић; „РЕСТОРАЦИЈА” (Железничка станица), Велимир Терзић; „ОСЛОБОЂЕЊЕ”, Лена Ђуровић, Воја Павловић; „МАНЦУРИЈА” (јавна кућа), Драги звани Манџурац из Ужица; ХОТЕЛ „ЕВРОПА”, Милијан Гачановић; „ПРОЛЕЋЕ”, Чеда Калојевић „Колируша”, Милисав Ковачевић; „ЂУРОВИЋ”, Недељко Ђуровић; „КОД РАПА”, Радомир Савковић - Рапо;

„ЗЛАТИБОР”, Драгољуб Танасковић „Сврдлов”; „СУВОБОР” (Звала се и „Марића кафана”), Веља Терзић, Милован и Богољуб Марић, Божидар - Божа Гачић; „МАЛИ БЕОГРАД”, (На раскрсници), Адам и Милун Ковачевић.

ПОДРУМИ ВИНА И РАКИЈЕ, Драго Савић, Милован Марић.

НАРОДНЕ КУХИЊЕ, Риста Радишић - Кезун, Света Савић - Бурдо, Петар Нешовић.

Стари Милановац је имао три хотела. „Национал”, на месту где се сада налази зграда Скупштине општине; „Српски краљ”, налазио се на месту садашњег градског парка, у центру; и хотел „Европа”, у Карађорђевој улици где је сада Служба друштвеног књиговодства.

Међутим, једини прави хотел био је „Национал”, јер је у партеру имао ресторран са свим садржајима а на спрату собе за смештај гостију.

Хотел „Српски краљ” је имао само 5-6 соба за смештај гостију.

Поглед на Љубићку улицу. У првом плану је кафана „Три круне”, власништво браће Крсмановић. На овом месту је изграђен Дом армије

Стара кафана „Шумадија” - Ломина улица, саграђена 1899. године. Карактеристична је по орнаментици предње фасаде: укрштене руке са чашама

Кафеција Борисав Крстмановић,
власник кафана „Три круне”

Јордан Константиновић, шнајдер

Удесење

Судар јуј оз. Тимавасарске
на основу решења об. суд. одлука № 582
од 23 обр. маја - сваку заглавну власт
удаљава да је Свесајор Канцеларије обр.
обј. видојаша доброт а шакоте и чиновни
саваја доброт. Обиј судар тије осуди
лан а суђу и одлуку тије осмада да је то
јун другим судар осудијан.

Урагански се сматра да је покушај
на злодјет.

Суд - на основу поменутог одлуке,
решења - издаје об. сударе на злодјет
нападајући об. одр. № 3038 од 22 обр. маја

№ 589

24. Маја 1883. год.

Тимавасар.

Сеновата,

Антибоновић

Пресед. суда,
Председник

Судији:
1. судија
Евгениј Матић
2. судија одборник
Дерчија Матић

Кафана „Таково”, власништво Божа Новаковића - Улица краља Александра

Млади кафеџија Милојко Марићевић Моки

Неки објекти су имали посебне особености по чemu су се распознавали од других. У кафане „Сувобор“, „Мајдан“, „Јасеница“, „Гужба“, „Три круне“, „Домовина“, „Ослобођење“ и „Девет Југовића“ одседали су сељаци, нарочито петком, у пазарне дане и у дане када су вашари. Свака од ових кафана имала је велико двориште и шталу, где су сељаци паркирали запрежна возила и смештали запрежну стоку. Запошљавали су спљеног радника „арчију“ који се старао о одржавању реда и о хигијени штале и дворишта. У овим кафанама су, у зимском периоду, сваке суботе увече одржаване игранке намењене сељацима из околних села.

Кафана „Пролеће“ је била права коцкарница. Скоро увек сваки сто је био заузет картарошима који су се коцкали у новац.

У кафани „Две врбе“, која је била преко пута Српског начелства, редовни гост је био српски начелник и чиновници који су тамо радили.

Милановачка елита: лекари, професори, судије, учитељи и други државни чиновници свих категорија, официри милиновачког гарнизона и имућнији грађани били су гости хотела „Српски краљ“. Кафана Ивана Јовићића једина у Милановцу је имала лепу летњу башту са пуно зеленила, са специјалитетима са роштиља и музиком. „Касина“ је била позната по томе што је сваке недеље после подне организовала „матине“ где су се млади састајали на игранкама.

Кафана „Занатлијска касина“, на месту где је сада градски парк

Грађани посматрају расног приплодног бика испред касапнице
Драгомира Јовановића Толовца - на тргу

Касапи испред градске кланице, слева надесно: Сретен Царевић,
Н.Н, Боро Радишић, Селе Марјановић, Сретен Мариновића,
Милојко Мариновић и Драгослав Баџо

Сретен Мариновић, познати варошки касапин (са поводником у
руци) са члановима и потомцима фамилије Мариновић

Печење брава у дворишту хотела „Национал”.
На слици су: Мица Радовановић, ћевабџинка, Милијан
Гачановић, браћа Александар и Драгослав Адамовић, Драган
Танасковић, Драган Ђорђевић, Борисав Радишић и други

Пекари и посластичари на сојој слави Тодорова субота. Стоје слева надесно: Велисав Веља Андрић, Добривоје Вучићевић, Остоја Радишић, Славко Ивановић, Миломир Вучићевић, Драгутин Гуца Радовановић, Борка Петровић, Благоје Миловановић, Гина и Раде Пантовић. Седе: Марко Радовановић, Драгутин Пантелић са ћерком Јеленом, Милован Басарић, Илија Ђуровић, Тихомир Милосављевић и Милош Тешић

Некада модерни фото атеље познатих и заслужних мајстора фотографије Благоја Ђорђевића и његове ћерке Добринке.
Као што се види, зуб времена је учинио своје

Једна од типичних зграда старе архитектуре.
Породична кућа фотографа Благоја Ђорђевића и ћерке
Добринке у Рађићевој улици

Стари бунар испред бојанијске радионице Миленка и Будимира Јевтовића - Улица Милоша Великог

Стари фијакер испред пекаре Вучка Марковића, угао
Дринчићеве и Карађорђеве

Управа ловачког друштва 1930. године. Стоје слева надесно:
Чеда Ивановић, Лазар Сретеновић, Јован Трифуновић,
Драги Пантелић, Војко Чвркић, Голуб Кујовић,
Милорад Швабић и Драган Јавтић. Седе: Рајко Чаиревић,
Пера Јевтовић, Радомир Радовановић и Момир Аксентијевић

Младенци Јелена и Драгиша Милојевић, абација,
после венчања испред храма Св. Тројице

Управа занатског удружења. Стоје слева надесно:
Миленко Јевтовић, Мика Андријевић, Аца Атанасковић и
Велисав Јанковић. Седе: Радоица Лазовић, Павле Петровић и
Чеда Крсмановић

Милован Басарић, пекар

Михаило Мајданац (пореклом из Мајдана)
познати индустријалац, трговац и извозник
воћа, ракије и других производа

Михаило Новаковић, кафеција

Абаџије града на слави Св. Трифуна испред занатске касине Јаћима Николића. Доле седе слева надесно: Милица Милић, Н.Н., Радомир Мишовић, Милојка и Милисав Антонијевић са ћерком Данициом, Тихомир Милановић са сином Радисавом, Чеда Крсмановић. Љубица Крсмановић, манда Милановић, Драгиша Ђеко Зарић, Даница и Стеван Зарић, Милица Милановић. У другом реду: Светомир Милић, двоје непознатих, Милица Мишовић, Десанка и Џиго Ковачевић, Немања Рашић, Дринка Милановић, Роса Зарић, Љубинка Милановић, Драгиша Милојевић и Љубиша Зарић. Горе у последњем реду: Драгутин Лазовић са супругом Душанком, Рацо Топаловић, Душанка и Раденко Дмитровић и градски музичари. На вратима десно Новица Јовичић, кафеција

„Манџурија”, која се налазила преко пута болнице, запошљавала је младе лепе жене које су биле регистроване као јавне жене ради бављења најстаријим занатом.

Такозване народне кухиње су такође спремале и продавале храну. Све су се налазиле у Љубићској улици. У њима су се хранили они са плићим цеповима, са малим приходима: радници, ситни чиновници и други.

Кафеције су били и: Милутин Вукосављевић, Петар Вучићевић - Плиска, Владимира Главинић, Милан Радовановић, Мица Радовановић, Тоша Настасијевић, Стево Матић, Милорад Бакић, Лазар Ђорђевић, Дамјан Недељковић, Јанко Чегањац, Славко Чекеревац, Милојко Радовановић, Ђуро Вујовић, Митар Марковић, Михаило Новаковић, Ђоко Новаковић, Милојко Мариновић, Мићо Грушић, Новица Јовичић.

АБАЦИЈЕ

Абације су првобитно били кројачи мушких одела од сукна. Касније су и даље остали кројачи мушких одела или од шајка.

Некад посебно занимање су били абације а после терзије. На то упућује подatak из 1899. године кад су у Милановцу постојала два еснафа, абацијски и терзијски. Терзије су занатлије за израду само горње одеће -

Горњо-Милановачки Одбор Друштва ЦРВЕНОГ КРСТА

у недељу 6. фебруара 1927. године

ПРИРЕЂУЈЕ

ЗАБАВУ са ИГРАНКОМ

у просторијама хотела „СРПСКИ КРАЉ“

Одбору је част позвати Вас, да са Вашом поштованом породицом извозите посетити ову забаву.

Почетак забаве у 8 часова увече.

Улазница: Добровољни прилог.

Програм и ред игара на каси.

Фебруар, 1927. год.
Гор. Милановац.

ГОРЊО-МИЛАНОВАЧКИ ОДБОР
ДРУШТВА ЦРВЕНОГ КРСТА.

Електронска слика и текстура из друštvenog društva "Društvo Crvenog Krsta" iz 1927. godine.

Радивоје Миливојевић, опанчар

„Свадба“ спортског друштва „Грађански“
о Белој недељи испред гостионице
„Сувобор“, Милована Марића у
Таковској улици

Гостионица „Пролеће“ Чеде Калојевића и
 Милисава Ковачевића и кафана
 „Ђуровић“, власника Недељка Ђуровића у
 Карађорђевој улици
 (данас зграде банака)

фермена и антерије. Терзијско занимање почело се постепено губити а преузимали су га неке абације, који су имали по једног радника на тим пословима. Чувени терзија у граду између 1935. и 1940. године био је Немања Рашић.

Власници абацијских радњи су били: Драгомир Ковачевић, Божидар Живковић и Радован Јовановић - „Трепчанац“ (Заједничка радња), Милисав Антонијевић, Светолик Свеле Милић, Тихомир Милановић, Стеван Зарић, Чеда Крсмановић, Немања Рашић и Драгиша Милојевић (Заједничка радња), Радомир Мишовић, Љубиша Адамовић и Драгутин Лазовић, звани Доктор.

Најпознатија радња по броју запослених радника, производном капацитету и квалитету производа, била је Чедомира Крсмановића, Немање Рашића и Драгише Милојевића. Сви они запошљавали су око двадесетак абаџијских радника.

ПЕКАРИ ГОРЊЕГ МИЛАНОВЦА

Пекарски занат је био највише заступљен у Милановцу. Све пекаре су биле приватне, па је оволики број пекара свакодневно морао да води рачуна о свакој муштерији. Зато је хлеб у Милановцу био врло квалитетан. Постојало је неколико врста хлебова - од белог, полубелог до црног. Прављене су и већне и округле (велики и мали) хлеб који је лично на лепе

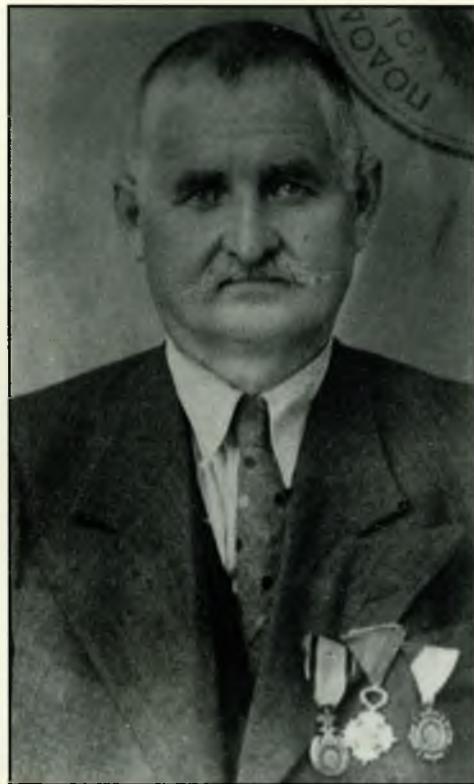

мушке и дамске шешире. Пекаре су радиле само на дрва, што је свакако утицало да хлеб буде још укуснију. Када изађете из пекаре Милована Басарића, Тихомира Цветковића Тице или Радомира и Стане Радовановића, са хлебом у руци, па га покажете неком пролазнику, ви кажете: „Види како је мек ко' душа”, а када га притиснете са два прста, он се брзо врати, као сунђер. Народ је често за хлеб који се јео у Милановцу говорио да „просто дише”. Поједине пекаре су, преко својих момака, достављале хлеб кући. Момак, у бело обучен, са белом пекарском капом на глави, носи на рамену хлеб у великој плетеној корпи прекривеној белом као снег крпом. Увек у исто време долази пред ваша врата. Хлеб се није одмах плаћао, већ се у рабош свакодневно урезује онолико колико сте хлеба узели. (Рабош је округло танко дрво без коре које има од свог тела осечен ужи део који стоји код муштерије и он се зове „пијле”, а већи део је код момка и он се зове „тело”). Момак истовремено урезује латинично „V” и на ваш део и на пекарев. Плаћа се на крају месеца. Сваки рабош је обележен вашим именом и презименом.

Поред хлебова, прављене су и лепиње које су биле изванредне. У нашим крајевима био је познат специјалитет са лепињом. Лепиња се пресече преко средине на две округле половине, премаже се добро старим жутим кајмаком и преко тога се разлије живо улупано јаје, лепиња се поклопи горњим делом и стави у врућу рерну да се пеће 15 минута. После се узме у обе руке и у сласт једе. Поједини пекари су правили и кифле, симите, перце и ћевреке, а пекарски момци углавном продавали у гимназијском дворишту или у дворишту основне школе за време великих одмора. Упамћен је продавац кифли Радуле Пантовић који је радио код свог оца Рада. У Милановцу је било и посластичара који су углавном правили кифле. Познат у том послу је био Миле Симић, звани Миле Пришо. Он је кифле продавао преко свога момка Дула Максимовића, познатог по надимку Цајко барабинац. Цајко је рано, пре него што ђаци пођу у школу, дувао у неку трубу најављујући тако свој пролазак. Онда почну да се отварају прозори и врата и да се купују кифле, те Цајко мора неколико пута да трчи до Мила и пуни своју корпу. Деца пресрећна, а и мајке, јер знају сигурно да им деца неће бити гладна у школи.

Радојица Лазовић Кох, бурегџија, правио је бурек надалеко познат. И са месом и са сиром и „празан”. Он је, справљајући тесто за коре, то тако мајсторски радио да смо се, када дођемо да купимо бурек, дugo задржавали у радњи гледајући ту његову мајсторију. Прво умеси, натре тесто, па га после тањи витлајући том окружлом танком масом око главе

Драгомир Каракулић, каферија

док се она не истањи до метар и по у пречнику. Затим се то исече на кришке, филује и формира у калајсане тепсије и пече у зиданој фуруни. Бурек се продавао у радњи, а имао је и момка који је носио повећу округлу лимену посуду на „спратове” где се у сваком спрату налази једна тепсија са буреком. На дну је велика пикsla са жаром, тако да је бурек увек врућ. Овај бурек који је разношен улицом, продавао је Бранко Филиповић Врљо, духовито узвикујући да је бурек првокласан.

Почев од хлеба, пецива до бурека, све се то радио ручно. Тесто се месило ручно, вода се у чабровима доносила са градских чесама, дрва се на дуж цепала из пекаре у дворишту. Није било, као данас, ни миксера, ни воде са чесме у пекари, ни електричних рерни, ни микро-таласних пећница са термостатима. А радити све ово сваки дан рукама, признаћете, није било нимало лако. У ствари, сваку ноћ, јер се хлеб пекао ноћу да ујутру буде врућ. Ујутру, кад се хлеб извади из фуруне, замерише чаршија, а ти пролазећи поред пекаре, застајкујеш да би тај дивни мириш печеног и врућег хлеба мирисао што дуже. Поред поменутих пекара, истицали су се и: Вучко Марковић, браћа Остоја и Јован Радишић, Миле Тешић, Јово Шоп...

А међу најбоље пекарске раднике се убраја свакако Љубиша Новаковић, звани Љубиша Пекар.

Освећење темеља Занатског дома,
1927. године

Своје радње имали су: Радомир и Стана Радовановић, Милорад Радовановић, Радојица Лазовић, Миле Тешић, Милован Басарић, Јован Радишић, Остоја Радишић, Драгиша Петковић, Раде Пантовић, Вучко Марковић, Јово Шоп, Благоје Миловановић, Добривоје Вучићевић, Миломир Вучићевић, Тихомир Цветковић.

Сви пекари су примали од својих муштерија на печење: прасад, јагњад, подварак и друго. На тај начин су користили већ загрејане пећи после печења хлеба и остваривали додатни приход.

РАДОМИР РАДОВАНОВИЋ

ПРВИ МЕЂУ УГЛЕДНИМ ЗАНАТЛИЈАМА .

Стари Милановац је познат у првом реду по бројним занатлијама. Издавамо једног који је међу њима, без сваке сумње, био најактивнији борећи се за што бољи положај занатлија, не само у граду, већ у то време за све занатлије рудничко-таковског краја, па и шире.

Реч је о Радомиру М. Радовановићу, старом и добром милановачком пекару. Радомир је рођен у селу Луњевици 21. јануара 1883. године у сиромашној сеоској породици. Његов отац није имао средстава да га школује, па га је са скоро непуних дванаест година дао на изучавање пекарског заната код Томе Секулића.

Као шегрт показао је сву склоност и за самосталан рад, па га је његов мајstor у 16. години произвео за пекарског помоћника. 1905. године одлази на одслужење војног рока, где се показао као добар и дисциплинован војник. А одмах по доласку из војске 1908. године отвара своју самосталну пекарску радњу.

Касније учествује у свим ратовима, а нарочито се истиче као храбар војник у Првом светском рату. Доживео је све муке и тешкоће приликом пробијања преко Албаније. У рату, далеко од свог дома водио је забелешке које су веома интересантне: „Први дан моје радости” и „Ван своје домовине”. У њима, поред осталог, пише о огромном напору да оствари контакт са својом женом Станом и троје малолетне деце.

По повратку у домовину са Солунског фронта, посвећује се породици и занатлијском покрету. Био је одличан говорник, организатор и изванредан друг, увек је радом успевао да постигне корисне резултате. Његов рад не само у занатском покрету већ и на другим пословима био је

Радомир М. Радовановић, пекар,
са ратним одликовањима на грудима

Млади пекар Драгутин Гуца Радовановић

успешан. Он је на свим пословима који су били од интереса за град. Све то радио је без ма какве личне користи.

Био је честит човек, исправан и узоран грађанин, вредан радник, нежан муж и родитељ, па је као такав стекао многе пријатеље и поштоваоце и код свих је уживао добар глас а нарочито код својих колега занатлија.

Радомир је после Првог светског рата био први председник Управног одбора Занатског еснафа таковског краја, члан управе Земаљског савеза занатских удружења, члан управе главног савеза, председник Занатске кредитне задруге, секретар фонда за изградњу занатског дома, за чију градњу се много и свесрдно залагао. Био је и општински одборник, члан одбора Црвеног крста и Удружења резервних официра и ратника.

Преминуо је врло рано, у педесетој години живота 30 марта 1932. године. Лист занатлија, службени орган земаљског савеза занатских удружења и еснафа, је на прве две стране објавио тужну вест да је преминуо један од највећих прегалаца за напредак занатског покрета.

Његовој сахрани, у тада малој вароши, присуствовало је преко хиљаду грађана из свих крајева земље. Од њега су се пред црквом у име

Снимак прве управе занатске задруге са председником Радомиром Радовановићем

савеза опростили Душан Стојановић и Влада Марковић, дирљивим говорима истичући велике заслуге пок. Радомира за развој и унапређење занатства. Пред занатским домом у име занатлија града опростио се Аца Атанацковић а на гробљу у име грађана опростили су се Добривоје Татовић и Драгиша Таловић у име његових ратних другова.

Занатска комора је уписала пок. Радомира за великог добротвора и градитеља дома са прилогом од 1.000 динара.

Пок. Радомир оставио је супругу Стану са четворо малолетне деце, која је наставила да ради у његовој познатој пекари у Горњем Милановцу.

ИЗ СЕЋАЊА АВРАМА ПЕТРОВИЋА

ЛЕПА, МАЛА ВАРОШ

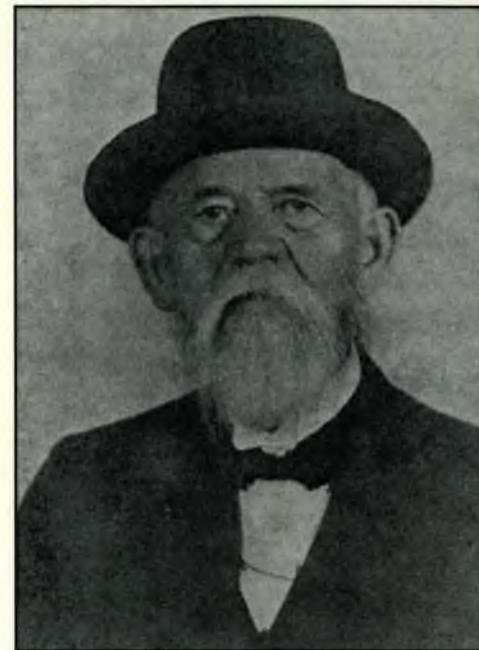
Кад дођем у Горњи Милановац, варош учини на мене ванредно леп утисак. Варош мала, нова, лепа, чиста, на једној малој узвишици, окружена с једне стране Рудником а са друге Вујном са лепим, широким и правим улицама. У средини леп велики трг, који служи за пијацу и шеталиште. С једне његове стране велико окружно здање у коме су начелство и суд, с друге стране лепа нова црква, а свуда наоколо дућани.

Чиновник сам, свуда сам лепо примљен. После преживелих толико мука осећам се сав блажен. У суду нема много посла, има нас осам писара. Радим врло приљежно и пажљиво.

У вароши има пуно девојака. Сваке недеље и празника игранка на пијаци. Као млад човек упознам се брзо са њима. Иако сам целог века свог мислио да човек треба да буде само паметан, сада сам видео да човек треба да буде и лепо обучен, ако хоће да буде више цењен, па почех и лепо да се носим.

Почеше да ми говоре о женидби, те један за ову, други за ону девојку. Једног дана упиташе ме како ми се допада једна млада девојка из комшилука, која није имала никога сем мајке, а уз то имала је у маси код суда готовину преко 600 дуката, кућу и покретности у кући у вредности 200 - 300 дуката, дакле, имала је око хиљаду дуката мираза. То је била девојчица од 16 до 17 година, прилично сува, жива, окретна, а уз то скромнија од других. Девојка ми се допала.

Приметио сам да и она из баште, или с прозора своје куће радо изгледа на мој пролазак и поздрав. Проговорила би тако узгряду

Аврам Петровић

Огласи

Јављамо пријатељима жалосну вест: да је наша добра мати, односно тата и баба

ДАНИЦА

ујдова Јована Србовића бив. трг. из Гор. Милановца

Умрла 8. ог. т. мес. овде, а сахрањена 9. овог месеца у Горњем Милановцу.

У исто време најтоликоје благодаримо многобројним пријатељима и грађанима чачанским, који је испратише свакде и милановачким, који је тамо дочекаше и до гроба испратише.

10. ог. Фебруара 1893. год.
у Чачку

Кћер: Перса, зет Аврам Петровић секретар окружни, унукићи: Урош, Све-
тислав, Милорад и остала
родбине.

покоју реч. Играли смо неколико пута заједно, па и том приликом смо разговарали.

И њена мати, старија скромна жена, погледала ме је пријатно. Једног дана при проласку подер њихове куће и поздрава, застанем пред капијом где су њих две седеле. После подужег разговора мати рече: Ако мислите и желите озбиљно да разговарате, онда изволите доћи кад хоћете унутра у кућу.

Уђемо у кућу, ту продужимо и завршимо разговоре тиме што ја изјавим да волим девојку и да бих је радо узса ако би и она мене волела и хтела поћи за мене. Мати јој рече: „Па реци, ћери, слободно ако волиш господина и ако хоћеш поћи за њега“. Она ме погледа, поцрвене у лицу и рече: „Оћу“. Мати онда рече: „Па нека вам је срећно, пољуби прво њу, па онда и мене, а затим обоје пољубисмо њу у руку. Ја сав блажен, срећан дрхтим од радости и узбуђења.

Мати ме је питала даље шта мислим о миразу и шта тражим, на шта сам изјавио да знам шта девојка има и да мени за сада ништа не треба и ништа не тражим, а свадбене трошкове исплатићемо после из масе. То се свима допало. Ова девојка била је Перса Србовићева, кћи Данице и покојног Јована Србовића, бившег виђеног трговца из Горњег Милановца. Мати је имала само њу. Имала је мужа, који јој је умро, девера који је умро и брата који је такође умро.

Поглед на Карађорђеву улицу

После недељу дана био нам је испит, а затим 28. или 29. октобра 1879. године венчали смо се у Горњем Милановцу.

Ти дани остали су ми у најслађој успомени кроз цео живот. после много година ван породице и ван породичног живота осетио сам сласт срећног породичног живота.

После десет месеци 15. септембра 1880. године добили смо сина Уроша.

ОПАНЧАРИ

Горњем Милановцу гравитирало је велико подручје рудничко-таковског и гружанског краја карактеристично по пољопривредно-сточарском и натуралном облику привређивања и без развијене индустрије.

Куповна моћ људи била је веома ниска.

Отуда није случајно што су се у граду развијали занати, а посебно опанчарски, јер се у овом крају гајила стока, што је омогућавало сировинску базу за овај занат.

Један од најстаријих опамчара
Драгутин Симовић у последњој
опанчарској радњи Војка Мијаиловића

Опанчарска радња у Љубићкој улици.
Слева надесно стоје: Тома Петровић,
Бранко Богојевић и Будимир
Бошњаковић. Седе: Милан Рамаћанац,
Јанко Ристовић, Божко Спасојевић,
Радисав Илић, Петар Даниловић,
Богољуб Младеновић, Драган Богојевић и
Војимир Поповић

Тома Петровић, опанчар и касапин

Светомир Аксентијевић Ћиго, обућар

До тридесетих година XX века било је тридесет опанчарских радњи у којима је радио више од осамдесет опанчарских радника.

Данас у Горњем Милановцу не постоји ни једна опанчарска радња. Последњи опанчар у граду био је Војко Мијаиловић; његовом смрћу радња је затворена 1991. године.

Ево имена милиновачких опанчара:

Милош Петровић, Радисав Илић, Петар Стефановић, Драган Џубо Ранковић, Света Савић, Радомир Савић, Милан Еровић, Милорад Радоњић, Петар Лучић, Љубинко Гавриловић, Љубиша Стојнић, Раденко Миливојевић, Милан Сирћо Јаковљевић, Младен Пантелић, Драгутин С. Мандић, Борисав С. Мандић, Душан Миловановић, Драган Петровић, Милојко Бели Марјановић, Милан Лавал Сртешеновић.

Милован Сирћо Јаковљевић, Тома Петровић, Миодраг Дмитровић, Војко Мијаиловић, Љубица Константиновић, Родољуб Петковић, Милан Ерић, Љубинко Аксентијевић, Рајица Симоновић, Момчило Ђуровић, Миливоје Ђорђевић, Драгутин Симовић, Милија Радојевић, Илија Илић, Александар Ђорђевић, Обрад Мијаиловић, Сретен Живановић, Милорад Геле Ђорђевић, Бошко Спасојевић, Љубинко Јовановић, Милан Лисац Мијатовић, Радовин Јевтовић, Бранко Алексић, Добривоје Урошевић, Спасоје Маринковић, Радivoје Миливојевић.

Драгослав Сртешеновић, Братислав Новаковић, Љубиша Тулак Ђорђевић, Војислав Јовановић, Табак Глишовић, Војимир Поповић, Драгутин Луто Тимотијевић, Богољуб Младеновић, Богдан Тимотијевић, Милорад Марковић, Божо Милосављевић, Миливоје Топаловић, Драгослав Ерић, Мијаило Филиповић, Петар Нешовић, Димитрије Петковић, Милун Дамљановић, Веља Петковић, Драгољуб Лучић, Милутин Лучић, Ацо Танасковић, Бранко Танасковић, Милован Максимовић, Павле Петровић.

Богољуб Томић, Славко Максимовић, Милош Несторовић, Ђорђе Ђоша Петровић, Блажко Боровић, Љубо Крњо Радовановић, Петар Оџо Даниловић, Радисав Џидан Богојевић, Велисав Јанковић, Максим Божовић, Јован Богићевић, Милисав Божовић, Илија Буна Средојевић, Здравко Ђекић, Љубо Милетић, Станимир Којић, Будимир Бошњаковић, Драган Богојевић, Спасоје Мијаиловић, Љубомир Маћић, Видосав Маћић, Ђуро Кукић, Владислав Стојнић, Крста Ж. Јовановић.

ОСТАЛЕ ЗАНАТЛИЈЕ

Абације, опанчари и пекари били су најбројнији. Током 1940. године у граду су постојали још и следеће занатлије:

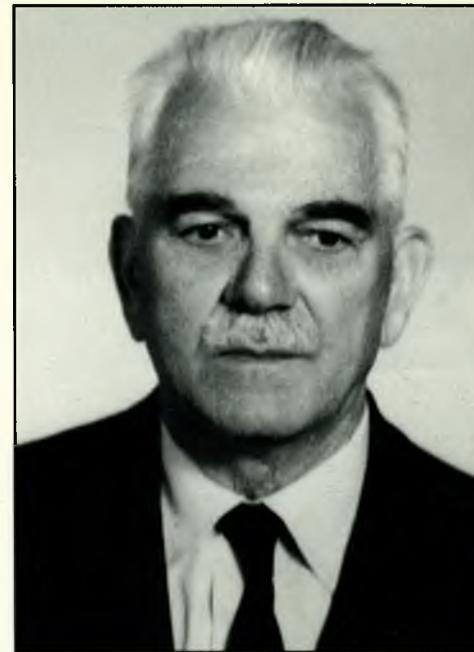
БЕРБЕРИ: Станимир Лучић, Владан Лучић, Милисав Вучетић, Гојко Стековић. Сви су били мушки фризери осим Станимира Лучића који је био женски и мушки.

КАСАПИ: Сретен Мариновић, Боро Радишић, Остоја Ђурчић, Веља Ђурчић и Дарије Ђурчић.

МЕСАРИ: Драгомир Јовановић Толовац, Тома Петровић, Сретен Царевић, Адам Видић, Марко С. Мариновић и Божо Царевић. Драгомир Јовановић Толовац је истовремено био и велетрговац, а Тома Петровић, власник опанчарске радње.

КРОЈАЧИ: Рајко Миловановић Ђокановац, Јордан Константиновић, Јоца Марјановић и Миле Андрејевић.

СТОЛАРИ: Љубинко Вукашиновић и Јездимир Јеремић, Љубо Јеремић, Мирко Жвегель, Мирко Костић и Радиша Ђировић, Велисав Димитријевић, Младен Сртеновић, Славомир Павловић, Божидар Прендић, Бранко Петровић, Милорад Поњавић, Душан Илић, Душан Старчевић, Живота Дмитровић Косовка.

Периша Т. Минић,
власник штампарије и књужаре

Зграда штампарије „Будућност”,
власништво Перише Минића -
Карађорђева улица. У овој
штампарији су радили познати
дугогодишњи штампарски радници:
Света Симић, Коста Чивовић, Слободан
Бакић, Драгослав Нешовић и други

Према попису становништва из 1862. године у Горњем Милановцу је било 314 домаћинстава са 460 мушких и 315 женских глава, укупно 775 становника. Поред њих у вароши је било 52 странца из Турске и 2 из Аустрије, од којих су се од пре две године настанили у „отечеству нашем и данак на своје привреде плаћају”.

Ове године у нашем граду било је 66 занатлија, 8 калфи, 48 чиновника, 6 трговаца, 14 дућанција, 6 каферија, 19 механиција, 2 адвоката, 2 учитеља и поједан свештеник, лекар, телеграфист, добошар и други.

Абација Радован Јовановић Трепчанац, са супругом Борком

Берберска радња Влада Н. Лучића и кафана „Србија”, власништво Драгог Стјепановића, улица краља Александра

ДРВОСТРУГАР: Милинко Тодоровић.

ОБУЋАРИ: Миливоје Дамљановић, Драгомир Жунић, Урош Ивановић, Паун Капетановић, Драгољуб Албано, Жика Радовановић, Селимир Селе Томић, Радослав Петровић.

ХЕРИХТЕРИ: Милутин Милошевић и Драгољуб Агица Шарчевић. (Припремали су за обућаре горњи део ципела).

БОЈАЦИЈЕ: Рајко Чаировић, Миленко и Будимир Јевтовић, браћа Лукићи (Милан и Светислав) и Веља Марјановић.

СЕДЛАРИ: Момчило Јоковић, Рајко Радишић и Милисав Ђировић.

ЛИМАРИ: Раде Петровић, Радисав Николић, Властимир Сретеновић, Воја Максимовић и Михаило Стојчевић.

БРАВАРИ: Бранко Кнежевић, Драгутин Тешић, браћа Владе и Божко Ђурић и Света Јовановић.

КОВАЧИ: Драгиша Топаловић, Чеда Штуловић, Митко Стругаревић, Војимир Николић и Милијан Максимовић.

СОДАЦИЈА: Божа Милосављевић.

ВОСКАР: Милан Бојовић.

ПОТКИВАЧИ: Михајло Тројанчевић, Владисав Ракић и Славко Благојевић (заједничка радња), Веља Лазић, Митко Стругаревић и Светозар Дамњановић.

ГРНЧАРИ, ЛОНЧАРИ: Јосиф Јеремић и Аца Манојловић.

ШТРИКЕРКА: Лепосава Адамовић.

ПОСЛАСТИЧАРИ: Драгутин Пантелић, Жарко Томић и Милутин Симић, звани „Пршо”, који је истовремено продао и кифле по улицама (од куће до куће). Свој наилазак је означавао малом трубом.

ЧАСОВНИЧАРИ: Ђорђе Симић, Тоса Нинчић - Пушкар.

ШТАМПАРИ: Периша Минић, који је истовремено био и трговац и књижар, Света Симић, Коста Чивовић, Драгослав Нешовић и Слободан Бакић.

ЗИДАРИ, ПРЕДУЗИМАЧИ: Милош Леловић, Василије Ракићевић, Богдан Филиповић. Видосав и Милорад Боцић, Петар Татовић Ђемо, Марко Леловић, Дико Новаковић и Живојин Симић Кроко.

ТКАЧИ: браћа Зарић - Остоја и Лазар, који су истовремено имали и трgovину текстила.

КАЗАНЦИЈА: Раде Стаменковић.

БАЧВАРИ: Чеда Петровић, Коста Станковић, Раде Савић.

МОЛЕР: Жика.

Абаџијска радња Чедомира Крсмановића.
Немање Рашић и Драгише Милојевић
- Улица краља Александра

Јован Трифуновић,
банкар са сином Зораном

Унутрашњост берберске радње
Влада Лучића, десно је власник, у средини
је популарни Баџа а лево Драган Ерић

Иван Милосављевић Бомбонција

Дарије Ђурчић, касапин

Милановачки радници - снимак непосредно после I светског рата

ФИРМОПИСАЦ и МОЛЕР: Дикица Павловић.

ЦРЕВАР: Иван Пух.

КОБАСИЧАР: Милан Лукић.

КАЛДРМЦИЈА: Јован Јовановић.

ФОТОГРАФИ: Добринка Ђорђевић, Димитрије Коцић, Павле Савић, Милан Зисић и Благоје Ђорђевић.

Са абацијама, пекарима и опанчарима у Милановцу је укупно било 33 занатска занимања и 102 власника занатских радњи. Упошљавали су око 90 радника, не рачунајући зидаре који су имали сезонску радну снагу.

Већина власника занатских радњи нису запошљавали радну снагу, већ су сами обављали своју делатност и задовољавали потребе потрошача.

Све занатлије, власници занатских радњи, су били обавезни да се учлане у Удружење занатлија за срез таковски и качерски. При удружењу су постојале комисије за полагање калфенског и мајсторског испита. Издавало је дипломе о положеном калфенском и мајсторском испиту и радничке књижице а бавило се и сталешким питањима својих чланова.

ДРУМСКА ВОЗИЛА

Благодарећи сачуваној архивској грађи Дунавске бановине, којој су припадали таковски и качерски срез од 1929. до 1941. године, сазнајемо и какво је било бројно стање друмских возила.

Среско начелство у Горњем Милановцу 12. XI 1930. године наводи да су подаци прикупљени од свих општина у срезу.

Путничких аутомобила има 6 у читавом срезу таковском, „камиона са пуним или пумпаним гумама нема на овом подручју, има само један мали аутобус од 15 седишта.”

Међутим, било је доста запрега. Тако се из извештаја види да је срез таковски имао:

- 1.776 сеоских теретних кола са животињском вучом,
- 9 теретних кола са животињском вучом за јавни превоз,
- 185 чеза, каруца и фијакера, који су имали третман „путничких кола са животињском вучом”.

Власници првих путничких аутомобила били су. Драгољуб Скубиц, апотекар, Илија Маринковић, власник фабрике бомбоне, Војимир Тешић, извозник, др Сава Михаиловић, хирург, Недељко Ђуровић, каферија и Василије Васиљевић.

Возачи су били: Мирослав Стругаревић, Новак Стојић, Сретен Чивојић, Вукосав Ракоњац, Љубиша Вукић, Добросав Недељковић - Ђедо, Сретен Михаиловић, Драгиша Радовановић.

ЦИНЦАРИ

Цинцири, као вешти трговци, каферије и занатлије, почели су насељавати Милановац чим је основан. Прво је прешла из Бруснице породица Зисић, која је у Стару чаршију дошла из Крушева у Македонији. Затим је дошао Настас Ђорђевић из Охрида, предак чувене породице Настасијевића, па породица Настасијевић из села Цервара у Епиру (Северна Грчка) и породица Димитријевић из села Дреново на планини Бабуни код Прилепа. Зна се још за цинцарске фамилије Стиловића, Баши - Јанић, Константиновић, Циликан и друге.

Цинцири су већином нестали из града, било да су изумрли или су се одселили за време балканских ратова и Првог светског рата. Последњи Зисић је умро средином 20. века, а до данашњих дана задржали су се само потомци породице Димитријевић, а последњи њихов потомак је Сретен Димитријевић из Дринчићеве улице који по томе носи надимак „Цинкар”.

Чланови синдиката на излету
1. маја 1920. године

Обућар Миливоје Дамљановић са супругом Лулом и ћерком Милком и сином
Миланом - Мишом

НА ЗАНАТУ У МАЂАРСКОЈ

Пред I светски рат тројица младих Милановчана отишло је у Будимпешту на изучавање заната.

Били су то Радиша Ђировић и Славомир Павловић Дикица, који су изучавали столарски занат, и Бранко Кнежевић, машинбраварски занат.

Они су се у Мађарској упознали са напредним идејама радничке класе које су по повратку преносили на раднике и занатлије нашег града.

Један од првих аутомобила у граду.
Снимак са венчања Миливоја
Дамљановића, шустера. За воланом је
власник аутомобила Недељко Ђуровић,
кафеција, кумови Наца и Љубисав
Јовичић, старији дечак је
Славиша Јовичић

„ВАТРЕНА КОЛА“

Почетком 20. века, 1908. године највећу сензацију у граду изазвала је појава „ватрених кола“. Био је то први аутомобил који се појавио у центру града.

О овом догађају познати популарни стари Милановчанин Милан - Миле Маћин је причао.

- Ја сам радио као трговачки помоћник код Милоја Вукајловића. Једног дана после подне дотрча Илија Ђуровић Хајдук и повика „Брзо да видите чудо невиђено! На пијаци су дошла „ватрена кола“. Затворили смо врата радње и пошли да видимо. На пијаци је стајао аутомобил, а око њега маса окупљеног народа. Шофер је нешто чаврдисао око њега, а затим је ушао у кабину и нагло упалио мотор дајући му пун гас. Мотор је јако затрештао: Дрррр... др... дрррр а народ је нагао да бежи прескачући чак и ограду око црквене порте. Неколико слабијих чак је било и повређено, јер су у гужви оборени и прогађени. Дуго се после причало о овом догађају.

САРАЧЕВИЋ НА ЗАНАТУ КОД КОШТУНИЦЕ

Познати београдски трговац Љубомир Љубо Сарачевић, рођен 1880. године у Шилопају, започео је плодну трговачку каријеру у Горњем Милановцу.

По завршетку основне школе Љубомир Сарачевић је дошао у наш град да учи занат у мешовитој трговачкој радњи Војислава Коштунице и Боже Марковића, где је остао више од шест година положивши и калфенски испит. Касније прелази у Крагујевац и Београд где је радом стекао велико богатство. У своме родном селу Шилопају подигао је цркву посвећену св. Николи. Цркву је на Малу Госпојину 1939. године освештала жички владика Николај Велимировић.

ПРЕМИНУО ПРВИ ПРЕДСЕДНИК ОПШТИНЕ

Јуче је из наше средине нестало једног од најстаријих ветерана поносне старе Бруснице.

Наш суграђанин чича Вуја Васић, негдашњи потпредседник и председник скупштине, умро је јуче по подне 28. априла 1893. године после кратког боловања. Са чича Вујом је завршена уједно и једна читава епоха у нашој новијој политичкој историји, чији је он типични представник био и у којој је он, као јавни посленик, имао политичког значаја. Последње време је пок. Вуја, потиснут струјом прогреса, провео у кутију заборава, дочекавши у последњим данима свога живота и почетак нове ере у нашем државној политичкој животу, коју је отворио познати историјски чин Њ. В. Краља Александра.

Пок. чича Вуја је, нема сумње, стекао прилично заслуга и за овд. варош, као дугогодишњи председник општине, а тиме је обавезао овдашње грађанство те га је у великом броју испратило до његове вечне куће.

Лист „Таково”, 1893.

„ИЗБОРА СЕ ПРИМИТИ НА МОГУ”

У изборима који су објављени у јесен 1874. године за посланика Народне скупштине Србије у Горњем Милановцу, за период од три године, изабран је Вујо Васић, трговац. Када је од Начелства округа рудничког био позван да би му се уручило пуномоћство, које би собом понео на заседање у Београд, Васић је написао и потписао следећу изјаву:

„ЂУРОВЊАЦИ”

Почетком овог века у Г. Милановцу су радиле многе занатлије. Најбројнији је био еснаф опанчара.

Негде око 1910. године у граду је Ђуро Кукић почeo да прави опанке од штављене свињске коже. Народ их је прихватио, куповала их је највише сиротиња називајући их „ђуровњаци” по имени опанчара.

Миодраг Оташевић, банкарски чиновник

Милорад Павловић

„Признајем да ми је саопштено као изабраном посланику из овдаш вароши да 7. тк. мес. будем у Београду, али се избора примити не могу, нити означеног дана онамо бити из ових узрока: што сам удов и у кући сада никог немам сем једно служче. Па би примивши се избора морао како дућанску радњу моју тако и шпекулативну напустити, па и саму кућу затворити па ићи и у томе случају за мене би велика штета била. Ови узроци држим да су такви да ме избора и одласка у Скупштину ваља поштедети, тим пре што држим да нико ко ми је добру рад неће желети да пропаднем”. Изјава је прослеђена Народној скупштини у Београд, која је на свом трећем састанку, 13. новембра 1874. године (по старом календару) усвојила Васићеву оставку и наложила да се у горњемилановачком крају одрже нови избори.

„Политика”
06. 06. 1991. године

Радници - чланови синдиката на свечаном скупу 1927. године

О ЧЕМУ СУ ПИСАЛИ ЛОКАЛНИ ЛИСТОВИ

Почев од 1890. до рата 1941. године у Горњем Милановцу су повремено излазили појединачни локални листови из којих се могу сазнати многе занимљивости о овом граду. Одабрали смо само краће информације из листа „Таково” за 1893, из листа „Руднички гласник” за 1933-1935, као и из листа „Руднички глас” за 1936. годину.

ОГЛАСИ

СЛАВА ТРГОВАЧКОГ ЕСНАФА И ОМЛАДИНЕ

Први дан „Св. Тројице” о. г. прославиће Тргов. Еснаф и Тргов. Омладина своју славу - заједнички у локалима овд. Женске основ. школе.

Са овим се грађанство извештава. и моли се за посету.

Маја 1893.
Г. Милановац
Одбор

ДУЂАНСКА ТРГОВИНА МАКСИМА Л. СРЕТЕНОВИЋА

Снабдевена са галантеријским, мануфактурним, бакалским, гвожђарским и лончарским еспапом.

Нарочито јавља поштованим муштеријама, да знатно спуштеном ценом продаје штофова за мушки и женски одела, разне обуће, дечије хаљине готове итд.

У истој трговини нека се јаве коме треба соли у крупицама, морске, жита све сортите, лука арпацика, мекиња (трица), дрвене јапије, цигле и ћерамиде.

Уредништво листа „Таково” из 1895. године. Седе слева надесно:
Димитар Јовичић, учитељ, др Станоје Нешић, окружни лекар, Тадија Костић, прота, књижевник и уредник листа,
Петар Јелић, адвокат, и Светислав К. Матић, професор гимназије

ПУТ Г. МИЛНОВАЦ - КРАЉЕВО

Још 1878. године трасиран је пут од Гор. Милановца преко (Луњевице и Г. Трепче) Мрчајеваца у Краљево. Овај је пут краћи за 20 километара од оног преко Чачка. Кад је трасиран, почет је радити, нешто је пута прекопано и на томе је остало. Сад како смо извештени, министар грађевина наредио је да се овај пут још овог лета просече и савим изради. Чујемо да је у министарству готов и план за нову камену ћуприју на Деспотовици код Милановца, на овом путу. За ову ћуприју давно је новац покупљен од народа и до сад је лежао у окружној благајни.

Ово наређење г. министра потекло је услед решења окружне скупштине и молбе суда Општине Г. Милановачке. Ми му најискреније благодаримо на овој пажњи коју чини овом крају.

Војимир С. Тешић
Извозничко - увозничка трговина
свих земаљских производа
Телеф. бр. 8. Чеконићи рачун код Пошт. Штедионице 50366
Izvoznicko-uvoznica trgovina svih zemaljskih proizvoda
Vojimir S. Tešić
Telefon br. 8. Čekonici račun kod Pošt. Štedionice 50366

ИСХОД ИЗБОРА У Г. МИЛНОВЦУ

Јуче 25. II 1893. године је у највећем реду извршен избор посланика за варош Г. Милановца.

Гласало је свега 241 гласач.

Радикални кандидат г. Максим Л. Сретеновић, добио је 162 гласа; либерални 64, а напредњачки 15 гласова.

Тако је наш кандидат изабран са огромном већином. Милановчани су и овом приликом одликовали свог дугогодишњег посланика Максима са својим поверењем, и остали доследни својим убеђењима, иако су морали пролазити кроз тешка искушења, која им је на пут стављала насиљничка владавина, упропаститеља Србије, либерала!

Милановчани! Слава свести вашој!

Слава вашој мушкој издржљивости.

КРАЉ АЛЕКСАНДАР I ОБРЕНОВИЋ У РУДНИЧКОМ ОКРУГУ

Одмах по ступању на престо Краљ Александар је кренуо у обиласак Западне Србије. Том приликом Краљ је посетио Ваљево, Косјерић, Ужице, Пожегу и друге градове. 21. августа 1893. године коначио је и у Добрињу, да би сутрадан посетио Прањане и увече стигао на конак у Милановац.

Улазак Њ. В. Краља у Г. Милановцу био је величанствен. Краљ је у варош ступио у 6 часова по подне са огромним бројем пратилаца. „Народна гарда“ која га кроз цео округ прати и овде га је допратила најсвечаније. Самих најодабранијих коњаника из свију срезова рудничког округа, који су Краља пратили било је преко три стотине! Варош је била сва окићена зеленилом и тробојкама и притиснута непрегледним масама народа, чије је одушевљење било неизмерно.

Пред тријумфалном капијом која је била на улазу у варош на путу од Такова Краља је дочекао командант XII батаљона сталног кадра са једном четом војника и војном музиком на челу. Код капије Краљ је сишао с кола примио рапорт команданта, поздравио војску и упутио се кроз упараћену гомилу народа, која га је обасипала цвећем, у овдашњу цркву. После благодарења, на ком га је поздравио намесник овдашњи г. Стева Ракић, отишао је у одређени стан. Пред станом (окружним здањем) поздравила га је још једна чета војске, која је ту била постројена, а на самим вратима дочекао га је и поздравио председник општинског суда г. Сава Нешић са одбором

и грађанством. На горњем спрату у ходнику пред собама које су Краљу намењене, поздравио га је члан домаћинског одбора г. Милутин Л. Сретеновић, трг. и резервни поручник. Краљ је одмах почeo примати депутације горњомилановачког грађанства и депутације из свију срезова рудничког округа, и кор официрски. У 8 часова грађанство је приредило велику бакљаду, с војном музиком, за којом је ишао народ у непрегледним масама. Њ. В. Краља поздравио је г. Св. Матић лепим говором. Њ. В. Краљ одговорио је да је Он пошао у народ да се с њим ближе упозна и јаче зближи, да види његов живот и сазна његове потребе. Кад је Краљ између осталог изрекао да ће сав живот посветити добру народном и да ће увек штитити права свога народа - из хиљаде грла захори се: „Живео”, коме не беше краја. После овога била је вечера, на коју су позвани многи одлични грађани из вароши и округа, а народ је продужио весеље.

Сутра рано отпотовало је Његово Величанство за Аранђеловац. При поласку поклонио је сиротињи вароши Г. Милановца пет стотина динара.

* * *

Други пут Краљ Александар је посетио наш град 1902. године заједно са Краљицом Драгом, нашом Милановчанком, где их је народ топло поздравио. Краљ је том приликом посетио и устаничко Таково где му је предат леп новосаграђени дворац, као поклон грађана читавог таковског краја. Краљица Драга је посетила манастир Вујан у којем је сахрањен њен деда Никола Луњевица.

Милорад Кукољац, судија

ОДЛИКОВАЊА

Указом Њ. В. Краља одликован је орденом Св. Саве IV ст. г. Милорад В. Кукољац, судија среског суда у Горњем Милановцу. Честитамо.

Са једног од зборова опозиције на тргу испред суда, пре II светског рата

ГОСТИОНИЦА „МАРИЋ”,
ГОР. МИЛНОВАЦ

Располаже са одличном кујном, чистим собама, комотном авлијом и шталом, а нарочито препоручује свој добро сортисани подрум, разним пићима. Прима абоненте по врло умереној цени.

Услуга брза и тачна, конкуренција искључена. Посетите нашу радњу послужићемо вас стручно и савесно.

Вестник издајен у Години
Горње Планине 28. фебруар 1934

1. Периодик
Број 1 издајен

руднички ГЛАСНИК

Независни недељни лист за културу и напредак рудничног краја

ГОДИНА II	РУКОПИС СК НЕ ИРАДИЈУ	ПРЕДСЕДНИК РЕДАКЦИОНОГ ОДБОЈА	Година првог издаја 1934	БРОЈ II
-----------	--------------------------	-------------------------------	--------------------------	---------

ЧИНОВНИЧКА КРЕДИТНА ЗАДРУГА

10. ов. м. образована је у овој вароши чиновничка кредитна задруга. Оснивачкој скупштини присуствовао је потпредседник Главног савеза чинов. набављачких задуга г. др Младен Јосифовић, професор универзитета. Оснивача је било 30 а ових дана пријавило се још толико чиновника за чланство. Члан може бити сваки чиновник државни и бановински и пензионер државни и бановински. Председник је задруге старешина среског суда г. В. Алексић, а секретар-благајник г. Б. Вујовић, пензионер. Територија задруге простире се на срезове таковски и качерски.

Првомајски излет на Ждребану,
1930. године

У ово доба кризе поверења и замрзлих кредита ова је задруга дошла као нешто спонтано. Узалуд ће данас чиновник стајати пред шалтером банчним да узме скромну позајмицу или подигне улог ради свршавања хитних домаћих послова. Он се неће отворити. Зато, сви чиновници у чланство наше задруге, јер само ту можете добити скромне позајмице и сачувати ваше ситне уштеђевине.

СРЕСКО НАСТАВНИЧКО ВЕЋЕ

Пре неколико дана одржано је у Горњем Милановцу среско наставничко веће за учитељство основних школа среза таковског и качерског.

Том приликом нашло се на окупу око деведесет учитеља и учитељица, јер је долазак на веће по закону о народним школама, за све наставнике обавезно.

Већање је почело у 10 сати, а председавао је школски надзорник г. Милан Лулић. Том приликом, претресена су сва важнија питања из школске администрације, пословање школских одбора и педагошког дидактичког питања за унапређење основне наставе у овом срезу. Нарочито се дужа дебата повела о саставу школских буџета, који су врло важни за напредак школе.

ИЗВОЗ СУВИХ ШЉИВА

Наш локални лист „Руднички гласник“ у првом броју од децембра 1933. године у чланку о привредном развоју рудничког краја наводи веома интересантан податак о томе да је било јесени када се са милионске пијаце извозило по 1.000 тона сувих шљива. Вредност извезених шљива је била око 5 милиона динара. Највећи део новца остајао је у нашем граду за подизање нових објеката, магацина и сушара.

Занимљиво је да је на подручју среза било 390 сушара.

Највећи извозници сувих шљива били су трговци Војимир Тешић и Иван Брковић.

ПРВЕ ПРЕДСТАВЕ

Прве биоскопске представе у нашем граду приказиване су тридесетих година углавном у кафанама а највише у хотелу „Национал“ и у „Касини“.

Изложба приплодне стоке Бановинске управе 1931. године. Међу првима који су добили приплодне бикове су: Светомир Стругаревић из Бруснице, Коста и Десимир Тодоровић из Сврачковаца и Милета Продановић из Прањана

БАН Г. МАТКОВИЋ У
ГОРЊЕМ МИЛНОВЦУ

Г. бан Матковић посетио је 24. ов. м. Горњи Милановац, општине на Савинцу и у Такову.

На Савинцу посетио је домаћински течај, који је ових дана отпочео рад и ћачку трпезу, у којој се храни преко 100 ученика.

У Горњем Милановцу примио је представнике неколико удружења.

ПОЗОРИШТЕ У МИЛНОВЦУ

Почетком септембра 1934. године у нашем граду је гостовало повлашћено народно позориште Николе Динића из Новог Сада.

Позоришна група је боравила седам дана и приказала комаде: „Ђидо”, „Шокица”, „Љубав Кире Александрове”, „Хајдук Станко” и др. Све представе су биле на завидној уметничкој висини и веома добро посећене.

У позоришној трупи налазио се и наш земљак познати глумац Десимир Першић, који је био и организатор овог гостовања.

Том приликом је констатовано да, сем часних изузетака, општине врше врло немарно своје дужности према школама. Има општина које врло мало или никако не воде бригу о исплаћивању дванаестина школским одборима. Разумљиво је онда да ни школе не могу потпуно удовољити својој задаћи, те би према томе у овом правцу требало предузети потребне мере.

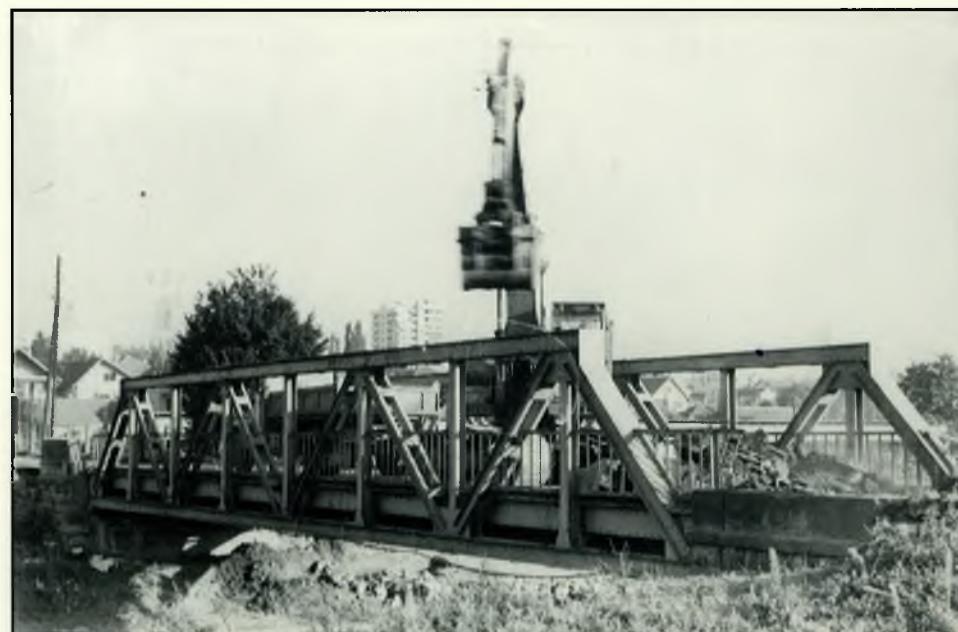
ИЗ УРЕДНИШТВА

Позивамо све наше пријатеље, да појачају свој рад на ширењу нашег листа.

Наш лист је најверније гласило нашег тежака, радника, занатлије, чиновника и, једном речју, целога нашега краја. Наш лист ће бранити њихове интересе верно и неуморно.

Зато немојте да пропустите да остане ни једно село, ни један дом без „Рудничког гласника”.

Народ преко „Рудничког гласника” казује своје потребе, невоље и жеље.

Стари луњевачки мост на Деспотовици (изграђен одмах после I светског рата), демонтиран 1987. године

Господо председници и деловође општина и просветни радници, побрините се, да се сваки ваш грађанин на селу и у вароши претплати на „Руднички гласник”, то вас моли Редакциони одбор и апелује у овим тешким данима на вашу помоћ, а то вам налаже и дужност нашега краја.

„Руднички гласник”

ОСНИВАЊЕ ЦРВЕНОГ КРСТА

Међународни Црвени крст основан је у Женеви 1863. године. Петнаест година касније, 25. јануара 1876. године, основано је у Београду Српско друштво Црвеног крста. Истог дана те године у згради општине у Горњем Милановцу, на углу Таковске и Хајдук Вељкове улице, изабран је на оснивачкој скупштини, први пододбор Црвеног крста, за округ Руднички, у саставу:

- Стеван Јаковљевић, председник
- Тодор Милошевић, потпредседник
- Павле Бакић, деловођа
- Светозар Вучковић, благајник
- Тимотије Лазаревић, магационер
- и чланови Прока Поњавић, Петар Гачић, Јеремије Матић.

Дворишни бувар у Улици
Милоша Великог

НОВА УПРАВА СОКОЛСКОГ ДРУШТВА

У недељу 4. овог месеца Соколско друштво Горњи Милановац одржало је годишњу скупштину на којој је изабрано старешинство за 1934. годину.

Старешина др Д. Стефановић; I заменик Љ. Савић; II заменик В. Алексић; Тајник П. Трифуновић; Благајник Р. Илић; Начелник Г. Кануков; Заменик М. Кузмановић; Начелница Н. Пајовић; Референт за сеоске чете П. Петронијевић; Прет. одбора за грађење дома др Д. Минић.

У првом плану је стара породична кућа
Цана Мићовића - Улица војводе Мишића

Илија Чаровић је тридесетих година основао прву радионицу рубља у нашем граду. Радионица је израђивала мушки кошуље и веш разних врста. У њој је радило 20 радника. Имала је и 20 шиваћих машина и машина за израду рупица. Радионица се звала „Рудник”, а производи су носили ознаку „соко”.

Окружни одбор је уписивао чланове, оснивао среске пододборе, сакупљао новчана средства, помагао опремање болнице, обучавао добровољне болничаре, и нудио и за време рата сакупљао одећу, обућу и храну за војску.

На првој редовној седници Друштвене скупштине Црвеног крста Србије, одржане 6. јуна 1878. године признање за рад примили су активисти из рудничког округа: Тодор Милошевић, Павле Бакић, Светозар Вучковић, Тимотије Ђорђевић, Стеван Костић, Хаџи Јоаникије, Милка Марковић, Милева Новаковић, Јела Радосављевић и Јелена Терзић.

Од оснивања па до II светског рата организација Црвеног крста у граду радила је континуирано и веома успешно. Најистакнутији активисти су били: Милан Дамјановић, лекар, добио је 1909. године признање „Црвени крст”; Тихомир Нешић, адвокат; Урош Ломовић, адвокат и народни посланик; др Радисав Катанић, лекар; Тереза - Мила Лазић, активиста са најдужим стажем (79 година, а члан 50 година), Милутин Пауновић, учитељ; Милорад Драшковић из Полома, министар унутрашњих послова; Борислав Миловановић из Шарана, помоћник министра за пољопривреду, и Софија Петковић, учитељица на Савинцу.

Породична кућа Јосифа Јеремића, грнчара, на обали Ивичког потока

ВАТРОГАСНА ЧЕТА

На дан 14. ов. м. образована је добровољачка ватрогасна чета у Горњем Милановцу. Скупштини је председавао г. Алексић, стар. спр. суда. Од стране власти присуствовали су: срески начелник г. Стојановић, заступник команданта места капетана I кл. г. Драгојевића. Одзив грађана је био велики.

У управу су изабрани:

Заповедништво: заповедник Б. Марић, каф.; заменик Л. Сретеновић, адв. писар; вође одељења М. Стругаревић, ковач; М. Андрејевић, кројач; Б. Ђорић, мајстор бомбоне; и Т. Петровић, опанчар; спремиштар Д. Пантелић, посластичар; руковођа послом П. Татовић, предуз.; лекар др Стефановић.

Управни одбор: председник г. В. Алексић, судија; чланови управе: г. Стојановић, срески начелник; г. Михоковић, кап. I кл. и командант места, г. Маринковић, прет. општине; чланови надзорног одбора: г. г. Јовичић, каф., Ђорђевић, трг.; Даниловић, банк. чин.; Савковић, трг.; и Маћић, трг.; тајник П. Трифуновић, трг.; заменик тајника Ј. Трифуновић, банк. чин.; благајник С. Солујић, трг.; заменик благајника И. Чаировић, трг.

„Руднички гласник”, јануар 1934.

Милутин Пауновић, учитељ,
председник Црвеног крста

ПЧЕЛАРСКА ЗАДРУГА

11. фебруара 1934. године у Горњем Милановцу је одржана оснивачка скупштина пчелара и основана задруга под називом Рудничка пчеларска задруга.

У управни и надзорни одбор су ушли:

Г.Г.С. Глишовић, трговац, за председника управног одбора; Д. Данојловић, трговац, М. Пауновић, учитељ, М. Драгојловић, економ, и Б. Чаировић, економ; за чланове управног одбора, за књиговођу-благајника Љ.М. Рајчевић, пчелар из Горњег Милановца.

За чланове надзорног одбора изабрани су: Д. Милутиновић, учитељ из Белог Поља, Милош Лазић, саобраћајни чиновник, В. Ђурић, трговац, Б. Јевтовић, кафеџија из Врбаве, и М. Лепосавић, помоћник управника среског расадника.

Управа ће повести акцију за прикупљање свију пчелара у задругу. У ту сврху одржаће се један пчеларски течај за све пчеларе, а нарочито пчеларске почетнике.

„Руднички гласник”

Дворишна фасада једне од најстаријих кућа у граду, власништво породице Петровић - Улица Милоша Великог

ПРОСЛАВА СВ. САВЕ У МИЛНОВАЧКИМ ШКОЛАМА

Светосавска прослава изведена је у свим миленовачким школама најсвечаније:

У **женској радничкој школи**. Сечење колача извршено је у 9 ч. Гостију је била пунा сала. Програм је изведен са успехом.

У **варошкој основној**. Сечење колача извршено је у 10 ч. Посете је било пуне дворана. Програм је изведен успешном. Управитељ школе г. Станковић говорио је о потреби васпитања.

Из фонда сиромашних ученика оденуто је 43 деце, за суму 4000 динара.

У **сеоској основној**. Сечење колача извршено је у 10 ч. Све просторије школе биле су пуне сељака. Програм је изведен свечано и са успехом. Говорио је г. Ђукнић, учитељ, о задругарству.

Из фонда сиромашних ученика обувено је 75 деце, за суму од 1600 динара.

У **гимназији**. Свечана прослава Св. Саве пошела је у гимназији у 11 часова у присуству многобројног грађанства и представника свих надлежава, месних удружења и ћачких родитеља. После сечења колача изведен је концертни део који је био кратак али одабран. Државну и Св. савску химну отпевао је врло складно хор ученика-ца гимназије, која је већ две

Моба орања на Бранковом брду са четири чифта

године без наставника певања. Хор је добровољно припремио г. Мих. Маркштајн, правник. Раздељене су две награде у књигама: из легата поч. браће Ајдачић добио је Милојко Стефановић, уч. III р.; а награду г. М. Џаревића, адвоката из Београда, добила је Десанка Ђорђевић уч. I р, као најбоља. Домаћин славе био је г. Б. Ђорђевић, трговац. За идућу годину примио се те почасти г. Д. Тадић, трговац. Говорио је директор гимназије г. Божа Михајловић.

„Руднички гласник”, 3. фебруар 1935.

СТРЕЉАЧКА ДРУЖИНА

У четвртак 26. V 1934. одржана је редовна годишња скупштина Стрељачке дружине. У управу су изабрани г. Светозар Чивовић, председник општине, Владимир Драгојевић, арт. капетан I класе - командант места, Бан Вујовић, капетан у пензији, Добривоје Ђорђевић, капетан I класе, Јован Трифуновић, банкарски чиновник, Милорад Швабић, учитељ, Грујица Маринковић, судски чиновник, и Димитрије Павлашевић, судски чиновник.

Досадашњи председник Дружине г. Мирослав Михоковић, арт. капетан I класе, који је премештен за команданта дивизиона у Чачку, захвалио је се на досадашњем поверењу и пожелео дружини срећан рад.

Дружина ће почети свој рад у недељу 6. маја на Ђурђевдан на овдашњем стрелишту.

Улични бунар у Таковској улици
исpred куће Уроша Ристића

ЗАТВОРЕН ХОТЕЛ

Привредна криза је захватила све друштвене спољеве па и хотелијере. Ових дана је престао да ради хотел „Национал” у Горњем Милановцу.

Досадашњи закупац локала преузео је од 1. маја „Гостионицу Рудник”.

Стара породична кућа Љубинке
Танасковић - на дну Раићеве улице

Група девојака, стоје слева надесно:
Љубица Ирић, Божидарка Сенић
Глишовић и Мила Љутинћ.
Седи: Ковиљка Тешинћ

Слика за успомену - Љубица Павловић

Бранка и Стојан Солујић на дан венчања

Марица и Грујица Маринковић на дан венчања 1934. године

Грујица Маринковић као дечак у одећи тога доба

Грујица и Марица Мара Маринковић са ћерком Надом - 1935. године

Брачни пар Мила и Петар Трифуновић,
1936. године

Стара градска ношња:
Браника Маринковић, 1939. године

Врбица 1941. године:
породице Трифуновић

Комшијска фотографија у делу Кезун мале

Младе Милановчанке на Соколском слету 1934. године

Помен грађана Милановца краљу Александру I
исpred Храма Св. Тројице

Фотографија за успомену - лепота младости старог Милановца,
1932. године

Драгиша Ђ. Таловић, рез. п. пуковник
(1881-1945)
учесник Балканских и I светског рата,
носилац ордена „Бели орао“ са мачевима
и ордена за храброст

Једна од најстаријих пекара у граду,
приликом рушења, власништво Радомира
и Стане Радовановић (касније Милована
Басарића), налазила се у центру града уз
двориште прве основне школе

НАРОДНА ОДБРАНА У ГОРЊЕМ МИЛНОВЦУ

Иницијативом г. Драгише Таловића, п. пуковника резервног и банкарског чиновника, образована је 24. јуна народна одбрана у Горњем Милановцу.

Збору су присуствовали из Крагујевца г. Воја Глишић, пуковник у пензији и председник обласног одбора Н.О., и г. Дрваревић, надзорник техничког завода и секретар обласног одбора Н.О.

У присуству српског начелника г. Стојановића, г. Глишић је изнео рад Н.О. у прошлости и њен задатак у будућности; па је објаснио правила.

Затим је изабран председник збора и удружења г. Света Матић, директор гимназије у пензији.

У управу су ушли: г. Д. Таловић, М. Швабић, М. Маћић, Ј. Андрић, Р. Лазовић, Бора Ђорђић и Радомир Нешковић.

У надзорни одбор: г. П. Јевтовић, М. Кукољац, Здравко Милошевић, П. Петровић и Б. Баракић.

„Руднички гласник“, 1. јул 1934.

ПОКРЕТНА ВОЋАРСКА ИЗЛОЖБА

Да би нам воћари били довољно упућени и поучени како треба припремити воће за извоз, Саобраћајно одељење Генералне дирекције југословенских жељезница приредиће покретну воћарску изложбу у главним воћарским центрима.

У нарочито спремљеном вагону одређени стручњак ће на лицу места показивати заинтересованима како треба воће брати, одабирати, паковати и преносити до жељезничке станице.

Овај вагон биће на станици у Горњем Милановцу у петак 24. августа 1935. од 8 часова пре подне до 6 часова увече.

Стручњак ће давати обавештења о подизању и нези воћњака, сузбијању биљних болести и штеточина као и преради воћа за домаћу употребу.

Скреће се пажња пљопривредницима да ову изложбу у што већем броју посете, јер је то у њиховом сопственом интересу.

Милован Маринковић, трговац

Дворишна кућа у Улици Милоша Великог,
некадашње власништво породице
Миливојевић, сада Миланке Петровић

Драгослав Филиповић, подофицир у ваздухопловству пред II светски рат

СПОРТ

Г. МИЛНОВАЦ - ЈИГ 5:0

У недељу 26. августа одржана је у Јигу пријатељска утакмица између милиановачког С.К. „Такова“ и љишког С. клуба са резултатом 5:0 за „Таково“.

Домаћи су били врло пожртвовани, али се нису могли одупрети гостима, који су дали повезану и технички врло добру игру.

Судио г. Фућа, изврсно.

Берберска радња Станимира Лучића у Љубићкој улици, снимак из 1926. године

ОБРАЗОВАН ПОДОДБОР ДРУШТВА „КНЕГИЊА ЗОРКА“ У МИЛНОВЦУ

У недељу 9. септембра 1935. образовано је прво хумано женско друштво, Пододбор „Кнегиња Зорка“ у Горњем Милановцу.

Одзив грађанки био је велики, да се још истог дана уписало око 70 чланица.

У управу су ушли:

Почасна председица г-ђа Ваја Петровић, председница г-ђа Боса Алексић, потпредседнице: Вера Брковић, Анђелка Антоновић, секретари: Олга Васић, Милица Савић, благајнице: Ната Дамњановић, Рада Страњаковић.

Управне чланице: Олга Петровић, Дара Петковић, Ружа Тадић, Љубинка Топаловић, Љубица Таловић, Дана Адамовић, Радмила Савковић, Љубица Ђорђевић, Каја Михаиловић, Буда Трифуновић. Потпредседница надзорног одбора Дара Белић. Надзорне чланице: Наца Ђорђевић, Мара Богосављевић, Јованка Савић, Зорка Џаревић, Дринка Добричић, Косара Станојчић, Џана Николић.

ПРЕМЕШТАЈ УЧИТЕЉА

Одлуком г. министра просвете премештени су учитељи нашег краја: г-ђа Лепосава Савић из Белог Брда у Прањане; г-џа Радмила Јовановић из Прањана у Таково; г. Драгослав Марић из Брезне у Сврачковце; г. Миломир Павловић из Брајића у Брезну; г-ђа Даница Павловић из Брајића у Брезну.

ОБНОВА НАРОДНЕ КЊИЖНИЦЕ И ЧИТАОНИЦЕ У ГОРЊЕМ МИЛНОВЦУ

Једна група добронамерника на једном састанку решила је да обнови народну књижницу и читаоницу у Горњем Милановцу.

Донета је одлука, да се развије акција око прикупљања чланства и одржи још неколико ширих конференција, па затим приступи озбиљном раду.

Многа села имају књижнице и читаонице, па је срамота да је Милановац нема.

РЕЗУЛТАТИ ИЗБОРА ЗА НАРОДНУ СКУПШТИНУ на дан 5. маја 1935.

Резултат гласања у срезу
таковском

Број уписаних гласача 8771
Укупно гласало 7216

Листа г. Б. Јевтића (радикали)
Матија Повремовић 3420
Милета Продановић 2712

Листа др Мачека
(уједињена опозиција)
Милош Џаревић 1040

Листа Боже Максимовића
Радомир Илић 39

Листа Димитрија Љотића
Свет. К. Матић 5

Према овим резултатима изабрани су за народне посланике:
У срезу таковском: Матија Повремовић;
У срезу качерском: Ђорђе Јевтић и
У срезу љубићком: Војко Чвркић
У Чачку, за срез трнавски, добио је већину инж. Лика Станковић,
индустријалац, кандидат на народној листи.

НЕСРЕЋНИ СЛУЧАЈ У КАФАНИ КОД „МАРИЋА”

Арчија Гачић из Лозња и келнер Димитријевић из Коштунића пробали су револвер 20. новембра 1935. и непажњом келнер опали из револвера и рани себе у руку а арцију у stomak. Метак је остао у stomaku и повређени Гачић је упућен у Чачанску болницу ради операције, пошто Милановац нема хирурга.

Власти воде истрагу.

ТРЕЗВЕНА МЛАДЕЖ „МИЛОШ ВЕЛИКИ”

Гласник Савеза трезвене младежи у броју 3 - 4 од 1939. године објавио је следећу белешку о раду кола трезвене младежи у милановачкој гимназији:

У Горњем Милановцу наш делегат посетио је и прегледао рад нашег узорног кола „Милош Велики” у Гимназији. Већ више година ово коло, старањем нашег вредног поверилика професора Војислава Бабића, представља једно од највреднијих наших кола. И ова посета је само потврдила ову истину. Приликом прегледа рада наш делегат је био одушевљен уређењем администрације и архиве у овом заиста узорном колективу. Делегат је присуствовао и једном састанку чланова, који је потпуно успео како по броју и каквоћи радова, тако и по озбиљности дискусије која је на њему вођена. Једном речи, коло „Милош Велики” и данас је једно од најбољих савезних кола и заслужује сваку похвалу.

ЛАВ БЕЗ ЛАНЦА

Власник кафане „Код Лафа“ Радомир Глишовић позове једног дана молера Јездимира Ристића, званог Лила Мондиши, да му испише фирму и нацрта лава на фасади кафане.

У току погађања Лила Мондиши је упитао да ли жели лава са или без ланца, јер од тога зависи цена. На то му каферија одговори да му не треба везани лав.

По завршеном послу мајстор је наплатио свој рад и добро се почастио, а волео је и добро да попије.

После неколико дана кишеви су спрале лава. Каферија позове мајстора и почне га грдити због тога што се лав изгубио. На то му мајстор шеретски одговори да је лав побегао јер је био без ланца...

ВЕЛИКИ СНЕГ

У зиму 1928. године пао је у вароши велики снег. Према сећању Томе Петровића „Ваљевца“, опанчара, иначе старог Милановчанина, снег је био тако велики да народ није могао да се креће по улицама па је замрла свака друштвена и привредна активност. Занатлије су остале без муштерија и без послана. Кроз висок снег се само пробио варошки добошар Жућа да прочита наредбу општинских власти да се „позивају све незапослене занатлије да се са лопатама јаве ради чишћења улица, у противном биће ухапшени“.

КАЛДРМИСАЊЕ ГЛАВНЕ УЛИЦЕ

У току ове године калдрмишаће се Улица краља Александра каменом коцком, које се извлаче из Врбаве. За калдрмишање ове улице вотирана је сума од стране бановине од 100.000 динара, а од општине 80.000 динара. Изгледа да ће се од бановине добити још 150.000 динара.

Улица ће се калдрмисати почев од војних касарна, па до хотела „Национал“.

СКУПШТИНА ПОДРУЖНИЦЕ ТУРИСТИЧКИХ ДРУШТАВА „ФРУШКА ГОРА“ У ГОР. МИЛНОВЦУ

Прошле недеље одржана је скупштина подружнице туристичког друштва „Фрушка гора“.

Друштво „Фрушка гора“ јесте организација приватне иницијативе, која ради на пропаганди, развијању и унапређивању југословенског пла-нинарства и туризма.

На скупштини је изабран управни одбор, који сачињавају:

Светозар Чивовић, председник општине, Воја Богосављевић, чиновник, Рајко Обреновић, гвожђар, Радојица Илић, трговац, и Милисав Ђиро-вић, трг. У надзорни одбор ушли су: др Душан Стефановић, Светолик Белић, апотекар, и Периша Минић, књижар.

ГРУБОСТИ НА УТАКМИЦИ 3. МАЈА 1936.

Претпрошле недеље је одиграна првенствена утакмица између „Грађанској“ из Ужица и домаћег „Грађанској“, која је завршена са 3:0 за Ужичане.

На овој утакмици дошле су до изражaja све немиле појаве у спорту, тако да је и голману домаћих Љутићу сломљена нога, а многи други су отишли повређени.

Љутић је пренесен у болницу и нога му је у гипсу. Он ће морати лежати најмање шест недеља. Сам судија био је очајан и није умео да спречи грубости.

Требало би тражити лека овим губостима у спорту.

ЗАБАВА „КНЕГИЊЕ ЗОРКЕ”

Прошле недеље Пододбор друштва „Кнегиње Зорке” приредио је забаву у хотелу „Национал”, на завршетку мајчине недеље, у знак захвалности свим мајкама.

Забава је била доста добро посећена, али само од стране богатијих и отменијих. У редовима посетилаца мало смо видели занатлијских и радничких породица. Какви су разлоги? Неки нису могли да дођу, јер нису имали можда у чему или су без паре а многи су могли да дођу, али нису добили позивницу.

Свакако једно хуманитарно друштво, треба пре свега да одговара своме циљу и да погледа све подједнако, а не једне запостављати, који такође спадају у ред грађана, а друге истицати.

То није похвално за једно хуманитарно друштво.

ОСНИВАЧИ, ВЛАСНИЦИ И УРЕДНИЦИ ЛИСТОВА

За наш град у периоду од 50 година, тачније у времену од 1890. до 1940. године, карактеристична је веома богата активност на пољу издавања листова. У том периоду излазило је десет листова. Били су то следећи листови и њихови оснивачи, власници и уредници:

1890. „ТАКОВО”; Максим Сретеновић, Стеван Матић, Михаило Бекић, Чедомир Михаиловић, Тадија Костић и Љубомир Јовановић.

1893. „РУДНИЧАНИН”; Аврам Петровић и Коста Недић.

1907. „РУДНИЧКА САМОУПРАВА”; Коста Солујић, Милорад Смиљанић, Божа Стевановић и Обрад Шолајић.

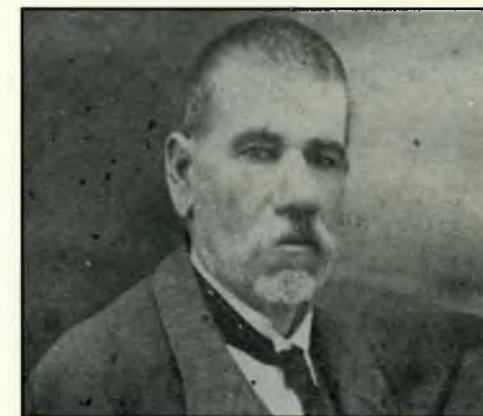
1908. „НАРОДНА РЕЧ”; Урош Ломовић, Богомир Јевтић и Драган Симић.

1927. „СУВОБОР”; Милоје М. Крстовић.

РАДНО ВРЕМЕ 12 САТИ

Занатлијама у старом Милановцу било је радно време 12 часова. Од 6 - 18 часова. Почетак и крај рада објављиван је продорним писком из Мандића млина, који се чуо у целој вароши.

„Десет година сам сваки дан пешачио осам километара на посао у фабрику ратлук и бомбоне „Рудник” и, ма какво време било, морао сам фабричку капију да прођем пре него Живомир Поњавић пусти пиштаљку у млину”, сећа се стари бомбонџија Миодраг Милинковић Мај из Невада.

Стеван Матић

ПРЕМИНУО ПРВИ ШТАМПАР

Наш локални лист „РУДНИЧКИ ГЛАС” у броју 5. од 15. маја 1936. године забележио је следећу вест:

„У среду је умро у Чачку стари штампар Стеван Матић у 81. години. Пок. чика Стеван је основао своју штампарију у Г. Милановцу 1890. године. Дуго година је издавао лист „ТАКОВО” који је пре 40 година излазио у Милановцу под уредништвом проте Тадије Костића.

Пре 38 година (1898) одселио се са штампаријом у Чачак где га је затекла смрт.”

**ПРЕПЛАТНА КЊИЖИЦА
ЗА
ЕЛЕКТРИЧНО ОСВЕТЛЕЊЕ**

ЧАЧАК
ШТАМПАРИЈА СТЕВАНА МАТИЋА
1928

Меница Рудничке банке на име
Драгутина С. Мандића из 1925. године на
којој су потписници Михаило С. Мандић,
Новак Михаиловић и Драгољуб Тадић

БРОЈ 17.

ГОР. МИЛНОВАЦ. НЕДЕЉА 20. ЈУЛА 1908. ГОД.

ГОДИНА 1.

НАРОДНА РЕЧ

ОРГАН РУДНИЧКЕ РАДИКАЛНЕ ОМЛАДИНЕ

ИЗЛАЗИ СВАКЕ НЕДЕЉЕ

ЦИНА ЈЕДНОСТУ:
ГОДИШЊА 6 дни.
ПОДУГОДИШЊА 3 дни.

Пејзажна писма не приношу се.
ЦЕНА ОГЛАСА ПО ПОГОДБИ

ВЛАСНИК: УРОШ ДОМОВИЋ

УРЕЂУЈЕ ОДВОР

УРЕДНИК: ВОГОМИР И. ЈЕВТИЋ

МУЗИЧКА ШКОЛА
Така Гор. Милановачке Гимназије
Г. Бориса Переоклског

Г.

Олагадје Ђорђевић, одговор

РУДНИЧКА ОКРУЖНА ПОЉОПРИВРЕДНА ПОДРУЖИНА

ПРИРЕЂУЈЕ У Г. МИЛНОВЦУ 20. И 21. СЕПТЕМБРА 1908. ГОДИНЕ

ОКРУЖНУ ИЗЛОЖБУ

ГОВЕДИ, ОВАЦА, СВИЊА И ПРОИЗВОДА ОВИХ ВРСТА

На овој изложби могу излагачем суделовати одраживачи из целог рудничког округа и редовни чланови ове подружине из других срезова.

ИЗЛОЖБА ЋЕ ИМАТИ ОВА ОДЕЉЕЊА И НАГРАДЕ:

ПРЕМИЈА РУДНИЧКОГ ОКРУГА ОД 150 ДИНАРА.

Ново отворена у Гор. Милановцу

ШТАМПАРИЈА

МАКСИМА Ј. СРЕТЕНОВИЋА

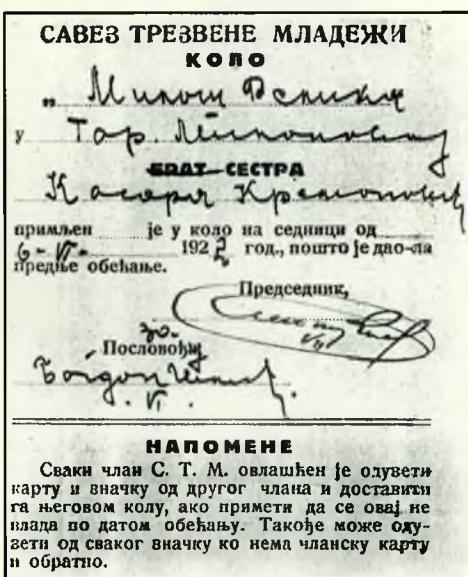
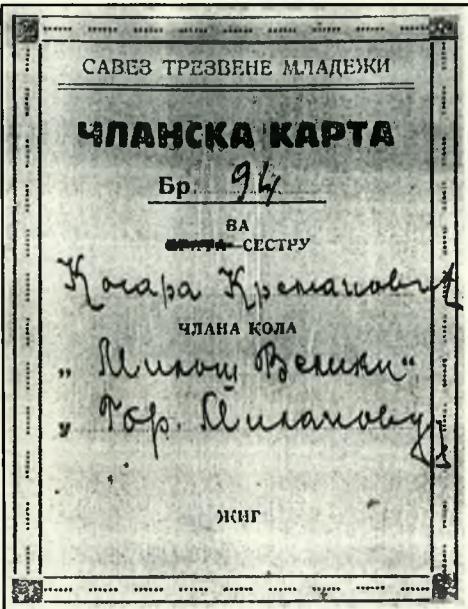
трг. ова.

прима на израду сељакарске штампарске послове као: позивнице за свадбе, игралке и беседе, објаве, цемонијке, јеловнике, визиткарте, посмртнице и све остале штампарске послове.

Моге се пријавити како овдашњим тако и са стране да поклоне повериље своје.

Драган Јевтић, чиновник

1927. „НАРОДНА ВОЉА”; Раде Поповић.
 1928. „НАРОДНИ ЛИСТ”; Тодор-Тошо Боровњак.
 1933. „РУДНИЧКИ ГЛАСНИК”; Радомир Живковић и Јован Трифуновић.

1936. „РУДНИЧКИ ГЛАС”; Ђорђе Цајић.

Сви наведени листови штампани су у Горњем Милановцу, у штампарјама Максима Сретеновића, Стевана Матића, Драга Рајичића и Перише Минића, и у штампарији Стевана Матића у Чачку. У нашем месту постојала је и штампарија „Рудник” основана 1914. године.

ШТАМПА У ТАКОВСКОМ КРАЈУ - ОГЛЕДАЛО ПОЛИТИЧКИХ ПРИЛИКА (1918-1941)

Неки подаци Института за политичке студије Београд

Након Првог светског рата дugo се у таковском крају није појавио ни један лист. Ратна разарања и окупација учинили су своје:

„Град је пружао слику пустоши и привредног мртвила. Једина железничка саобраћајница, пруга Чачак - Горњи Милановац - Лајковац порушена је приликом повлачења непријатеља. Број становника града био је сведен на 2.186. Главни привредни објекти - занатлијске радионице и трговине - готово да нису радиле”...

У Горњем Милановцу се осећала потреба за листом локалног значаја, али се могућност за то јавила тек 1927. године и то августа месеца два листа „Сувобор” и „Народна воља”.

„СУВОБОР”

У редакцијском уводнику Сувобора се наглашава:

„После скоро дадесет и пет година, ево се опет јавља под Рудником једно гласило народно. Под именом „Сувобор” ми смо предузели да нашој средини издајемо повремено један омањи лист за народне потребе овог краја. Као некада „Таково” што је грмело против политичких насиља, а за личне и политичке слободе, тако да ће у данашње доба, саобразно потреби времена, и „Сувобор” повести борбу не само за јавну и слободну мисао и реч, него и у првом реду против корупције, економске потиштености и беде и моралне срозаности и разривености”.

Зато се „Сувобор”, како је истицано на почетку излажења, „неће губити у ситним партијским и политичким агитацијама и прегањањима, већ ће указујући на нове путеве и истинитим представљањем ствари као и доношењем других корисних поука из свију области живота, упућивати живот и његово кретање у нови колосек, у правцу једног више идеалнијег и морално трезвенијег, прибранијег и солиднијег схватања и поступања у маси народној”.

„НАРОДНА ВОЉА”

Недељни политички лист „Народна воља” за ондашње политичке прилике продавао се јефтиније, свега по један динар, што је последица уске страначке оријентисаности листа, који је пропагирао идеју Радикалне партије и био на тај начин финансиран.

Уредник Рада Поповић у уводнику је обелоданио своје намере.

„У „Народној вољи” ми ћемо сваком Рудничанину радо ставити на расположењу све своје ступце да брани своју окањану част и своје интересе. Сваки ће моћи преко „Народне воље” да јавно жигоше подлаце који раде против наше државе и стварају себи преко леђа поштених људи, огромне капитале”.

Уочи избора, преко листа „Народна воља”, позвани су сви радикали, „њихови пријатељи и сви они који желе добра драгој нам отаџбини, да на дан 1. септембра ове год. дају свој глас овој државотворној листи чији су кандидати синови округа рудничког, а то је довољна гаранција за оправдање датог им поверења”.

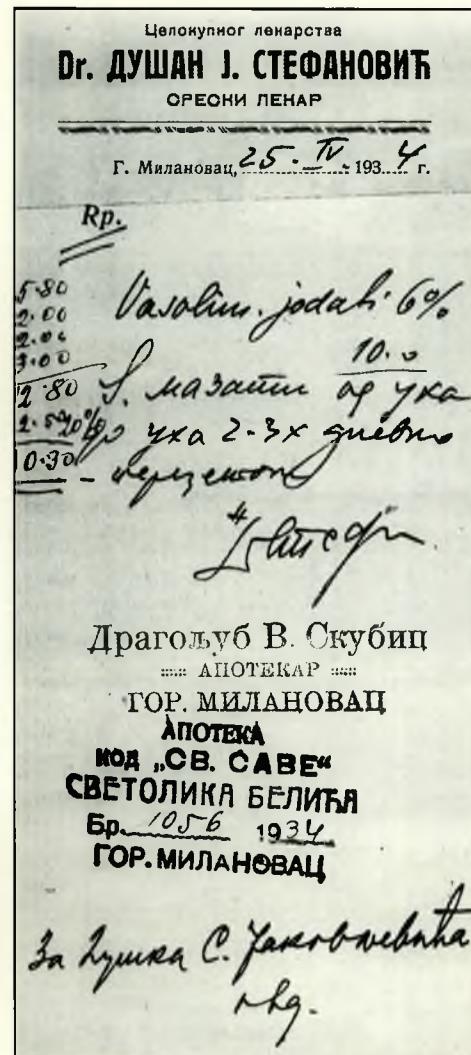
НАРОДНИ ЛИСТ

Петнаестодневно, почевши од 1. јануара 1929. у Горњем Милановцу је излазио „Народни лист”. Штампан је у штампарији „Будућност”, а власник и одговорни уредник је био Тоша Боровњак, директор овдашње гимназије у пензији. У поднаслову је писало да је реч о „повременом органу за народно просвећивање”, али под окриљем Демократске странке у округу рудничком. Тоша Боровњак, који је дао велики допринос развоју гимназије у Горњем Милановцу, прихватио се тешког и незахвалног посла.

Иако је појава „Сувобора” за трен тек одложила појаву овог листа, Боровњак је истицао:

Светозар Чивовић, председник општине
пред Други светски рат

„Мерећи све згоде и незгоде, ми ипак, покрећемо „Народни лист”, покрећемо га у најбољој намери да народу пружимо поуке и забаве, и у нади да ће се у овом неповољном времену наћи неколико писмених и школованих људи који ће нашем листу жртвовати понешто од свог слободног времена”.

Просветитељски значај овог листа огледао се понајвише у рубрици „Народни универзитет”, у којој су објављивани „занимљиви и поучни примери из науке, политичке економије и обичног живота”. У овом броју објављени су подаци о расама на земљи и времена на кугли земаљској. У вестима јавност је обавештавана о најзначајнијим догађајима у таковском крају.

Уредник листа Тоша Боровњак подстицао је развој пољопривреде кроз популарне чланке наводећи и страна искуства. „Како се цени земљорадник и земљорадња” констатује да су „земљорадња и сеоска привреда извор највећег дела богатства”, а у тексту „Згоде и незгоде сеоског живота” препоручује сељацима:

„И нагомиланости послова може се у неколико доскочити. Прво, разумним распоредом времена и радне снаге. Друго, такозваном поделом рада. Сваки човек, свако село, (а ја сам видео и читаву област) изабере најрентабилнији усев и сав се посвети томе. И треће, ранијом припремом свег потребног прибора за радове, кад настане њихов јек.”

Све до сада приказане листове након 1918. године означавамо као класичну грађанску штампу, са изразитом информативном, али и политичком ускостраначком компонентом.

Помало другачији, били су листови покренути средином тридесетих година, уочи Другог светског рата. Реч је о „Рудничком гласнику”, независном листу за културу и напредак рудничког краја, покренутом 1933. године (излазио до 1935.) и „Рудничком гласу”, недељном информативном листу за социјална питања, који се појавио 12. априла 1936.

СВЕЧАНА ПРОСЛАВА СУВОБОРСКЕ ПОБЕДЕ

Изводи из београдског листа „Време” од 4. XII 1939. године

Изасланик Њ.В. Краља открио је спомен-плочу на згради у Горњем Милановцу из које је издата заповест за рудничку офанзиву.

Горњи Милановац, 3. децембра. - Данас је јубиларни дан сувоборске победе. Пун сунца и свежине, свечан ход Рудничана кроз његове улице од јутра, заставе на домовима, свима.

Народни помен и захвалност учесницима у сувоборској победи одат је данас с пијететом и поштовањем у овој вароши у присуству службених представника и великог броја народа. Почасно место на овој свечаности имали су преживели ратници из 1914. и старе ратне заставе, које су данас биле носилац успомена и неприкривене туге некадашњих бораца који су им прилазили познанички и љубили их.

Рано изјутра отпочела је архијерејска служба у цркви, у чијем углу лежи остатак таковског грма. Покапаног воском са воштаница и цепано у зубљама. За успомену. Архијерејску службу врше епископи жички г. др Николај и далматински г. др Иринеј. Пуна је црква светlostи од воштаница. И света, сељанки, највише, и њихове побожности.

Пошто је одслужена архијерејска служба епископ г. др Николај, саслушан у дубокој тишини, одржао је беседу.

СВЕЧАНОСТИ ПРИСУСТВУЈЕ МАСА НАРОДА

За то време формирали су се стројеви учесника у свечаности на тргу, преко пута цркве, у центру Горњег Милановца.

Трибине, украсене југословенским и српским тробојним заставама, и зеленилом, окружена је масом. Испред ње је строј почасне чете са

Марко Леловић, грађевински радник
за време служења војног рока

Свечаност приликом откривања
спомен плоче на згради окружног
начелства и суда, 1939. године.
Поздравни говор Драгише Таловића,
резервног п. пуковника

Трговачка радња текстилом, власништво
Радисава Петковића и Стојана Солујића

музиком и заставом четвртог пешадијског пука и строј Првог дивизиона Деветнаестог артиљеријског пука. Са стране соколи у униформама, девојке у шумадијској народној ношњи, чијих кошуља белина, у великој дужини тамних сељачких гуњева под овим сунцем, данас одскаче упадљиво.

Старе заставе, њих двадесет на броју, свих пукова који су учествовали у рудничкој офанзиви донесене су у пратњи стража и музике. Заставници са њима постројили су се непосредно испред трибина окренути лицем падинама Рудника. У њиховом продужетку стоје носиоци Карабођеве звезде са мачевима и добровољци са својим заставама. Милановчанин г. Бранко Крсмановић једини је у грађанском оделу носилац старе ратне заставе. Познато копље, познате појединости боја и натписа, стара ратна застава Десетог пешадијског пука „Таковског”, коју је овај човек пронео кроз све ратове од 1912. до 1918. Пришао јој је с побожношћу и при сусрету и после двадесет и више година заменио једног активног наредника и стао у ред војника, под шлемовима, он, са шеширом, у свом скромном оделу, у успомени која проживљује шест година живота здруженог са заставом његовог, Десетог пука. Овој застави прилази и љуби је и генерал у пензији г. Тешић који је служио у Десетом пуку. Крсмановић говори:

– Носио сам је преко Албаније и по Африци, свуда. Њу је целивао Гепрат.

Бранко Крсмановић са заставом
Х таковског пука

ПОМЕН НА ТРГУ У СРЕД ГОРЊЕГ МИЛНОВЦА

На почасној трибини су представници Краљевске владе министар г. Јеврем Томић, сенатор и бивши министар г. Војко Чвркић, подбан г. Дринчић, командант Шумадијске дивизијске области генерал г. Чеда Јовановић, генерали у пензији г. Љубомир Милић и Спасоје Тешић, председник Горњомилановачке општине г. Светозар Чивовић, директор Гимназије г. Воја Максимовић, чланови Одбора за организацију прославе судија г. Ђурђе Маринковић и друге личности.

Када су епископи г. др Николај и др Иринеј дошли са свештенством из цркве и заузели место на трибини, стигао је и изасланик Њ. В. Краља, армијски генерал г. Јован Наумовић, командант армије у Нишу. Војна музика у том часу интонирала је почасни марш. Присутни свет нетремице пратио је строј војника који је генерал г. Наумовић обилазио и поздравио.

Онда је отпочео помен на коме су служили епископи са свештеницима, па је г. др Иринеј одржао говор.

ИЗАСЛАНИК Њ. В. КРАЉА ОТКРИВА СПОМЕН ПЛОЧУ

После говора г. др Иринеја, изасланик Њ. В. Краља генерал г. Наумовић пришао је улазним вратима у судску зграду. С десне стране узидана је велика плоча на тамном мермеру. Генерал г. Наумовић рекао је:

Група деце из Љубићке улице, снимљена 1939. године. У позадини се види нови део зграде Гимназије у фази малтерисања. У наручју мајке Катарине Кнжевић је млађи син Петар - Ћер

Чин освећења спомен плоче Рудничкој офанзиви, 1939. године. Чинодејствовали су владике Николај Велимировић и Иринеј Ђорђевић са старешином цркве протом Добривојем Страњаковићем (у средини)

Милош Џаревић, адвокат и секретар Главног одбора Демократске странке, чији је председник био познат демократа Љубомир Љуба Давидовић

– У име Његовог Величанства Краља откривам ову спомен-плочу и предајем је на чување председнику горњомилановачке општине.

Епископ г. др Николај осветио је плочу а онда је председник горњомилановачке општине, г. Чивовић рекао:

– У име Општине примам на чување плочу, као што сам од 1912. до 1918. чувао отаџбину.

ГОВОР ГЕНЕРАЛА Г. МИЛИЋА

Онда су положени венци појединих корпорација, па је генерал у пензији г. Милић, који је за време рудничке офанзиве командовао Моравском дивизијом другог позива, одржао овај свој говор:

– Рудничка офанзива је врло важан војно-историјски догађај наше најновије ратне историје. Ову је офанзиву предузела целокупна српска војска после дужег повлачења, а завршила се избацањем непријатеља са наше родне груде.

За стари Руднички округ ова је офанзива нов важан историјски догађај који се додгојио 100 година после Таковског устанка.

Пред почетак ове Рудничке офанзиве, чију успомену данас обнављамо, дивизије Прве армије биле су на положајима северо-западно испред Горњег Милановца, а њен командант, онда генерал Живојин Мишић, био је са својим штабом у Горњем Милановцу, у овом старом зданију у коме је и донео одлуку о прелазу у наступање...

У подне, у Дому дечјег хранилишта, на једном брегу изнад Горњег Милановца приређен је ручак. Њему су присуствовали сви службени представници који су узели учешће на овим свечаностима.

Гости су потом напустили варош а народ из околине учествовао је на весељу које је приређено у граду.

РАДНИЧКИ ПОКРЕТ ДО 1915.

Још 1893. године у Милановцу је формирана занатлијско-радничка задруга са задатком да ради на потпомагању чланова у болести и смрти, као и при оснивању радњи. Наредне, 1894. године делује и Занатлијско-раднички савез.

На добро посебеном радничком збору, 28. децембра 1903. године, (10. јануара 1904. године) основано је Радничко друштво и том приликом усвојена су његова правила.

На скупштини Радничког друштва, 25. јануара 1904. године изабрана је нова управа: председник Петар Стефановић, опанчарски радник; потпредседник Петар П. Лазић, типограф; благајник Милош Планић, келнер; секретар Милорад Плановић, столарски радник; Михаило Филиповић, терзијски радник, Веља Ивановић, зидарски радник; Нестор Бранковић, терзијски радник, и Јелисије Дамњановић, зидарски радник. У надзорни одбор избрани су: Мића Чакаревић, Мијаило Гроздановић, Петар Радојковић, Чеда Трифуновић и Станимир Јоловић. Управа је 15. фебруара 1904. године одржала седницу и изабрала делегата за Други конгрес ССДС. Милановачке социјалдемократе требало је да представљају: Петар Лазић, типограф, Мијаило Гвозденовић, берберски радник, и Драгиша Васић, правник.

Славомир Павловић Дикиш,
столар - лакирер

Народни посланици округа Рудничког:
Урош Ломовић, Павле Савић,
Коста Борисављевић, Радомир Мирин,
Лазар Матијевић, Радојко Илић.
Светозар Ђукнић и Јовица Радовановић.

Фотографија је из породичне збирке
поч. Јеврема Љ. Савића

Годишњи извештај

Горњо-милановачкој гимназији

У школској 1913 – 1914. години

ГОРЊИ МИЛАНОВАЦ
Нова штампарија „Рудник“. — Основана 1914. год.
1914.

ТРАГОВИ - СЕЋАЊА

Било је у вароши грађана који су својим неконвенционалним и настраним понашањем и неким својим личним посебностима увесељавали чаршију, чиме су оставили дубок печат у сећањима, причама и изрекама многих поколења и до данашњих дана.

Неки од њих су: Милан Џоф, Мица Шепа, Зага Мута, Ђорђе Врана, Дара Светица, Миле Семенка, Божко Звијжало, Срето Шебек, Јела Певцаловка, Васо Линџо, Јецовач и други.

Душан Илић, књижевник Милановчанин, описао је неке од њих у својој књизи „Шушумиге”, одакле вам преносимо приче Свирка и Атаман за дрва.

Душан Д. Илић написао је текст о Циганмали и циганима и о Рајку Галичевцу.

БРАЋА МАЋИЋ - ХРОНИЧАРИ ГРАДА

Међу првим породицама које су досељене у наш град била је породица Маћић, која се доселила 1868. године из села Папратишта. Према подацима Проф. Миленка Филиповића породица Маћић се доселила са границе између Црне Горе и Албаније, куда је протицала река Maћa, па су вероватно због тога и добили презиме Маћић.

Милорад Шуле Маћић, инжењер, са супругом Маргарет испред родне куће. У позадини се види део Синђелићеве улице

У другој половини деветнаестог века, најстарији међу њима био је Љубомир Љубо Маћић, опанчар, који је имао два сина и једну ћерку: Милана, Милорада и Цају.

Синови пок. Љуба, који је умро у 97. години давне 1951. године, Милан и Милорад били су истакнути хроничари нашег града. Милан је оставио драгоцене податке о многим породицама и времену када су се досељавале у наш град. Др Филиповић је дао све податке о досељавању породица за његову књигу „Таково”, коју је издала Српска академија наука. Затим оставио је податке о учесницима Првог светског рата, о страдању града 1941. године и тачан списак свих попаљених зграда.

Његов млађи брат Милорад - „Шуле”, оставил је значајне податке за књигу о ФК „Таково”, нарочито из периода од оснивања и Првог светског рата, јер је био један од првих оснивача и играча клуба.

Супруга пок. Милана, госпођа Ружа, ове године је у својој 97. години добила највеће признање поводом прославе 150. године од оснивања нашег града.

СВИРКА

Божа Звијжало је био повисок и после пензије није скидао униформу тамноплаве боје. Чак је шапку општинског пандура носио и даље, без обзира што је тетка Ката, газдарица истог Боже, скидала исту и скупљала у њу јаја из гнезда шест кокошака пиргавих.

Чика Божа Звијжало није имао зубе, иако је свакодневно (уколико није кречио неком собу), седео са Чедом зубаром. Никад нису причали о зубима. „Свако је поносан на своју уметност”, говорио је чика Божа Звијжало, „па и ја”. „Ко звижди, тај не цмиздри. Свирам без умора, севдалине, кола и све народне умотворине које су за свирку. Кара кречим, када идем, море да видиш и кад спавам”.

Знало се у граду да чика Божа Звијжало не претерује у картању, у раду и спавању. Волео је само смокве. Донесу их тек лети у сандуцима са далеких обала мора. Пошто није имао зубе, гурне целу смокву у уста, премеће је и забавља се до предвече, кад комшилук изнесе троношеће пред кућу и чика Божа одзвијди једно педесетак народних кола и песама. Чика Божа је звијдало све док централа за прављење струје ложена дрвима, не почне да штекће. Било је смешно да настави са свируцањем, јер градић утоне у пиштање паре из централе. Они нервознији затварали су прозоре и врата, а чика Божа Звијжало стављао би руке на леђа и одшетао до општине, да опиша затегнуту јарећу кожу на добошу. Он је

Милорад Маћић

Опанчари Милановца на прослави 1. маја 1903. године

Постављање темеља за нови део зграде Гимназије,
(према Љубићкој улици), 1938. године.
На углу је кафана „Јасеница”, власништво
Светозара Зарије Маринковића

Станимир Раловић,
носилац
Карађорђеве звезде

Радници Горњег Милановца на излету

повремено, иако је у пензији, за сто динара хонорара месечно, оглашавао неку наредбу или саопштење. Могли су то и други да раде, али Божа Звијжало је био појава. Крагна од каучука укрутила му је врат, па је то после постало значајно. И заиста, Божа Звијжало никад се није сагињао.

Звијдање није запуштао ни остављао до лета. За време великих хладноћа носио је прасиће комишијама у Басарића пекару, а свирао песмицу „Цвокоташ-цвокоташ” и то оном својом личном дромбуљом.

Знало се и то да је појачавао звијдање пролазећи испод прозора госпође Милесе трукерке, која је баш тих дана завршавала јастуче, на коме је писало свилом, уместо мастилом: „Нема бољег мужа од морнара. Оде јутром, а дође после три године, са пуним рукама поклона из далеког света, где кактус цвета”. А море је било удаљено од госпође Милесе педесет година и педесет хиљада миља. Чика Божа Звијжало би уздахнуо, јер његова униформа општинског пандура, не имаше ништа слично са морнарском. Сем ако се једног јутра не реши да уђе код госпође Милесе, да му ширите извезе.

АТАМАН ЗА ДРВА

Споменути човјек беше један од оних ретких Руса који није био професор математике. Али по ономе како је стругао дрва, био је врло близу ове науке. У граду су људи живели као крушке. Цветали, зрели и опадали.

Рус, Тимотије, Козак са Дона, живео је дugo, нико није знао број његових година, зубе је све имао, а ћутао је о свему, па и о свом животу. Бријао је главу и носио атаманску капу као чин, као војсковођа, као успомена на своју ратну славу.

Стругао је дрва по граду, погађао се у три речи и започињао свој посао. Сместио би своје ногаре на неку раванчицу, близу дрва, одабрао прво чворновате кладе, а оне праве и лакше за резање, остављао за крај. Скидао би кошуљу, прекрстio се, и развезао свирку цили-мили по дрвету. Строј мишићавих вретена тихо би прорадио тамо-амо, а главе трупаца би падале, падале, као што је атаман козачки фикарио сабљом (за пробу) главе маслачка. Фик-фик сабљом, а сада цили-мили тестером, тамо-амо, руком.

Онда би застао, погледао далеко до реке Дона, провукао сукненом и гасом натопљеном крпом по резу тестере, и наставио рад.

Домаћице су нудиле Тимотију јело, оно што се нашло у кући, оно што се кувало за ручак. Атаман за дрва би захвалио, тражећи само чај.

РЕЗУЛТАТИ ИЗБОРА ЗА ОПШТИНСКУ ВЛАСТ 1920. ГОДИНЕ

На изборима за општинску власт у Горњем Милановцу августа 1920. године кандидати су били:

На листи Радикалне странке
Драгомир Каракулић за председника, а за кметове Василије Поповић, Станимир Боровњак и Димитрије Петковић

На листи Демократске странке
Добривоје Трифуновић за председника, а за кметове Радомир Радовановић, Јован Андрић и Лазар Ђорђевић.

На листи Комунистичке странке
Драгомир Жуњић за председника, а за кметове Радиша Ђировић, Момчило Јоковић и Благоје Ђорђевић.

Радикална странка је добила са 172 гласа, за Демократску је гласало 130, а за Комунистичку странку 73 бирача.

Какав било. У том тренутку мириш гаса и струготине испуњавао је ноздреве познаваоца овог посла, и рекло би се: „Човек је знао да ужива”. Пошто попије лонац чаја, строј мишића опет крене, и два метра дрва или тридесет цепаница, умноже се по три пута у мале трупце. Како брзо, и како лако! Иако није био професор математике, ми који смо познавали Тимотија Руза, никада нећемо заборавити тај прорачунати рад мишића родом негде покрај Дона. Тихо су цвилели савршени и складни црвени кашеви на телу, искакали и враћали се. Цим-цим.

Ћутао је о коњици, ћутао је о чину, ћутао је о војницима. Није искључено да је волео уметрена дрва, због навике на војнички ред. И није искључено да су стабла у дрворедима сагињала главе у знак поштовања, када је умро атаман за дрва, и када је општински пандур на шпедитеру без пратње, превозећи сандук, по највећој олуји јурио у правцу гробља. Нико није сазнао зашто је једно дрво близу гроба (мислим орах), два дана после кишне, горело цео дан и целу ноћ као свећа.

ЕМИГРАНТИ У ГРАДУ

После I светског рата, октобарске револуције, преврата у Бугарској и пада Стамболијског, у наш град су стигле веће групе емиграната из Русије и Бугарске.

Руски емигранти досељени у наш град после октобарске револуције

Бугарски емигранти, слева надесно: Н.Н. Костју Делипапазов, Кочо П. Павлов и Јане Багатинов

Емиграција Руса је била бројнија. У Милановцу су живели и радили: Иван Черков, Александар Казманков, Петар Јермоленко, Стеван Рус, крамар, улични продавац ситничарске робе, Тимотеј Мањута, стругач дрва, Мојсије - Иван Кузњецов, градски електричар, Иван Атанасов - Шешељ, који је више од 30 година радио код Драгомира Карапулића, кафеџије. У суседном селу Луњевица код домаћина Душана Трифуновића радио је Василије Лисов, а код Вукосава Трифуновића Анатолије Рус.

Међу емигрантима су били и просветни радници: Тараканов Александар, Христифорова Ана, Шевцов Виктор, Гуријев Сергије, Соколов Владимир, Георгије - Ђорђе Васиљевич - Кануков, који је био веома цењен и омиљен и код ученика и грађана. Ђорђе Кануков је изузетно много урадио на пољу спорта и физкултуре. Иначе, он је Рус-Осет, рођен је у северној Осетији у селу Кадаргану близу града Владикавказа.

И емиграција Бугара је била бројна. Међу њима је био велики број зидара који су радили на изградњи окружне болнице у Г. Милановцу, која је завршена 1925. године. Ова група је по завршетку посла отишла из Г. Милановца, а остали су и активно радили: Ристо Костадинов, Стефан Д. Георгијевски, Панто Стојчев, Кочо Павлов, Стефан Димитров, Крстју Делипапазов и Јане Богатинов.

ЦИГАНМАЛА И ЦИГАНИ

Када се пође Каћорђевом улицом из вароши и дође до Мандића млина па скрене лево кроз веома широк и неуређан Живановићев сокак пун парчади цигле, црепа, шута, рупа од воловских кола, корова, бара - па се тако иде око двеста метара - удари се на прву циганску кућу Вујице „Американца“. Та кућица, више страђара, обожена неком дрчећом зеленом бојом личи на Робинсонову колибу на пустом острву. Ограђена је прошћем коме је доста проштаца испало па личи на неког крезубог старца. На прошћу су одозго нека стара лимена корита, бушни лонци, суве поцепане јагњеће коже, плетене корпе а у авлији црно прасе везано за ограду и око врата канапом и кашем као што се везују пси. Ако се од Вујичине куће крене десно, као на длану види се цела милиновачка циганмала. Она лежи на једној благој узвишици па се не зна да ли се боље види одоздо од Вујичине куће или одозго од краја циганмале.

Главни сокак је изрован, избраздан колским точковима, прљав, излокан, блатњав. Када падне киша, ту је тада скоро немогуће проћи. А када настану суше, после проласка сеоских кола, дигне се таква прашина

Душан Д. Илић, одличан познавалац старог Милановца и писац бројних репортажа о њему

Божа Алексић, звани Мандес Франс

Злата Алексић

да те бог сачува. Лево од тог сокака су циганске куће: мале, склепане, од непечене цигле и блата помешаног са плевом, кровова од зарђалог плеха, парчади ћерамиде која је остла од градње неких сеоских кућа. Прозори као ћепенци, без стакла, на којима су закуцани картони да кад дуне северац из Полома буде топлије. Све те кућице су без икаквог плана и асиметрично постављене. Али руку на срце углавном су лицем окренуте једна према другој. У дубини циганмале има неких кратких уличица те све подсећа на један сложен лавиринт из кога је тешко изаћи, али и ући. Све је то збијено, шћућурено, рекло би се интимно, па сви живе као једна велика породица. Преко лета испред кућа, а испод настрешица од прућа изнесу се стари шпорети и на њима се кува пасуль, кромпир, изнутрица од закланих животиња из градске кланице, пеку пурењаци, папrike или кува међа за прасиће и свиње. Сулундари се пуше и лети и зими тако да се ватра ложи свих дванаест месеци. Ватре се пале и на отвореном простору увече где се око њих седи до касно у ноћ уз песму, свирку, разговоре, али често и свађе које кад се распламсају, захвате целу циганмалу. А ујутру као да није било ништа.

У циганмали је по цео дан до касно у ноћ као у мравињаку: све је у покрету, гласу, песми, свађи и игри. Игра се и пева као да се изван њих ништа не дешава или као да се најбогатије живи.

Као деца смели смо да пролазимо њиховим сокаком само у групама по двојица-тројица, али увече никако, нарочито кад се сјесени почне рано да сmrkava. Добро смо знали да после „свирања“ Мандића млина, значи после шест увече - кући. Било је одважних за које ово правило није важило. То су били: Славо-Шорка, Симо и Лале Мандић, Драгослав Шоро, Јово и Бошко Гуда, Дује, Жарко Тркуља, Цајко... Они су становали у непосредној близини циганмале па су се од малена навикли на тај њихов живот. Шорка је у то време чак и научио цигански језик или се њиме добро служио. А када смо постали мало старији и ми смо се ослободили страха и у циганмалу радо одлазили и увече слушали и разрогачених очију гледали у тај други и другачији свет. Он је и темпом и колоритом и ношњом и музиком и песмом и фолклором уопште личио на свет Индије о коме смо као деца читали а сада се уверавали да је то што смо читали стварност на дохват руке. Није ни чудо. Овде се водио живот њихове прастојбине одакле су и дошли код нас.

Имали смо и вршњаке из циганмале са којима смо ишли у школу. То су били: Дуле Жаба, Дуле Владов Тетело, Миле Вујичин, Драган, Мимо, Пополе, нешто старији Жика, Лаза и други. Волели смо да одлазимо међу

њих нарочито увече када се упала њихове ватре испред кућа и када сви поседају око њих и да слушамо и гледамо њихове игре и песме. Њихове очи тада имају чудан сјај појачан ватром чији се пламен високо диже у небо. Наша циганмала је имала два до три оркестра. Свирали су старе градске песме, романсе, народне песме, али и класичну музику.

Када су велики празници: Божић, Ускрс, славе, иду по кућама и одсвирају и отпевају по неколико песама, добију напојницу и оду у другу кућу. Њихова свирка и песма су уносили срећу и весеље и давали неки одређени ритам нашој тада још малој вароши, скоро паланци. А без те песме и те свирке ко зна како би све изгледало. Био би то луг у коме нема птица, њиховог цвркута, славујевих високих варијација, враголија малих штиглица и гугутање голубова.

Мају најстаријим Циганима из времена 1890. па до 1940. или нешто касније су: МИЛОШ НЕСТОРОВИЋ и жена Даница. Милош је био први човек циганмале. Најутицајнији, највише поштован од свих Цигана, али и од грађана Милановца. Био је дуго цигански кмет кога су сви без поговора слушали. Био је за њих ауторитет и појавом и одевањем и ставом па му није било ни тешко да њима управља. Милош и Даница су имали два сина, Милорада и Милутину. Отац и оба сина су били изразити музичари. Милош је свирао виолину и контрабас а Милорад и Милутин виолину (Милутин и флауту, обоу и кларинет). Милош и Милорад су имали и своје оркестре и били у њима прве виолине.

Милошева Даница је била посебна жена: висока, сува, испоснички мршава, отмена и мудра; била је веома радна и зналац свога посла. Милановачке домаћице су се о њу отимале да им чешља вуну за душеке и јоргане или да им спрема кућу. И у циганмали и у граду су је сви поштовали и волели.

ЉУБИША АЛЕКСИЋ и његова жена Злата. Љубиша је носио браон одело (никад без сакоа), тешки штофани шешир, кравату такође; увек лаке браон ципеле и виолину у црној футроли. Члан неког њиховог оркестра. Био је на Солунском фронту и прошао Албанију са српском војском. Уважаван од грађана Милановца и врло радо приман у друштво лекара, трговаца, апотекара, занатлија.

ЉУБО ПАВЛОВИЋ - БАНДАВУР и његова жена Љубица - вечити љубавници. Љубо и Љубица. Љубо је свирао виолину, али мало необично: када се враћа из вароши мало „расположенији” застане на углу Катанићеве куће у Карађорђевој улици, испод сакоа извади своје ћемане, одсвира неку мелодије за своју душу, крене даље навише ка циганмали, па

Једна од карактеристичних кућа старе циганмале, дом породице Алексић

Живорад Жика Вулетић

код Вучкове пекаре, опет тихо, као за себе одсвира неку нову мелодију - као оно на француским булеварима што чине улични свирачи. Ми деца идемо за њим гледамо га и слушамо. Ако примети нашу радозналост, брзо врати своју виолину под сако и журно колико може оде својој Љубици.

ВОЈО ПАВЛОВИЋ брат Љубов. Војо је упамћен као увек стар човек. Стално необријан са једним зубом напред. Његов глас је био промукао. Ишао је сам у кафане: види весело друштво, седне за суседни сто, поручи дуплу шљивовицу, почне да свира док му неко са суседног стола не плати поручену ракију.

У најстарије Цигане треба свакако уписати и Мику Вулетића званог **МИКО ЈАГОДИНАЦ** и његову жену Даринку. Мика и Даринка су имали четворо деце: Љубомира, познатог по надимку Пикан, Гину, Веру и Живорада Жику.

БОЖО АЛЕКСИЋ, звани **БОЖО ПАТАК** или **БОЖО МАНДЕС - ФРАНС**, и жена Милена. Божо и Милена су рекордери циганмале - имали су петоро деце: Томислава, Зорку, Ацу званог Популе, Љубу, званог Мимо, и Јелену. Божо је био омален, изразито црн, готово пепељаст. Прсте на ногама је „терао” према унутра те му је ход личио на пачиј па је по томе и добио надимак **ПАТАК**. Иначе је био страстивени цинбалиста. Касније када су се цигански оркестри распали, Божа је улицом продавао Политику, Борбу и Новости.

Ученици мале матуре 1925. године.

Ученице: Софија Марјановић,
Станојка Пајовић, Јелена Лика Симић и
Косара Крсмановић

МАЦО АЛЕКСИЋ и жена Косара. Мацо је био син Полке Циганке. Био је крупан, необично црн. Свирао је бас који му је за његову корпуленцију потпуно одговарао. Стрељан је за време окупације у Крагујевцу као талац.

МИЛУТИН НЕСТОРОВИЋ и жена Мирослава - Мира. Имали су децу: Милана, Анкицу, Мирослава-Рикија, Драгана, званог Прле, и Милоша званог Пије. Милутин је био музички најобдаренији. Свирао је мајсторски виолину, флауту, обоу и кларинет. Причају да што узме у руке од инструмента, одмах уме и да свира. Са Пиканом у оркестру Милутин је био звезда.

ЉУБОМИР ВУЛЕТИЋ, звани Пикан, и жена Мара. Деца: Гордана и Мила коју су звали Вида. Пикан је био господин у правом смислу: увек шик, уредно и лепо обучен, избријан, лепе фризуре, лепих манира и дивног осмејка. Као музичар познат широм Србије. Свирао је по најелитнијим хотелима и кафанама: у Ужицу, Чачку, Пожеги, Милановцу на мору. Свирао је и класичну и народну музику. Имао је обичај да дође до пола сале, свира одређеном столу, а добије аплауз целе сале. Његова виолина је и плакала и певала. Без њега многи хотели и оркестри нису могли да се замисле. Његова виолина је пунила и хотеле и кафана.

ЖИВОРАД ЖИКА ВУЛЕТИЋ и жена Милица. Жика је свирао виолину и гитару. Лепо је и певао. Жика је последњи Мохиканац који и данас живи од своје виолине (поред поезије). Свира окаснелим гостима код Груже или у бистроу Кина Дамњановића и Пјера у близини Школског центра. Лепо га је видети како оживљава једно прохујало време, али и тужно јер је остао сам. Његових оркестара и музичара одавно нема, а он и поред свих недаћа постоји и некако задржава време. Носи се младалачки: шарених кошуља са ланцима око врата и руку.

ДРИНКА СИМОНОВИЋ - лепотица циганмале. Стасита, црне коврџаве косе, очи тамне као ноћ а усне изразите као у бразилских лепотица. Подсећа на Кармен. Кад се обуче у циганску живописну ношњу нема ко да не погледа кад прође поред њега. Има три ћерке - све на њу лепотице: Босу, Ђулу и Биљану.

Дринка је сада остарила и разболела се. Од њене лепоте није остало ништа. Вуче нека колица са два точка на пијацу, пуши и ћути. Подсећа на Борину Коштану коју су када је лепота прошла сви оставили и осамили.

Стара кућа (бондручара), власништво породице Ђурчић - Кезунмала,
Улица Дринчићева

Љубомир Вулетић Пикан

Андијана Пађовић, поштански чиновник

КЕЗУНМАЛА

После српско-турског рата 1876-88. године кренуше многе породице од Јавора, Нове вароши, Сјенице, али и од Бијелог поља и Пријепоља, а, ипак, највише из села Тисовице (Пештер) и насељише се у села око Милановца: Семедраж, Брусницу, Таково и друга. Са собом потераше своје једино богатство, стада оваца, пошто су се у старом завичају бавили сточарством. Због тога их у новом завичају називаše „кезунима”, што на турском језику значи „овчари”.

Милановац је у то време већ био значајан центар са развијеном трговином, занатством и разним установама. Кезуни видеше шансу за запошљавање у граду, пошто су околна села већ била пренасељена, па им је живот био тежак. Они су се досељавали у град, али све са својим стадом, што је изазвало отпор код грађана, а нарочито код утицајног трговца Максима Сретеновића политичара и посланика, који није дозвољавао да се Кезуни насељавају у шире центар града. Зато су се они груписали око горњег дела Улице Милоша Великог, што је у то време била периферија града. Грађани тај део града називаše Кезунмала.

Познате Милановачке породице које припадају Кезунима су: Радишићи, Ђурчићи, Татовићи, Симићи, Новаковићи, Ловићи, Вукићи, Леловићи, Јевтовићи, Јоковићи, Бојовићи, Ђурићи, Басарићи, Ракоњци и други.

Дуго је Кезунмала сачувала свој специфичан амбијент. До другог светског рата су се могле видети и чути овце у двориштима и на улици. Последњи одгајивачи стоке - Кезуни биле су Стоја Драгутиновић и Перса Бојовић-Новаковић. Иако је савремена урбанизација пореметила животне токове, највећи број поменутих породица, ипак, и даље живи у Кезунмали.

Периферија града: Крсмановића имање и Бранково брдо

Део Кезунмале: куће Ђурчића и Радишића

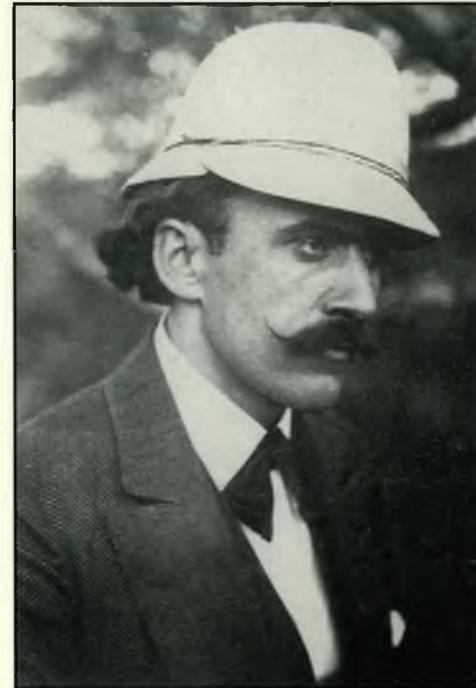
РАЈКО ЈАКОВЉЕВИЋ ГАЛИЧЕВАЦ

Још к'о да га гледам: крупан, висок, мало повијених леђа, густих сасстављених већа, повеће главе која му лепо пристаје на тако масивном телу, подуже косе која разбарушено мало пада по ушима дискретно покучастог носа, очи крупне, бадемасте. Кад иде, а рашири руке као да су крила, мислиш сури орао. Увек када иде од куће у варош, иде право. Озбиљан, чак строг. Само се благим наклоном јави или ако на глави има шешир, високо га подигне и шушкаво прозбори поздрав. Али када се враћа из вароши, то је сасвим други човек и друга прича. Онај човек ни дај боже. Мислим да погађате: враћа се из кафане. Па што рекао Либеро Маркони иде улицом дијагонално. Разговара са сваким, увек има нешто да каже, да одрецитује неки стих, да изговори неку сопствену шалу или анегдоту или да нешто подари - ако ништа друго, оно бар карамелу. То је Рајко Јаковљевић звани Рајко Галичевац.

* * *

Рајкова кућа у Милановцу је била у Кнеза Милоша улици, преко пута „ТУРЧИНОВЕ“ куће (данас је то кућа покојног Владана Сретеновића, кафеције). Кућа је била лепа и пространа у шумадијском стилу грађена, приземна. У њој је Рајко живео са својом супругом Драгом, учитељицом, и петоро деце: Радованом-Рашом, Оливером-Ећом, Ранком, Надеждом-Нађом и Мирјаном. Драга је трећа Рајкова жена. Прва је била Вида Андоновић, кћер чувеног професора универзитета Андоновића, друга Дика којој је посветио Моје псалме, песма је написана у дучићевском стилу.

Готово увек када пође у град, Рајко иде Курсулином улицом, па поред Татовића куће, избија на угао Обреновића куће, др Катанића, Мике Националца и адвоката Антића. Насред тога четвороугла био је један прелепи старински зелени бунар око кога смо се окупљали, точком пуштали лимену кофу везану за ланац да брзо сјури до површине воде, у њу удари, па чији је већи водоскок вода направила, он је победник. У тој игри занесени, у потаји очекивали смо чика-Рајков повратак. Да га видимо и добијемо по бомбону којом би се касније хвалили од кога је добијена. Али, он нас само поздрави и брзо оде. Том приликом нико не добије ништа. Свако мора да каже чији је и у који разред иде. Следећег пута иста питања. Ми смо на тај ритуал већ навикли, па пре питања кажемо чији смо и у који разред идемо.

Рајко Јаковљевић Галичевац

ИЗ ЦИКЛУСА: МОЈИ ПСАЛМИ
ПОСВЕЋЕНО ДИКИ

Ја те љубим.

И не проклињем удес, што сам те познао,
Нити жалим за изгубљеним спокојством,
Желим те свом страшћу вечног пламена;
И мрем у чежњи.
Као зачарани лептир твојом лепотом.

Ја те љубим.

И знам да никад нећу пољубити
твој предивни лик.
Нити у твоме загрљају осетити бесмртност.
Па ипак, ево, предајем се
немирном валу љубави.
Опијен страшћу
Расцветаног цвета и раслеване тице.

Ја те љубим.

И сваки ми дах трепери слатком милоштом.
Као пчела када са цвета мед испија.
Не постоји више за мене тајна мистичност,
Јер цео свемир
Испуњен је и осветљен пламеном моје
љубави.

Ја те љубим.

И осећам сву пролазност људске таштине,
И умоболну жељу за вишним сазнањем.
Свестан сам,
Да смо тренутни рефлекс вечног живота
И да је љубав једини смисао и импулс
лепоте.

Ја те љубим,

И у овом часу глупи су ми сви проблеми о
животу и вечности.
Несхватљива су ми ридања и проклињања
празне садашњости.
Комични су ми умови што испитују трагове
бескрајности.

Ја осећам

Да ме је љубав опила тренутком бесмртног
усхићења.

Рајко

Своје шале, досетке, гегове, анегдоте није измишљао. Оне су биле увек у њему. Чинило се да је могао у свакој прилици или „неприлици” да створи комичну ситуацију, да направи заплет или противречност, па док се ти прибереш, освестиш, он је завршио посао. Издалека је подсећао тим геговима на Чаплина из доба немих филмова. На пример, када су се жандарми на њега због нечега наљутили или хтели стражарно да спроведу у полицију, он брзо иза појаса вади славину или шајтов, како се у народу зове славина на каци за купус, и упери у њих као да је револвер, а жандарми бежи.

Или када му се жена Драга пожали да деци не купује лубенице а ево, лето прође, те ће деца остати жељна, он купи пуна кола лубеница, дотера са сељаком пред кућу питајући: „Хоће ли сад остати жељна?” Ако му повреде сујету, дуг враћа овако: пекли његови сељаци ракију па поподне засели у собу једне оџаклије да испробају тек печену ракију. Договоре се да не зову Рајка. Осетио то Рајко па пронађе кошницу „вршкару” пуну пчела те кроз прозор собе убаци је међу сељаке, заључа врата и побеже низ поток. Како су се сељаци провели Рајко не зна јер је морао да бежи у Милановац.

Хтео једном приликом да јашући коња уђе с њим у кафани Српски краљ. У кафани је тада био срески начелник и срески писар. Спречавало га особље кафане говорећи да су унутра господа срески начелник и срески писар, а он одговори: „Како су могла да уђу два магарца, а ја са једним коњем не могу?” Ошину коња и одјури према Луњевици.

Рајко је својим досеткама, изненађењима, хумором, враголијама, сигурно обележио једно време у Милановцу, радо слушан и препричаван. Био је несумњиво милиновачки боем, као Ђура Јакшић, чича Илија Станојевић, Пера Добриновић, Милован Глишић, Добрица Милутиновић и други у београдској Скадарлији. Без њега се живот у кафани Српски краљ, Европа, Три круне, Ослобођење, Код Рапа није могао замислити. Седео је дуго сачекујући сличне себи, али и другачије, испраћао их и касно у ноћ када у кафани живот замре, оркестри спакују виолине и друге инструменте, враћао се кући дијагонално, као некада београдском калдром у Скадарлији поменути глумци, боеми и песници.

* * *

Рајко Јаковљевић је био и боем и поета и ратник. Био је лични пријатељ и ратни друг краља Александра I Карађорђевића. Солунац. Често је рецитовао: „Нико не зна шта су муке тешке, док не пређе Албанију пешке”. Био је дописник Рудничког гласника који је излазио у Горњем

РУДНИЧКИ ГЛАСНИК

Независни недељни лист за културу и напредак рудничког краја

ДОДАК II

РУКОПИС СЕ НИ
ВРАТАВ

УРДБУЈЕ РУДАКИОН ОДБОР

Годишњи прегледат 40 хил.
Тримесечна ... 12 ...

БРОЈ 44

ТРАГИЧНА СМРТ НАШЕГ КРАЉА

Последње његове речи биле су: „Чувајте Југославију“

МИЛИ КРАЉУ — РАТНИ ДРУЖЕ!

Пред ужасним газом о Твојој смрти, следила се паника мисао. Страховит борд раздерав је душе Твојих стarih ветерана и целог Југословенског народа.

Стојимо неми пред трагичним завршетком Твога епског живота. Уложени смо грем страховитом болом са запретишћем очију, — да ли је и то могуће! — И у спраним сконку између живота и смрти мучњивог брачног рађају се слике испобедног херојства и сласје. Виторе заставе Твојих доћих цукова, ИзА Твојих победносног корака иши слободу неконсумироборбљеној братњи. Руше престоле наших душима. И у најтешким тренутцима и у најожињашњим ситуацијама Твоја вадачничка фигура Велики Краљ наш, — пријавља и икони на Својим плаћенима полуулане темеље наше отаџбине.

Више него нико у сунеткој историји, достојно Си ступио у пинтеви парењих великане. Твоја борба није била борби амбициозног запојежача него родитељско самопреточење за слободу наегов југословенског народа. Твоји митралеси инсу сејали мрмиш, јер су фујуше куршуме пензани пешице о братству и слободи балканском. И данас када су син мачини, који су бил упрти на Твоје груди, чесно су имали пред Твојом балканском племнитишћу, када су син балкански народи разумели Твоје братске ислеве и са ентузизмом прихватили Твој најлеменитији заграда. Ти велики Мучениче, жијелом и краљу замечати тај легендарни полуљуби.

Твоје убице ублеле су свога најбољег пријатеља, а за такви мешека ни Бог нема милости. Нијака дума разумеће некад злонични своји очеви и прољеће их. Сватиће министарство судећих затвора, чија им салашница никлоност спрема ропске љанце. Разумеће Твоју патриотску идентитет и ишакова освета заједно са нашим загримеће преко Мора и ишакина да освети Твоју нејину круну.

А доле ми Твоји стари ветерани и сва честита омладина, чувајући Твоје и наше криљу стечење национално благо, — чувајући Југословенску слободу од Јадранског до Црног Мора.

Твоја смрт биће симбол наше чести, а наш живот спас и наша велика Југословенска држава и Твога малог Сина нашег малог Краља Петра II.

Херој Си био, херојски Си погинуо, — а хероји иначе живе.

Пред престолом Словеначког упарађене су Твоје бесмртне легенде са снажа бојицата да у славу дочекају свога малог Врховног команданта. У никховом друштву Твоја ће душа наша вечно блажењство, јер на олтару Отадбине Твоя је жртвовајућа.

На Твом бечмртном путу у нечиност понеси нашу и наше дешве свету заклетву коју и ојаквамо пред престо Твога малог Сина, да немо до смрти заједно са њим остати верни Твојим идејама.

Твоја крај источника је у путу Југословенске слободе и ми ћемо тај пут примићи да по последње кане своје кријемо.

Заклетвимо Ти се.

Благаки Ти био вечни мир ратни Друштво Сина ти!

Жијело Твојо иши Син, а ини дечни Краљ, Петар II.

Рајко

ЈУГОСЛОВЕНСКОМ НАРОДУ

Наш велики Краљ Александар I пао је као жртва мужјак отаџбине Југословија у четири часа и полне у Марселу.

Скојом краљу Краљ-Мученик давањаше је дело мира ради кога је и крећу на пут у сопствичку Француску.

На пресино Краљевине Југословије, а према чл. 36 Устава, ступио је Његов приородијена Син, Његово Величанство Краљ Петар II.

Краљевски влада, војска и морнарица положили су заклетву верности Његовом Величанству Крајлу Петру II.

Влада Краљевине Југословије, примићи привремену краљевску власт на основу чл. 45 Устава, соловаје је народно прогласавањишћето у једнданаест седије за 11 октобар, ради излагања закључаваје у смислу чл. 59 и 42 Устава.

Бранислав Барагић, књижар,
носилац Албанске споменица

Писац некролога о краљу је
Рајко Јаковљевић Галичевац, носилац
Албанске споменице, краљев ратни друг

Милановцу. У њему је штампао неке своје песме из циклуса *Моји псалми*. Био је толико познат па се негде потписивао са Рајко.

Умро је 1961. године у Београду а сахрањен на Галичу у породичној гробници поред супруге и сапутнице Драге.

Рајковим одласком из наше вароши одлази и једно старо, успорено време које је било оверено и његовим печатом: време кафана, песме, поезије, музике, боемије а долази ново и убрзано доба.

МОРАМ ДА ВИДИМ МАМУ

Догодило се то 1931. године у Горњем Милановцу на железничкој станици.

А почело је много раније, још у ђачкој клупи. Света Коњушанин завољео је Дивну Катанићеву. И она њега. Једна од многих младалачких љубави у чаршији, интересантнија можда од других само стога што је Дивна била из чувене породице, ћерка поштованог доктора Катанића, а Света растао без оца, поред мајке Милке.

Мајка Милка је ипак смогла новаца и Света заврши студије медицине у Бечу. Млади лекар вратио се потом у родни град и венча се са својом љубављу из ђачких дана. На свадбени пут, као што приличи, одоше у Грац.

И дотле је све уобичајено у животу добростојећих младенаца из мале вароши. Све како су налагали обичаји и чаршијски ред.

Бројни рођаци, другови и радозналци чекали су младенце на милионавачкој железничкој станици. Мајка Милка спремила је свечани ручак за сина и снаху и са комшиницама чекала код куће, као што је ред. А на станицу је дошла и младина млађа сестра Лепа.

Сиђоше младенци из воза, изљубише се са најближима и младожења окрену ка пијаци, да младу одведе својој кући, својој мајци, као што је ред. Али сестра Лепа ухвати младу за руку.

– Дивна, забога, мама те чека код куће, много те се зажелела, све је спремила, сви су тамо.

Млада пође за сестром „да види маму”, младожења се усротиви, реч по реч, и са станице свако оде својој мајци, Дивна у кућу Катанића у Карађорђеву, а Света у кућу Коњушанина, преко пута пијаце. Никада се више нису састали.

Доктор Света Коњушанин умро је млад, у Грацу, 1933. године. Дивна се потом удала за чувеног чачанског лекара Драгишу Мишовића. Одавно нико није међу живима, осим Дивне. Преживела је само прича. И стари чаршијски ред одавно је мртав.

Др Света Коњушанин

НУШИЋ У НАШЕМ ГРАДУ

У забелешкама Добривоја Трифуновића, трговца из Милановца, записан је податак о томе да је познати српски писац Бранислав Нушић, добио 1906. године Горњи Милановац. Није јасно назначено шта значи то добио је Милановац, али је сигурно да је те године боравио у нашем граду и том приликом спевао песму:

Милановац варош мала
Ал' је много, много дала
Много лепих девојака од морала
Ал' најлепша Јулијана

А мушкарци њени тићи
Сви су прави Обилићи
Сви су јаки кршни снажни
Сви факултет сви идважни

У њих јесте српска крвца чиста
У њих јесте вера Христа
Скромност им је права дика
То су деца гордога Рудника

Песма је спевана у част Јулијане Трифуновић, сестре Љубише, адвоката, и Петра, лекара. Јулијана се удала за генерала Јешу Дамљановића, који је био и управник двора Карађорђевића.

Др Момчило Катанић

Зграда српског суда.
Снимак из тридесетих година 20. века

Јанка Сретеновић

ОДЛОМЦИ ИЗ БЕСЕДА ПОВОДОМ ОБЕЛЕЖАВАЊА 150 ГОДИНА ГОРЊЕГ МИЛНОВЦА

ОЧАРАНА ГРАДОМ И ЊЕГОВИМ ЉУДИМА

Милановац је био божанствен - изузетно чист град, као из бајке. Улице су биле прекривене турском калдрмом која је просто блистала на сунцу. Био је то град трговаца и занатлија. Центар је у преподневним сатима био пијаца а у вечерњим корзо. Није било значајнијих културних догађаја... Ово је део беседе (сећања) Наталије - Јанке Сретеновић - 92 (девојачко Јохана Одри - по оцу пореклом Мађарица из околине Сомбора која је дошла из сасвим другачијег краја и културе очарана овим градом и његовим људима). *

Јохана - Јанка се као деветнаестогодишња девојка обрела у Горњем Милановцу 1930. године удајом за младог адвоката Лазара Сретеновића и ту засвагда остала.

Породични дом Ивана Брковића,
трговца - извозника, данас зграда музеја,
саграђена непосредно пред II светски рат

Према казивању госпође Наталије, у њиховом дому је увек била кућна помоћница, затим вешерка која је долазила једном месечно да пере „велики веш”, и вешерку која је понедељком прала дечје ствари. Живот је био идиличан све до почетка Другог светског рата. Мушкарци су се обично окупљали и дружили по кафанама: „Национал”, „Европа”, „Слога”, а жене су се састајале једном седмично по кућним седељкама, везући и плетући уз музiku са грамофона.

Госпођа Јанка Сретеновић је испричала још један занимљив догађај из дома свога свекра Максима и његове супруге Зорке Сретеновић. Наиме, једне вечери домаћин Максим је дошао кући и супрузи рекао да имају госта који ће преноћити код њих. Незнанац је, по причи њене свекрве Зорке, био обучен у народну ношњу, са опанцима на ногама. Наравно, свекрва није постављала питања и била радознала ко је он, јер јој то није дозвољавала тадашња женска скромност и смерност. По старом српском обичају госту је из поштовања опрала ноге пред спавање а затим и сама отишла на починак.

Ујутру није затекла ни мужа ни загонетног госта. После дуго времена Максим јој је саопштио да је оне вечери прала ноге, ником другом до лично краљу Петру I Карађорђевићу.

ВРЕДНИ ЉУДИ СУ МЕЊАЛИ ГРАД И СЕБЕ

Тридесетих година прошлог века у Милановцу је имало више клавира него данас, свирао је џез оркестар и играо се lambet-vok, а дух се просветљивао читањем књига - каже наш суграђанин доктор ветеринарске медицине Радослав Раде Богосављевић (76).

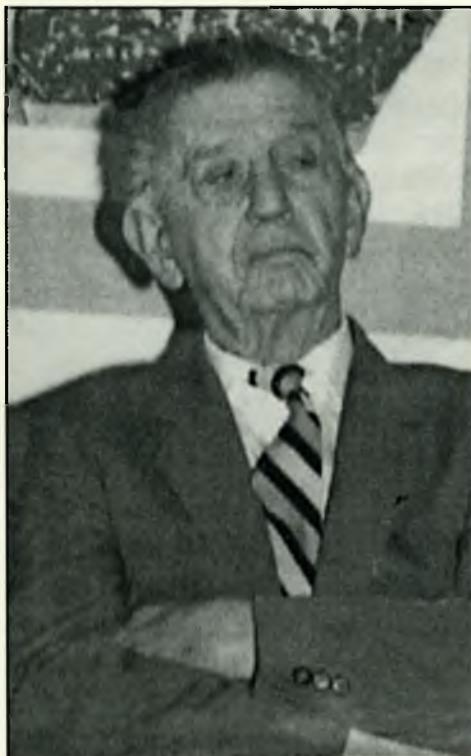
Горњи Милановац је тридесетих година прошлог века био лепа и тиха варош. Имао је праве и широке улице које су личиле на булеваре, што ни урбанисти касније нису успели да покваре.

Што се тиче људи, по речима Богосављевића, Горњомилановчани су били изузетни, скромни, радни: занатлије, кафеције, мајстори... Сви су они хтели да дају европски печат граду, да личи на узоре са Запада. Њихова тежња да иду напред била је дирљива - радили су шест дана а седмог су били у белим кошуљама, везаним машинама, са шеширима. Одлазили су са породицом у цркву, јер су били побожни, или у неку од многобројних кафана на пиће и изванредне ћевапчиће. Горњи Милановац је био хармонична средина. Људи су имали самопоштовање и поштовање других.

Све су то, дакле, били сигурни знаци да су људи желели да мењају град и - себе...

Радослав Раде Богосављевић

Мијомир Миле Петровић

ГРАД БОГАТ ДУХОМ

Горњи Милановац је пре Другог светског рата био економски сиромашан, али је био богат духом који би данас требало пресадити - беседио је Мијомир Миле Петровић (82), један од старијих Милановчана. Према његовим речима, Горњи Милановац је уочи Другог светског рата имао 2.800 становника. Била је то варош у којој су се сви грађани међусобно познавали и живели као велика фамилија.

У то време, истиче Миле Петровић, град је имао два лекара, исто толико апотека и пандура, три аутомобила, једног добошара (Перу) и 31 кафрану. Тридесет прва је била код „Хајдука”, тамо где се сада налази „Југопетрол”.

Град је био сељачки, мада је у њему било и знаменитих људи, али и они су никли из опанака. Било је неколико виђенијих грађана, углавном су то били трговци, пореклом сељаци - и они су из опанака израсли. Један од угледнијих грађана сеоског порекла био је Војимир Тешић, затим Борисав Мандић, Илија Маринковић, Танасије Мишковић... Сви су они никли из народа и живели су са народом.

Ми омладинци живели смо по угледу на наше родитеље. Васпитавани смо у патријахалном духу, што се данас неоправдано осуђује као застарело. Друговали смо и са дечацима који су живели по такозваним малама, укључујући и Циганчиће из њихових мала... казао је Петровић.

Зграда Рудничке банке у
Улици генерала Божидара Терзића,
у позадини су рушевине спаљеног
хотела „Српски краљ”.
На овом месту је данас градски парк

НАСТАСИЈЕВИЋИ

Отац Настасијевића, Никола Лазаревић, као шестогодишњи дечак сели се са мајком из Охрида у Брушницу. Одрастао је и изучио грађевински занат под окриљем ујака Настаса Ђорђевића. У знак захвалности Никола се одрекао свог наследног презимена и од ујаковог имена начињио ново - Настасијевић. (Мајстор Настас саградио је 1862. године, по наредби кнеза Милоша, горњомилановачку цркву, храм Свете Тројице).

Милица, Мајка браће Настасијевић, родом је из Краљева (Карановца) кћи трговца и извозника Косте Јовановића. Милица је за оно време добила високо образовање.

Милица и Никола Настасијевић имали су три кћери и четири сина: Наталија, Живорад, Момчило, Светомир, Славомир, Даринка и Славка.

Оно што је посебно интересантно (бар за наше прилике) то је да се у средишту живота ове бројне породичне заједнице налазила уметност: музика, књижевност и сликарство. То је била непосредно преокупација четворо браће, а посредно подржавајући их и помажући, саучествовали су родитељи и сестре. Тако је почело док су живели у Горњем Милановцу а и после пресељења у Београд. Музичко послеподне, које је повремено

Родитељи браће Настасијевић, мајка Милица и отац Никола са најстаријим сином Живорадом

Породични снимак браће Настасијевић

Момчило Настасијевић,
рад брата Живорада

одржавано празником и недељом, постепено се устаљује, проширује и прераста у редовне недељне уметничке састанке на којима се не само музичира (сва четири брата свирала су на по неколико инструмената) него и расправља о уметности и књижевности. Недељни уметнички састанци нарочито од 1924. до 1938. године, одржавају се у породици Настасијевић, а круг посетилаца је веома широк. Долазе књижевници: Станислав Винавер, Раде Драинац, Милош Црњански, Душан Матић, Рајко Петровић и други, као и музичари, сликари итд. То су само неки подаци који говоре о томе како су се формирали Настасијевићи, ствараоци културног богатства за дивљење и корист целог нашег народа.

МОМЧИЛО НАСТАСИЈЕВИЋ
КЊИЖЕВНИК
(1894-1938)

Школовао се у родном Милановцу, па у Чачку и Београду. Студирао је француски и књижевност на Филозофском факултету у Београду и запослио се као професор гимназије.

Тако крхког здравља, 1915. године повлачи се са српском војском према Албанији, али се враћа после пресечене одступнице код Косовске Митровице. У Краљеву доспева у ропство. Из крагујевачке заробљеничке болнице успева да побегне и крије се у родитељској кући. Касније га аустријски окупатор узима за таоца.

Као професор борави у Паризу за време феријалног распуста.

Интензивно се бави књижевним радом. Огледао се у свим књижевним врстама. Прерано умире 1938. године.

Целокупна дела у девет књига објављена су му тек 1938/39. године.
Оставио је:

- *Збирку песама: ПЕТ ЛИРСКИХ КРУГОВА*, са којом чине целину два посебна циклуса: Магновења и Одјеци.

- *Две књиге приповедака: ИЗ ТАМНОГ ВИЛАЈЕТА* и *ХРОНИКА МОЈЕ ВАРОШИ* (чији велики део објављујемо у овој књизи) а у њој су и приче: За помози Боже, Крлова невеста, Запис на вратима, Укопанка, Нероди итд.

- *Музичке драме: МЕЂУЛУШКО БЛАГО*, (драма у пет чинова, музику је написао Светомир Настасијевић.), ЂУРАЋ БРАНКОВИЋ, (за коју је музику такође написао Светомир), *ЖИВИ ОГАЊ*, текст за балет, а музика је Миленка Живковића.

- Драме: НЕДОЗВАНИ, (у четири чина), ГОСПОДАР-МЛАДЕНОВА КЋЕР, (драма у три чина с епилогом), КОД „ВЕЧИТЕ СЛАВИНЕ”.

- Ране приче.

- Есеји, белешке, мисли. У њима Настасијевић пише о уметности и књижевности, о домаћим приликама, ту су ликовне критике, путописи, мисли, разне белешке, извештаји, предавања...

Занимљиво је истаћи да је Момчило Настасијевић сва своја књижевна дела писао бе з журбе, стрпљиво, често се враћао на рукописе, прерадивао их, допуњавао, мењао, дотеривао до савршенства (што се види из Сабраних дела која су издале Дечје новине са Српском књижевном задругом 1991. године). На пример, песме Јасике и Труба (које објављујемо у овој књизи) написао је у по шест верзија.

Песничка дела Настасијевића стварана су између два светска рата у условима који су за њега били тешки, али су изузетно вредна за српски језик и књижевност. То су потврдили многи књижевни критичари. Овде наводимо само оцену нашег великог песника Васка Попе, о Момчилу Настасијевићу он каже:

- Био је то велики песник наш. Велики светски песник нашег језика... Јавио се у завичају српског песништва сам (готово би се рекло сувише сам), да уради колико цео један век, један пропуштени век. Прекасно се јавио, прерано је отишао... Пропевао је језиком векова наших који нису дошли до речи. Умио се на вилинским источницама народног песништва, огледао се у небеским и подземним водама књижевности наше староставне и усменог, умотворног говора народног...

ИЗ „ХРОНИКЕ МОЈЕ ВАРОШИ“ МОМЧИЛА НАСТАСИЈЕВИЋА

О Горњем Милановцу као насељу, о људима и догађајима у њему, мало се писало. Оно што је објављено или је оскудно или површно, или је затурено и чами по архивама, часописима, књигама, приватним бележницима...

Блистав изузетак, али још недовољно доступан јавности, свакако су записи из „ХРОНИКЕ МОЈЕ ВАРОШИ“ Момчила Настасијевића, изузетног српског књижевника, Горњомилановчанина.

Записи из ове „ХРОНИКЕ“ су и својеврсни документи о нашем граду у прошлости, литерарно штиво које се чита у једном даху.

Одабрали смо само неке одломке из III књиге Сабраних дела Момчила Настасијевића.

ТРУБА

Шта вреди плаветно небо,
и зумбул и девојче и ласте лет.
Негде запева труба.

То иза гора и вода
лелек је рушне сељанке.

Род смо.
Кад умре човек,
и моје срце рушно је.

Откини зумбул с груди,
погни главу;
војника хоће да закопају,
а њему тако се живело.

Шта вреди поп што моли,
па крстача, па име,
неће се војник вратити у село,
неће пољубити коју воли.

Откини зумбул с груди,
погни главу.
Негде запева труба.

ИЗВОРУ

Жуборли водо изворе,
млада кад јутром доходити,
сана кад лице огледне,
лине ли сан јој у румен,
је ли ме, водо, сневала?

Јад јадани ме,
јагода зри;
руди већ лето ливадом;
травка се травци нагнула,
ја сам;
помени, водо, за мене.

Твој жубор, водо, срмени
фрулом ћу тужан у осој,
оро на присој да заори.
Сред ора стидна кад стидана,
помени, водо, за мене.

ЗА ПОМОЗИ БОЖЕ

*А и оно кућа тамо зар је нека варош? Корњача би је до њогне
обиграла унакрсн. У штири маха ђо штири улице зец.*

*Триста је и шездесет, кажу, и нешто јаче домова, колико у
години дана, на дан ђо дом. Има и књига у оиштини, за живу главу
не бројати, све што је кад ишише. (А ја, зли син, и муштавке бројећи
једва двесета набројах)...*

*Родило се да распе, а не ђорасло. Рек' би, дете још, оно да дав-
но и давно ушиставиле године. Па оитет, нема их моја варош ни ко-
лико ђодећињала баба...*

*Рег би најзаг било завириши и у оно писане заоставшишине.
Има штога на штавану власни. А има, и ко је ђрођућка што му
родићељ сијечали, па сад једа што он ђојестине не можао -
найлађено у очиним шефшерима. А нашло би се и која најисмено,
а и писмо, ђожућело ђо ђонеком срцу, или зеленашу ђод кључем,
да расвећлив ово или оно, још горе замрачи сивар.*

Породица Настасијевић у дворишту
своје куће у Рађићевој улици

Али ко да се ломи ѹо шавану, ѹрљаве ѹефшере да ѹрелисћава и худи здрављу; ко мир нейребола да ремећи, у ране ућрнуле да дира, кад се све сачувало не може бити боле, живи још у јамећи оних што родише наше родитеље.

Ту су они, још их је на овом свету, колико да се ѹонешто бивше ѹроћућори на безуба усна, ако ником, оно бар ѹраунучету над колевком.

Јер ко ѡод седамдесету броји, ћај већ велико беше ѹроходао кад ћрви будак закоћа ћрви ћемељ мојој вароши.

ОТКУДА ДОЂОСМО

Некад ѹо врховној зајовесићи, јер налеђо не ѹомаже, наши ѹреџи ѹреселише се из Бесног ѹотоку у Дивље ѹоље. На малу даљину. Стрелом да мећеш, истријући шале би домећину.

За добро усхијело се, из оног ћеснаца извести у ширину народ, да се ког болег ћу наблизу, и без ѹреке нужде, не ломи више и не вере куда је кози само и змији намењено.

Кад ево невоље.

Дођрајаваше ћу кућерина, сјласнула кровом и зидова све сећније у расјоч. Јер ћојусићив и оно задње жљебова, ни завећрина јој онде у ћеснацу више не би ѹомогла: божја вола још држаше сјраћару да се не скљока.

А само, слежући се кров, израстаху као седам сабласни оцаџи, оживавили од силине и јаре, док се ћу на огњишћима ложило. Рекао би, сјремају се да надживе оно кућа и људи око себе...

Било шта било, ћек нешто ње ради, а ћовише из ћујстој ината, додогди се ће умalo не остане вековаши међу змијама онде у Бесном ѹотоку.

Ево како.

У своје време скраси се ћу човек из горе од некуд дивљине, и зајрђова свињама. Турско беше, ћирђоваши рахаћи ће ћравоверни окрену главу од ђада. „Нека раја за ћоганим ћослом. Ако је мимо гин свиња, није злато. Којаће она ћујове на ојкуће!”

ЈАСИКЕ

Шта шуме јасике беле,
пречисте горске диве,
сребрне кад им стреле
јутарње сунце хитне,
и зраком кликну шеве?

Хладне кад капље, кад ситне,
низ тела им се слију,
зеленим пропланком магле
кад млечно коло вију?

Зашто су главе нагле,
и косе смешале благе,
и дршћу нагре?

Од зиме се не јеже,
страх срца им не стеже,
јер на планини одрасле су саме.

Но иза сна - ведре таме,
трепет их чило што сниле,
па сунцу, магли, па пропланку
ћућоре белу тајну на уранку.

ФРУЛА

Фруло, што дах мој радосни
жално у дољи разлеже?

Да л' што иастири помрли
тобом призиваху драгу?

Ил' жал се стани у мени:
с неба ме стрела ранила,
тамна ме земља печила,
те песма ми је сузицом
и капљом крви кићена?

Ил' дах мој кад протече,
жал те за одбеглом тајном?

*Али овај наш, чим тежжи отикуши, шим дубље коренили га. Богат
одоле, пребогаш се одржа, и оге му глас чак до у родну сиротињу.*

*Каг, превече једно, обре се момак сироташ у гостиодаревим
конацима. И проведе га чаршијом кроз људе. „Браћи ми ово”, каже,
„истина нас мајка родила. Приганизише, шале да се ко не иревари
слугом ми га обедиши!”*

*Тежак беше гостиодар на речима. Но и без ње, слеј само не видео
би силу неку и кремен исциод оно сиротиње и дреје. „Премашио је”,
иође шайкаш, „сојем браћа гостиодара. Неће се шај скрасити за сви-
њама у Бесном иоштоку!”*

*И збила, на први мић, каг се оно диже кука и мотика, нико други
до шај, у име браћа гостиодара, проведе одовуд народ у буну. Зна се
што, одгудео је слејац на свајда...*

*У време када се нареди пресељење, омакав му већ одавно власни,
стар и прогнан, дојтрајаваше у шуђини своје. Но и за гостиодарством
му рејико би ог пречег иосла, и он и браћа му, стизали овамо у
шеснац наминуши, ше се юлако шочило око њино. Зна Бог, ако
људи неће, на добро се усхјело; а што иосред зла иогоди, ни
стриелац крив, ни стрела, већ само што наше зло и наојако. И хитео
не хитео, проради будак по бондроку. И хителе не хителе, чујаху се
врљике из земље, као бабљи зуби, шуѓо. Гунђајући крејаше пре-
возиши и преко брда грађу и ћерамиду и иокућансниво. „Зна се ко је
по Бесном иоштоку чувао свиње! Тек, ако је до инашта, нећемо вам,
бели, ни у Дивљем иољу нишиша иштомији насташаш!”*

*Каг ли, деси се ше владајућег прогнају, а прогнаног враће.
Бржебоље неколицина их се, ових наших, стараца све, врињака
му, одабере. Знојни онако, прашњава с шута, простиру се прег њи-
ме, земљаком и заваје:*

*„Гостиодару и оче, љубимо шти скути и руку, иомај, разори се
швоје и наше ёњездо! Теби у инаш нареди се разорење!” „Ако”,
шовиче, „иосвештила се која оно расштури! А да се нико не сешти, и
мени би, жалосно враћо - море, и самом Богу додијало ёледашши ёде
кришћено од некрстни неђда за камен пристасије! А ви, ако вам
шточине оне жао, ено вам је, враћаште се, не браним! Али ме оцем
више не зовиште, но злотором! Јесаше”, вели, „злотор сам ја вама
и овако и онако!”*

Тако јши он њима, рекао би гњеван, а оно од сиње неке јтузе.
Није шала, и његово је оно јамо. Па ће им сејно:

„Нека”, вели, „Бесног јошока, може му се, и без вас ће тај! А ви, ћрешни у Бога, и њему самом на ѡерешу, ако крај мене и оне јошочине на своје добро заборавиште! Толико вам”, вели, „с моје стране; и ово замуке (да им пружији равно кесу дукаћа) богомољу да саградиште, душу себи за времена да сијасаваше, жалосна браћо!”

Тако је било.

КАКО СЕ САЗДА НАША БОГОМОЉА

Од јемеља до крстца саздана је у камену сва, као зрела дуња жуши се наша богомоља. Нема на њој уреса, осим најпрозорима по лук, па је благојоносно насмешина озго. Она је као лађа, од некуд из мора дойловила благовесно, занавек усијрена ту међ нама пролазним.

Па како ли се оглашава! Који ово зајисујем, незаборавна су ми њена три звона. Оно најдубље зајочиње, за ћлас и по друго му се одазове, ћреће за ѡола наниже заокрене. Све истио зајевају, на смрић чију било, на радост празничну, на јожар и буну. Весеље језом проклум, миљем јаг.

И јевало је као ми сесирицу анђелског лика јонеше да укојају; и као по ветровитој ноћи Иван кравар рођене своје синоћове утали, да и суседе му захваши ватра; и као се владар круница; и као надошај јреконоћ мучки, шест на обали кућа, с јокућансивом и чељадима, однесе вода.

Који је сазда, наш човек с јужних страна беше. На коњу дојаха. А шесторица, које мајстора које чирака, јешице за њим.

За хиљаду дарованих дукаћа прионуше градишти. Те што кулук данас дођна камена ѡесника, то би сутра хиљаду уградиле руке. И расијаше богомоља као из земље никла...

Годину пре рока сазда се богомоља.

„Чудан је то народ с јужних страна!” (удивљени кривљаху вратове да је целу сагледају)...

Момчило Настасијевић (стоји)
са својим другом и братом Живорадом.
1915. године

Само, за чудо је, а и за бригу поштајно, и је ли се још где разабрало: од све зараде мајстор да подари богољољи звона! И чему на главном оном наручи још излити, да траје докле и оно: „Живимо за мир”?

Да је обичај неки њин, знало би се то. Путника бар тма је, и трговаца, и друмских људи. Овако, притискани само заврће главом: „Нема штога у светлу!”...

Али задонетина звона, а међ њима главно оно што најдубље носи, што најдубље пошреса, призвуком немира кад стокој влада, чудно стокојем кад заспиреши све живо, кројљаху по њима штуку неку дубљу од весеља, радосћ неку дубљу од шуге. И кроје данању по нама живим. Кројећи у живоје нам се ушила.

Зато сви ми отуда мир неки носимо у немирној души.

ЈЕДАН ПРИЛОГ КУЛТУРНОЈ ИСТОРИЈИ НАШЕ ВАРОШИ

Писцу ма које ћране историје наше вароши увек је на руци једна кардинална олакшица; наиме, наша је варош шолико стара колико човек који је почeo дештиши, дакле шездесет пет година; према томе, у недостапнику писаних докумената увек се може позвати у помоћ какав стварац који још није изгубио јамћење. И сам се писац овог прилога већим делом користио том методом.

Наша је варош родила више књижевника од мањег или већег значаја, од којих се велика већина само у њој буквално родила, крстила и у најбољем случају свршила основну школу, да се после изгуби у свети и врати у родно место туберкулозна и славна по савешту лекарском, па и то не редовно. Ми те незахвалне синове нећemo узимати у обзир. Навешћемо и простирујемо оне само који су се ту родили, одрасли, васпитали, почели стварати, стекли славу и умрли.

Кад се у Француској појавио први декадени, ког нас су још царувале народне јесме - ког нас, то значи у нашој вароши. Било је и у самом почетку наше историјице стварајева и уметничког стварања, али то је долазило од људи који су се овде бавили годину-две, обично као чиновници слободњаца времештени по

казни, да се после оиће некако извуку и останаве нас, иначе је основа још била предање и народна умотворина. Парадоксално и комично ће изгледати, на први поглед, као кажемо да су најглавнији представници те књижевности биле бабе са својим неисцрпним избором бајки и прича, и стари нерадници и левените који су за полих ракије знали одгудети у кафани пода циклуса песама о Краљевићу Марку - ти кржљави недостојни останаци наших стarih гуслара...

С једно на друго, оштићи пул је био слаб, као прег нечим новим што тек има да настани. И то је ново ускоро дошло.

Први берберин у европском смислу који се овамо настанио унео је нови дух.

Са првим одјеком тамбурице одјекнула је и прва уметничка лирска песма, затим она фриволност и шала лака као берберска сайуница, настапом оној здравој народној шали која изазива на јуцање од смеха и кашаљ, чија жаока, као спршиљенова, изазива оток. Представник те нове спрује духовне био је у исто време и представник важнијих заната који су нам дошли са севера и чији се спрани назив још узорно одржава.

Тамбурашки оркестар младих радника у народној ношњи овог краја, 1922. године.
Препознати су:
Славомир Павловић Дикица, столар,
и Милош Андрејевић, шнајдер

Живорад Настасијевић, цртеж:
„Лево-десно, никде мага стана”

Јово Скоковић је отац књижевности наше вароши - чудновата смеша између немачког *minnesanger* и француског *l'homme d'esprit*. Човек то занадује берберин, шишлер и шустер, јевач уз шамбуру, импровизатор, сиагало, сатирик, и уопште човек који је готов направити исцаг и шиме исмејати целу варош, па опет за то да не буде ни за десети део одговоран колико би био други неки несретник на његовом месту. На жалост он није ништа ни писао ни публиковао, ниши се за њега знало изван атара наше општине.

Зато је остао као нека легендарна личност о којој нема ниједног писменог податка, осим једне тужбе неког сељака из године 1868. који га тужи да му је место кожних продао чизме од харчије посредом „лакованих”...

Велика већина његових творевина добила је анонимни карактер: његове су песме ушли у „Лиру”, певају се то седељкама у хору или соло, иoluјисмени љубавник позива их у помоћ да би изразио своја љубавна осећања у облику серенаде, њих преисују младе девојке једна од друге у своје збирке песама; оне остају увек исте, само с времена на време мењају мелодију то оном обрасцу „стара песма на нов глас”. Његове су досећке прешли у изреку и мало која је поред себе задржала коменишар: „Што реко Скоковић”...

После су настале сасвим друга времена: стари мирна времена у којима су срески кайшани сматрани као мали божови оташла занавек. Они чији се речник састојао из не толико бираних речи. Появили су се неки људи који су учили народ његовим правима, обећавајући златна брада, који су ћрдили све што је ствар, почевши од власти па све до народних обичаја. Старо нам је било драго, ново нас је голицало и мамило најпре, и ми га примили, али, не одрекавши се ствара. Отад је настале велика збрка у нашим главама и ћрдна паметија међу нама. Наша тиха варош, која је неколико година била једнодушна у сваком погледу, претворила се у појршите борбе између две странке које су се бориле до уништења. По целој настоји отаџбини оне су имале своја имена по којима су и данас познате; ми смо им међу њима дали специјално наше називе: најпре и егзалитирани назвали горњацима, конзервативне долњацима, то поографском положају њихових цензара...

Први су одлазили у једну кафану на горњој страни наше спрениће пијаце; други су заузимали две суседне кафане на самом

њеном подножју; шако је у времену највеће огорчености било опасно за једног горњака сићи међу долњаке или за неког из дружине ових последњих штапеши се међу горњаке. Доцније су се, природно је, политичке страстима значајно спуштале; но самом том борбом наша је варош ступила у најчвршију заједницу са осмалим већим и значајним и са самом преселеницом; штиме је културно врло много добила, али је, у исто време, изгубила у локалним.

На овом месецу хроничар осећа да му треба завршити, јер кад би продолжио да прича, дошао би у опасност да се удаљи од дођађаја и лица свог љубљеног места, а он то ни то коју цену не би учинио, бар на овом месецу.

28. 10. 1917. године

Г. Милановац

КАКО ЈЕ У ГРАДУ МАКСИМОВЦУ ОТВОРЕНА И ЗАТВОРЕНА ЧИТАОНИЦА

Тражећи нека акта из деведесетих година прошлог века у најзабаченијем кућу шавана једног окружног начелства, редактор је случајно пронашао ову хронику...

Ево је у прерађеном тексту.

Све што будем написао ог речи до речи сува је истина...

Елем, некако у доба најљућих борби, кад смо били подељени на долњаке и горњаке, дошао је у нашу средину он, Стеван Јокић, несвршени великошколац, као писар у нашем начелству. Зашито не рећи одмах, мало је мајки родило таквог сина. Одмах се он упозна са нашим светлом. Данас је са господом „Код краља“ где се прецире о Черњицевском, Бакуњину, Гамбеши, где се заноси најновијим Верновим романом; сушта „Код алуѓа“, јуца од смеха поред једног најштог сељака који му ћева једну „масну“ песму о Краљевићу Марку (Вук је није унео у збирку јер је сувише безобразна); прећег седи на клуци пре кућом стогодишњег чика-Васе перзије, који му прича о кнезу Милошу и још шако нешто занимљиво из старог времена. Речју, цела наша варош заволе ћа као своје рођено деће. И он не буде лењ нећо учини оно што ћу даље исричати:

Живорад Настасијевић, цртеж:
„Пијаница Картароп“

Портрет мајке.
уметничка слика
Живорада Настасијевића

Једног дана најшише он, угађајући и крујним словима, као неку објаву и залећи је на прозор „Ког краља“ - овако оштарилике: Господо и другови, дођиште сви супра на ово месец да се прво изми- римо, па онда договоримо о стварима које ће служити на часији нашој вароши...

И свешт заиспа дође као на гласање...

Пође се млади Јокић на један сто у сред кафане и све живо заћујића.

— Ја велим да је ово најобичнија варошица, бараша која се некако накутила на друму. Ви се колећте око гласачких кутија, а камо вам водовод? У бунарима вам се лежу жабе. Камо вам парк?... Камо вам читаоница? Није писменост запамитиши само слова свој имена и презимена, или у најбољем случају читаји новине и романе за марјаши. Камо вам јевачко друштво?

— Споразумимо се, заборавимо на политику када је у штапању наша драга варош, па ћемо убрзо створиши више но што се да замислиши; ја сам, тако рећи, од јуче овде, па поцрвеним кад нас наши невасијани суседи почну исмеваји; признаји, с правом нас исмевају...

Сложили су се, једини јутија од како смо под сунцем, прво што су волели и ценели Јокића, и друго што су увиђали да говори истину. Би решено да се одмах оснује „Друштво за културно унайређење Максимовца“. И док су написани стапајуши и изабрана управа, Јокић је стигао да положи све истине на великој школи, а био је „прве године“ кад је дошао...

Месец водовода подигли су чесму; наместили ћевоздену цев кроз коју ће пећи вода дебелим млазом, бистра и хладна, а вода цурила фино и нечујно и млаз јој није био дебљи од плећиће игле...

Више се није могло иштаме ништа учиниши. А и шта ће нам водовод? Ми смо иначе мала варош, доспана нам је и једна чесма.

Са парком је шило штеже. Ко ће шту да му засади читају шуму и још да чека да она порасте...

Како-тако ми подигосмо и парк, оригиналан парк - два дуга низа багремова, а између њих шеталишиће; клуће истине не наместисмо јер, поред што су скуче, одбор је био мишљења да посетиоци могу много угодније седети или лежати на трави. Кome још треба клућа у природи?

Сад ми је на реду да испричам нешто о чему би се могла књига написати, књига јуна наравоучења за нашу младеж, која би се лејо могла поучити на глупостима својих очева.

Основали смо и читаоницу. Колико је ири штом било уке и буке и ситешака и подметања ногу, не да се казати. Сви који су некад ма и мало друговали с књижом хтели су ту да воде прву реч: *Младен учитељ, Јубо економ, тај Марко и ко ти још зна - речју сви*.

- *Хоћемо читаоницу, вели Јокић.* - Лејо одговарају сви. - За читаоницу треба једна овећа соба, један дуди сто, столице и послужитељ. - Лејо, одговарају сви - али как дође ред на књиге, које су битни састојак читаонице, ту се мишљења разиђоше:

Јуба економ, који се некад бавио филозофијом и за кога се у појтији говорило да зна немачки, скочи проплив забавних књига.

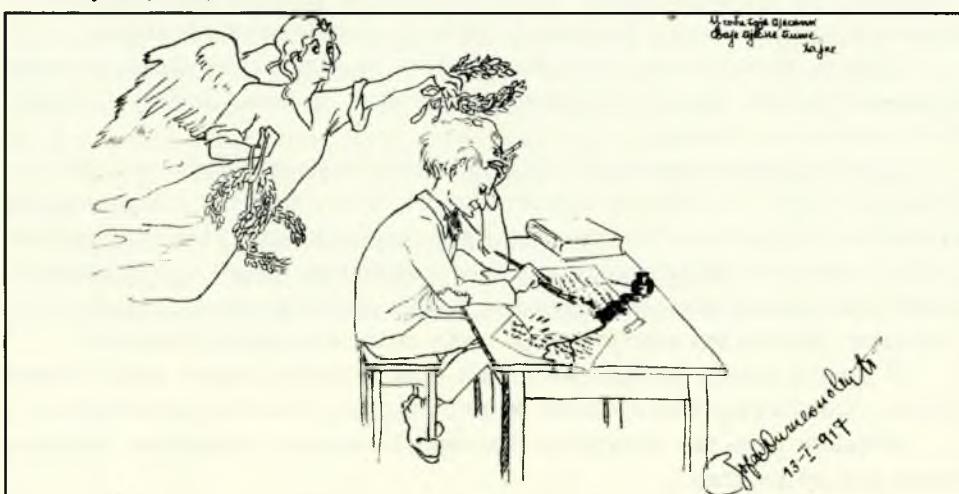
- *Шта ће нам то ђубре? Романи, губљење времена, хрпа лажи, филозофија, господо, директно, интимно промицање у реалности - трансцендентно...*

Тандара, мандара, вели Младен учитељ, својим сонорним баритоном (јевач да му нема равна), не дам ја нашег Јанка за све те будалашићине.

- Али дозволићеш, паји само ово, вели Јуба: *O, mein gib acht...*

- Не знам ја немачки.

(Овде се текст прекида на самом kraју петог пишчевог листа, а остали нису нађени).

Карикатура Зоре Симеуновић Лазић,
1918. године
„Ратом обогаћени Милановчани“

Зора Симеуновић Лазић:
поета Момчило Настасијевић

Живорад Настасијевић

ЖИВОРАД НАСТАСИЈЕВИЋ
СЛИКАР
(1893-1966)

Рођен у Горњем Милановцу, средњу школу учио у Београду. У уметничку школу уписао се 1906, провео две године (1913-1914) у Минхену на студијама.

За време Првог светског рата ратни сликар при Врховној команди, 1920. наставља студије у Паризу.

Прву самосталну изложбу приредио 1926. Радио углавном пејзаже и портрете испољавајући склоност ка строгом цртежу и стилизованим формама.

Покушао да примени извесне тековине старог фреско-сликарства. Један је од истакнутих уметника из раздобља „конструктивизма“ и саосновач групе „Зограф“.

СЛАВОМИР НАСТАСИЈЕВИЋ
КЊИЖЕВНИК
(1904-1983)

Рођен је у Горњем Милановцу, а умро у Новом Саду. Завршио је студије класичне филозофије на Филозофском факултету у Београду, а бавио се књижевношћу. Најважнија дела су му историјски романни.

Нашом историјском прошлости баве се Настасијевићеви романни: Устанак у Зети, Тешко побеђенима, Стефан Душан, Деспот Стефан, Вitezови кнеза Лазара.

Све ове романе повезује заједничка нит: теме из борбе за слободну државу и борбу за очување самосталности. То су дела посвећена нашим познатим историјским личностима. Карактеристично је Настасијевићево добро познавање наше прошлости и истраживачка тачност. Убедљиво је оживљавао историјске личности као јунаке својих романова, а преко неисторијских ликова исказао је стваралачку снагу и приповедачки дар.

У другој серији романа насликао је војсковође старог века: Јулије Цезар, Александар Македонски, Карло Мартел, Ханибал анте портас.

Објавио је и две комедије: Врачара Божана и Несуђени зетови а писао је и друга дела.

Живорад Настасијевић:
уметничка слика „Вазнесење“

О вредности и трајности дела овог писца говоре чињенице да се и данас поново штампају (историјске романе штампале су Дечје новине и још неке издавачке куће), да се лако читају, да су приступачна читаоцима од пастира до научника, да су веома занимљива, поготову за људе који желе да (сем сувопарних података о главним личностима из историје) добију шире знања и схвате како су у стара времена живели обични људи, да дочарају живот кроз векове.

СВЕТОМИР НАСТАСИЈЕВИЋ
КОМПОЗИТОР
(1902-1980)

Рођен у Горњем Милановцу, завршио архитектонски одсек Техничког факултета у Београду, а спрему из виолине, теорију музичких дисциплина и дириговање стекао приватно у Београду.

У његовим композицијама, које су извођене у земљи и иностранству, снажно провејава дух шумадијског и македонског фолклора, а садржаје црпи из народног живота, историје и предања.

Најчешће прихвата облике рапсодије, фантазије, свите и минијатуре, у којима ниже контрастирајуће блокове. У вокалним делима развија интонацијоне акценте народног говора и садржај текста.

Његова дела су:

Симфоније: Виђење Косовке девојке, симфонијска поема; концерт за виолину и оркестар; концерт Пландовање за флауту и оркестар; концерт за две флауте и оркестар; концерт за кларинет и гудачки оркестар; концерт за харфу и гудачки оркестар; Српска свита; седам народних игара; Сабор; Пролећна свита за гудачки оркестар.

Опere: Међулушко благо, Ђурађ Бранковић, Први устанак и Антигона.

Балети: У долини Мораве и Живи огањ.

Каниона: Слово љубве, Омер и Мерима и Додола.

Осам свиша за мешовит хор и 25 песама за глас и клавир.

Славомир Настасијевић

Светомир Настасијевић

Факсимил одлуке о промени имена вароши Деспотовица у Горњи Милановац

Манифестација трезвене младежи против алкохолизма
 и пушења тридесетих година 20. века.
 Десно од цркве је управно стамбена црквена зграда

У кварту испод цркве у центру града, налазио се дом породице
 Настасијевић у Рајићевој улици. Десно је кућа фотографа
 Благоја Ђорђевића и ћерке Добринке.
 Уметничка слика рад Живорада Настасијевића

Карађорђева улица 1915. године

Рудничка улица

Разгледница доњег дела Кнез Михаиловог трга (сада парк).
Слева надесно: Окружна задруга основана 1911, трговачка
радња Чедомира Ивановића, апотека Драгољуба Скубица,
 занатска касина Јаћима Николића, трговачке радње Станимира
Милића, Драгољуба Тадића и кафана „Касина“

Улица Краља Александра и Основна школа

Поглед на Љубићку улицу.
У првом плану је поткивачница Веља Лазића Чурила

Породична кућа и радња казанџије Рада Стаменковића,
угао Љубићке и Драгана Јевтића (раније Бранкове улице)

Поткивачница на луњевачком путу Видосава Ракића и Славка
Благојевића (срушена ради подизања Занатског центра)

Стара зграда у Улици Милоша Великог

Породична зграда Аце Дамњановића, трговца, Ломина улица, коју су пред 2. светски рат откупили јевреји Давид и Клара Бихали, родитељи познатих културних радника Ота и Павла.

За време рата милиновачка општина им је дала српске легитимације и тако их спасла немачког погрома

Кућа Милосава и Милунке Јовичић у Ломиној улици

Зграда у Таковскиј улици, власништво Рада и Милене Ловић, убраја се у најстарије

Једна од најстаријих зграда „чатмара” у Рађићевој улици, у којој су живеле породице Мађић и Адамовић

Управни одбор Чиновничке кредитне задруге, 1938. године.
Стоје слева надесно: Војо Петровић, жандар, Милутин Пауновић,
учитељ, Добривоје Кузмановић, жандар,
Вјенцеслав Хавел, пензионер и Поповић.
Седе: Вјенцеслав Алексић, председник суда, Коста Шарчевић,
шумар, и Љубомир Савић, економ болнице

Управни одбор Чиновничке задруге, 1940. године.
Стоје слева надесно: Милутин Пауновић, Рајко Јанковић,
Поповић, Војо Петровић и Љубомир Савић. Седе: Драгојло
Кузмановић, Вјенцеслав Алексић и Вјенцеслав Хавел

Фотографија за успомену - трговачки помоћници 27. августа
1908. године: Станоје Маринковић, Светозар Илић, Василије
Поповић, Новак Михаиловић, Милутин Глибић, Миша
Вукосављевић, Владимир Радовановић, Живојин Николић, Миле
Маћић, Милан Вукајловић и Мијаило Максимовић. Фотографија
је из породичне збирке Миодрага Баћка Маринковића

Породица каферије Михаила Новаковића

ТАДИЈА КОСТИЋ
КЊИЖЕВНИК
(1863-1927)

Родио се у Трнави (селу у Ужичком округу) у свештеничкој породици. После богословије радио је као учитељ и свештеник у родном крају.

Године 1889. прелази у Горњи Милановац где живи и ради пуних петнаест година. У рудничком крају лепо је прихваћен. Уз редован свештенички рад постаје и вероучитељ - предаје наставу хришћанске науке у сва четири разреда ниже гимназије. Добија и звањеprotoјереја.

Од 1890. године у Горњем Милановцу излази четвртком и недељом лист „Таково” у чији рад се врло активно укључује и Тадија. Једно време вршио је и дужност уредника.

Костић се у исто време интензивно бави и књижевним радом. Своје приче објављује у листу „Таково”, а и у књижевним часописима „Босанска вила”, „Бранково коло”, „Венац”... Књижевна критика у то време пише врло похвално о Костићу „као писцу и попу из Горњег Милановца”.

После премештаја у Ниш, касније у Београд, он се и даље врло интензивно бави књижевношћу и новинарством.

Његова проза, највећим делом, расута је по часописима и листовима и није објављивана као сабрана дела. То су претежно многе приповетке, затим романи „На туђем послу” и „У бедном сну”, драмски текст „Припуз”, дневничке белешке и друго.-У збирци „Попине приче” налазе се углавном његове најраније приповетке из периода када је радио у Горњем Милановцу. Заслужан је што је у приповедачки стил унео опорији реалистички поступак којим је сликао српско село и паланку, са тежњом ка поучном и моралистичком приповедању.

Приче Тадије Костића, поред књижевне, имају и документарну вредност јер је верно сликао наше село с краја 19. и почетком 20. века. Зато овде објављујемо само одломке из једне његове приче. Као млади свештеник и књижевник своје теме узима из свакодневног живота, оно што запажа и доживљује...

Тадија Костић

Свети Николај, охридски и жички,
често је посећивао наш град

НА ПРВОЈ СТАЗИ (одломци из приче)

Божићни пости. Небо сиво, хладан ветар фијуче, ситан снег сипи и бео покривач застире све. Само плавкасти дим промиче кроз сељачку кровињару...

Ја журим кући Ранисава Бајића да читам молитву његовој болесној шћери. Кљусе фрче на нос, отреса гривом и пробија сух снег. Међава брише око ушију и пуши се пред очима...

Стигох кући Ранисава Бајића. Кућа му под једним брегом, у воћњаку: мала, тесна и сниска, предњи јој део од брвна, други, задњи, оплетен прућем, олепљен блатом и обељен, а покривен папраћу, коју су притиснули лемезови, да тај кров не однесе ветар. Папрат почадила, црна, углачана, а на дну се ухватиле леденице.

Око куће виде се још две три зградице од прућа и брвна и један наслон за стоку. По дворишту растурена кровина, огризине од сена и тулузине, учепала говеда, стрвља и нечистоћа, а пред кућним прагом трагови псећих шапа и кокошјих ногу.

Сvezах кљусе за плот, узех књиге и лупих штапом у врата. У кући врева, творижу собна врата и довикују се.

- Домаћине!

Они се ућуташе. Једна жена отвори врата и посукља дим из куће. Друга једна проговори из оног дима:

- Ене - де, поп! - и отрча у собу.

- Помози вам Бог!

- Бог ти помогао! Ајде 'вамо!

Уђох у кућу, а затим се сагох те уђох у собу, у мрачну избу, прегрејану и загушљиву. Врућина, дим, стотину некаквих гасова и киселина ударише ми у главу. Стадох насред собе и једва се исправих и прибрах.

- Благословите!

- Да те пољубим у руку!

- Добро дошао! - прићоше ми руци.

Домаћин, средовечан човек, омален, од оних недозватих људи што их је убила сиротиња и беда од сваке руке, чепкори преда мном, трза руком за пеш од зубуна и збори:

- Ето, Божја воља... од празника. На Светог Јована... помози ми рећи... Милостивог... узела она, да речемо, једну рубину, однела на поток и прала...

- Посечена! - рече једна баба суха, ситна, са шиљастим лицем, у памуклији од ћитајке, што стајаше до болесника.

- Хуј, јатки ојаћеној! - Подбочи се мајка и махаше главом.

Болесно девојче лежаше у углу до пећи. Прострли му сламе и кучињару поњаву, а под главу метнули јастуче накупљено кукурузовом комушом. Лежи налеђушке, разбарушило се, одбацило покривач, отпустило руке, заклопило очи и брекће.

- Отварајте прозоре! - рекох.

Они се окретоше, погледаше у прозоре, па се загледаше.

- Шта је ово! Прозори залепљени!

Оне две рупчаге на два зида, што служе за прозоре, залепљене хартијом пенџеријом.

- Ви никако не проветравате собу?! То је ужас!

- Сељачка посла, господин' попо. Овако научили, па 'вако, ето...

- Онда није ни чудо што болујете. Погледај како је овде: соба прегрејана, дим, прашина, испарења, тескоба!... И здрав човек ту да прецркне.

Она баба са шиљастом брадом проговори:

- Није то, него... кад некоме дође опредељење да се разболи...

- Шта велиш, тето?

- Велим: така му је судбина... овом детету.

Поднеше ми столицу те седох према болеснику. Она баба седе у крај. Домаћин стоји, чепкори, трза за пеш од зубуна и пљеште устима; мучи се да нешто каже. Детиња мати и оне жене творижу из куће у собу, из собе у кућу, лупају вратима и шлапају по блату око врата. Час по час, мати приђе детету, зовне га, ухвати га за ручицу или му палцем растре по очним капцима. Двоје ситне дечице, босоноги, у кратким кошуљицама и зубунићима, метнули јабуке у лончиће од пећи да их пеку. Јабуке цврче и из њих пишти сок, деца га лизућу прстићима, врче се кад се опрже и погледају у мене.

- Нема ту никакве судбине, баба. Ко се чува и Бог га чува. Најпречи су услови здравља; чист ваздух, сув стан, топло одело, довольна храна, чиста вода. Затим, треба се чувати заразе.

Баба ме гледа и помахује главом. Хтела би нешто рећи, али се уздржава. Дознадох да је то нека гласовита врачарица, Синђа...

ВОЈИСЛАВ ИЛИЋ У ГОРЊЕМ МИЛНОВЦУ

Када се песник Војислав Илић растао са Милевом Јакшић, млађом ћерком Ђурином, отишао је из Новог Сада и 31. децембра 1886. године дошао у Горњи Милановац код своје сестре Милице Новаковић и зета.

Боравчи у Милановцу одлазио је на Рудник, где је сазнао за легенду о трованају Проклете Јерине и тако је настала песма „Пећина на Руднику”.

Драгиша Васић

ДРАГИША ВАСИЋ
КЊИЖЕВНИК
(1885-1945)

Рођен у Горњем Милановцу где је завршио нижу гимназију,вишу у Београду. Студирао права. Бавио се књижевношћу, публицистиком и сдвојатуром. Учествовао у балканским ратовима и Првом светском рату. Сарађивао је у више листова и часописа, уређивао независни дневник „Прогрес“. Између 1920. и 1930. године сарађивао са левичарским часописима Београда и Загреба, али се после путовања у Русију приближава режиму. Покретач је и власник и уредник „Српског гласа“. За време окупације приступио је четницима Драже Михајловића, а погинуо у Босни 1945.

Писац је на страни малог човека који страда у ратовима јер га воде политичари без моралних принципа и осећања. Његови романи, приповетке и записи кратки су импресивним сликама збивања и одају утисак доживљености и сведочења. То се нарочито запажа у приповеткама са ратишта од 1912. до 1918. године.

Овде објављујемо само одломке из приповетке Ресимић Добошар, како бисмо читаоцима указали да је Васић био један од најзначајнијих прозних писаца после Првог светског рата.

После Другог светског рата, све до шездесетих година, Васићева дела су била запостављена. У последње две-три деценије његова дела поново штампају разне издавачке куће, а 1990. године београдска „ПроСвета“ издала је изабрана дела Драгише Васића у четири књиге.

Иначе, овај писац је објавио десет књига: Карактер и менталитет једног поколења, Црвене магле, роман, Утуљена кандила, приповетке, Вртло и друге приче, Деветстотрећа, Пад са грађевине, Утици из Русије, Два месеца у југословенском Сибиру, Погибија Јаћима Меденице.

РЕСИМИЋ ДОБОШАР
(одломци из приповетке)

Пред само подне, у дворишту велике зграде, десетак озеблих војника, у двоврсном строју, са снегом на брковима и обрвама, зарумењени и узнемирени, нестрпљиво су очекивали команданта, који је у топлој турској соби потписивао пошту.

Најзад појави се командант, висок, намрштен, у тешким ратним чизмама и дугачком постављеном шињелу...

Па први војник поздрави га одсечно:

- Господине пуковниче, на рапорту сам по заповести команданта другог батаљона, што сам пред скупљеним војницима казао: лако је команданту и официрима што имају коње, али је нама тешко што пешице гацамо по блату и води, те нам мокре ноге и обућа, а то сам...

Командант, миран, замишљен, приђе другом војнику...

Четврти промрмља нешто, па се збуни.

- Господине пуковниче, на рапорту сам... молим за три дана одсуства... брат ми погин'о код Мерћеза, рођени брат... ми смо телефонисти...

Онда пуцају шамари по озеблим образима тројице првих, и писари штаба беже с радозналим главама иза прозора. Командант шамара левом руком по десном образу, јер му је тако згодно. Онда застаје мало, са рукама на леђима, и гризе горњу усну, па после десном руком наставља да шамара по левом образу... И док изударани војници стоје непомични као крстаче, јако постићени, са црвеним образима, и ошамућени гледају сваки у свом правцу, он прелази даље.

На реду је пети. Раста малог, чупаве и улепљене косурине на огромној рохавој глави, кратких и кривих ногу... стално напред раскопчаним, без иједног дугмета, пред командантом је добошар, мутавко Секула Ресимић. На рапорту је због безбројних грешака, као: пљачкао после борбе, провалио добош и у њему држао покрадену пилеж из непријатељских кућа, тукао каплара, задочнио на маршу, коцкао се, изгубио маљицу и шаторско крило...

- Зашто си на рапорту, блесане?

И вуче га снажно за ухо командант.

- Го... го... гос... подине... пуковниче... а... а... а појма немам!

Као ашов широка и тешка десна командантова шака пљешти по левом, необријаном Ресимићевом образу.

- Деде, сети се, сети, дроњави!

- М... м... мањ ако није што... што... што сам... тражио превод за му... му... музику.

Па поново пљушти ашов и крв све више подилази под широке, подбуле образе, док дежурни чита листу његових грешака.

- Битанго, цукело, наказо! Исквари ми пук, наказо! Зашто си на рапорту, маму ти коцкарску? Говори зашто!

- П... п... појма... п... п... пуковниче...

Драгош Петронијевић

Велимир Рајић

И командант, разјарен од беснила, наређује да се добошар веже за дрво и стави под стражу. Само неколико тренутака доцније чврсто је привезан за мишице; али он, нагнут унапред, гологлав, црвен као вампир и унакажен, трза из све снаге да се одреши и дрчи на сав глас:

- Живио престолонаследник а... а... а... Ђорђе... Жалосно браћо, везан српски војник. Мајко моја, да видиш... о... о... осветника Ко... Ко... Косова!...

Зна он да није престолонаследник онај коме кличе, али то представља неку врсту бунта, за који му се ништа не сме, и зато у инат и неуморно наставља.

- Живио престолонаследник а... а... а... Ђорђе!

Па се командант појављује на прозору и наређује да се будала пусти, и прети да ће га лично убити у првој борби, а Ресимић се смешка докле га одвезују, намигује на војнике и, сав црвен, победнички одлази под свој шатор...

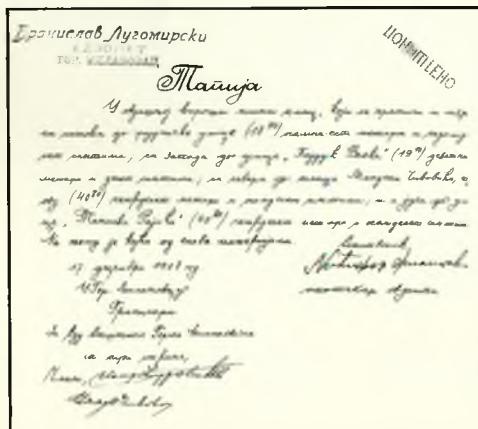
ВЕЛИМИР РАЈИЋ
ПЕСНИК
(1879-1915)

ПЕСНИКОВ ГРОБ

Шкрипи и клеца џомбастим и каљавим путем дугачка поворка кола, топовских кара, мазги, коња и тромих и стрпљивих волова. Кроз суморну маглу која притиска душу сипи јесења киша и слива се низ шињел песника борама избразданог лица. Поглед му је уморан и безнадан. Седа крај пута и дуго гледа у једну тачку, док орлови прелећу високо преко органа-ка Рудника. Опет устаје ослањајући се на „штап“ извађен из неке ограде. Иде даље.

Са отромбољеним цеповима од шињела, пуним наквашене хартије, и блатњавим цокулама, последњим корацима у своме животу тромо иде Милановачком неравном калдром. Октобра деветог 1915. године у школи која је била претворена у болницу, гаси се тихо без јецаја и жалбе са земаљским животом песников живот - умире Велимир Рајић.

На брзу руку ископана је рака. Грозно се кезећи примила је у своја хладна недра у животу распетог песника. Настали су тешки дани. Ропство, очај, вешала!... Живи су заборавили мртве. Киша је спрала оловком исписана слова. Циганчићи су однели у трави претурени крст. Хумка се спустила

Факсимил тапије из које се види да Улица Рајићева носи име по Танаску Рајићу а не по Велимиру

и постала равна са земљом, а из ње никao пелен. Све је хтело да песниковог гроба нема.

И данас, кад одете у насеље мртвих и питате чувара за песников гроб, он као неки пророк погледа по широкој падини и резигнирано одговара:

– Давно је то било, а још онда, кад су свуда сејани мртви. Не знам, можда је до сад већ и прекопан!...

„Рођен је 20. I 1879. у Алексинцу. Основну школу, гимназију и филозофски факултет свршио у Београду. Неко време био наставник у Београдској гимназији а све до смрти чиновник у Народној библиотеци. За време рата 1914-1918. умре у Милановцу 9. X 1915. пре уласка непријатеља у град. Своје радове саопштио је у листовима „Невен”, „Ласти”, „Вијенцу” и „Звезди” Јанка Веселиновића. Издао је књигу „Песме и проза” 1908. године (Југ. књижевност, проф. Прохаска).

„У овој болној књизи (Песме и проза) нема ни једне мисли, ни једног осећања које песник није свом душом својом осетио и свим својим бићем проживео. Његов пессимизам није оно књижевно развијање једне лаке књижевне теме, но посредно, силно осећање које каткад чини тежак физички утисак” (Јован Скерлић).

„Његов „Завет” и „На дан њеног венчања” долазе у најискреније што је наша поезија створила” (Павле Поповић).

Надахнут песничким генијем знао је песник за нашу дубоку заборавност, па је зато и казао: „Чело главе крст ми не стављајте”... Заборавило се на песника који је ето ту међу нама завршио свој туробни живот. Заборављају се и његови нама некад омиљени стихови: „Честитао сам ти, и ти рече хвала”... - јер то данас није „последњи шлагер”.

„Чело главе крст ми не стављајте,
јер сам био распет у живоју”.

Велимир Рајић

Објавио Руднички гласник бр. 48/1934.

Јануара 1912, пред Балкански рат, објављује „Српску песму” у којој, мењајући тон дотадашње пессимистичке поезије, пева:

Тамо, кад робље зове браћу,
У сиракаш, крвав, свешти бој: -
На жртву вама себе даћу,
О, браћо моја, роде мој!

ОТАЦБИНИ

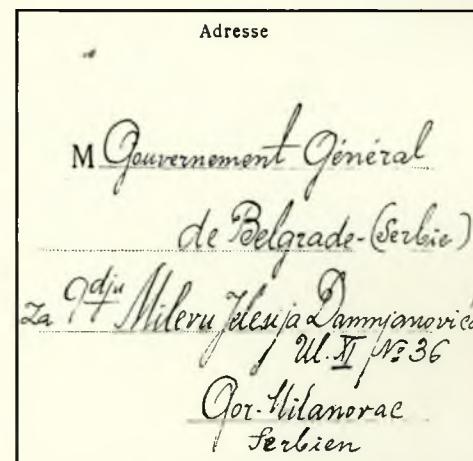
Досад сам био себичан и ружан:
За своје боле ја сам само знаю,
Без осећања да сам Теби дужан
И да Ти ништа, ништа нисам дао!

Ал данас љуту ја осећам грижу
До саме сржи сваке своје кости,
И плачем: сузе једна другу стижу.
И грцам: „Мајко, молим Те, опрости!

Крв моја српска жеже ме и пали!
У груди глас ми трепери и грца!
Ко врело гвожђе душа ми се кали
У огњу крви и сузи што врџа.

И ево Ти се тешком клетвом кунем:
Звезданим плавим небом нада собом,
И земљом, где ћу мртав сам да трунем -
Жivotom својим земаљским, и гробом,

Жivotom вечним - и распетим Богом.
Да нећу више грешит’ се о тебе:
По твом ћу путу ићи чврстом ногом.
Зaborавити на самога себе!”

За време Аустроугарске окупације улице
су означаване бројевима о чему
сведочи ова дописница

Јован Жујовић

*О, хвала, Боже, што ми даде
Још на рођењу свети илам,
Што срце српски куџај спаде -
Што српски дишем, осећам!...*

У рат је могао учествовати само у позадинској служби.

Тако је било и 1914. године. Пријавио се у војску, али није примљен због болести. Рајић се разочарао кад је увидео да се праунук не може, као његов славни прадеда, одужити роду с оружјем у руци. Тада је написао песму **ОТАЦБИНИ**.

ЈОВАН ЖУЈОВИЋ
НАУЧНИК СВЕТСКОГ ГЛАСА
(1856-1936)

Рођен је у Брусници од оца Младена Жујовића, начелника округа рудничког, и мајке Јелене.

Основну школу учио је у Неменикућама и Београду, гимназију и студије на Великој школи у Београду. Определио се за природне науке које је завршио 1877. године и одмах наставио студије у Паризу где је завршио Антрополошку школу и Факултет наука. 1880. враћа се у Србију.

Био је дугогодишњи секретар и председник Српске краљевске академије, истакнути професор Велике школе и Универзитета у Београду, сенатор, државни саветник, народни посланик и, у два наврата, министар у владама Краљевине Србије.

Обележивши нашу науку основао је Српску геолошку школу, формирао Геолошки завод Велике школе, створио Српско геолошко друштво, покренуо и водио Геолошке анале Балканског полуострва. Председник Академије наука.

Добитник многих признања. 1931. године потпуно се повукао из јавног живота. Умро је у 80. години у Београду.

Написао је и објавио велики број научних књига и других публикација из своје струке: Петрографска минералогија, Библиографија за геологију Балканског полуострва, Геологија Србије I, Топографска геологија, Геологија Србије II, Еруптивне стене, Општа геологија, Понуке из геологије, Постање земље и наше домовине, Снабдевање села водом итд.

УРОШ ПЕТРОВИЋ
(1880-1915)

Рођен је у Горњем Милановцу од оца Аврама (који је био чиновник Окружног суда). Још као матурант примљен је за члана Књижевног клуба када је почeo да објављује књижевне критике. 1902. завршио Велику школу у Београду. Водио књижевну и позоришну критику у часописима и листовима. 1907. положио докторат на Сорбони у Паризу. 1908. постаје доцент француске књижевности на Универзитету у Београду. 1911. године тешко болестан али не прекида предавања студентима. Привлаче га проблеми морала, питања власника самога себе и однос према ближњима.

Посебно је интересантна његова књига ЗА СВАКИ ДАН - најбоље од свега што је написао. „Био је песник разума и сматран једним од најинтелигентнијих Срба свога времена. Није стигао да иза себе остави дебеле књиге - оцењује др Миодраг Ибровац.

Умро је 1915. у Прокупљу приликом повлачења са нашом војском према Албанији.

Овде објављујемо само неколико одломака из књиге ЗА СВАКИ ДАН.

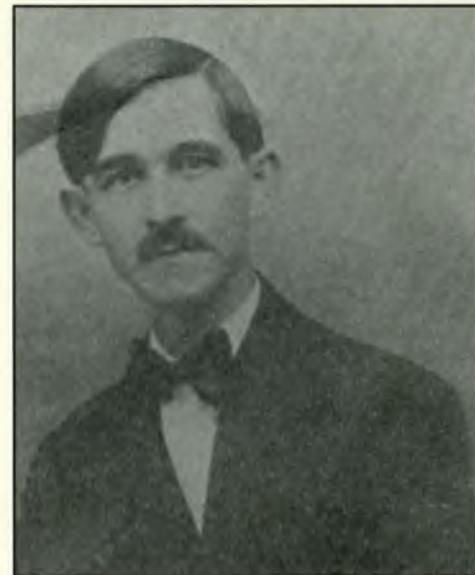
О ВАСПИТАЊУ САМОГА СЕБЕ

Човек вреди само утолико уколико је заиста*човек. То значи да он једино вреди својим духовним бићем: оно чини њега човеком...

* * *

Једино је велики онај који је победио судбину херојским животом. Али под херојским не треба разумети какво јуначко дело које се извршује једанпут у животу, него оне победе које сваки дан, сваког тренутка, виши човек врши над низим у себи. И, верујте, да су те победе много теже од херојства једнога тренутка, и да је у њима пробни камен за право херојство, и да се без њих не може постати прави херој.

Да човек, дакле, постане херој, не треба далеко да иде. Наш свакодневни живот, то је *право* бојно поље. Сваки дан ми имамо стотину прилика да однесемо победу. Ми сваког тренутка водимо велику битку која

Урош Петровић

Владимир Миша Лазић,
студент архитектуре

одлучује с нашој будућности, о нашој судбину: ми сваког тренутка имамо да изаберемо хоћемо ли бити бољи или гори, већи или мањи, јунаци или слаботиње.

Не треба завидети онима који олако дођу до успеха: ти неће никад бити велики, јер ће им недостајати школа борбе и напора. То ствара човека, а не успех.

* * *

Цивилизација је дело незадовољних, али оних незадовољних који су веровали и тражили. Да су човечанство водили скептичари или фаталисти, оно би још било у каменој периоди, - ако тек одатле почнемо његову историју...

* * *

Модерна педагогија вели: школа није за то да даје знања, но да развија способност, и настава има да почива не на напору но на интересовању. Међутим, кад се загледа дубље, у суштину, видеће се да се та два циља не само не искључују, но, шта више, да се идентификују.

* * *

Без циља се не може живети. Дух се мора нечим хранити. Ако му ти сам не изабереш храну, он ће се хранити чим било, и пропашће.

Природа зна само за једну девизу: „Ради или ишчезни!”, „Рости или умри!” И нјевероватно је да човек може бити до те мере заслепљен да је не види исписану сваког тренутка на свему што га окружује, и у њему самом, као и у целој историји човечанства.

Нерад је један облик самоубиства.

Људи који све одлажу, промашили су живот, јер је живот у акцији...

ОСТАЛИ ПИСЦИ

Запаженим књижевним или стручним радом бавили су се такође и следеће личности таковског краја.

ТОДОР БОРОВЊАК (1876-1963). Рођен је у Брезни, био је директор Гимназије у Горњем Милановцу, а као пензионер основао НАРОДНИ ЛИСТ 1929. године.

ЉУБОМИР МИЛАНОВИЋ (1914-1946) рођен је у Велеречи. Радове објављивао у Рудничком гласнику и Рудничком гласу 1934. и 1936. Писао приповетке и песме. Заступљен у зборнику За плугом и у Антологији песника са села.

МИОДРАГ ЈАКОВЉЕВИЋ (1906-1945). Рођен у Белом Пољу, земљорадник. Био члан и председник Удружења сељака књижевника које је основао у Београду 1938. Сарађивао у Рудничком гласнику. Писао приповетке. Страдао у фашистичком логору Маутхаузену 1945. године.

ЖИВКО ВАСИЛИЈЕВИЋ (1906-1943). Рођен је у Белом Пољу. Песме су му објављиване у зборнику „За плугом“ и у Антологији српских песника са села.

МИХАИЛО ВЕСКОВИЋ (1899-1973). Рођен је у Врнчанима. Бавио се прво опанчарским занатом. Доста је путовао, знао три страна језика. Бавио се новинарством и писао за неколико листова. Објавио песме у збирци Моје стазе.

ДР СВЕТОЛИК СТЕВАНОВИЋ (1869-1953). Рођен је у Мајдану, а школовао се у Горњем Милановцу, Чачку и Крагујевцу. Дипломирао на Филозофском факултету у Београду а докторирао минералогију у Минхену. Радио у Министраству грађевине, затим у III београдској гимназији, био директор Више женске школе и директор Мушке гимназије, помоћник министра просвете Србије. Пензионисан 1924. године.

СВЕТИСЛАВ К. МАТИЋ, био је директор Гимназије у Горњем Милановцу од 1920. до 1922. године. Писао и објављивао стручне књиге из области биологије, као и разне публикације - Нови путеви и циљеви (Г. М. 1923), Радикална странка у Србији (Ниш 1904) и друго.

Из путописа Густава Раша

СРБИЈА И СРБИ

Записи објављени 1867. године

Немачки путописац, књижевник и публициста ГУСТАВ РАШ оби-
лазио је Србију током седамдесетих година 19. века и објавио 1867.
године књигу СРБИЈА И СРБИ.

Његови путописи одликују се наглашеним симпатијама за крајеве и људе које је упознао. Ти његови списи представљају занимљиво сведочанство једног путника-намерника, али и вредно литерарно дело.

Овде објављујемо само одломке из поменуте књиге о Милановцу и Милановчанима.

Породица др Радисава Катанића

Рудничка планина нас је мрко гледала, док смо, пошто смо прешли Деспотовицу, улазили у једну шумску долину. Голе, само ту и тамо зеленилом обрасле стене омеђавале су ову долину. Али после једног часа изменио се карактер предела. Наместо голих камених обронака и стрмина указале су се зелене ливаде и густи шумски појасеви, а ту и тамо су извиривале мање групице кућа. Што смо ишли даље декорација је постала богатија и разноврснија. После два часа доспели смо на један плато, на којем лежи садашњи главни град Рудничког среза - Горњи Милановац. Са платоа се пружио леп видик, иако је наоколо био омеђен шумским горама. Варош оставља прилично леп и пријатан утисак. Начелништво и црква су наочита здања, мада се не одликују неком посебном архитектонском лепотом.

Улице су широке, прилично добро поплочане, а готово све куће су изграђене по модерном, западноевропском узору. Нисам видео ниједну источњачку бараку. Две нове улице су управо у градњи. Милановац у овом тренутку може да има негде око хиљаду становника; он је седиште начелништва, а уз то има и једну новоизграђену основну школу са пространим и светлим ученицима. Када поново буде оживело рударство у овом крају, Милановац ће, нема сумње, заузети место некадашњег Рудника, те му сасвим сигурно предстоји лепа будућност.

У Крагујевац, некадашњи главни град нове Србије, откако је Порта после победе српског устанка 1830. године коначно била присиљена да призна самосталност младе државе, може се из Горњег Милановца, садашњег седишта Рудничког округа, стићи за отприлике четири сата. Три сата пут се протеже прилично добром друмом кроз планински појас, а онда се спушта у равницу Крагујевац. Тај предео се не разликује много од предела с оне стране Милановца, када се долази од Чачка: указују се пошумљене узвисине таласастог облика и лепо обрађене удoliniне са наоколо посејаним групама дрвећа.

Др Марковић, садашњи лекар у Милановцу пратио јас је неколико сати на свом коњу. Овај излет био је за њега једно освежење у монотонији његовог живота у седишту Рудничке планине. Он је тек недавно завршио своје студије у Бечу и од неких шест недеља је из бучног и разноврсним ужицима богатог бечког живота доспео у самотништво Рудничких планина. Контраст је дакако био довољно велик да чак и једног лекара, који је и дању и ноћу заокупљен својим лекарским послом, повремено баци у тихо очајање. Али др Марковић је, како ми се сам уздишући жалио, до сада имао само једног пацијента; посао у вези са

вакцинисањем, при чemu је морао да обиђе цео срез, управо је био завршен. Друштвени живот у Милановцу није могао да му пружи неке разоноде и забаве, а уз то је због неких ствари покварио односе са начелником, па се услед тога осећао још више усамљеним. Среским и окружним лекарима у Србији баш не цветају руже. Са платом од 1000 гулдена и додацима које добијају за вакцинисање, они су обавезни да бесплатно лече све житеље овог округа и да о свом трошку одлазе болесницима који им се обрате за помоћ. Институција окружног лекара је једна творевина Светоандрејске народне скупштине из 1858. године и проистекла је из жеље да се повећа број лекара; очекивања која су била везана за ту одлуку нису се баш у пуној мери испунила.

Мени су јадиковке веома симпатичног, још веома младог лекара - рекао бих да још није напунио ни тридесет година живота - паље на плодно тло, пошто сам о Милановцу веома разговарао са др Валентом, управником београдске болнице. Др Валента је имао ту несрећу да је пао у немилост код познатог реакционарног министра кнеза Михајла, Христића, због својих слободноумних схватања. Он је дисциплинским поступком удаљен са места окружног лекара у Сmedереву и премештен у Милановац. Тамо је издржао само неколико месеци, па је дао отказ и запослио се као лекар у Београду. Није ми, на жалост, успело да др Марковића барем на неколико дана отргнем из његовог самотништва и да га поведем у рудничка брда, а желео сам и да са мном пође до некадашњег српског главног града. Начелник није хтео да му одобри одсуство, јер би, како је рекао „могла да искрне потреба да се некоме укаже лекарска помоћ.“ Тако је он јадник, пошто ме отпрати добар део пута, морао да окрене свог коња и да се врати свом једином пациенту и самотничком животу у Милановац. Када сам видео како лекар нестаје на свом белцу иза једне окуке, поново ме, као толико пута у животу, прожимало осећање среће због моје неограничене независности.

ВУК СТЕФ. КАРАЦИЋ
(1787 - 1864)

Почаст великану српске културе поводом преноса
његових посмртних остатака из Беча у Београд 1897. године

Вук Стеф. Каракић, највећи, најплоднији и најкориснији српски писац и научник, о коме сваки наш грађанин доброљно зна, живео је и стварао у време ослобађања од великог турског ропства и формирања

Поред познатих мајстора фотографа
Коцића и Ђорђевића у граду је постојало
и фото-атеље „МИЛКА“

На слици је млада Милановчанка
Дара Пајовић

српске државе. Неуморан путник, скупљач народних умотворина (епске и лирске песме, приче, пословице, загонетке...) реформатор азбуке, језика, граматике, књижевности, писац речника, књижевни критичар, историчар, етнограф... умро је у Бечу 1864. године.

посмртни остаци пренети су му у Београд 1897. године. О том догађају писало се много у Београду и Србији.

Извојили смо само неколико података који говоре о одјеку тог догађаја у Горњем Милановцу. Почело је од решења које је донео краљ маја 1897. године:

Ми Александар I по милости Божјој и вољи народној
Краљ Србије

На предлог Нашег министра просвете и црквених послова, а по саслушању Нашег министарског савета, жељећи засведочити Наше и Нашег народа истинито признање сјајних заслуга оца српске нове књижевности, неумрлога Вука Ст. Караџића, решили смо и решавамо:

1. Да се посмртни остаци Вукови пренесу из Беча и сахране у Београду.

2. Да се овај пренос учини месеца септембра ове 1897. године. Потребан за то трошак да се да из државне благајне.

3. Да о овом преносу узме на се стaraње Српска Краљевска Академија, која се овлашћује, да овом приликом, о државном трошку, подигне и пристојне белеге на гробовима Доситеја Обрадовића и Ђура Даничића.

Наш министар просвете и црквених послова нека изврши овај указ.

2. маја 1897. год.
у Београду

Александар с.р.

Министар просвете и црквених послова,
Анд. Николић с.р.

А на дан сахране посмртних остатака Вука Караџића, поред многих телеграма Српској краљевској академији (објављених у посебној публикацији), стigli су и следећи телеграми из Горњег Милановца:

*Славне кости свога славног сина
Прима данас српска опаџбина.
Бог би дао да се шаки роде,
Да нас славној будућностим воде!*

Председник општине Г. Милановачке Сима Мајданац; чланови: Танасије Ковачевић, Тодор Тодоровић; одборници: Иван Станимировић, Жив. М. Поњавић, Влад. Рајичић, Љуб. Ђорђевић, Мил. Илић, Тома Поповић, Јован Давидовић, Милош Тешић, Светислав Боровњак, Тодор М. Пантовић, Милутин Вукосављевић, Стеван Матић, Мијаило Обреновић, Максим Сретеновић; грађани: Танасије Милановић, Војислав Коштуница, Јеремија Матић, Милутин Сретеновић, Милан Андрић, Милосав Крушковић, Матија Мајданац, Илија Јуровић, Петар Павловић, Јеврем Пејовић, Милан Стековић, Петар Љутић, Филип Филиповић, Нестор Бојовић, Срета Минић, Божа Царевић.

Данас када се прах величана српске књиге срушио у земљу мите нам Србије, особље Горњомилановачког првосвећеноћ суда, сећајући се Вука, првог учитеља српског језика, клана се његовој сени.

Председник Коста Борисављевић; судије: Драг. Рад. Пејић, Влад. Петровић, Урош Ломовић; секретар: Мил. М. Нешковић; писари: Здр. М. Јоксић, Божо Петровић, Обрен Поповић, Живојин Топаловић.

Свечаној поштти преноса и сахране праха Вука Стјеф. Караџића, оца нове српске књижевности, пријружује се и горњомилановачка штедионица.

Управни одбор: председник Жив. М. Поњавић, потпредседник Максим Л. Сретеновић, чланови: Лука Јакшевац, Тома М. Поповић, Иван Н. Кремић, Матија С. Мајданац; контролни Одбор: председник: Петар Павловић; чланови: Сима С. Мајданац, Владимира Рајичић, Свет. Д. Коњушанин, Ђока Таловић.

Славу оцу наше народне књиге, бесмртном Вуку!

Уредништво „Такова”.

Слава претородиоцу српске књижевности, бесмртном Вуку! Мир и спомелу његовом у слободној Србији!

Свештенство среза таковског.

Нека је слава и хвала труdbеницима око свечаног преноса у општину посмртних осматача славног нам оца српске књижевности, Вука Стјеф. Караџића!

Максим Л. Сретеновић

Поздрављам сен неумрлог Вука, оца наше књижевности!

Душан Рељић, књиговођа штедионице.

Сахрана је обављена 30. септембра 1897. године код Саборне цркве у Београду.

Мијаило Обреновић, трговац

Колегијум Гимназије, 1938. године

Ученици и професори Гимназије на Опленцу, 1935. године

Колегијум професора Гимназије, 1939/40. године

Ученици Гимназије на излетеу Старој Чаршији, 1934. године

На излете у Манастир Вујан. 1920. године.
Породице Влада Ђурића, Света Јовановића Нишлије,
Мађића и Ђорђевића

Тодор и Савка Ђурић, са сином Владом и ћерком
Даринком (удатом Хавел)

Породице Влада и Бошко Ђурића и
Вјенчеслава Хавела, 1929. године

1914

ЉУДИ И ДОГАЂАЈИ, ИДЕЈЕ И ИДЕАЛИ

Александар Аца Павловић,
седи у средини

АЛЕКСАНДАР АЦА ПАВЛОВИЋ
(1883-1969)

Александар Аца Павловић рођен је у Горњем Милановцу 1883. године у породици српског начелника. Као студент Правног факултета у Београду активни је учесник мартовских демонстрација 1903. године, и после устоличавања краља Петра I и промене режима, заједно са Туцовићем, Лапчевићем, Драговићем и другима, оснива Српску социјал-демократску партију.

Као резервни официр учествује у балканским ратовима 1912-1913. и у I свјетском рату од 1914. године.

После конгреса у Вуковару заједно са Живком Топаловићем и другима оснива Социјалистичку партију Југославије, одвајајући се од комуниста.

1941. као резервни официр бива мобилисан после напада Немачке на Југославију, а по капитулацији, интерниран је у логор у Оснабрику. Због лошег здравља и поодмаклих година пуштен је из логора 1943. године. 1944. године, као представник своје странке учествује у раду Светосавског конгреса у селу Ба.

Као члан Централног отаџбинског комитета бива осуђен од нове власти на казну лишења слободе са принудним радом у трајању од 10 година уз конфискацију целокупне имовине. Бива поново осуђен 1958. године за непријатељску делатност против државе на 8 година робије. Благодарећи великим интервенцијама Социјалистичке интернационале, пуштен је са свима осталима после две године проведене на робији. Умро је и сахрањен у Београду 1969. године.

Александар Аца Павловић аутор је књиге „1914. ЉУДИ И ДОГАЂАЈИ, ИДЕЈЕ И ИДЕАЛИ”.

Књигу су објавиле његове кћери Милица и Лела тек 2002. године. У својој посвети оне кажу: „После многих дугих и тешких година, а увек носећи у себи жаљу да нешто учинимо за нашег оца, ову књигу посвећујемо њему, који је у животу много страдао, али увек остао свој”.

Књига са преко 470 страна је пишчев дневник за 1914. годину у коме је описао људе и догађаје, идеје и идеале своје и својих савременика.

Зашто тај изузетно вредан и интересантан дневник није објављен за време ауторовог живота, може се судити и на основу његове биографије. Наиме, треба имати у виду да Павловићево политичко ангажовање није повлађивало ни једном режиму. Отуда је ова књига могла да буде штампана тек сада.

Из књиге 1914. ЉУДИ И ДОГАЂАЈИ, ИДЕЈЕ И ИДЕАЛИ, подељене на три дела: СРБИЈА И АУСТРО-УГАРСКА, ИЗМЕЂУ ЈАДРА И КОЛУБАРЕ и, трећа, ПОСЛЕ ПОБЕДЕ, одабрали смо само 120. страну.

ГОРЊИ МИЛНОВАЦ 29. НОВЕМБАР 1914.

Већ је неколико дана како киша пљушти и дан и ноћ. Долина Колубаре коју смо оставили и којом сада, у гоњењу за нама, треба да прође непријатељска војска, претворила се у муль и блато. У размештало земљи сва тешка оруђа остају заглављена. Кретање непријатеља је успорено, наступање задржано. Временске прилике и теренске тешкоће - овај наш природни савезник - изгледа да су већ одлучно и на врсме ступиле у дејство и започеле своју офанзиву. У добри час.

На вечери у Официрском дому нашао сам свог драгог капетана који је од јуче овде са другима из Врховне. Користио сам прилику да критикујем ове недоследности. Он ми је, по своме обичају, опширо и са задовољством предавача, објашњавао ситуацију као и потребу и корисност оваквог повлачења. Нисмо примили битку испред Ваљева, на коју смо се спремали, због нагло промењене ситуације на бојишту у корист противника, који је држао да ће одлучном победом завршити свој поход на Србију. Измакла му се и ова прилика вештим нашим маневрисањем: повлачењем наше војске на десну обалу Колубаре под најтежим околностима. Врховна је одлучила да битку реши на положајима испред Г. Милановца с наслоном на Овчарско-кабларску қлисуру. Према томе неће бити повлачења ка Крагујевцу. С овим последњим повлачењем завршено је уопште повлачење целе наше оперативне снаге. Повукли смо се на јаку, добро наслоњену и скраћену линију, која затвара све важне правце, који од Београда, Ваљева и Ужица, воде ка Крагујевцу и даље на југ у срце Србије. Величина овог фронта сада не износи више од 130 километара. Његов део: Варовница - Космај - Сибнички положаји, окренут на север ка Београду, чини десно крило нашег операционог фронта. То је наш северни фронт. Сав остали наш фронт окренут је западу. Центар пак операционог фронта добро је наслоњен на јаке западне огранке Букуље, Венчаца и Рудника, док се његово лево крило ослања на масив Овчар-Каблар и Јелицу.

Као прекор нама неувереним, звучало је његово уверење: да команда наше војске предузима сваку меру промишљено и са мудрошћу која задивљује и са присебношћу оних који тачно знају шта хоће и могу.

„Поручник Аћемовић на дан венчања са Даном Скубиц

Станоје Маринковић, трговац

– Наређено је - завршавао је своје излагање мој драги ќенерал-штабац - утврђивање положаја за најупорнију одбрану. Чекамо моменат...

– Хоћете да кажете, прекидох га нестрпљиво, да ћемо на овој линији сачекати напад и примити главну битку.

– Не, већ да ћемо са ове линије почети офанзиву. Досадашње задржавање на овим и оним положајима имало је за циљ само ломљење непријатеља и успоравање његовог надирања ради добијања што више времена да се боље спремимо и сачекамо подеснији моменат. Сад је крај овој дефанзивној бици. Почиње офанзива...

– Како! Са овим физички измореним и морално клонулим војницима? – оте ми се крик...

• СТАНОЈЕ МАРИНКОВИЋ
(1887-1953)

Станоје Маринковић се родио у Враћевшици, 27. фебруара 1887. године. Његов отац, Павле Маринковић, био је богат човек. Имао је абаџијску радњу и велико имање - плодне њиве поред реке Груже, шљивике и винограде, велики засад јабука; отворио је и прву механичку црепану у суседном селу Љуљацима. Био је дуго година посланик у Народној скупштини Србије и Југославије, а по политичком опредељењу - радикал.

Поглед на Крађорђеву улицу,
десно у углу је породична зграда са
локалима Станоја Маринковића

Станоје је имао два брата - Аксентија и Димитрија. Димитрије је изучио пољопривредну школу, а Аксентије, резервни капетан прве класе, храбар и омиљен међу војницима, гине приликом пробоја Солунског фронта.

Станоја отац шаље у Горњи Милановац, да код свог пријатеља, тада чувеног трговца Петра Милановића, изучи трговачке вештине. Ту он шегртује, постаје калфа и, на крају, трговачки помоћник.

Војни кадар служи у Ђуприји, у коњици, од 1907. до 1910. године, као телефониста. Враћа се потом у Милановац и, уз очеву помоћ, отвара самосталну трговачку радњу.

Тек што је почeo да развија посао, долази година 1912. а са њом балкански ратови. Након завршетка балканских ратова, враћа се у Милановац, где затиче своју радњу опустошену. Прикупља снагу и нешто капитала, па изнова почиње са послом.

Али, нема среће. Избија светски рат. Мобилизација. Још једном ставља кључ у браву од радње и јавља се, по ратном распореду, у Дринску дивизију.

Најбоље године своје младости провео је, заправо, у униформи под оружјем; од 1907. до 1918. године, са кратким прекидима, као везиста, коњаник и ратник.

Деса и Станоје Маринковић,
угледни трговац и председник општине
Горњи Милановац.
У срећном браку добили су ћерку Драгану
и сина Миодрага Баћка Маринковића

ВЕРНИ ЖДРАЛИН ЉУДСКОГ СРЦА

У коњици се обрео зато што је био из имућније породице. Млада држава није имала средстава да сваком војнику-коњанику обезбеди коња; тако су у коњицу регрутовани добростојећи, домаћински синови, који су били дужни да коње чувају и негују код својих кућа, а на позив отаџбине да се са њима јаве у јединици.

Тако је Станоје Маринковић одабрао коња Ждralина и повео га са собом. Питома нарав ове животиње учинила је да га Станоје заволи и привикне се на њега као на ратног друга и саборца. Чувао је Ждralin Станоја а Станоје Ждralina, хранио га и неговао, колико се то могло у сировостима ратним и недаћама сваке врсте. Осећали су, заједно, тугу људске несреће, али и радост победе. Прешли су Албанију, били на Крфу, у Солуну, на Қајмакчалану.

Ждralin је Станоја хитрим ногама на сигурним својим леђима често из битака износио. Приликом пробоја Солунског фронта - живот му спасао. А овај, кад ни за себе није имао хране, Ждralinу је набављао по шаку зоби. Понекад, кроз Албанију, и то следовање су делили.

Кроз сирову зиму и беспућа албанска прошли су пешице, један поред другог, јер у тешким приликама и великим напорима - коњ се не јаше. По ранама и мукама он је човеку тада једнак, па једнак треба да им је и ход и исто трпљење. Некад више издржи један, а некад други, у зависности од мука и рана.

Станоје и Ждralin у многе градове су ушли као победници и ослободиоци, окићени цвећем. Заједно су се вратили из рата и дошли у Горњи Милановац. И док је Ждralin, почашћен пуном зобницом, весело рзао, Станоје Маринковић је са неверицом гледао згариште своје радње, коју су Аустријанци, приликом повлачења, запалили. Згаришта су остала за њим, туђа, згариште гледа своје, пред собом. И свако од њих је било нестварно, пепео бившег, тек минулог, времена. А у пепелу се не види више ништа што је било, ни ватра чак, која је прожирала ~~ништо~~ је могла, а напослетку и себе саму.

Али, будући да је рат завршен - живот тече даље. Станоје, са своја два побратима, такође трговца, Новаком Михајловићем и Драгољубом Тадићем, у ортаклуку отвара радњу. Посао им одлично напредује па, поред бакалнице, отварају још две радње - текстилну и гвожђарску.

А Ждralin?

У великом дворишту, иза једне од радњи, Солунац Станоје подиже за свог верног прatioца малу коњушницу.

Ждralин није никада ништа теглио. Добро храњен, тимарен и негован, редовно је извођен у шетњу.

Скончao је 1925. године природном смрћу. Његова коњушница, међутим, остала је нетакнута у дворишту, иза дућана, све до 15. октобра 1941. године; тада је нестала у пламену немачке казнене експедиције, као и цео Милановац. Изгореле су тада и многе радње и куће, па и Станојева.

Између два рата, Станоја су, као Солунца и виђеног пословног човека, бирали за председника општине Горњи Милановац.

Он и Коста Шарчевић, шумар, отац чувеног и омиљеног милиановачког професора гимназије Љубе Шарчевића „Шарца”, учинили су много да се подигне познати „парк на брду”, у помен и част имена блажено-почившег краља Александра Карађорђевића Првог, ослободиоца.

Умро је 1953. године, са бедном пензијом.

Албанска споменица и остала ратна одликовања остала су негде на згаришту куће. Није успео да их остави потомству.

УДРУЖЕЊЕ РУДНИЧАНА У БЕОГРАДУ

Почетком априла 1934. године у Београду је на свечан начин основано Удружење Рудничана у Београду. На скупу је истакнуто да је основни задатак удружења што чвршћа веза са родним крајем и помоћ у његовом привредном и културном развоју.

Према извештајима београдских листова ретко се тако искрено и са толико љубави говорило о свом родном крају као на овом састанку Рудничана код „Славије”.

После више топлих говора изабрана је управа удружења, у коју су из Милановца изабрани: Драгиша Васић, адвокат и књижевник, Љубиша Трифуновић, адвокат и народни посланик, Ђурђе Маринковић, судија, Јован Коштуница, судија, Момчило Настасијевић, књижевник, Милош Царевић, адвокат, Милицав Ђировић, сарадник и трговац, и Миле Борисављевић, инжењер.

Том приликом под слоганом МИЛАНОВЧАНИ НА ОКУПУ, усвојен је један веома интересантан апел. Ево краја тог апела:

„Рудничани - Милановчани, окупимо се заједно да заједнички и несебично радимо за наш Милановац и цео крај, за нас саме, а остали, ако сте нам пријатељи, помозите искрено и онако како вам неће бити од штете, иначе, иш, туђи!”

Љубиша Трифуновић,
адвокат и народни посланик

Ђурђе Маринковић,
судија окружног суда у Београду

Рајко Обреновић, гвожђар

Милисав Ђировић, сарадник и трговац

Исте јесени, почетком децембра, одржана је прва редовна скупштина Удружења Рудничана у Београду. За председника Удружења изабран је Божидар Терзић, армијски генерал, а у надзорни одбор за председника је изабран Срећко Тешић, председник Главне контроле Краљевине Југославије.

СПИСАК ПРОДАВНИЦА И ДРУГИХ ОБЈЕКАТА ПРЕ ПАЉЕЊА ГРАДА

Улица краља Александра,

Десна страна: књижарска радња Божа Ђорђевића, трговачка радња Димитрија Обреновића и Гавра Симовића, гвожђарска радња Данила Обреновића и Војислава Антонијевића, трговачка радња Раденка Петровића Дрека, угоститељска радња „Таково” Боже Новаковића, трговачка радња Радојице Милојевића, трговачка радња Јеле Радишић, трговачка радња Аце Дамљановића, угоститељска радња „Рудник” Петра Вучићевића Плиске, кројачка радња Мила Андрејевића, угоститељска радња „Гружја” Милутина Маринковића, пекара Добривоја Вучићевића, бојацијска радња Светислава Лукића, грнчарска радња Аца Манојловића, стовариште грађе Милоја Радошевића, трговачка радња Ђорђа Ђоковића, пинтерска радња Чеда Петровића, кројачка радња Јоца Стефановића, пекара Рада Тешића Першке, угоститељска радња „Код Светолика” Светолика Џоде Милинковића, трговачка радња Неше Нешовића, пекара Тихомира Цветковића, трговачка радња Николе Николића, угоститељска радња „Код Хајдука” Илије Ђуровића Хајдука, војни магацин угоститељска радња „Код последњег марјаша” Добросава Николића Коца, столарска радња Велисава Димитријевића.

Лева страна: хотел „Национал” Свете Петровића, пекарска радња Милована Басарића, лимарска радња Рада Петровића Џевара, трговачка радња Драгише Богосављевића, сарадничка радња Милисава Ђировића, берберска радња Влада Лучића Пица, месарска радња Сретена Џаревића, пиљарска радња Живорада Драгићевића, обућарска радња Миливоја Дамњановића, абаџијска радња Радомира Јовановића-Трепчанца, механичарско-браварска радња Влада Ђурића, фотографска радња Димитрија Коцића, трговачка радња Чеда Ивановића, лимарска радња Радисава Николића, воскарско-лицидерска радња Милана Бојовића, абаџијска радња Тихомира Милановића, абаџијска радња

Драгутина Лазовића, опанчарска радња Веља Петковића, абаџијска радња Чеда Крсмановића, угоститељска радња „Србија” Драгог Степановића, пекарска радња Милорада Радовановића, угоститељска радња „Две врбе” Љубисава Јовичића, начелство среза таковског, угоститељска радња „Мајдан” Бранка Вукашиновића Добошара, магаза М. Мајданца, грнчарска радња Јосифа Јеремића, бојачијска радња Милана Лукића, угоститељска радња „Опленец” Драга Сретеновића, бојачијска радња Светислава Лукића, поткивачка радња Мила Тројанчевића, војна касарна 72. пука Б.Ј.В, срески расадник.

Карађорђева улица

Лева страна: штедионица, апотека Светолика Белића, трговачка радња Илије Станића, трговачка радња Младена Милановића и Буда Димитријевића, трговачка радња Остоје и Лака Зарића, лимарска радња Властимира Сретеновића, опанчарска радња Добривоја Урошевића, хотел „Европа” Милијана Гачановића, гвожђарска радња Рајка Обреновића, трговачка радња Милете Ковачевића, угоститељска радња „Пролеће” Чеда Калојевића-Колируше, угоститељска радња „Ђуровић” Милана Ђуровића, опанчарска радња Аца Ђорђевића, трговачка радња Илије Маринковића и Драгише Илића, угоститељска радња „Код Рапа” Радомира Савковића-Рапа, трговачка радња Павла Савковића, књижара и штампарија Перешић Минића, столарска радња Јездимира Јеремића, ћачки интернат, трговачка радња и магаза Милутина Савковића, трговачка радња Милинка Тодовића, пекарска радња Рада Пантовића.

Младен Милановић, трговац текстилом у Карађорђевој улици, са породицом

Поглед на Улицу краља Александра I у којој је било највише трговачких и занатских радњи

Водоторањ на железничкој станици

Десна страна: берберница Милосава Вучетића Мачка, абаџијска радња Стевана Зарића, продавница машина „Сингер” Драга Рајичића, пекара Вучићевић Миломира, угоститељска радња „Златибор” Драгомира Танасковића, трговачка радња Станоја Маринковића, лекарска ординација Радисава Катанића, пекара Вучка Марковића.

Улица Милоша Великог

Десна страна: магацин за откуп пољопривредних производа Војимира Тешића, магацин за откуп пољопривредних производа Ивана Брковића, бојацијска радња Миленка и Будимира Јевтовића.

Лева страна: магаза за сточну храну Борисава Мандића, сточна вага, Државна реална гимназија.

Улица Синђелићева

Десна страна: радионица за израду ратлука Драгог Пантелића Дрпе, ледара Мића Нешковића.

Улица Курсулина

Лева страна: штаб 72. пука Б.Ј.В., женска радничка школа.

Улица Љубићка

Лева страна: трговачка радња Добриваја Трифуновића, абаџијска радња Драгомира Ковачевића-Цига, трговачка радња Светозара Илића, опанчарска радња Tome Петровића, месарска радња Tome Петровића, народна кухиња Светолика Савића-Буда, опанчарска радња Сретеновића и Симоновића, књижара Светолика Петровића Крнтијаша, гвожђарска радња Митра Адамовића, обућарска радња Уроша Ивановића, пекарска радња Јована Радишића, угоститељска радња „9 Југовића” Милована Тешића, кројачка радња Ратомира Топаловића Раца, народна кујна Риста Радишића, опанчарска радња Богољуба Младеновића-Шицка, трговачка радња Милутина Глибића, шлосерска радња Бошка Ђурића, угоститељска радња „Мали Шангај” Добриваја Никића-Доча, магаза за откуп пољопривредних производа Милана Коњушанина, фабрика бомбоне и ратлука „Шумадија” Илије Чаировића и Мика Мајданца, угоститељска радња „Морава” Милорада Бакића, угоститељска радња „Манџурија” Драга Манџурца, Среска болница.

Десна страна: књижара Бранислава Баракића, трговачка радња Рајка Чаировића, сарака радња Момчила Јоковића, трговачка радња Ђура Недељквића, берберска радња Станимира Лучића, угоститељска радња „Слога” Драгутина Станојчића, трговачка радња Танасија Михковића, трговачко-бојацијска радња Миленка Јевтовића, обућарска

радња Драгомира Жуњића, кројачка радња Радомира Мишовића, машин-брavarска радња Драгутина Тешића, угоститељска радња „Три круне“ Борисава Крсмановића, угоститељска радња „Балкан“ Персе Новаковић, пекарска радња Драгише Петковића, трговачка радња Веља Марјановића, пекара Веља Ивановића, угоститељска радња „Јасеница“ Зарије Маринковића, поткивачка радња Митка Стругаревића Мечке, поткивачка радња Раденка Симоновића, машин-брavarска радња Бранка Кнежевића, ковачка радња Драгише Топаловића, поткивачка радња Веља Лазића Чурила, казањијска радња Рада Стаменковића, угоститељска радња „Код Брезанца“.

Кнез Михаилов трг

Источна страна: трговачка радња Радисава Петковића и Стојана Солуjiћа, стовариште Илије Чаировића, месарска радња Драга Јовановића Толовца, берберска радња Гојка Стековића, продавница сточне хране Мила Мајданца, хотел „Српски краљ“ Мијалка Ђунисијевића, угоститељска радња „Касина“ Мирка Стјепановића Гоља, продавница обуће „Бата“, трговачка радња Илије Радишића, угоститељска радња „Занатлијска касина“ Јаћима Николића, апотека Драгољуба

Млади трговци текстилном робом
Младен Милановић и Илија Радишић

Радња Василија Васиљевића, трговца и откупљивача пољопривредних производа

Породична зграда Војимира Тешића,
угледног трговца извозника,
саграђена непосредно пред II светски рат

Група радника са пословођом после
завршетка градње породичне зграде
Војимира Тешића

Скубице, Рудничка банка, продавница дневног листа „Политика”, црква Свете Тројице.

Западна страна: зграда среског суда, дом Занатског фонда, киоск Младена Милановића.

Улица Таковска

Десна страна: трафика Јелке Пантелић, месарска радња Адама Видића, трговачка радња Добриља Татовића, штрикерска радња Јелке Адамовић, угоститељска радња „Русија” Андра Прекића, зграда Општине Горњи Милановац, точионица пића Богољуба и Милована Марића, лекарска ординација др Душана Стефановића, столарска радионица Мирка Жвегеља и др.

Лева страна: трговачка радња Радојиће Илића, угоститељска радња „Сувобор” Веља Терзића, фабрика бомбона и ратлук „Рудник” Илије Маринковића и Драгише Илића.

Улица генерала Терзића

Десна страна: сарадња радња Рајка Радишића, трговачка радња Жика Дамњановић-Цврла, Таковска банка, обућарска радња Драгољуба Албано, бурегџијска радња Радојиће Лазовића Коха, посластичарница Драгог Пантелића Дрпе, угоститељска радња Сима Бајића, пекарска радња Благоја Миловановића, угоститељска радња „Башта” Ивана Јовичића, пекара Стане Радовановић, пошта.

Лева страна: угоститељска радња „Ослобођење” Воја Павловића, магаза Воја Стризовића, железничка станица, железничка ресторација, железнички магацин.

Улица Војводе Мишића

Лева страна: Парохијски дом, зубарска ординација Чеда Михаиловића, брусничка основна школа, подрум вина и ракије Милована Марића.

Улица Рајићева

Лева страна: фотографска радња Добринке Ђорђевић, машин-брavarска радња Јовиће Филиповића.

Десна страна: магацин за откуп пољопривредних производа и печење ракије Василија Васиљевића-Кајмакчара, сиротињски дом.

Улица Генерала Милића

Десна страна: Основна школа „Краљ Александар I”, угоститељска радња „Код Лафа” Радомира Глишовића-Лафа, подрум вина и ракије Драга Савића.

Лева страна: магацин Драгомира Јовановића Толовца.

Улица Ломина

Десна страна: столарска радња Љубинка Вукашиновића Прца.

Лева страна: содара Драгомира Караулића.

РЕКАПИТУЛАЦИЈА

Продавнице и радње: трговачке радње 34, угоститељске радње 33, народне кухиње 2, абацијске радње 6, гвожђарске радње 3, месарске радње 4, опанчарске радње 6, обуђарске радње 4, столарске радње 4, сараке радње 3, машин-браварске 4, воскарско-лицидерске 1, поткивачке радње 4, грнчарске радње 2, пильарске радње 1, пинторске радње 1, лимарске радње 3, кројачке радње 4, шлосерске радње 1, ковачке радње 1, берберске радње 4, казанџијске радње 1, бојацијске радње 5, пекаре 13, апотеке 2, књижаре 4, магазе, магацини и стоваришта 9, штампарије 1, хотели 3, подруми вина и ракије 3, фабрике бомбона и ратлука 2, радионице бомбона и ратлука 1, содаре 1, ледаре 1, продавнице штампе 1, трафике 1, киосци 1, штрикерске радње 1, бурекџијске радње 1, посластичарнице 1, фотографске радње 2. Свега 179.

Установе и други објекти: војни објекти 3, интернати за ђаке 1, гимназија 1, основне школе 2, сиротињски дом 1, среско начелство 1, срески суд 1, расадник 1, црква 1, парохијски дом 1, женска стручна школа 1, болница 1, пијачна вага 1, банке 2, зграда општине 1, штедионица 1, лекарске ординације 2, зубарске ординације 1, пошта 1, железничка станица 1, занатски дом 1. Свега 26.

Зграда окружног начелства и општине (десно)

У пожару града изгорело је 273 породичне стамбене зграде. Такође су изгорели и јавни објекти: срески суд, среско начелство, општинска зграда, зграда гимназије и основних школа. Нису запаљене зграде болнице и жељезничке станице, али су оштећене бомбардовањем, нарочито лево крило болнице и црква.

СПАЉЕНИ ГРАД

Горњи Милановац је спаљен и бомбардован 15. октобра 1941. године. Око 90% свих зграда је уништено. Затим је дошла зима...

Тек по ослобођењу 1944, боље рећи 1945. године, почела је обнова града. Милановац је био један од ретких градова Србије који су доживели оваква разарања.

Трагедија Горњег Милановца огледала се не само у броју изгинулих људи и уништеној имовини. Јер, док су се други градови после рата бавили подизањем нових фабрика, модерних стамбених насеља, масовним запошљавањем грађана итд., Милановац је изгубио десет и више година у чишћењу рушевина, обнови и подизању најскромнијих стамбених и комуналних објеката, школа и сл. Најлепши и најгушћи стари део града био је толико порушен да се није могао обновити, па је кварт претворен у парк. Многе од обновљених старих зграда такође су касније порушене због неквалитетне градње. Отуда је у овој књизи највише фотографија делова улица и зграда којих више нема.

Објављујемо само неке од фотографија које сведоче о стравичном изгледу града 1941. године после паљења и бомбардовања.

Град у пламени 15. октобра 1941. године

ПАЉЕЊЕ МИЛНОВЦА

Откако постоји Милановац до данас није га црња и гора судбина снашла него тога кобног 15. октобра 1941. године. Нико се није надао ни слутио да таква трагедије у једном дану може да се деси. Окупација је почела још у априлу исте године, али ово што се Милановцу десило поменутог дана превазилази сваку помисао да тако нешто може да задеси једно мало место, једну варошицу у срцу Шумадије. Милановац је преживео и окупацију аустроугарске војске, доживео свакојака понижења, стрељања, глад, али овакву сирову судбину за коју је сазнао свет, неће, надамо се, више никада доживети.

Тога јутра, тога фаталног 15. октобра, један део Принц Еугенове дивизије, познат као казнена експедиција, је из правца Крагујевца дошао у наш град. Немци су били разјарени, страшни под оним зеленим шлемовима, наоружани до зуба, уз пратњу тенкова и камиона. На самом улазу у град искачу из камиона, развијају се у стрелце, са обе стране улице, почињу проваљивање у куће узвикујући нама неразумљива речи. Први димови из већ попаљених кућа се дижу у небо, а пламен својим велиkim језицима пали куће, шупе, штале, салаше са кукурузом, торове са овцама. Више група камионима долазе до цркве, ту искачу из њих и, док си ударио дланом о длан, њих је било у свакој улици. Лупају чизмама у капије које су закључане, проваљују у дворишта, разбијају кућна врата, бацају запаљене плочице које врло брзо све просторије претварају у пла-мен. Пламен се види до Такова, а дим се дигао у небеса. Људи, жене, деца, све живо је унезверено. Нико не зна зашто то и крошто. Пронела се вест да то чине што је један немачки војник јуче убијен, а наредба је гласила „за једног убијеног Немца, сто Срба и спаљивање града”. Нико није веровао у овако гнусну објаву. Они мало удаљенији од центра брзо се сналазе: избацују ствари, постельину, јастуке, ћебад у оближње стрњаке и боцом и копривом зарасле делове града. Метеж и очај народа је на врхунцу.

Неке одводе у цркву, у порту и ту их чувају као таоце. Деца и жене на ивици нервног слома, а људи, још при чистој свести, и даље износе ствари из кућа да би ноћас, кад алауџа протутњи, имали где да заноће и чиме да се покрију.

Једна стара жена положила свога мужа на астал, а изнад главе му упалила свећу те он изиграва мртвача - и тако му спасава живот.

У циганмали поставили даску са написом: Тифус - те непријатељ у њу не смеде да крохи. Тако Цигани преживеше овај црни дан.

Спаљена књижара и породични дом
Перише Минића, власника штампарије
„Будућност“

Спаљени дом Ђурђа Маринковића, судије, Таковска улица

Поглед на спаљени хотел „Национал”, лево је кафана „Русија”

Остаци кафане „Мали Шангј”, Љубићка улица

Типичан сведок спаљеног дома

Попаљене зграде на периферији града испред којих се види група немачких војника

Изглед вароши на месец дана после паљења,
Рађићева улица

Спаљене трговачке радње и кафане на источном делу
Кнез Михаиловог трга

Јужни део Кнез Михајловог трга после паљења

Једна од најстаријих зграда у пламену

Изгореше дивни коњи мilanовачких имућнијих грађана у шталама везаним за јасле, изгореше краве са теладима јер није имао ко да их одвеже и пусти. Голубови и гугутке заплашени пламеном и димом одлетеши далеко. Многи људи спасавајући главу побегоше у околна села: Брусницу, Луњевицу, Клатичево...

Пламен све већи ивиши, дим све гушћи спустио се до земље па личи на густу јесењу маглу.

Топ из тенка испали гранату у црквени сат. То је за паликуће био знак да се сви врате у своје камионе и оду тамо одакле су дошли. Таоци из цркве су утерани у камионе и одвезени у Крагујевац где су после са Крагујевчанима стрељани.

Вече се полако спушта, пламенови јењавају, а дим се и даље диже, ојаћен и заплашен народ враћа се из Бруснице, Луњевице, Клатичева. Милановац је сада велико невиђено згариште у коме скоро нема где да се преноћи. Суд, гимназија, основне школе, општина, интернат, све је то већ у пепелу. Сва надлештва и приватне куће више не остоје. Све личи на спаљени Рим у време Нерона.

На улицама нема живе душе. Њима само пси откинутих ланаца којима су били везани лутају тражећи угинуле мрцине не би ли некако дошли до хране.

Јесења киша полако почиње да ромиња, али је и за њу већ касно.

Спаљена радња Радована Јовановића Трепчанца на углу улица Рађићеве и краља Александра. Иза ње је спаљена радња Влада Ђурића, бравара

Храм Св Тројице у центру града срушен бомбама

Спаљена зграда Окружног начелства и суда

Спаљена и бомбардована зграда Гимназије

Спаљена и бомбардована зграда Основне школе

На згаришту своје књижаре - Светолик Петровић Кртијаш

Поглед на спаљену школу „Краљ Александар I”

Прва зима после пожарине града. Лева страна улице војводе Мишића: парохијски дом, кућа Драгољуба Скубице, апотекара, абаџије Стевана Зарића, зубара чеде Стефановића, трговца Танасија Милановића и зграда старе брусничке школе

Поглед на спаљени део Љубићке улице, лева страна:
радње трговца Светозара Илића, касапина Tome Петровића,
Свете Савића, књижара Светолика Петровића,
гвожђара Митра Адамовића, пекара Јована Радишића, кафеџије
Милована Тешића, трговца Милутина Глибића и других

Рушевине кафана „Мајдан”, у Улици Краља Александра I,
власништво Бранка Вукашиновића Добошара

Лева страна ломине улице: кућа Јеле Радишић, зграде среског
начелства и доле на углу дом Тиће Константиновића

Поглед из Хајдук Вељкове улице. Напред је зграда Окружног
начелства а десно зграда Општине

Породична кућа Ивана Брковића, познатог трговца и
извозника, у Синђелићевој улици, после пљевине

Добошар Петар Даниловић Оцовац, наместо стрељаног
Душана Јоксића Жућа, чита наређење немачких власти после
паљења града. Изгорели добош заменила је гарава канта.
У позадини су спаљене зграде десне стране Љубићке улице

Бомбардовање касарне октобра 1941. године

Немачка „штука“ над градом приликом бомбардовања
октобра 1941. године

Спаљени дом Раденка Петровића Дрека. Курсулина улица.
У позадини се диже дим експлодиране бомбе
октобра 1941. године

Остаци трговачких радњи Добривоја Трифуновића,
Светозара Илића, Томе Петровића и других.
На овом месту је изграђен хотел „Шумадија“

Спаљен парохијски дом

Хајдук Вељкова улица после палења и бомбардовања.
Лево је зграда Боже Ђорђевића, књижара, а десно
Синише Новаковића, учитеља

Центар града. Трговачка радња Радисава Петковића и
Стојана Солујића

Спаљени дом и радња Павла Савковића, Карађорђева улица

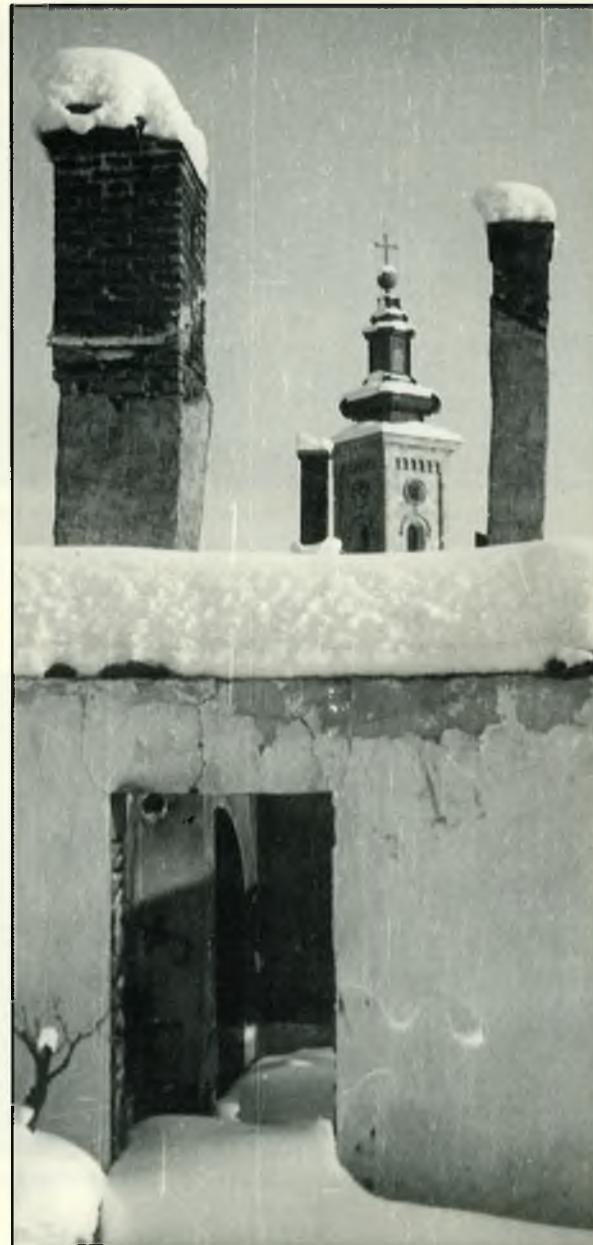
Раскрнича улица Рађићеве и Краља Александра I

Рушевине кафана „Европа”, Карађорђева улица

Спаљена зграда ћачког интерната, Карађорђева улица

Прва зима спаљеног града.
Остаци кафана „Русија”

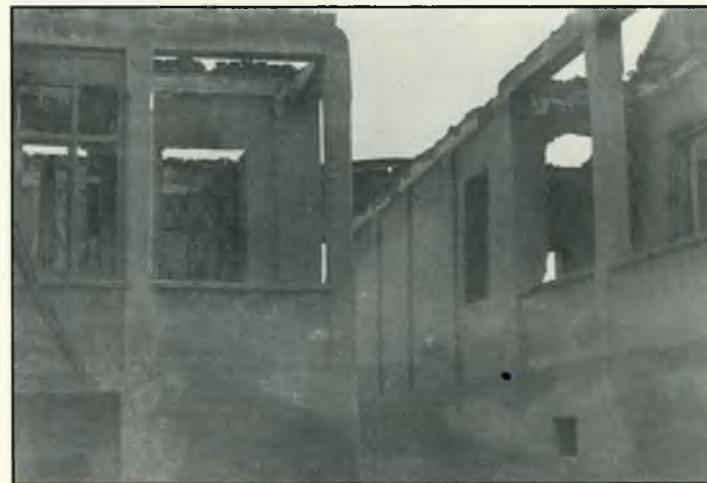
Породична зграда и трговина "Станоја Маринковића,
Карађорђева улица

Зграда Фонда занатског друштва

Породичне зграде Перише Минића и Илије Маринковића.
Карађорђева улица

Детаљ запаљених зграда Илије Маринковића, трговца у
Карађорђевој улици

Породични дом Драгољуба Тадића, трговца,
Улица краља Александра I

Магацин Војимира Тешића после бомбардовања, угао улица
Милоша Великог и Генерала Милића

Једна од градских чесама (испред црквеног храма). Воду захвата
Мирољуб Новаковић Бата

Једно од многих породичних гнезда после пљења града

На месту спаљеног хотела „Национал”, данас је зграда
Скупштине општине

Дом књижевника Драгише Васића

Поглед на спаљени центар града и планину Вујан

Улица војводе Мишића (десна страна), данас градски парк

Спаљене радње Радојице Милојевића и Јеле Радишић у
Улици краља Александра I

Зграда Српског начелства на углу улица
краља Александра и Ломине

Рушевине на Тргу кнеза Михаила од хотела „Национал“ до
зграде старе општине

Учитељица Милица Јаковљевић (у црнини) са својим ученицима
у спаљеном граду

Фотографска радња Димитрија Коцића у
Улици краља Александра

Поглед на спаљену Улицу краља Александра

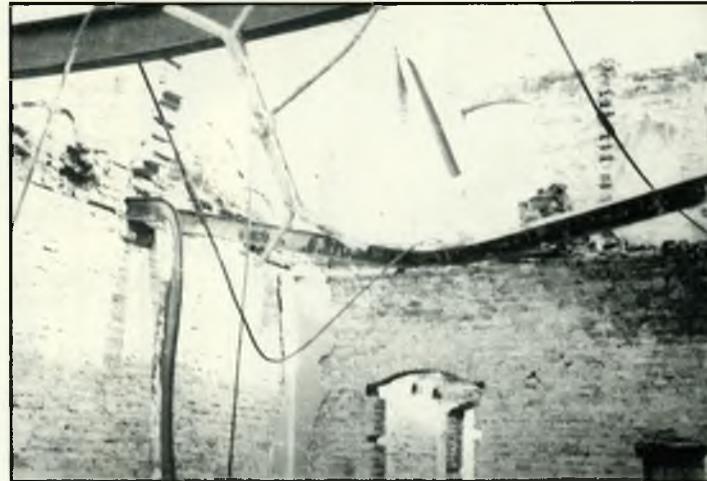
Електричар Божо Мариновић са својим
помоћником на отклањању последица у
спаљеном граду

Коме да се уручи приспела пошта? Радња је
спаљена. Власник није жив. Пита се поштар
Драган Богојевић Цидан

Остаци спаљене радње Драгољуба Тадића

Детаљ спаљене спратне зграде

Део спаљених зграда у Рудничкој улици

Поглед на део спаљеног града са брда

После спаљивања града

Згариште бомбардоване основне школе

Поглед на део града са брда (старо фудбалско игралиште)

ПОДАЦИ О ПОПАЉЕНИМ ЗГРАДАМА И ЊИХОВИМ ВЛАСНИЦИМА

У пожару града, који се дододио 15. октобра 1941. године немачки окупатор попалио је или пак бомбардовао више од 270 стамбених зграда и јавних објеката. Захваљујући тачној евиденцији пок. Милана Мађића, општинског службеника, у ситуацији смо да објавимо тачан списак и то по улицама.

У Улици краља Александра I запаљене су 72 зграде и то: Максима Сретеновића 3, Новака Михаиловића 2, Влада Ђурића 2, Младена Чивовића 4, Драгише Васића 2, Васа Стикића 2, Милана Бојовића 2, Илије Милановића 1, Чеда Крсмановића 1, Љуба Милићевића 2, зграде спрског начелства 2, Сретена Сретеновића 2, Филипа Филиповића 3, Драгољуба Тадића 2, Михаила Мајданца 2, Михаила Бекића 2, Божа Ђорђевића 1, Марка Димитријевића 1, зграда Рудничке банке 1, Радојиће Милојевића 2, Светислава Матића 1, Аца Дамљановића 1, Љубинка Вукашиновића 1, Добриваја Радивојевића 3, Христине Милојковић 1, С. Маринковића 2, Радојиће Лазовића 1, Чеда Ивановића 1, Рад. Миличића 2, Михаила Тешића 1, Милоја Радошевића 1, Чеда Петровића 2, Витомира Цветковића 1, Тихомира Цветковића 1, Ђорђа Ђоловића 1, Свет. Милинковића 2, Неша Нешовића 2, Лепе Обреновић 1, Стев. Видојевића 2, Илије Ђуровића 1, Мише Лазића 1, Косте Шарчевића 1, Мила Тројанчевића 1, Мил. Јовановића 1, Рад. Луковића 1.

У Улици Рајићевој запаљено је 18 зграда и то: Срета Сретеновића 2, Момчила Јоковића 1, Војина Богосављевића 1, Бив. Васића 1, Василија Васиљевића 2, Мил. Илића 3, Радована Јовановића 2, Милоја Крстовића 2, Инг. Ђорђевића 1, Петра Љубичића 2 и Јовице Филиповића 1.

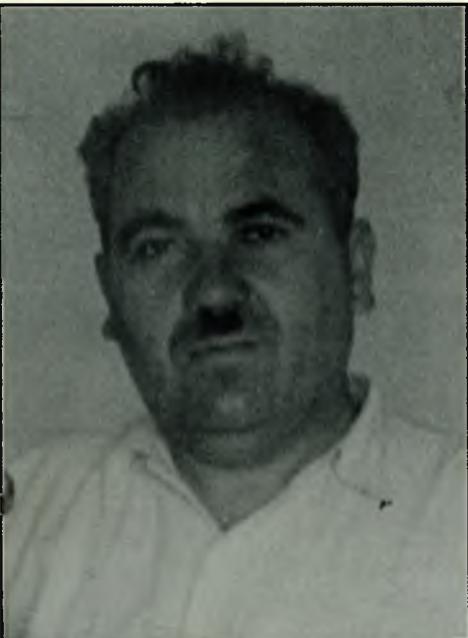
У Улици војводе Синђелића запаљено је 38 зграда и то: Зграде Петра и Танасија Милановића 5, Милутина Пауновића 2, Добриваја Трифуновића 1, Танасија Мишковића 2, Драгише Богосављевића 1, Ивана Брковића 4, Воја Богосављевића 2, Љубице Мандић 2, Света Јовановића 2, Марка Јанковића 2, Михаила Филиповића 1, Миливоја Топаловића 2, Драгослава Ерића 1, Милисава Антонијевића 1, Јована Антонијевића 2, Нате Васић 1, Љубише Николића 1, Маса Зарића 1, Драгутина Пантелића 2, Стан. и Крен 1, и Драгана Богојевића 2.

У Улици Милоша Великог запаљено је 7 кућа и то: Ивана Брковића 2, Војимира Тешића 2, зграда Гимназије 1 и Драгише Топаловића 2.

У Улици војводе Мишића запаљено је 14 зграда и то: Стамбена и пословна зграда цркве 1, Драгољуба Скубиће 2, Тихомира Милановића 1,

Бомбардовањем је уништен и кров цркве
Св. Тројице

Абација Драгутин Лазовић, звани доктор

Стевана Зарића 1, Јеле Тодорчић 2, Петра Милановића 3, Брусничка основна школа 1, Божа Николића 1, Алек. Михаиловића 1 и Свет. Савића 1.

У Улици Бирчаниновој запаљене су три зграде и то: Ружице Ковачевић 2 и Сртена Ђорђевића 1.

У Ломиној улици запаљено је такође три зграде и то: Вој. Петровића 1, Драгослава Андрића 1 и Коце Савић 1.

У Улици чесменској запаљене су 2 зграде и то: Ур. Савићевића 1 и Драг. Поповића 1.

У Таковској улици запаљено је 22 стамбене зграде и то: Добриваја Татовића 1, Љуб. Ђуровића 1, Олге Ђурић 1, Андра Прекића 2, Милована Марића 1, Митра Адамовића 2, Љубомира Ђуровића 1, Јова Поповића 2, Милентија Банковића 2, Милана Даниловића 1, Милића Илића 1, Радише Радојковића 1, Родољуба Петковића 1, Мил. Андрића 3, Жив. Шћеповића 2.

У Хајдук Вељковој запаљена је 21 зграда и то: зграда општине Горњи Милановац 2, Лазара Сретеновића 2, Радомира Мишовића 1, Синише Новаковића 1, Милојка Лазића 2, Нестора Бојовића 1, Младена Чивовића 1, Драгољуба Албано 2, Здравка Џаревића 2, Борка Стојановића 1, Рајка Јанковића 1 и Јела Радићић 2.

Поглед на спаљене зграде на почетку
Таковске улице

У Улици Тихомира Матијевића (Поштанска улица) запаљено је 6 зграда и то: Ивана Јовичића 1, Сестре Луњевице 2, Драг. Јовановића 2, и зграда грађанске основне школе 1.

У Улици Љубићкој запаљено је 29 зграда и то: Добриваја Трифуновића 1, Светозара Илића 1, Драгослава Мајданца 2, Митра Адамовића 1, Милована Тешине 2, Чеда Стојкановића 1, Милутина Глибића 2, Чайровића и Мајданца 2, Лазара Сретеновића 2, Миј. Васића 1, Момчила Јоковића 1, Радојице Топаловића 1, Живојина Топаловића 1, Н. Н. опанчара 1, Борисава Крсмановића 1, Новака Петровића 2, Петра Љутића 3, Милана Кнежевића 1, и Зарије Маринковића 1.

На кнез Михаиловом тргу запаљено је 17 зграда и то: зграда Среског суда 1, Драгољуба Скубице 1, Јаћима Николића 2, Сртена Николића 1, Петра Милановића 2, Илије Михаиловић 2, Драг. Јовановића 1, Чайровића и Солујића 2, Илије Маринковића 2, Танасија Мишковића 1, Милуна Дамљановића 1 и Павла Петровића 1.

У Карађорђевој улици запаљено је 16 зграда и то: бивше Сртенојића 3, Михаила Нешковића 2, Занатски дом 1, Станоја Маринковића 1, Ђурђа Ђуровића 1, Павла Савковића 1, Перише Минића 1, Ђачки интернат 1, Мика Нешковића 2, Михаила Обреновића 1 и Сима Мајданца 1,

У Улици Драгана Јевтића запаљено је 4 зграде и то: Раје Трифуновића 1, Петра Јеремића 1, Василија Ракићевића 3 и Павла Петковића 1.

Спаљена кућа Митре и Марка Јанковића
у Синђелићевој улици

Породична кућа оца и сина Танасија и
Петра Милановића

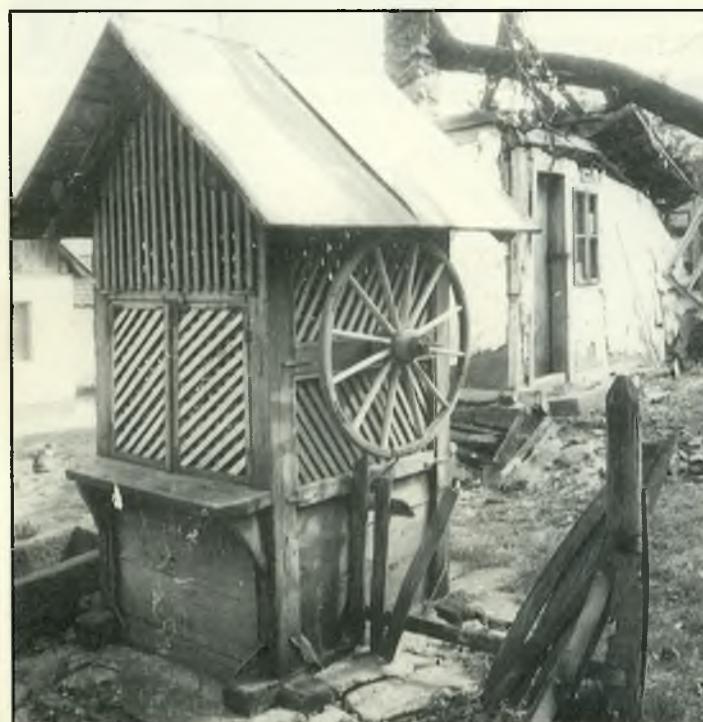

Једна од кућа старог Милановца

Породична кућа Персе и Петра Нешковића, Рајићева улица

СТАРЕ КУЋЕ ИЗБЕГЛЕ ПАЉЕВИНИ

Стари бунар одолева времену - у дворишту Веља Марјановића

Једина „преживела“ кафана старог Милановца,
власништво бившег угоститеља Драга Сретеновића

СТРЕЉАНИ МИЛАНОВЧАНИ У КРАГУЈЕВЦУ ОКТОБРА 1941. ГОДИНЕ

Приликом спаљивања Горњег Милановца 15. октобра 1941. године немачки фашисти су похапсили велики број грађана, издвојили су мушкарце и камионима их превезли у Крагујевац где су их стрељали са Крагујевчанима.

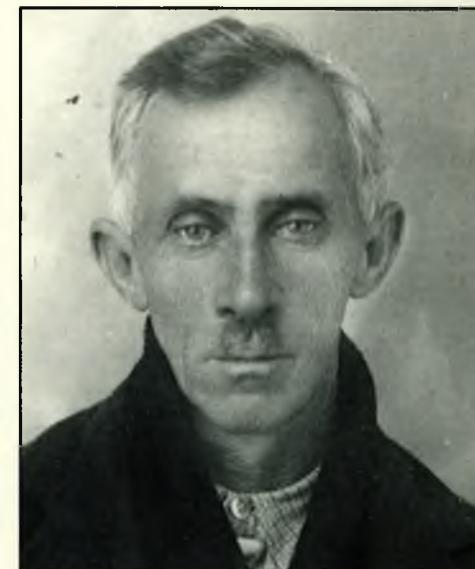
Следи списак стрељаних Милановчана.

Радојко Илић	Милоје Крстовић
Др Радисав Катанић	Жарко Поповић
Сретимир Стефановић „Шебек“	Боривоје Симоновић
Владимир Јевремовић	Марко Јанковић
Новак Лучић	Душан Јоксић „Жуђо“
Драгољуб Лучић	Живорад Милинковић
Станимир Лучић	Александар Атанасковић
Милутин Лучић	Здравко Атанацковић
Илија Петковић	Петар Петковић
Велимир Петковић	Добривоје Стевановић
Драгослав Миленовић	Никола Николић
Светолик Илић	Александар Живановић
Светозар Ковачевић	Светислав Перовић
Михаило Филиповић	Милосав Зорнић
Милош Мајсторовић	Микаило Тешић
Милорад Николић	Александар Петровић
Драгослав Ерић	Иван (Рус) Черков
Радован Јовановић	Ђура Кинукић
Милосав Перишић	Петар Јермоленко
Миленко Радојичић	Стеван Пивлић
Јосиф Јеремић	Александар Папић
Илија Илић	Царин
Живојин Петронијевић	Светислав Тодоровић
Илија Ђуровић	Стеван Рус
Младен Чивовић	Милорад Радуловић
Малиша Чивовић	Милинко Ковачевић
Андра Поповић	

Посебно треба истаћи трагедију породице Лучић. Стари Новак Лучић, опанчар стрељан је у Крагујевцу са своја два сина Драгољубом и Станимировим, међутим да породична трегедија буде још већа истога дана на брду Бубањ код Ниша стрељан му је и трећи син Милутин.

Михаило Филиповић, опанчар

Сретимир Стефановић

Професор-архитекта
Божидар Божа Петровић

ОВА КЊИГА ПОДСТИЧЕ ИСТОРИЈСКУ СВЕСТ

Уводна реч

Божидара Петровића, архитекте
на промоцији I издања књиге „Стари Милановац“
22. априла 1994. године

Пред нама је драгоценка књига - монографија о нашем граду са именом „Стари Милановац“. Она је врло спретно компонована хроника Милановца од података и фотографија. Нема много текста, али има много чињеница зато су њена ефектност и значај велики. Мислим да не претерујем ако кажем да је она својеврстан подухват и служи на част ауторима. По свим секторима од чињеничних до ликовних. Књига показује постанак града, како стари хроничар рече, „по врховној заповести јер налепо не помаже“... Наши преци напустише Бесни поток и Стару чаршију да се доселе на Дивље поље крај Деспотовице. И каква наша симболика: из Бесног потока у Дивље поље - и да са њега прате и деле сву судбину и сировост историје васцелог народа српског. Да буду и њено оличење јер они који се из Бесног потока преселише на Дивље поље не могаше на њему питоми бити. Све се збива 1853. године.

Развој града је привредно спор, али просветно - културно није. Већ 1885. имамо женску подружницу чији је задатак „да подиже свест и школује женску младеж“. 1890. имамо прву штампарију и прве локалне листове; Таково, Рудничанин, Рудничка самоуправа и др., потом певачка и спортска друштва и друге културне и друштвене институције. У књизи су сви подаци и ко их је и када основао. После Првог светског рата привредни развој сустиче културно-друштвени.

Нећу ни да указујем на учешће у ратовима. Погибија смо увек имали на претек, али треба нагласити да нам књига пружа иссрпне податке: помиње све изгинуле и умрле у ратовима од 1912-1918, али и имена преживелих.

Видећете: град је иначе град трговаца, занатлија и кафеција, али и банкара и о томе података на претек. Добар део друштвеног живота одвија се, као помало и у наше време, кроз те кафане. Зато има и анегдота.

Иссрпно су наведени сви занати, све радње али и све занатлије и власници радњи и трговина од велетрговца Танасија Милановића до цревара Ивана Пуха. И тако даље, и тако даље, књига је неиссрпна у свим драгоценним подацима пруженим на најкуснији и најкултурнији

начин. Све ове податке прате одговарајуће фотографије сакупљене са свих могућих страна.

Свакако очекујете и оцену ове, како рекох, драгоцености. За нас старије, којима и сам припадам, она поред своје историјско-хроничарске вредности има и ону емотивну јер на многим страницама књиге препознајемо себе, своје протекле дане, понајвише оне младалачке. За млађе она има вредност у изграђивању историјске свести, иначе мислим да је то најзначајнији облик људске свести јер од ње зависи и опстанак људи и народа. У јучерашњој новинској рубрици у Политици аутор једног фельтона наглашава да је историјска свест јача од идеолошке, што доказује и наше време, лично сматрам да је она јача и од религиозне, што нам доказују, рецимо, Осман Ђукић, Меша Селимовић, Иво Андрић и други културни великані.

Јер свака жива врста на нашој планети има своју историју, али само човек своју сам ствара, а може да је ствара само ако је ње свестан. Истина је да један народ ишчезава када почне да губи своје историјско памћење, када велики симболи историје почну да губе вредности за следбенике оних који су те симболе стварали или, како би се савременим језиком то рекло, када ти симболи почну своју семантичку миграцију, тј. када почну да ишчезавају из наше историјске свести.

Ова књига освежава сећања, продубљује памћења и подстиче историјску свест, као уосталом још и неки други послови посвршавани ових дана овде, јер како Шпенглер каже: „Историја, то је судбина”.

МУЗЕЈ РУСИЈСКО-ТАКОВСКОГ
ЕРАЈА
БИБЛІОТЕКА
Инз. бр. _____
Горњи Милановац

ФОТОГРАФИЈЕ, РАЗГЛЕДНИЦЕ И ДОКУМЕНТА

ДОКУМЕНТАЦИЈА „ДЕЧИХ НОВИНА“ Горњи Милановац;
ИСТОРИЈСКИ АРХИВ Чачак; НАРОДНИ МУЗЕЈ Чачак; КУЛТУРНИ
ЦЕНТАР Горњи Милановац.

Коришћене су и породичне фотографије: Воја и Зоран Антонијевић; Владислав Белић Кеке; Милорад Весовић; Др Миломир Глишић; Живорад Ђамњановић; Александар Ђорђевић; Благоје и кћи Добринка Ђорђевић; Катарина Ђорђевић Каја; Катарина Ђорђевић Каћа; Живомир Ђуровић; Душан Д. Илић; Радиша Јовичић Пане; Живорад Кнежевић Бата; Димитрије Коцић; Мирослав Марковић Лаф; Ната Мариновић; Радмило Мандић Лале; Драгослав Минић Драган; Љиљана Новаковић; Десанка Петровић; Тома Петровић; Ањелија и Гордана Поповић; Мирослав Продановић; Зага Рашић Прекић; Цвета Савић Џеџа; Саша Савовић; Спасоје Тешић Мића; Ната Џајић; Др Милан Стефановић; Радомир Ђорђевић Раде; Јелена Бела Пух; Томислав Бели Милосављевић; Војимир Мандић; Љубомир Мимо Алексић; Жико Вулетић; Коста Благојевић; Здравко Зале Маринковић; Михаило Милојевић; Др Миодраг Стругаревић; др Живорад Бецко Тадић; Др Милош Стефановић; Михаило Костадинов; Драгослав Адамовић Пуниша; Милица Мица Ђуричић; Јелисавета Лела Ђуровић; Милена Ђировић; Анича Станојчић; Косара Вучковић; Радмила Тодоровић-Смиљковић; Драгољуб Драган Вучковић; Лепосава Тодоровић-Савић; Ангелина Гина Тодоровић; Даца и Радмила Лала Јевтовић; Оливера Јовановић-Бојовић и Милица Николић-Нешковић, Томислав Јовановић, Драгомир Ђиро Страњаковић, Драгослав Караулић, Драгиша Милетић, Милета Јеремић - Пилац, Нада Павловић, Душан Милановић.

Уредништво публикације Стари Милановац жали што није било у могућности да на неким фотографијама утврди имена једног броја личности.

ИЗДАВАЧИ РАЗГЛЕДНИЦА СТАРОГ МИЛАНОВЦА

Божа Ђорђевић	Владимир Рајичић
Периша Минић	М.В. Нешковић
Љуб. Ђорђевић	Музеј српске православне цркве
Драгомир Рајичић	Карло Имкоф, Београд
Николић и Добросав Јанковић	Радојица Јоксић

ПРИЛОЖИЛИ ТЕКСТОВЕ

Драгољуб Драган Вучковић	Срећко Јовановић
Душан Р. Илић	Бранка Костадинов
Петар С. Илић	Радош Маџаревић

САДРЖАЈ

- 9 НОСТАЛГИЈА
9 Читав миленијум у једном веку
13 ИЗ БРУСНИЦЕ У ДИВЉЕ ПОЉЕ
14 Пресељење вароши
15 Ново име - Горњи Милановац
16 Тешкоће око пресељења вароши
18 Дивље поље - место за нову варош
19 ГОДИНЕ РАЗВОЈА
20 Економски напредак
21 Улице и тргови
24 Штампарија и почетак издавачке делатности
44 Захтев за повраћај седишта округа Рудничког у
Милановац
46 НАРЕДБА ЖИВОЛИНА МИШИЋА
50 Живојин Мишић на коњу
53 Живојин Мишић почасни грађанин Г. Милановца
55 УЧЕСНИЦИ У ОСЛОБОДИЛАЧКИМ
РАТОВИМА 1912-1918
55 Умрли и погинули
56 Преживели ратници-солунци
57 После рата немаштина, глад и беда
58 Бели лабуд на зеленом језеру
58 ЗАНАТЛИЈЕ И ТРГОВЦИ
60 Електрично светло
65 Земљотрес у Горњем Милановцу
66 Унапређење пољопривреде
66 Изградња болница
66 Издавачка делатност
66 Туристичка места
67 ФК „Таково“
69 Политичка активност
69 Планинарско друштво
69 Пошта
70 Први телефони
71 Јавно купатило
72 Турска калдрма замењена каменом коцком
72 Парк краља Александра
73 ГРАДЊА ПРУГЕ КРОЗ МИЛАНОВАЦ
74 Железничка станица - саставалиште
76 Аутобусом за Крагујевац
- 77 Фијакером за Рудник
80 ШКОЛСТВО
81 Основна школа
82 Гимназија
89 Државни интернат
91 Сеоска школа
92 Учитељи у Г. Милановцу од оснивања града до 1941.
94 Учителице Женска основне школе од оснивања
1858. до 1914. године
107 Женска подружина
108 Певачка дружина
109 Бал посвећен захвалности Француској 1933.
109 Оснивање читалишта
111 ЗДРАВСТВО
113 Окружни, срески и општински лекари
114 ЦРКВУ ГРАДИО МАЈСТОР НАСТАС
114 ЦРКВА СВЕТЕ ТРОЈИЦЕ
123 КРАЉ АЛЕКСАНДАР I КАРАЂОРЂЕВИЋ
У МИЛАНОВЦУ 1933.
127 Генерал Терзић
129 Краљица Драга рођена у Горњем Милановцу
132 Моја сестра краљица Драга
133 Светозар Машин
134 НАЧЕЛНИЦИ ОКРУГА РУДНИЧКОГ
135 Судије
136 Одликовање за председника Андрића
139 ГРАД ТРГОВАЦА, ЗАНАТЛИЈА И КАФЕЦИЈА
139 Првс банке
142 Поштари и телеграфисти
143 На размеђу 19. и 20. века
146 Трговачке радње
156 Кафана и механе
165 Абаџије
166 Пекари
169 Први међу угледним занатлијама
171 Из сећања Аврама Петровића
173 Опанчари
175 Остале занатлије
179 Друмска возила
180 „Ватрена кола“
181 Сарачевић на занату код Коштунице
181 Преминуо први председник општине

-
- 181 „Избора се примити не могу”
183 О ЧЕМУ СУ ПИСАЛИ ЛОКАЛНИ ЛИСТОВИ
184 Исход избора у Г. Милановцу
184 Краљ Александар I Обреновић у рудничком округу
186 Чиновничка кредитна задруга
187 Среско наставничко веће
188 Из уредништва
189 Оснивање Црвеног крста
191 Ватрогасна чета
191 Пчеларска задруга
192 Прослава Св. Саве у милиновачким школама
193 Стрељачка дружина
198 Народна одбрана у Горњем Милановцу
199 Покретна воћарска изложба
200 Образован пододбор друштва „Кнегиња Зорка”
201 Премештај учитеља
201 Обнова народне књижнице и читаонице
201 Резултати избора 1935.
202 Калдрмисање главне улице
202 Скупштина подружнице туристичких друштава
202 Грубости на утакмици 3. маја 1936.
203 Забава „Кнегиње Зорке”
203 Оснивачи, власници и уредници листова
205 Штампа у таковском крају огледало
политичких прилика до 1941.
207 Свечана прослава сувоборске победе
213 Раднички покрет
214 ТРАГОВИ СЕЋАЊА
214 Браћа Маћић - хроничари града
215 Свирка
217 Атаман за дрва
218 Емигранти у граду
219 ЦИГАНМАЛА И ЦИГАНИ
224 Кезунмала
225 РАЈКО ЈАКОВЉЕВИЋ ГАЛИЧЕВАЦ
228 Морам да видим маму
229 Нушић у нашем граду
230 Одломци из беседа поводом обележавања
150 година Горњег Милановца
- 231 Вредни људи су мењали град и себе
232 Град богат духом
233 НАСТАСИЈЕВИЋИ
234 МОМЧИЛО НАСТАСИЈЕВИЋ
235 Из „Хронике моје вароши”
236 За помози боже
237 Откуда дојосмо
239 Како се сазда наша богољубља
240 Један прилог културној историји наше вароши
243 Како је у граду отворена и затворена читаоница
246 ЖИВОРАД НАСТАСИЈЕВИЋ
246 СЛАВОМИР НАСТАСИЈЕВИЋ
247 СВЕТОМИР НАСТАСИЈЕВИЋ
253 ТАДИЈА КОСТИЋ
254 На првој стази
256 ДРАГИША ВАСИЋ
256 Ресимић добошар
258 ВЕЛИМИР РАЈИЋ
260 ЈОВАН ЖУЈОВИЋ
261 УРОШ ПЕТРОВИЋ
261 О васпитању самог себе
262 Остали писци
263 Из путописа Густава Раша
265 Почаст Вуку Карадићу
270 АЛЕКСАНДАР АЦА ПАВЛОВИЋ
272 СТАНОЈЕ МАРИНКОВИЋ
274 Верни Ждрилин људског срца
275 Удружење Рудничана у Београду
276 Списак продавница и других објеката пре
паљења града
281 Рекапитулација
282 СПАЉЕНИ ГРАД
283 Паљење Милановца
303 Подаци о попаљеним зградама и њиховим
власницима
306 СТРЕЉАНИ МИЛАНОВЧАНИ октобра 1941.
307 ОВА КЊИГА ПОДСТИЧЕ ИСТОРИЈСКУ
СВЕСТ

Издавачи
СКУПШТИНА ОПШТИНЕ ГОРЊИ МИЛНОВАЦ
МУЗЕЈ РУДНИЧКО-ТАКОВСКОГ КРАЈА
ЕУРОГРАФИК

За Издаваче
Милутин Продановић
Радош Гачић
Драгољуб Обреновић

Рецензенти
Радомир Станић
Божидар Продановић

Одговорни уредници
Радмило Лале Мандић
др Миломир Глишић
Душан Д. Илић
Мирослав Марковић
Миодраг Ристић

Лекција
Миодраг Ристић

Корекција
Миодраг Ристић
Душан Д. Илић

Ликовно ћрафичка ојретма
Душан Солујић - Соле
Љубомир Воркапић

Слог и прелом
Душан Солујић - Соле
E-mail: soledes@PTT.yu

Штампа
„Графопринт”, Горњи Милановац

Тираж: 1500 примерака

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

908(497.11 Горњи Милановац)
СТАРИ Милановац / аутори Миломир Глишић...
(и др.). - З. допуњено изд. - Горњи Милановац:
Скупштина општине: Музеј рудничко-таковског краја:
Еурографик, 2003 (Горњи Милановац: Графопринт).
- 312 стр.: илустр.; 22 x 23 см
Тираж: 1500.
ISBN 86-7152-018-8 (Еурографик)
1. Глишић, Миломир
а) Горњи Милановац
COBISS.SR-ID 108426764

Оно што је најважније, овај град је имао људе - личности којима се може поносити као ретко који град у Србији. Сетимо ли се градитеља Настаса Ђорђевића, Настасијевића, генерала Терзића, па једног Драгише Васића и сличних, биће нам јасно да је имао града под Рудником стечен хуманистичком линијом, коју ће у савременом развоју, на пример, следити „Дечје новине”, Гимназија и друге културне и образовне институције, удружења...

Имајући у виду чињеницу да сам брижљиво читајући рукопис књиге „Стари Милановац“ суочен са необично занимљивим текстом и изузетно вредним и лепим илустрацијама, слободан сам да га са највећим задовољством препоручим за објављивање, сматрајући да ће се аутори и на овај начин одужити свом граду и да ће крунисати свој труд на радост Милановчана и свих оних који ће у овој књизи наћи доказе да нису репа без корена.

(„из рецензије Радомира Станића“)

ISBN 86-7152-018-8